

Økonomiske analyser

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Økonomisk utsyn over året 2015

1/2016

Økonomiske analyser

1/2016

35. årgang

Innhold

Perspektiver	3
1. Konjunkturtendensene internasjonalt	6
1.1. USA	7
1.2. Europa	9
1.3. Framvoksende økonomier	13
1.4. Japan	14
2. Konjunkturutviklingen i Norge	17
2.1. Finanspolitikk.....	19
2.2. Pengepolitikk.....	22
2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene	24
2.4. Boligpriser og boliginvesteringer.....	24
2.5. Petroleumsinvesteringer.....	25
2.6. Næringsinvesteringer.....	27
2.7. Utenriksøkonomi.....	29
2.8. Aktivitetsutviklingen	31
2.9. Arbeidsmarked.....	32
2.10. Lønnsutviklingen	34
2.11. Prisstigning.....	36
2.12. Usikkerhet i anslagene.....	38
2.13. Hvor godt traff SSBs prognosør for 2014?	41
<i>Temabokser i Konjunkturtendensene. 2008-2014.....</i>	<i>47</i>
3. Økonomisk vekst	48
3.1. Utviklingen i inntekt per innbygger.....	48
3.2. Vekst i produksjon og produktivitet	55
3.3. Forskning, utvikling og innovasjon.....	58
3.4. Realkapital og realavkastning	60
4. Befolknings og arbeidsinnsats	62
4.1. Befolkningen.....	62
4.2. Arbeidsinnsats	69
5. Offentlig forvaltning	77
5.1. Offentlig forvaltnings inntekter, utgifter og finansiell stilling	75
5.2. Offentlig konsum, realinvesteringer og sysselsetting	81
6. Husholdningene	89
6.1. Inntekt	87
6.2. Konsum og sparing i husholdninger	90
6.3. Formue og gjeld	91
Begrepsdefinisjoner.....	101
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder.....	108

Innhold forts.

Tabell- og diagramvedlegg

Konjunkturindikatorer for Norge.....	1*
Nasjonalregnskap for Norge	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser.....	46*

**Økonomiske analyser utkommer elektronisk med 5 nummer i 2016.
Neste utgave publiseres
2. juni 2016.**

Redaksjonen Økonomisk utsyn over året 2015: Bente Halvorsen, Tore Halvorsen, Erling Holmøy, Torbjørn Hægeland, Randi Johannessen og Thomas von Brasch.

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 8. mars 2016.

Publisert 10. mars 2016

Rettet 11. mars 2016: Tabell side 63 og boks 4.1 side 66-67.

Spørsmål om konjunkturtendensene i:

- Norge: Torbjørn Eika, torbjorn.eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
 - utlandet: Andreas Benedictow, andreas.benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98
- Andre spørsmål: Torbjørn Hægeland, torbjørn.haegeland@ssb.no, tlf. 21 09 45 97
Erling Holmøy, erling.holmoy@ssb.no, tlf. 21 09 45 80

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Redaksjonen Økonomiske analyser: Torbjørn Hægeland (ansv.), Torbjørn Eika, Taran Fæhn, Elin Halvorsen, Øyvind Langsrød, Bodil Merethe Larsen, Jørgen Heibø Modalsli, Kristina Storeng og Knut Sørensen.

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, telefon: 21 09 47 57, e-post: aud.walseth@ssb.no

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep, NO-0033 Oslo

Økonomisk utsyn

Perspektiver

Oljeprisen har stupt og norsk økonomi er for tiden inne i en klar konjunkturdengang. BNP Fastlands-Norge økte i 2015 med bare 1,0 prosent, den svakeste veksten siden finanskrisen i 2009. Det var knapt vekst gjennom andre halvår i fjor og arbeidsledigheten har økt med nær 1,5 prosentpoeng i løpet av halvannet år. Vi regner med at konjunkturnedgangen bringer med seg lav eller ingen reallønnsvekst og at arbeidsledigheten fortsetter å øke litt i år.

Virkningene av det kraftige fallet i etterspørseren fra petroleumsnæringen har blitt motvirket av en rekke faktorer, som vil påvirke norsk økonomi også i tiden framover. Lav og stadig lavere rente, svak krone og økt pengebruk over offentlige budsjetter vil bidra til høyere vekst gjennom inneværende år. Den internasjonale veksten tror vi også vil ta seg litt opp, og når fallet i oljeinvesteringene gradvis reduseres mot slutten av dette året, er det grunnlag for en beskjeden oppgang fra tidlig neste år. I tråd med dette venter vi at ledigheten etter hvert vil komme litt ned. Reallønnsveksten vil fortsatt være svakere enn hva vi har vært vant til de siste 25 årene.

Fallet i oljeprisen har hatt en betydelig negativ påvirkning på norsk økonomi. Effektene på det samlede aktivitetsnivået har imidlertid vært relativt begrensete, sett i lys av det store negative inntektssjokket et stort prisfall på vår viktigste eksportvare innebærer. De negative virkningene har først og fremst kommet gjennom direkte etterspørselsimpulser fra petroleumsvirksomheten. Fra et rekord-høyt nivå, var det fra 3. kvartal 2013 til 4. kvartal 2015 en sesongjustert nedgang på 27 prosent i oljeinvesteringene. Den samlede etterspørseren fra petroleumsvirksomheten har blitt redusert tilsvarende 3 prosent av BNP Fastlands-Norge i samme periode. En del av dette har blitt motsatt av lavere import, og importandelen har trolig gått noe ned og dempet konsekvensene av etterspørselsfallet for norsk produksjon. Nedgangen har rammet noen næringer, regioner og yrkesgrupper hardere enn andre. Det har vært en markant stigning i ledigheten på sør- og vestlandet, mens ledighetsøkningen så langt er mer beskjeden eller helt fraværende i andre deler av landet. Effektene vil trolig spre seg etter hvert. Boligprisene har vist en tilsvarende utvikling. For dem som har blitt sterkest rammet av nedgangen, er det dramatisk. For norsk økonomi som helhet er det en alvorlig situasjon, men ingen krise.

De relativt beskjedne aktivitetseffektene av et stort negativt sjokk for norsk økonomi viser det norske systemets evne til å håndtere de kortsigte konsekvensene av sjokk. Flere viktige mekanismer i norsk økonomi har bidratt til å dempe de negative effektene av oljeprisfallet på kort sikt. Handlingsregelen for bruk av inntekter fra petroleumsvirksomheten sammen med svært solide statsfinanser innebærer at et fall i oljeprisen ikke får negative effekter på offentlig pengebruk på kort sikt. Dersom man i større grad hadde brukt de løpende petroleumsinntektene, ville impulsene fra fallet i oljeprisen ha blitt mye større, slik vi opplevde for 30 år siden. Istedent har man hatt muligheten til å føre en nokså ekspansiv finanspolitikk.

Pengepolitikken har gjennom lavere renter også virket stimulerende på økonomien. En fleksibel valutakurs fungerer normalt også som en viktig stabiliserende mekanisme i norsk økonomi når oljeprisen endrer seg, gjennom fordeling av inntektstapet fra oljeprisfallet og bidrag til omstilling av norsk næringsliv til økt produksjon av andre konkurranseutsatte produkter enn olje og gass. En kraftig svekkelse av kronekursen i takt med fallende oljepris og rentenivå har bidratt til en betydelig styrking av norske produsenters konkurranseevne. Mens timelønnskostnadene i industrien i Norge lå 57 prosent høyere enn i EU i 2012, var forskjellen i 2015 37 prosent. Dette reduserer de negative effektene av oljeprisfallet, og letter omstillingene. Forbedringen i konkurranseevne har skjedd raskt og uten

stor dramatikk. En slik endring ville under ellers normale omstendigheter ikke vært mulig i et fastkursregime. Den nominelle lønnsveksten har også kommet ned, til tross for et underliggende press oppover på inflasjonen. Dette må kunne tilskrives frontfagsmodellen og reflekterer dårlig lønnsomhet blant annet i den oljerelaterte delen av industrien. En annen stabilisrende mekanisme gjennom valutakursen er at oljefondet øker i verdi målt i norske kroner når kronekursen svekkes, mens staten betaler de fleste av sine utgifter i kroner. Dette skaper rom for økt pengebruk innenfor handlingsregelens 4-prosentbane. Motstykket er at husholdningenes kjøpekraft reduseres når kronen svekkes. Selv om Norge fremdeles fremstår som et attraktivt land å arbeide og bo i, var utvandringen høyere og innvandringen lavere i 2015 enn i årene før - nettoinnvandringen var på sitt laveste nivå siden EU-utvidelsen i 2007. Dette har bidratt til å begrense økningen i ledigheten.

Til tross for at de kortsigte effektene av oljeprisfallet i landet som helhet ikke rettferdiggjør bruken av ordet «krise», er den økonomiske veksten lav. Målt per innbygger var det om lag nullvekst i BNP Fastlands-Norge i 2015. Når vi mot slutten av vår prognoseperiode er i ferd med å komme ut av lavkonjunkturen vi nå er inne i, er det viktig å merke seg at norsk økonomi da vokser markert mindre, både totalt sett, men ikke minst regnet per innbygger, enn hva vi har vært vant til de senere tiårene.

Vi kan ikke forvente at de kildene som har bidratt sterkest til aktivitetsveksten i de senere årene, vil gjøre det i like stor grad framover. Olje- og gassvirksomheten vil være betydelig i norsk økonomi i flere tiår til, men det er lite sannsynlig at vi kommer tilbake til den relativt store betydningen investeringene har hatt. Statens pensjonsfond – utland har vokst sterkt de siste årene, gjennom at statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten langt har oversteget underskuddet på statsbudsjettet. Når fondet i liten grad vokser gjennom store innskudd, blir det ikke lenger rom for en sterk vekst i offentlige utgifter innenfor handlingsregelen. Når eldrebølgen slår inn over offentlige budsjetter etter 2020, blir handlingsrommet ytterligere redusert. Vi kan håpe på at verdensøkonomien vil vokse i et høyere tempo enn hva den har gjort etter finanskrisen i 2008, men det er ikke mer enn et håp.

De næringsmessige omstillingene vi står overfor er ikke vesentlig større enn dem vi har opplevd siden begynnelsen av 1990-tallet. Norsk økonomi har generelt vist seg omstillingsdyktig. For bedrifter innebærer omstillingsevne at man klarer å tilpasse seg og utnytte endrede rammebetingelser og ny teknologi. For samfunnet innebærer omstillingsevne i tillegg at ressursene tilflyter de aktivitetene der de kaster mest av seg. På kort sikt dreier dette seg om å sikre at arbeidskraftressurser ikke forvitrer, ved en viss stimulering av etterspørselen. På noe lengre sikt kan økning i mengde og kvalitet av arbeidskraft og kapital, gjennom økt arbeidsinnsats, utdanning og investeringer i realkapital bidra til vekst. Her kan det fremdeles være mye å hente gjennom økt yrkesdeltaking, men på lang sikt er det produktivitetsveksten, det at vi får mer ut av ressursinnsatsen, som vil være den viktigste kilden til inntektsvekst.

At folk har høy kompetanse og kan arbeide mye er en viktig bidragsyter til materiell velstand. Selv om yrkesdeltakingen i Norge er relativt høy, er det fremdeles rom for å øke arbeidsinnsatsen regnet per innbygger, blant annet gjennom å redusere deltidsarbeid for arbeidsføre, få friske eldre til å stå lenger i jobb samt å få marginale grupper ut i arbeidsmarkedet. Evalueringer av blant annet pensjonsreformen og ulike endringer i trygdesystemet viser at økonomiske incentiver virker; folk arbeider mer dersom det blir mer lønnsomt å jobbe. Slike reformer viser at det er mulig å bevare en generøs velferdsstat med gode inntektssikringsordninger og samtidig stimulere til mer yrkesdeltaking. Incentiver virker også andre steder. Lav gjennomstrømming i høyere utdanning påvirker yrkesdeltakingen negativt. Selv om det å kunne komme seg i fulltids inntektsgivende arbeid for mange er motivasjon nok, viser forskning at dersom studentene stimuleres økonomisk til å fullføre på normert tid, så gjør flere det. Det er i tillegg grunn til å tro at også

institusjonene vil arbeide for økt gjennomstrømming dersom de får sterkere incentiver til å gjøre det.

Men utdanning handler ikke bare om antall år på skole og studier, kunnskap må tillegnes og brukes. Innenfor utdanningssystemet er det betydelige forskjeller mellom skoler i hvordan de bidrar til elevenes kompetanse. Dette tyder på at det er et potensial for at flere kan lære mer i grunnopplæringen. Slike kvalitetsforskjeller eksisterer trolig også innenfor høyere utdanning, og mange analyser viser til dels store effektivitetsforskjeller mellom sammenlignbare offentlige institusjoner og enheter. Dette representerer løsning med viktige ressurser, og dermed et forbedringspotensial. Effektivitetsforskjeller eksisterer også i privat sektor, men her vil markedsmekanismen på sikt sørge for at de minst effektive drives ut av markedet. Mens myndighetene har en klar rolle med hensyn til å sikre produktivitetsvekst og effektivisering i offentlig sektor, er produktivitetsfremmende tiltak i privat sektor først og fremst bedriftenes eget ansvar. Myndighetenes rolle bør begrense seg til å gi gode generelle og næringsnøytrale rammebetingelser, blant annet gjennom skattesystemet og utdanningssystemet og ved å tilveiebringe en adekvat infrastruktur. Dog kan det være grunn til å redusere konkurransebegrensende reguleringer og være varsom med å gi støtte til næringer og virksomheter med fallende sysselsetting.

Utdringene som norsk økonomi står overfor framstår som håndterbare luskusproblemer sammenlignet med situasjonen i en del land som ikke ligger altfor langt unna. Problemer av politisk, humanitær og økonomisk art har utløst en strøm av migranter til Europa. Hvordan denne migrasjonsstrømmen vil bli håndtert, enten det blir gjennom felles europeiske løsninger eller ikke, er for tiden uavklart, men Norge vil ta i mot en del av den. Konsekvensene av innvandring avhenger i stor grad av hvor godt og raskt innvanderne integreres. Veien til god integrering i det norske samfunnet går gjennom deltagelse i utdanning og arbeid, slik at man i størst mulig grad kan forsørge seg selv. En bærende idé i den norske velferdsmodellen er at det skal lønne seg å arbeide, samtidig som velferdsordninger utgjør en forsikring mot inntektsbortfall som gir en anstendig levestandard. Slik sett utgjør nivået på trygdeytelsene en nedre grense for lønnsnivået. Den lønnen som arbeidsgiverne er villige til å betale, reflekterer den enkeltes produktivitet og bidrag til verdiskapingen. Men dersom produktiviteten til mange arbeidsføre er permanent lavere enn det som definerer et lønnsgulv i arbeidsmarkedet, skaper det dilemmaer i velferds- og inkluderingspolitikken. Den lavere sysselsettingsandelen vi observerer i en del grupper både blandt innvandrere og personer uten innvandringsbakgrunn, skyldes i en del tilfeller manglende kompetanse. Det vil være kostbart å la disse personene være finansiert av trygdeytelser, og et liv på trygd fortøner seg for de fleste som lite attraktivt. En del av dette vil kunne avhjelpes ved kompetansehevende tiltak, enten gjennom utdanning eller ved tilrettelagt og subsidiert opplæring i arbeidslivet, for eksempel gjennom lønnstilskudd eller lignende ordninger. Men storstilt økt inkludering av personer med varig lav kompetanse i arbeidsmarkedet, vil høyst sannsynlig medføre et press nedover på velferdsytelser og lønnsnivået til allerede lavtlønnede grupper. En vellykket integrering av innvandrere og andre grupper i det norske arbeidsmarkedet kan derfor innebære noen dilemmaer som utfordrer sider ved den norske velferdsstaten.

Tiltakene vi bør møte de langsiktige utfordringene med, er de samme som dem det ville vært fornuftig å gjennomføre uansett: Samfunnsøkonomisk lønnsomhet bør være rettesnoren. Forhåpentlig vil den være lettere å følge når det i større grad blir synliggjort at utvinning av begrensede olje- og gassressurser uansett må ta slutt, og at fremtidig velstand i det alt vesentlige kommer fra andre kilder enn inntekter fra petroleumsvirksomhet.

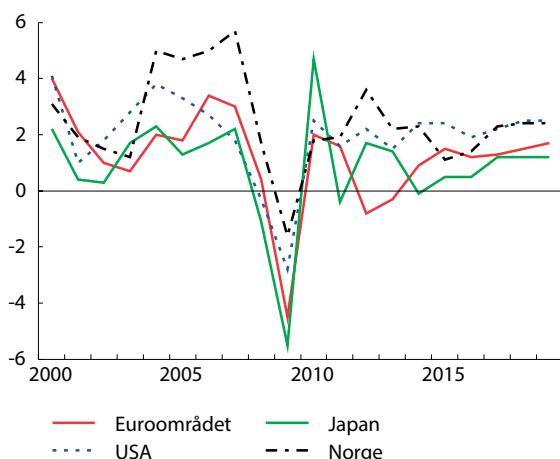
1. Konjunkturtendensene internasjonalt

Veksten i verdensøkonomien samlet sett er fortsatt svak, men det er store regionale forskjeller. I både euroområdet og USA avtok veksten i andre halvår i fjor. I Japan er BNP på samme nivå som for to og et halvt år siden. Det er imidlertid flere lyspunkter i OECD-området. I euroområdet fortsetter arbeidsledigheten nedover på bred basis, selv om den fortsatt er høy mange steder. Den økonomiske veksten er dessuten meget sterk både i Spania og Irland. Også i Sverige fortsatte den sterke utviklingen i fjorårets siste kvartal, og i 2015 vokste BNP med hele 3,8 prosent. I Øst-Europa er den økonomiske utviklingen god mange steder, blant annet i Polen som har blitt et stadig viktigere eksportmarked for Norge.

Flere av de store framvoksende økonomiene sliter derimot i motbakke. Både Brasil og Russland rammes hardt av lave råvarepriser. Russland rammes i tillegg av internasjonale handelsrestriksjoner. BNP har falt klart begge steder. Også i Kina har veksten avtatt og var i fjor den laveste siden 1990, men var likevel på nesten 7 prosent. Kinesisk import har falt klart, og nedturen i Kina får dermed betydelig større konsekvenser for internasjonal etterspørsel enn BNP-nedgangen skulle tilsi. Mange OPEC-land, der oljeinntektene ofte går direkte inn i statsbudsjettet, har også store problemer som følge av den lave oljeprisen.

Oljeprisen falt ytterligere etter vår forrige konjunkturrapport sist desember, men har økt noe igjen den siste tiden og var i begynnelsen av mars knappe 40 dollar fatet. Det er omtrent 5 dollar lavere enn vi anslo sist. Oljetilbuddet har økt ytterligere som følge av at Iran nå kan eksportere olje igjen etter at de internasjonale sanksjonene ble opphevet på nyåret. Det ser også ut til at produksjonskostnadene i mange land har falt mer enn vi tidligere har regnet med. I februar ble det inngått en avtale mellom Russland, Saudi Arabia, Venezuela og Qatar om å fryse produksjonen på nivået fra januar i år.

Figur 1.1. BNP-vekst for USA, euroområdet, Japan og Fastlands-Norge

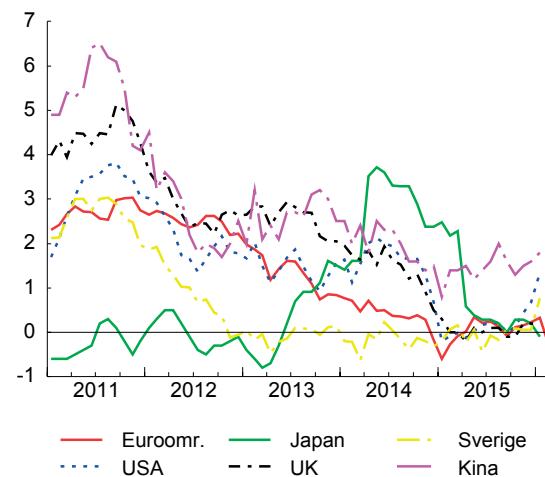
Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå

De signaliserte samtidig at det vil bli holdt et møte med flere land i slutten av mars, der en vil forsøke å få til en mer omfattende avtale om produksjonsbegrensninger. Det er likevel sannsynlig at et vedtak om en mer omfattende produksjonsfrys først vil ha effekt på lengre sikt, da dagens globale oljeproduksjon allerede er på et høyt nivå. Den lave oljeprisen vil også stimulere etterspørselen etter petroleumsprodukter, som i seg selv vil bidra til prisoppgang.

Oljeprisnedgangen slår ut forskjellig i ulike land. For det første representerer den en omfordeling av inntekter fra oljeeksporterende land til oljeimporterende land. Ettersom den amerikanske dollaren har styrket seg markert, med over 20 prosent handelsvektet siden sommeren 2014, har oljeprisen falt betydelig mindre målt i de fleste andre valutaer. Målt i dollar var oljeprisen i begynnelsen av mars 70 prosent lavere enn i juni 2014. Målt i euro var nedgangen på 60 prosent og i norske kroner på 55 prosent. På grunn av lave bensinavgifter i USA har gjennomslaget til husholdningene og næringslivet vært relativt stort der. I USA falt bensinprisene med 55 prosent i ovennevnte periode, mens nedgangen bare var på 25 prosent i euroområdet.

De fleste råvarer har falt i pris. Det gjelder også metaller generelt, og særlig aluminium som er en viktig norsk eksportvare. Sammen med en langvarig internasjonal lavkonjunktur har dette bidratt til at inflasjonen er nær null i store deler av OECD-området. Regnet uten energipriser er imidlertid inflasjonen rundt én prosent, og de siste månedene har også inflasjonen økt noe. Vi venter at råvareprisene etter hvert skal noe opp. Også oljeprisen antar vi vil stige, til omtrent 50 dollar fatet i 2019. Mesteparten av oppgangen ventes å komme i år og neste år. Som følge av ny utvinningsteknologi doblet amerikansk oljeproduksjon seg fra 2011 til begynnelsen av 2015, men har siden flatet ut og falt noe. Vi

Figur 1.2. Inflasjon i utvalgte land. 12-månedersvekst i KPI

Kilde: Macrobond

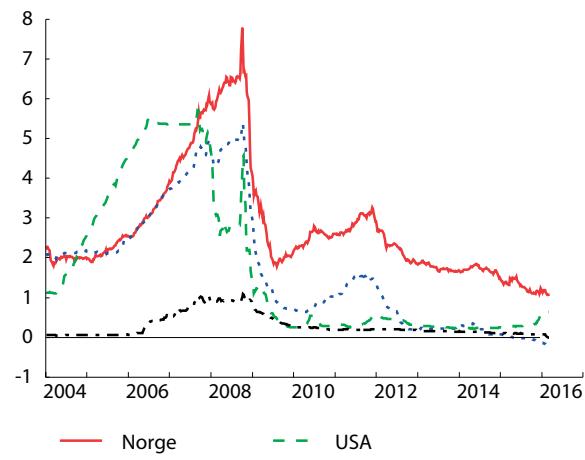
regner med at produksjonen vil tilta når oljeprisen i løpet av neste år ventes å stige ytterligere. Det vil bidra til å dempe den videre oppgangen i oljeprisen. Sammenliknet med våre forrige prognosenter fra desember i fjor har vi nedjustert hele oljeprisbanen med om lag 10 dollar, litt mindre den nærmeste tiden. Hovedårsaken er at mye tyder på at både investeringskostnader og produksjonskostnader har falt raskere og mer enn tidligere antatt mange steder, som følge av at aktørene tilpasser seg de lavere prisene. Ikke minst i USA har kuttpotensialet vært betydelig, der man stadig forbedrer en ny og umoden teknologi. Noe høyere råvarepriser framover vil bidra til at inflasjonen langsomt begynner å øke neste år.

Med lav inflasjon, svak økonomisk vekst og fortsatt høy arbeidsledighet i mange land ligger det an til lave renter gjennom hele vår prognoseperiode, selv om vi venter at rentene vil ta seg noe opp mot slutten. Flere land har satt ned styringsrentene ytterligere den siste tiden. Både i euroområdet, Sverige, Danmark, Sveits og Japan er nå styringsrenta negativ. Den amerikanske sentralbanken satte riktignok opp styringsrenta til 0,5 prosent i desember i fjor, men har nå inntatt en avventende holdning som følge av økt usikkerhet knyttet til internasjonal etterspørsel og økt uro i internasjonale finansmarkeder.

Den økte uroen i internasjonale finansmarkeder siden i fjor sommer gjenspeiler til dels tiltakende bekymring for veksten, særlig i framvoksende økonomier. Den kraftige økningen i asylsøkere til Europa har nok også bidratt til å øke usikkerheten der, selv om vinter og kaldt vær har lagt en naturlig demper på flyktningestrømmen de siste månedene. I tillegg har de aller fleste landene i Europa nå innført strenge restriksjoner på immigrasjonen. Et annet forhold som har skapt usikkerhet er britenes forhandlinger om en ny avtale med EU, før folkeavstemningen om medlemskap som etter planen skal holdes i juni i år. Den viktigste faktoren bak børsnedgangen er nok likevel den økte usikkerheten knyttet til den europeiske banksektoren, som sliter med høyt mislighold. Det gjelder særlig i Italia, der så mye som 20 prosent av bankenes utlån til husholdningene har vært gjenstand for mislighold. Nye felles regler for bankvirksomhet i euroområdet krever blant annet at obligasjonsholderne må ta tap før myndighetene kan gå inn og redde en bank med skattemediernes penger. Dermed har risikoen knyttet til å låne penger til bankene via obligasjonsutstedelse økt. Det har i sin tur ført til en reprising av bankene via til dels betydelig kursfall på bankaksjer.

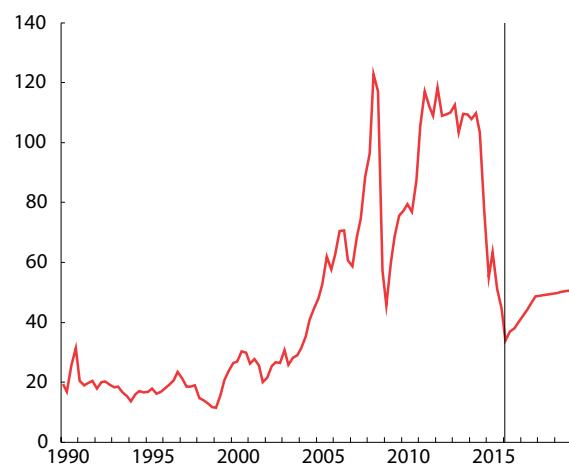
Mens lave renter og kvantitative lettelsjer trolig har vært viktige faktorer bak oppgangen i aksje- og boligmarkeder de siste årene, har konsumprisveksten blitt svært lav de fleste steder. Også kreditveksten har vært svært lav, særlig i euroområdet og Japan. Vi ser imidlertid tegn til at finanspolitikken kommer på banen igjen i OECD-området, etter en årekke med fokus på innstramming i kjølvannet av finanskrisen. Særlig i Europa

Figur 1.3. Internasjonale pengemarkedsrenter, 1 mnd

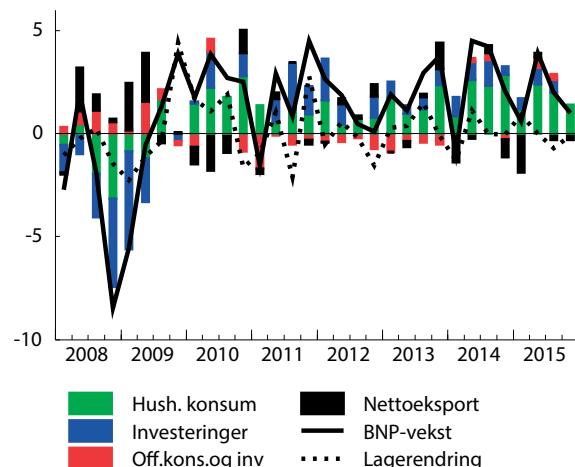
Kilde: Macrobond

Figur 1.4. Oljepris, Brent blend

Kilde: Macrobond

Figur 1.5. USA. Bidrag til BNP-vekst

Kilde: Macrobond

Tabell 1.1. Makroøkonomiske anslag fra IMF og Statistisk sentralbyrå (SSB). Årlig endring i prosent

	BNP-vekst															
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Euroområdet																
SSB	2,3	1,7	3,2	3,0	0,5	-4,6	2,0	1,6	-0,8	-0,3	0,9	1,5	1,2	1,3	1,5	1,7
IMF												1,6	1,7	1,6	1,6	
USA																
SSB	3,8	3,3	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,2	1,5	2,4	2,4	1,9	2,2	2,5	2,5
IMF												2,8	2,8	2,7	2,7	
Sverige																
SSB	4,3	2,8	4,7	3,4	-0,6	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,3	2,3	3,8	3,5	2,7	2,8	2,7
IMF												3,0	2,7	2,5	2,3	
Storbritannia																
SSB	2,5	2,8	3,0	2,6	-0,3	-4,3	1,9	1,6	0,7	1,7	3,0	2,2	2,0	2,3	2,7	2,5
IMF												2,2	2,2	2,2	2,2	
Kina																
SSB	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,6	9,5	7,7	7,7	7,3	6,8	6,4	5,8	5,4	5,0
IMF												6,3	6,0	6,1	6,3	
Handelspartnerne¹																
SSB	2,9	2,6	3,8	3,3	0,5	-3,2	3,3	2,3	0,7	1,1	2,0	2,2	2,1	2,3	2,4	2,4
IMF												2,4	2,4	2,4	2,3	
	Prisvekst															
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Euroområdet																
SSB	2,2	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0,1	0,2	1,1	1,3	1,6
IMF												1,0	1,3	1,4	1,6	
Andre land (anslag fra IMF fom. 2014)																
USA	2,7	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,3	1,6	3,1	2,1	1,5	1,6	0,1	1,1	1,8	2,2	2,3
Sverige	1,0	0,8	1,5	1,7	3,3	1,9	1,9	1,4	0,9	0,4	0,2	0,5	1,1	1,6	2,0	2,0
Storbritannia	1,3	2,0	2,3	2,3	3,6	2,1	3,3	4,5	2,8	2,6	1,5	0,1	1,5	2,0	2,0	2,0
Kina	3,9	1,8	1,5	4,8	5,9	-0,7	3,3	5,4	2,6	2,6	2,0	1,5	1,8	2,2	2,5	3,0
Handelspartnerne ¹	2,0	2,2	2,2	2,3	3,7	0,7	2,1	3,2	2,3	1,5	0,9	0,5	1,3	1,8	1,9	2,0

¹ Euroområdet, Sverige, USA, Storbritannia, Danmark, Kina, Sør-Korea, Polen, Russland og Japan.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

har finanspolitikken blitt mindre kontraktiv den siste tiden, men også i USA har det vært noe vekst i offentlige utgifter det siste året etter fire år med store nedskjæringer. Vi venter at denne tendensen vil fortsette, uten at den blir sterkt nok til å gi etterspørselen et skikkelig løft, men slik at den likevel vil bidra noe til at konjunkturen etter hvert peker oppover igjen i OECD-området.

Samlet nærmer Norges handelspartner seg en meget forsiktig konjunkturoppgang, med en underliggende vekst nær det vi vurderer som trendvekst og utsikter til noe høyere vekst. Oppgangen blir imidlertid ikke sterkere enn at den internasjonale lavkonjunkturen vil være fram mot slutten av prognoseperioden. Det er særlig framvoksende økonomier som trekker veksten ned. Vi ser med dette for oss et noe svakere konjunkturforløp internasjonalt enn prognosene til for eksempel IMF og Consensus forecasts. Vi anslår at trendveksten har blitt lavere enn før, slik at en konjunkturoppgang nå

inntreffer ved lavere vekstrater enn tidligere. I OECD-området må den lavere trendveksten ses i sammenheng med høy gjeld både i husholdninger og offentlig sektor. Mange råvareproduserende land, som Brasil, Russland og en rekke oljeproduserende land i Midtøsten og andre steder må gjennom en omstilling av økonomien til lavere priser enn de har vært vant til. I Kina, der svært høy investeringsvekst i lang tid har vært den dominerende drivkraften, venter vi at veksten vil avta til 5 prosent i 2019, som en følge av omstilling til en mer konsumdrevet økonomi. Den kinesiske økonomien er blitt så stor at den likefullt vil fortsette å være en av de viktigste drivkraftene i verdensøkonomien framover.

1.1. Amerikansk økonomi

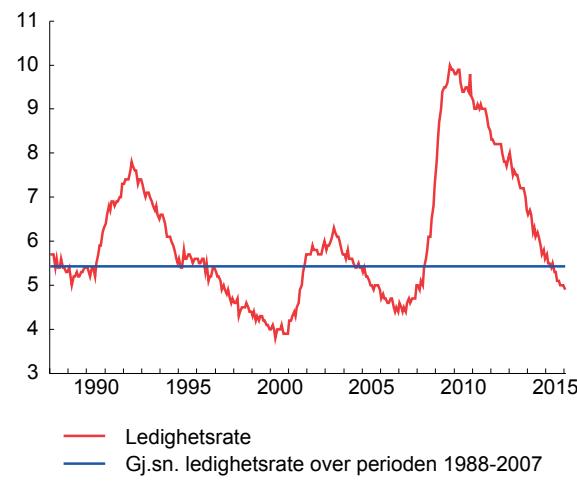
I USA avtok BNP-veksten klart mot slutten av fjoråret. I 4. kvartal var veksten på bare 1,0 prosent sesongjustert og målt som årlig rate, i kontrast til de drøye 2 prosentene veksten har beveget seg rundt i perioden etter

finanskrisen. Det er fortsatt først og fremst husholdningenes etterspørsel som sørger for den økonomiske veksten. Eksporten falt med 2,7 prosent. Det må ses i lys av den kraftige dollarstyrkingen de siste par årene. Noe overraskende har imidlertid importveksten avtatt klart gjennom 2015, og i 4. kvartal falt importen med 0,6 prosent. Sterk dollar og svak internasjonal etterspørsel vil trolig dempe eksporten enda en stund framover, mens importveksten ventes å ta seg opp. Lav oljepris bidrar til å stimulere husholdningenes etterspørsel, men har også ført til en kraftig nedgang i investeringene i oljesektoren, med ringvirkninger særlig til leverandørnæringene. Oljeproduksjonen har foreløpig holdt seg på et svært høyt nivå, selv om den har kommet litt ned siden toppen i fjor vår. Mange oljeselskaper sliter dessuten med høy gjeld, og misligholdet har økt betydelig. Det kan komme til å dempe det ventede oppsvinget i næringen når oljeprisen fortsetter å ta seg litt opp. Næringsinvesteringene falt på bred basis i 4. kvartal i fjor. Vi venter at den svært lave veksten i 4. kvartal i fjor var midlertidig. Husholdningenes etterspørselsvekst virker relativt robust. Fortsatt lave renter og noe mer stimulanser fra finanspolitikken ventes dessuten å bidra til at den økonomiske veksten tar seg opp langsomt framover med vekstrater økende fra 1,9 prosent som årsgjennomsnitt for 2016 til 2,7 prosent i 2019.

Husholdningenes etterspørsel har vært gjennomgående høy de siste to årene, med vekstrater stort sett rundt 3 prosent. Fallende arbeidsledighet og stigende aksjekurser og boligpriser har bidratt til dette. Dessuten var bensinprisene i mars i år mer enn halvert sammenliknet med sommeren 2014, noe som sammen med fall i andre råvarepriser samt styrkingen av dollar har bidratt til å øke husholdningenes kjøpekraft betydelig. Dette venter vi vil reverseres noe fra neste år når oljeprisen gradvis begynner å øke. Gjeldsbelastningen har fortsatt å falle, først og fremst som en følge av at veksten i husholdningenes disponible realinntekt har økt markert, til rundt 4 prosent de siste to årene. Effekten på konsum og gjeldsbetjeningsevne dempes av at inntektsveksten i betydelig grad har tilfalt høyinntektsgrupper med relativt lav marginal konsumtilbøyelighet. I 4. kvartal i fjor avtok veksten i husholdningenes konsum til 2,2 prosent. Veksten er fortsatt bredt basert, med god vekst både i varige og ikke-varige konsumvarer så vel som i tjenester. Omsetningen i detaljhandelen har begynt å vokse igjen siden slutten av fjoråret, etter en vekstpause i fjor høst, noe som styrker antakelsen om at avmatningen i 4. kvartal var kortvarig. Arbeidsledigheten har dessuten fortsatt å falle. Rentene har imidlertid økt litt og kan sammen med noe høyere bensinpriser framover bidra til å dempe etterspørselen noe også den nærmeste tiden.

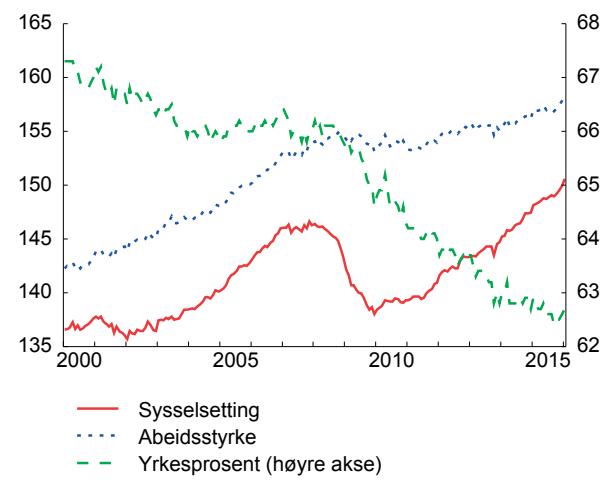
Den amerikanske dollaren har styrket seg med drøye 20 prosent handelsvektet siden sommeren 2014. Det har sammen med svakere internasjonal etterspørsel bidratt til å dempe eksporten, som ved inngangen til 2016 fortsatt var på om lag samme nivå som ett og et halvt år

Figur 1.6. USA. Arbeidsledighet

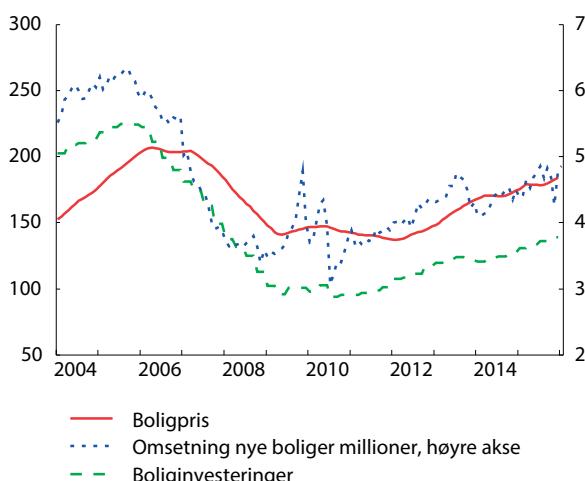
Kilde: Macrobond

Figur 1.7. USA. Arbeidsmarkedet

Kilde: Macrobond

Figur 1.8. USA. Boligmarkedet

Kilde: Macrobond

tidligere. Det er imidlertid ikke bare eksportnæringene som sliter. Samlet industriproduksjon har falt med et par prosent i den samme perioden. I oljenæringen har investeringene falt og leteaktiviteten er kraftig redusert. Ny utvinningsteknologi stimulert av rekordhøye oljepriser etter finanskrisen, sørget for en nær dobling av amerikansk oljeproduksjon fra 2010 til første halvår 2015, da den nådde et historisk toppnivå. Siden stoppet veksten opp, men produksjonen har hittil ikke sunket mer enn noen få prosent. Produksjonskostnadene har falt klart, og for de aller fleste er det lønnsomt å producere til dagens oljepris. En kan imidlertid forvente at produksjonen vil avta i år, før den vil vokse igjen etter hvert som oljeprisen forventes å øke utover i prognosperioden, dog med betydelig lavere vekst enn vi har sett de senere årene. Samlet falt næringsinvesteringene med 2,5 prosent. Nedgangen fortsatte for næringsbygg, som har falt så å si sammenhengende i to år. Boliginvesteringene derimot, økte for syvende kvartal på rad, med 8,1 prosent. Boligprisene har steget igjen etter en vekstpause sist sommer, og var i desember knappe 6 prosent høyere enn ett år tidligere. De var dermed 30 prosent over bunnen i 2012, men fortsatt 10 prosent under toppen før boligkrakket i 2007.

Inflasjonen har ligget rundt null det siste året. Det skyldes hovedsakelig prisnedgangen på råvarer, men også lavere importpriser som følge av dollarstyrkingen. Utenom energi- og matvarer har inflasjonen vært relativt stabil i underkant av sentralbankens mål på 2 prosent de siste 3-4 årene.

Arbeidsledigheten fortsatte å falle gjennom 2015 og inn i 2016, og var i januar på 4,9 prosent. Dermed er ledigheten mer enn halvert siden toppen i 2009, og godt under gjennomsnittet på 5,4 prosent over de siste 20 årene før finanskrisen. Både sysselsetting og arbeidsstyrke har hatt en sterk utvikling de siste månedene. Også yrkesdeltakelsen har økt noe i denne perioden, til 62,7 prosent, men det er fortsatt langt igjen til normalnivået på rundt 66-67 prosent fra 1990 og fram til finanskrisen.

Med klar bedring i arbeidsmarkedet og kjerneinflasjon nær målet, mente den amerikanske sentralbanken (Fed) i desember at tiden var inne for å begynne å sette opp styringsrenta. Det var første endring av styringsrenta siden den ble satt ned til 0,25 prosent i desember 2008, og første gang den ble økt siden sommeren 2004. Pengepolitikken var allerede strammet kraftig inn gjennom avviklingen av kvantitative lettelsler og den kraftige dollarstyrkingen. Siden har det kommet inn en del informasjon som tyder på at renteøkningen kom for tidlig. BNP-veksten var svakere enn ventet på slutten av fjoråret, og eksporten falt klart som følge av dollarstyrkingen og stagnerende etterspørsel blant annet fra Kina. Oljeprisen falt ytterligere og rammet oljeprodusenter og relaterte nærlinger, i tillegg til å dempe inflasjonen ytterligere. Aksjemarkedet har dessuten falt med 20 prosent siden slutten av desember. På bakgrunn av dette signaliserte Fed allerede i februar at den

vil avvente nye renteøkninger inntil videre. Tre måneders pengemarkedsrente var i begynnelsen av mars økt til om lag 0,6 prosent. Implisitte terminrenter basert på såkalte swap-renter indikerer imidlertid at renteforventningene har *falt* markert på 1-10 års sikt etter renteøkningen, slik at pengemarkedsrenta nå ventes å bare ville øke meget forsiktig framover til 1,5 prosent om fire år. Vi legger til grunn at dollaren vil holde seg rundt dagens kurs på 1,1 dollar for en euro gjennom prognoseperioden. Offentlige utgifter økte for første gang på fem år i 2015. Det betyr at finanspolitikken er i ferd med å bli mindre kontraktiv. Dersom oppgangen lar vente på seg, kan det komme sterkere impulser fra finanspolitikken framover.

1.2. Europa

Gjeninnhentingen i euroområdet går langsomt. Veksten falt gjennom fjoråret fra 2,3 prosent i 1. kvartal til 1,3 prosent i 4. kvartal, sesongjustert og målt som årlig rate. Euroområdets BNP er fortsatt under sitt toppnivå fra tidlig i 2008, like før finanskrisen. Den svake utviklingen kommer til tross for flere forhold som isolert sett virker stimulerende. Svært lave olje- og energipriser har bidratt til å øke husholdningenes disponible realinntekt og skapt bedre rammebetingelser for næringslivet. I tillegg har den europeiske sentralbanken siden mars i fjor kjøpt store mengder verdipapirer, hovedsakelig statsobligasjoner, finansiert ved å trykke penger. Kombinert med negative renter på bankenes innskudd i sentralbanken, har dette dessuten bidratt til å svekke euroen.

Når veksten likevel er svak, skyldes det flere omstendigheter. Viljen og evnen til å ta opp lån og investere er svak på grunn av dårlige framtidsutsikter og mye gjeld. Effekten av kvantitative lettelsler og negative renter har i stor grad vært å holde liv i ulønnsomme banker og foretak samt å bidra til bobletendenser både i verdipapir- og eiendomsmarkedet. Til tross for at pengepolitikken ikke har lykkes i å stimulere innenlandsk etterspørsel har myndighetene i mange land i liten grad kompensert ved å øke offentlig etterspørsel.

En kort periode med ekspansiv finanspolitikk etter finanskrisen ble avløst av stagnerende og til dels fallende offentlig forbruk fra 2009. Siden 2013 har imidlertid finanspolitikken gradvis blitt noe mindre kontraktiv, særlig i Tyskland og Frankrike, det siste året også i Spania. For euroområdet sett under ett er imidlertid finanspolitikken langt unna å kompensere for sviktende privat etterspørsel. Med fortsatt stramme offentlige budsjetter og et relativt ensidig fokus på ekspansiv pengepolitikk i motkonjunkturpolitikken, ligger det an til fortsatt svak vekst i euroområdet i årene framover. Økt volatilitet i finansmarkedene og fallende aksjekurser kan bidra til å undergrave en allerede svak tillit blant konsumenter og i næringslivet, og således bidra til fortsatt høy sparing i husholdningene og investeringstørke hos bedriftene. Konjunkturturnedgangen i Kina og andre framvoksende økonomier, vil også kunne virke hemmende på utviklingen framover ved å ramme eksportindustrien. Industriproduksjonen har utviklet

seg svakt jevnt over. I både Tyskland og Frankrike har imidlertid detaljhandelen vokst klart gjennom det siste året, mens den har stagnert i Italia etter et gryende oppsving på begynnelsen av fjoråret. Stemningsindikatorer for husholdninger og næringsliv i en rekke land har falt de siste månedene, riktignok fra høye nivåer.

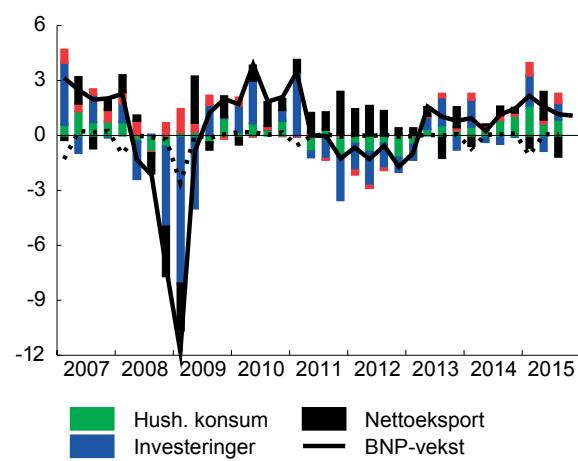
Med dette som bakteppe ser vi for oss et svakt konjunkturforløp framover med vekstrater som gradvis tar seg opp til 1,7 prosent i 2019. Det innebærer at euroøkonomien da fortsatt befinner seg i en lavkonjunktur. Rentene vil som følge av dette forblå svært lave. Vi anslår tremåneders pengemarkedsrente til -0,3 prosent som gjennomsnitt for inneværende år, etter hvert gradvis økende til 0,4 prosent i 2019.

Fallet på de europeiske børsene siden slutten av fjoråret har flere årsaker. Frykt for en hard landing i Kina og svekkelsen av den kinesiske valutaen yuan utløste nedgangen tidlig i desember. Siden har problemer relatert til det europeiske bankvesenet og svak utvikling i flere framvoksende økonomier bidratt til å forsterke utviklingen, sistnevnte ikke minst som følge av råvarereprisfallet. Siden starten av 2016 har fallet i verdipapirmarkedet vært spesielt stort innenfor banksektoren, en utvikling som må sees i lys av innføringen av et nytt bankoppløsningsregime, der kreditorene i langt større grad enn tidligere står ansvarlige for bankenes gjeld. I mange land sliter bankene dessuten med høyt mislighold, spesielt i Italia. I første del av februar smittet nedgangen i bankaksjer over i en renteoppgang på statslån til land med stor statsgjeld. Det må ses i sammenheng med at mange banker i kjølvannet av finanskrisen ble reddet ved en overføring av gjeld til offentlig sektor. Med det nye regelverket skal dette være et mindre problem enn tidligere, og med unntak av Hellas og Portugal var utslagene heller ikke store og rentene har siden kommet ned igjen.

Vi regner med at den europeiske sentralbanken (ESB) vil redusere innskuddsrenta ytterligere framover, fra dagens nivå på -0,3 prosent. Det er også godt mulig at vi får en ytterligere opptrapping av de kvantitative lettelsene. Dette kan i så fall skje både i form av et høyere månedlig oppkjøpsbeløp, en ytterligere utsettelse av tidspunktet for når lettelsene er signalsert å skulle avsluttes og en eventuell utvidelse av hvilke verdipapirer som kvalifiserer til å kunne inngå i ESBs oppkjøpsprogram. Det er i dag hovedsakelig statsobligasjoner og gjeld med svært høy sikkerhet. Inflasjonen har beveget seg rundt null det siste året og var i februar -0,2 prosent målt fra samme måned året før. Markedet for inflasjonsforsikring indikerer at inflasjonsforventningene har falt godt under sentralbankens mål på nær, men i underkant av, 2 prosent.

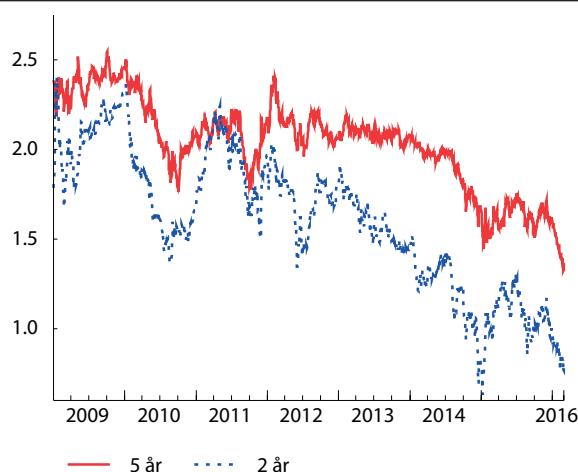
Den samlede veksten i euroområdet var på 1,3 prosent i 4. kvartal, regnet som årlig rate, men det var store forskjeller mellom landene. Den spanske økonomien vokste med hele 3,2 prosent, mens gresk BNP fortsatte å falle. Euroområdets største økonomi, Tyskland, vokste

Figur 1.9. Euroområdet. Bidrag til BNP-vekst. Sesongjustert, årlig rate

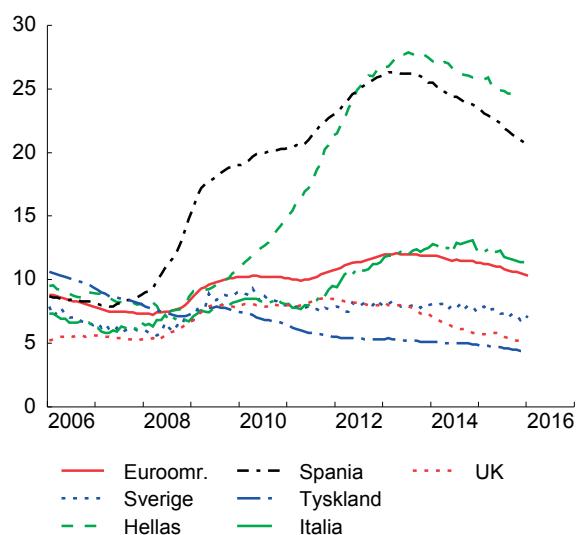
Kilde: Macrobond

Figur 1.10. Euroområdet. Inflasjonsforventninger. Euro inflasjonsswap

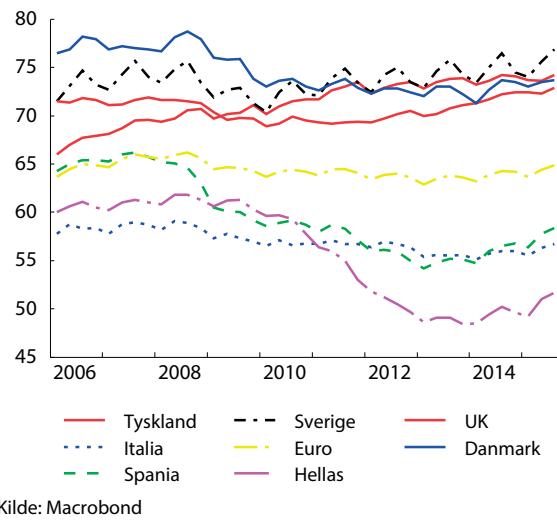
Kilde: Macrobond

Figur 1.11. Euroområdet: Arbeidsledighet i utvalgte land

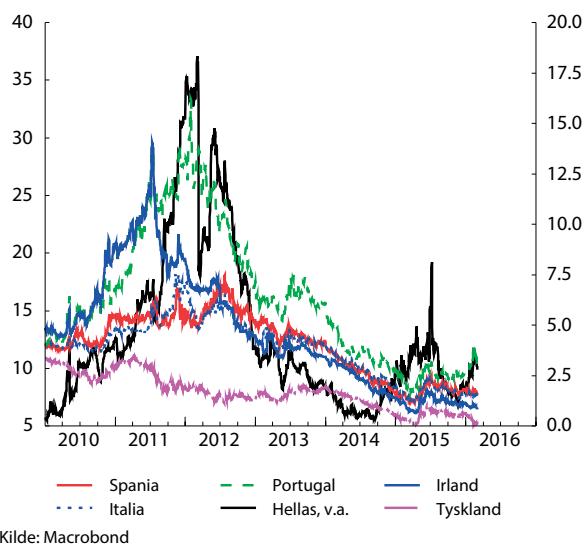

Kilde: Macrobond

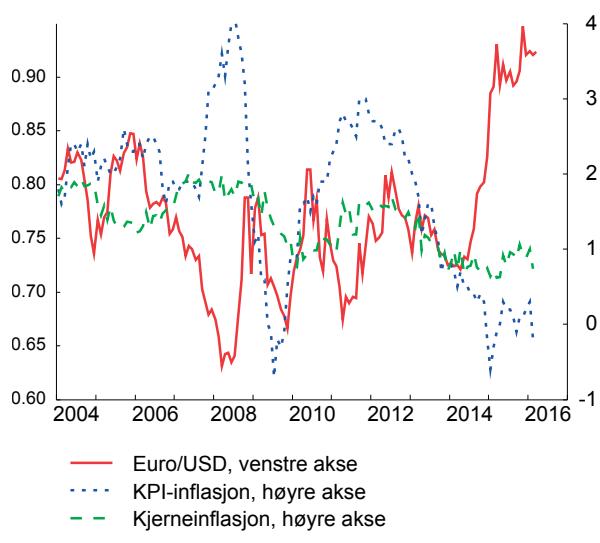
Figur 1.12. Euroområdet. Sysselsettingsandeler i utvalgte land

Figur 1.13. 10-års statsobligasjonsrenter i utvalgte europeiske land

Figur 1.14. Euroområdet. Inflasjon og valutakurs

med 1,1 prosent i 4. kvartal i fjor. Veksten kom hovedsakelig som følge av høy vekst i offentlig etterspørsel og næringsinvesteringer. Utenrikshandelens bidrag var negativ som følge av fallende eksport. Foruten svakere etterspørselsimpulser fra Kina kan dette ha tilknytning til utslippskandalen i VW konsernet sist høst, ettersom bileksporten falt mye gjennom kvartalet. Det offentlige konsumet har helt siden finanskrisen gitt vesentlige bidrag til det tyske vekstforlopet, særlig de siste to årene da veksten har tiltatt til drøye to prosent. I 4. kvartal var veksten i offentlige utgifter på hele 4 prosent. Det må ses i lys av den sterke tilstrømmingen av flyktninger i siste del av 2015.

Tall for Frankrike viser at veksten der tok seg opp til 1,4 prosent i 4. kvartal, drevet av næringsinvesteringer og offentlig konsum. Eksporten vokste klart med 4,2 prosent, men en importvekst på hele 10,5 prosent sørget for et negativt vekstbidrag fra utenrikshandelen. Husholdningenes konsum falt med 0,7 prosent, og fortsetter med det den svake utviklingen etter et midlertidig oppsving høsten 2014 til og med 1. kvartal i fjor. Etter en lang periode med investeringstørke og implementering av en rekke reformer myntet på å stimulere investeringene i det franske næringslivet, økte næringsinvesteringene med 2,7 prosent i 4. kvartal. Det gjenstår å se om dette er begynnelsen på et omslag som kan føre til et konjunkturomslag i fransk økonomi, slik at ledigheten, som i desember steg ytterligere til 10,2 prosent, kan reduseres.

I italiensk økonomi avtok den økonomiske veksten gjennom fjoråret, fra 1,7 prosent i 1. kvartal til 0,4 prosent i 4. kvartal. Til tross for den svake veksten var imidlertid oppgangen i 4. kvartal bredt basert, med positive bidrag fra offentlig og privat konsum så vel som utenrikshandelen og investeringene. Den svake utviklingen har medført at den gryende nedgangen i arbeidsledigheten stoppet opp rundt 11,5 prosent i fjor sommer. I Spania har BNP vokst sammenhengende i ti kvartaler på rad, og i 2015 var årsveksten på over 3 prosent i hvert eneste kvartal. Veksten i spansk økonomi har lenge vært bredt anlagt med vesentlige bidrag fra omtrent samtlige underkomponenter. I 2015 snudde også finanspolitikken med en årsvekst på 2,7 prosent i offentlige utgifter sammenliknet med året før, etter en lang periode med kraftig innstramming i årene etter finanskrisen. Til tross for et markert oppsving som har pågått i 2 år er den spanske økonomien fortsatt i en dyp lavkonjunktur. Selv etter et betydelig fall var arbeidsledigheten fortsatt på hele 20,8 prosent i desember i fjor, mens inflasjonen har vært negativ det siste halvannet året. I januar var tolvmånedersveksten i KPI på -0,4 prosent.

Utenfor euroområdet fortsetter den positive utviklingen i mange av landene i Øst-Europa. I både Polen og Ungarn har veksten vært høy i lengre tid. I Storbritannia har veksten vært relativt høy de siste tre årene, selv om årsveksten avtok til 2,2 prosent i 2015 fra 2,9 prosent året før. Veksten har lenge vært bredt basert,

men de to siste kvartalene har det vært en liten nedgang både i næringsinvesteringer og eksport. Den svake eksportutviklingen kan ses i lys av en handelsvektet styrking av britiske pund på 15 prosent fra sommeren 2013 til slutten av 2015. Siden årsskiftet har imidlertid pundet svekket seg med nesten 10 prosent, blant annet som følge av usikkerhet knyttet til utfallet av den kommende folkeavstemningen om fortsatt britisk EU medlemskap. Denne depreseringen kan bidra til ny vekst i eksporten framover. Også i Storbritannia har inflasjonen vært nær null det siste året. Med utsikter til moderat lønnsvekst og fortsatt lave oljepriser, vil inflasjonen trolig holde seg lav den nærmeste tiden framover, selv om svekkelsen av pundet vil kunne moderere dette noe. Arbeidsledigheten har dessuten fortsatt å falle, og med en ledighetsrate som i desember ble registrert til 5,1 prosent, er det trolig kun et tidsspørsmål før dette vil kunne gi seg utslag i høyere lønnsvekst. Når effekten av oljeprisnedgangen gradvis reverseres, vil inflasjonen ta seg noe opp. Vi ser likevel ikke for oss at den engelske sentralbanken vil sette opp styringsrenta før i 2017.

Den svenske oppturen fortsatte i 4. kvartal, med en BNP-vekst på hele 5,2 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate. Veksten har tiltatt helt siden oppsvinget startet i 2013. Med få unntak har veksten dessuten vært bredt basert. Dette var også tilfelle i 4. kvartal da det var sterk oppgang i samtlige av BNPs hovedkomponenter på etterspørrelssiden. Eksporten steg med hele 11,9 prosent, stimulert av at den svenske krona har svekket seg med rundt 5 prosent siden i fjor vår. Veksten i det offentlige konsumet var også høy på slutten av fjoråret, noe som delvis kan tilskrives det store antallet asylsøkere som kom til landet på høstparten. Arbeidsledigheten har fortsatt å falle, men var i januar i år fremdeles så høy som 7 prosent. Samtidig har boligprisveksten tiltatt, og med en tolvmåneders-vekst på 12 prosent på slutten av fjoråret var prisene 25 prosent høyere enn tre år tidligere. Sveriges Riksbank valgte likevel å kutte styringsrenta med nye 0,15 prosentpoeng i februar i år, slik at denne nå ligger på -0,5 prosent, og å videreføre sitt program for oppkjøp av statsobligasjoner. Dette ble særlig begrunnet med et ønske om å hindre en svekkelse av tilliten til inflasjonsmålet, men må også ses i lys av den høye ledigheten. I Sverige har inflasjonen ligget nær null de tre siste årene. Med svake internasjonale konjunkturutsikter tror vi ikke at veksten er opprettholdbar på de høye nivåene vi har sett i Sverige de siste årene. Vi venter derfor at veksten vil avta ned mot 2,5 prosent i løpet av 2016. Det gir likevel en årsvekst på 3,5 prosent. Deretter venter vi årsvekstrater noe i overkant av 2,5 prosent resten av prognoseperioden.

I Danmark tok den danske økonomien til å vokse igjen i 4. kvartal med 1 prosent som årlig rate, etter å ha falt med 2,1 prosent i 3. kvartal. Veksten kom som følge av økt etterspørsel fra husholdningene og en oppgang i næringsinvesteringene. Investeringsveksten som var på 3,6 prosent i 4. kvartal, kom imidlertid i kjølvannet av en nedgang på 5 prosent kvartalet før, og samlet

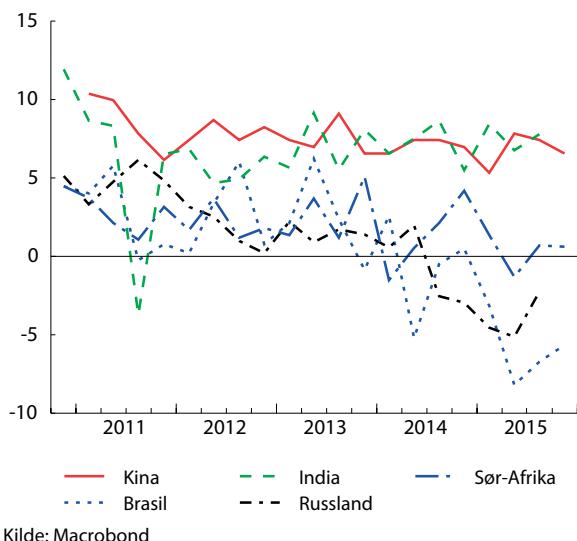
sett har investeringene så vidt økt siden høsten 2014. Eksporten har falt med nærmere 4 prosent siden 1.kvartal 2015. Offentlig konsum og investeringer har knapt økt siden 2009, og førstnevnte størrelse har falt sammenhengende de siste tre kvartalene. Husholdningenes etterspørsel har dermed vært den eneste driveren i dansk økonomi det siste året. Til tross for den svake utviklingen i dansk økonomi har arbeidsledigheten falt til 6,2 prosent på slutten av fjoråret, ned fra en topp på 8,1 prosent i 2012. Det siste året har nedgangen dessuten kommet samtidig med en økning i sysselsettingsraten på nesten 2 prosentpoeng. Med litt drahjelp fra en moderat internasjonal oppgangskonjunktur ser vi derfor for oss at veksten i Danmark vil kunne ta seg noe opp framover.

1.3. Framvoksende økonomier

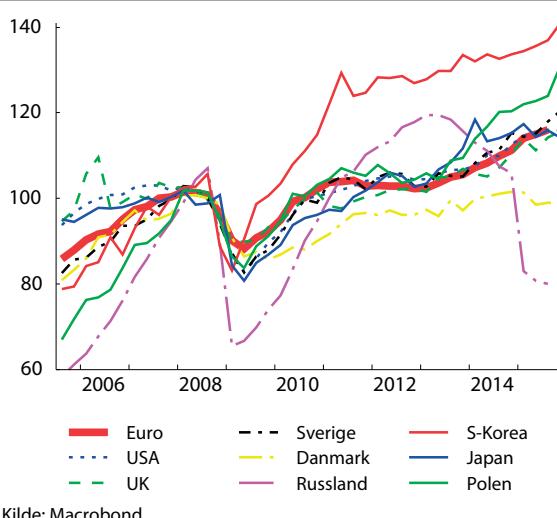
Den økonomiske veksten i Kina ble i fjorårets 4. kvartal rapportert å være 6,6 prosent, sesongjustert og målt som årlig rate. Sammenlikner vi med samme kvartal året før var veksten på 6,9 prosent. Utviklingen ser dermed ut til å være overens med myndighetenes mål for veksten på mellom 6,5 og 7 prosent. Veksten er likevel den svakeste som er registrert på over 25 år og skyldes i stor grad den pågående omstillingen fra en i stor grad investeringsdrevet økonomi mot en mer konsumdrevet økonomi. Sterk vekst i varehandelen fra lave nivåer klarer for tiden ikke å demme opp for den lave veksten i andre deler av økonomien. Dette er en utvikling som Kinas handelspartnerne i det siste også har merket godt via et fall i etterspørselen rettet mot deres produkter. De svakere utsiktene for Kinas økonomi og frykt for en markert ytterligere devaluering av den kinesiske valutaen, har siden sommeren også ført til kapitalflukt og store bevegelser på de kinesiske børsene. Til tross for en rekke intervensioner fra myndighetens side, rettet både mot direkte å understøtte aksjemarkedet og å bremse kapitalbevegelsene, har den kinesiske børsene falt med i overkant av 40 prosent siden tidlig i fjor sommer. Urolighetene har i det siste også manifestert seg i en rekke kinesiske aktivitetsindikatorer, som har falt til nivåer vi må tilbake til 2008-2009 for å finne. Dette gjelder først og fremst innkjøpssjefsindeksene for industrien og tjenestektoren, der førstnevnte indeks falt for syvende måned på rad i januar og nådde samtidig en foreløpig bunn på 49, som er under det nivået som representerer skillelinjen mellom henholdsvis økonomisk ekspansjon og kontraksjon. Også den privatfinansierte innkjøpssjefsindeksen Caixin var svak i februar, der særlig nedbemannning trakk ned. Regjeringen har nå varslet en rekke arbeidsmarkedstiltak.

Gjennomsnittlige priser på nye leiligheter i Kinas 70 største byer er nå på vei opp igjen etter å ha falt en periode. I januar fortsatte den positive utviklingen, slik at prisene målt fra samme måned året før, nå har vokst i fire måneder på rad. For å stimulere markedet ytterligere har myndighetene varslet et kutt i egenkapitalkravet for førstehjemkjøpere til 20 prosent av kjøpesummen. Sentralbanken har dessuten nylig også besluttet å stimulere til økt utlånsvirksomhet ved å

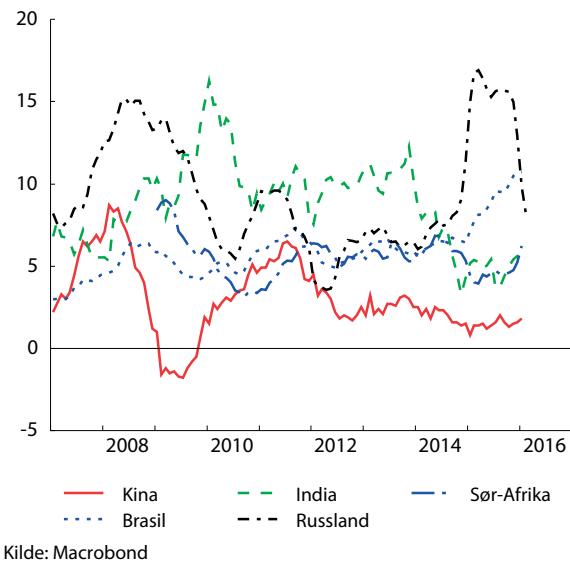
Figur 1.15. Framvoksende økonomier. BNP-vekst fra samme periode året før

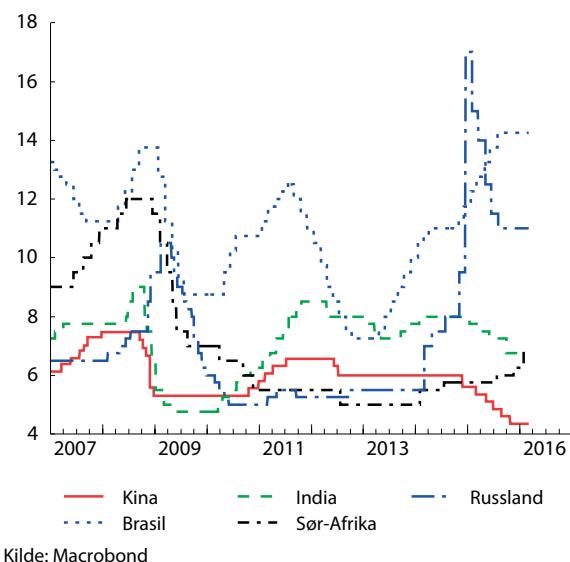
Figur 1.18. Import Norges handelspartnere. Sesongjustert 2008=100

Figur 1.16. Framvoksende økonomier. Inflasjon

Figur 1.17. Framvoksende økonomier. Styringsrenter

senke bankenes reservekrav. Inflasjonen ligger fortsatt i underkant av 2 prosent, mens myndighetene offisielle mål for pengepolitikken er 3 prosent. Den senere tiden er det særlig matprisene som trekker opp, mens energipriser, og da særlig oljeprisen, trekker inflasjonen ned.

I den raskest voksende av BRICS-økonomiene, India, har den positive utviklingen fortsatt. I 3. kvartal 2015 var veksten på 7,3 prosent målt fra samme kvartal året før. India har hatt store fordeler av de lave råvaremarkedsprisene, og da spesielt på olje, der India er en stor nettoimportør. Manglende investeringer i infrastruktur utgjør et betydelig problem for den indiske økonomien. Nylig annonserte imidlertid myndighetene omfattende investeringer i landets jernbanesystem, som ikke har blitt oppgradert nevneverdig siden kolonitiden. Mange banker er underkapitaliserte som følge av store mengder problemlån, noe som har gjort det vanskeligere for små og mellomstore bedrifter å få tilgang til lån. Det kan bidra til å dempe investeringsveksten framover. Sammen med lavere etterspørsel fra Kina peker dette mot at veksten vil avta noe også i India i tiden som kommer.

Blant de råvareeksporterende BRICS-landene fortsetter den svake økonomiske utviklingen i Russland. Førårets 3. kvartal var Russlands femte på rad med fallende BNP. Nedgangen på 2,3 prosent målt som årlig rate, var imidlertid betydelig mindre enn i de foregående kvartalene. Tre hovedgrunner ligger bak den svært svake økonomiske utviklingen. Økonomien påvirkes i stor grad direkte av vedvarende lave oljepriser, da oljeinntektene i stor grad går rett inn i offentlige budsjetter. Videre er landet fortsatt rammet av sanksjonene fra EU og USA, i kjølvannet av annekteringen av Krimhalvøya i Ukraina. Inflasjonen har falt noe, men er fortsatt høy. Den russiske sentralbanken har dessuten holdt styringsrenta fast på 11 prosent siden midten av føråret for å dempe inflasjonen og motvirke kapitalflukt. På siste rentemøte i slutten av januar antydet sentralbanken

Boks 1.1. Utviklingen i oljemarkedet

Oljeprisen var om lag 110 dollar fatet i gjennomsnitt i årene 2011-2013 og fram til sommeren 2014. Siden har oljeprisen falt markert og lå i begynnelsen av mars i underkant av 40 dollar fatet, etter å ha økt igjen den siste tiden.

Oljeprisen falt i 2014 som følge av økt produksjon i USA, Libya og til dels Irak, mens man forventet lavere vekst i etterspørselen spesielt utenfor OECD. På sitt ministermøte i november i 2014 vedtok OPEC ikke å redusere produksjonen på tross av oljeprisfallet slik mange forventet, og dette bidro til at oljeprisen falt ytterligere. OPEC har etter dette møtet til nå tvert i mot økt produksjonen med over 1 million fat daglig.

IEA (International Energy Agency) forventer at den globale etterspørselen etter råolje vil øke med 1,2 millioner fat i 2016. Selv om den lave oljeprisen isolert sett fører til økt etterspørrelse, vil lavere økonomisk vekst i 2016 trekke i motsatt retning. Økningen utenfor OECD neste år er først og fremst forventet å komme i Kina og i andre asiatiske land. IEA antar også at etterspørselen i OECD vil holde seg om lag uendret i 2016.

Råoljeproduksjonen utenfor OPEC forventes av IEA å falle med 0,6 millioner fat daglig i år på grunn av den lave oljeprisen, noe som er den største nedgangen siden 1992. Produksjonen forventes å øke noe blant annet i Brasil og Canada. I tillegg til en mindre reduksjon i Europa, forventes det en nedgang i produksjonen i USA på 0,6 millioner fat daglig, først og fremst produksjonen av lettolje fra tette bergarter. Dette står i sterkt kontrast til 2014 da USA økte denne produksjonen med over 1,5 millioner fat per dag.

Det er ventet en viss økning i produksjonen av våtgass (Natural Gas Liquids) i OPEC i årene framover. Denne produksjonen er ikke omfattet av OPEC sitt kvotesystem. Dersom OPEC holder framtidig produksjon lik det gjennomsnittlige nivået over de siste tre månedene, vil de globale lagrene av råolje øke med 0,5 millioner fat i 2016. Dette vil isolert sett legge et press nedover på prisene, i tillegg til at de samlede kommersielle lagrene av råolje og produkter i OECD aldri har vært så høye som nå. Det er på rundt 3 milliarder fat, om lag 10 prosent over gjennomsnittet for de siste fem årene.

IEA har i sin Medium-term Oil Market Report sett på utviklingen i etterspørsel og tilbud fram til og med 2019. Oljeetter-spørselen er forventet å stige med 1,2 millioner fat per dag i året. Dette er lavere enn i årene før finanskrisen. Årsaken til at lavere oljepris ikke forventes å gi enda større økning i etterspørselen, er lavere vekst i flere land, mindre oljeintensiv etterspørrelse i land som Kina, og bortfall av subsidiær samtidig en svekkelse av valutaen i flere oljeimporterende land.

IEA forventer at oljeproduksjonen utenfor OPEC vil stige med 0,4 millioner fat per dag i året i perioden 2017-2019. Dette er atskillig mindre enn økningen i fjor da produksjonen steg med 1,3 millioner fat daglig. Dette vil føre til at residualetterspørselen som er rettet mot OPEC vil øke med om lag 0,8 millioner fat per dag i året fra 2017 til 2019. Dette gir rom for økt oljeproduksjon i OPEC.

Saudi-Arabia, Venezuela, Qatar og Russland ble nylig enige om å holde sin oljeproduksjon fast på nivået fra januar i år og signaliserte samtidig at det vil bli holdt et møte i slutten av mars der om lag tre fjerdedeler av verdens oljeprodusenter deltar, hvor en vil forsøke å få til en mer omfattende avtale om produksjonsbegrensninger. Iran har de siste årene eksportert om lag en million fat per dag mindre enn vanlig på grunn av boikotten fra Europa, USA og enkelte andre land. Forhandlingene mellom Iran på den ene siden og USA, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Kina og Russland på den andre, ført nylig fram til en avtale som blant annet innebærer lettelsjer for oljeeksporten fra og med i år. Økt oljeeksport fra Iran, og, etter hvert økt produksjon i USA, ventes å dempe oljeprisoppgangen framover.

Dersom et samlet OPEC ikke øker produksjonen i nevneverdig grad i årene framover, vil man kunne få et visst press oppover på oljeprisen, spesielt fra og med 2017. Vi legger til grunn at oljeprisen vil øke fra om lag 35 dollar fatet i 1. kvartal til 48 dollar ved utgangen av 2017, og at realprisen deretter er uendret slik at oljeprisen så vidt passerer 50 dollar fatet i 2019.

Tilbud og etterspørsel av råolje. Millioner fat per dag inkl. NGL

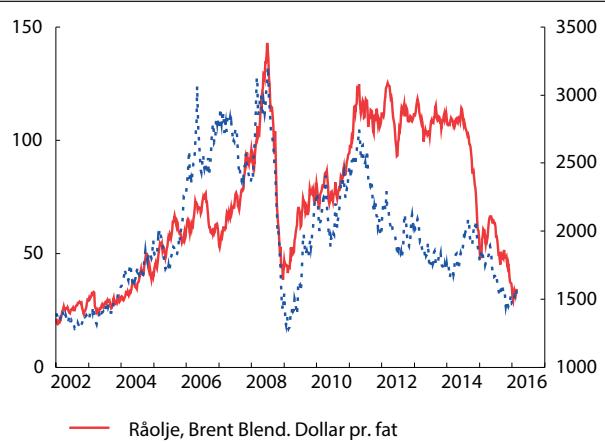
	2013	2014	2015	Prognose					Prognose			
				2016	15,1	15,2	15,3	15,4	16,1	16,2	16,3	16,4
Etterspørsel	91,9	92,8	94,5	95,7	93,5	93,9	95,4	95,1	94,7	95,1	96,4	96,5
OECD ¹	46,0	45,7	46,2	46,2	46,4	45,3	46,7	46,3	46,4	45,4	46,4	46,5
Europa	13,6	13,5	13,7	13,7	13,5	13,5	14,1	13,6	13,4	13,7	13,9	13,6
Amerika	24,1	24,1	24,4	24,5	24,2	24,1	24,7	24,5	24,4	24,2	24,6	24,7
Asia Oseania	8,3	8,1	8,1	8,1	8,7	7,6	7,8	8,3	8,6	7,6	7,8	8,3
Tidligere Sovjetunionen	4,7	4,9	4,9	4,9	4,6	4,9	5,0	5,0	4,7	4,8	5,0	4,9
Resten av verden	41,2	42,2	43,4	44,6	42,5	43,7	43,7	43,8	43,6	44,9	45,0	45,1
Tilbud	91,4	93,7	96,3	96,2	95,1	96,3	97,0	96,9	96,0	96,0	96,3	96,5
OPEC ²	37,5	37,5	38,7	39,2	37,7	38,8	39,1	39,1	39,1	39,1	39,2	39,3
OECD	21	22,9	23,8	23,2	23,8	23,5	23,9	23,9	23,5	23,1	23,0	23,4
Tidligere Sovjetunionen	13,9	13,9	14	13,9	14,0	14,0	13,9	13,9	14,0	13,9	13,9	13,8
Resten av verden	18,9	19,5	19,8	19,9	19,6	20,0	20,1	20,0	19,4	19,9	20,2	20,0
Lagerendring (og diverse)	-0,5	0,9	1,8	0,5	1,6	2,4	1,6	1,8	1,3	0,9	-0,1	0,0
Etterspørsel rettet mot OPEC	38,0	36,5	36,9	38,6	36,1	36,4	37,5	37,2	37,8	38,1	39,3	39,3
Gjennomsnittlig oljepris (Brent Blend)	108,5	98,5	52,2		53,8	61,8	49,8	43,2				

Kilde: IEA Oil Market Report Januar 2016 og SSB.

¹ Europa inkluderer nå Slovenia og Estland, Amerika inkluderer Chile i tillegg til USA, Canada og Mexico. Israel er nå en del av Asia Oseania.

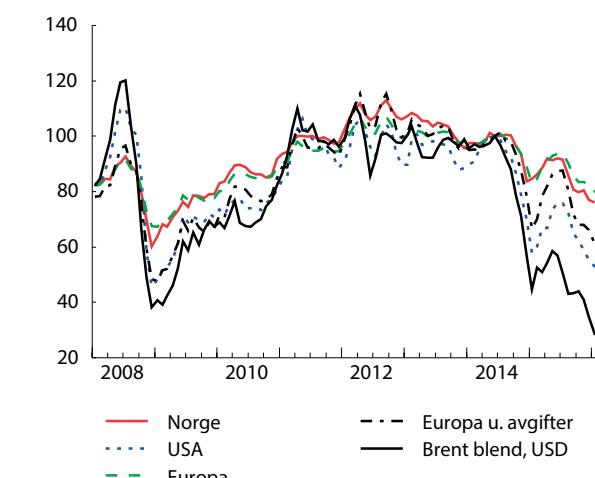
² Prognosene for råoljeproduksjonen i OPEC er gjort av Statistisk sentralbyrå..

Figur 1.19. Spotpris råolje og aluminium

Kilde: Macrobond.

Figur 1.20. Bensinpriser, lokal valuta, juni 2014=100

Kilde: Macrobond

at den vil se an utviklingen enda en stund før det blir aktuelt med rentekutt.

Også i Brasil fortsetter den negative økonomiske utviklingen. Den oljeavhengige økonomien rammes hardt, og i 3. kvartal 2015 falt BNP for tredje kvartal på rad. Landet opplever fortsatt inflasjon opp mot 11 prosent, til tross for at sentralbanken har opprettholdt et rentenivå på 14,25 prosent siden i fjor sommer. Det er ventet at den siste tids utbrudd av Zika-viruset vil ramme turistnæringen og den økonomiske aktiviteten generelt. Økt etterspørsel i forbindelse med sommerens olympiske leker kan bidra til å motvirke den svake utviklingen.

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Norsk økonomi er for tiden inne i en klar konjunktur nedgang, som ifølge våre beregninger vil fortsette i 2016. BNP Fastlands-Norge økte i 2015 med bare 1,0 prosent, den svakeste veksten siden finanskrisen senket veksten i 2009. Sesongjusterte kvartalstall viser at BNP-veksten regnet som årlig rate har vært under trendveksten på om lag 2 prosent siden 3. kvartal 2014. Konjunktursituasjonen ble ytterligere svekket i andre halvår i fjor. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskaps tallene var BNP Fastlands-Norge om lag uendret fra

2. til 4. kvartal. Som følge av den svake aktivitets utviklingen økte arbeidsledigheten markert. Målt med arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) økte ledighets raten fra 2. kvartal 2014 til 4. kvartal 2015 med nær 1,5 prosentpoeng til 4,6 prosent når den justeres for normale sesongvariasjoner.

Den dominerende faktoren bak den svake produksjons utviklingen er et kraftig fall i etterspørselen fra petroleumsnæringen. Oljeinvesteringene startet å falle i 4.

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2014*	2015* –	Sesongjustert			
			15:1	15:2	15:3	15:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	1,7	2,0	0,6	0,6	0,2	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,8	-0,1	0,4	0,5	0,3
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	0,0	-4,0	0,2	-0,6	-0,5	-0,9
Fastlands-Norge	1,3	0,2	-0,1	1,2	2,4	-0,4
Utvinning og rørtransport	-2,9	-14,7	-0,1	-4,7	-8,1	-2,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,0	1,6	0,3	0,6	0,7	0,3
Eksport	2,2	2,3	-3,0	0,3	5,6	-2,9
Råolje og naturgass	1,9	0,9	-6,0	0,0	9,6	-4,8
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	2,2	0,4	0,8	2,6
Import	1,5	0,6	3,8	-1,8	-2,6	1,6
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	4,0	-0,5	-4,5	3,9
Bruttonasjonalprodukt	2,2	1,6	-0,1	0,0	1,6	-1,2
Fastlands-Norge	2,3	1,0	0,2	0,2	0,0	0,1
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	1,5	0,6	0,0	0,1	-0,1	-0,2
Sysselsatte personer	1,1	0,6	0,0	0,2	0,1	-0,1
Arbeidsstyrke ²	1,1	1,4	0,2	0,4	0,3	-0,1
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,5	4,4	4,1	4,3	4,6	4,6
Priser og lønninger						
Årslønn	3,1	2,8
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,0	2,1	2,0	2,2	2,0	2,5
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarier (KPI-JAE) ³	2,4	2,7	2,3	2,6	2,9	3,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	4,0	3,4	2,0	-0,3	-0,4	-1,2
Importpriser tradisjonelle varer	5,5	5,5	2,8	-0,3	1,7	0,0
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	376,7	282,6	87,5	78,0	62,1	55,0
MEMO (ujusterte nivåtall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	1,7	1,3	1,4	1,4	1,2	1,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,9	3,2	3,5	3,3	3,1	2,8
Råoljepris i kroner ⁵	621	430	428	491	421	380
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	93,7	103,4	101,0	100,2	105,1	107,4
NOK per euro	8,4	8,9	8,7	8,6	9,1	9,3

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

kvartal 2013, og har fram til 4. kvartal 2015 falt med 27 prosent. Utviklingen var den første tiden en reaksjon på høyt kostnadsnivå og relativt dårlig lønnsomhet. Nedgangen ble forsterket av et dramatisk fall i oljeprisen. Fra et nivå på om lag 110 dollar fatet fram til sommeren 2014 falt den i flere runder og nådde et bunnpunkt i midten av januar 2016, da prisen var et godt stykke under 30 dollar per fat.

Gitt oljenæringens og leverandørvirksomhetens størrelse kunne man i utgangspunktet tro at konjunktur nedgangen ville bli enda sterkere. En av grunnene til at nedturen i norsk økonomi ikke har blitt dypere er at handlingsregelen og opplegget rundt Statens pensjonsfond utland (SPU) medfører at myndighetene kan møte nedgangen med økte utgifter og skattelette og ikke tvinges til å stramme til.

En stadig mer ekspansiv pengepolitikk er også en viktig grunn til at nedgangen ikke har blitt større. Lavere renter har sammen med oljeprisnedgangen bidratt til at krona fram til siste årsskifte falt med nærmere 30 prosent i verdi fra toppnivået ved starten av 2013. Dette innebærer en kraftig bedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen som igjen letter situasjonen for all norsk konkurranseutsatt virksomhet.

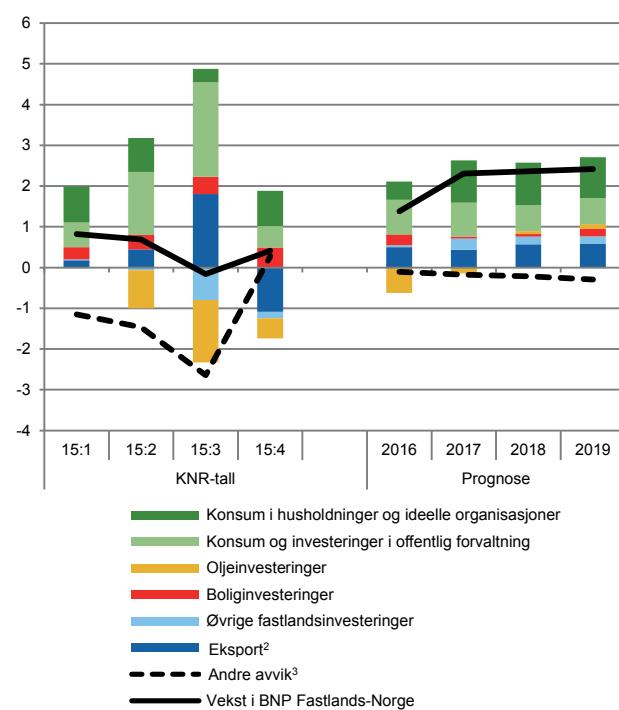
Tradisjonell vareeksport har tatt seg klart opp med en vekst på 5,5 prosent i 2015, selv om noe av denne økningen må tilskrives midlertidige faktorer. Konkurranseeforbedringen har også bidratt til å dempe importen, og derigjennom stimulert norsk produksjon. På grunn av økt globalisering og spesialisering øker importen normalt vesentlig mer enn BNP, men importen økte med bare 0,6 prosent i 2015.

Målt med budsjettunderskuddet er finanspolitikken for tiden meget ekspansiv. Ifølge nysalderingen av statsbudsjettet tilsvarte økningen i det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) i 2015 0,5 prosent av trendnivået til BNP Fastlands-Norge. Samlet sett ser det imidlertid ut til at finanspolitikken har virket litt mindre ekspansivt i 2015 enn tidligere antatt. Det vedtatte budsjettet for 2016 er mer ekspansivt enn 2015-budsjettet, med en anslått budsjettimpuls på 0,7

prosent av trend-BNP Fastlands-Norge, og det har en liknende innretning. Til tross for oljeprisnedgangen utgjorde SOBU i 2015 ifølge samme kilde 2,6 prosent av Statens pensjonsfond utland ved inngangen til budsjettåret og var dermed langt under 4 prosent-banan. Med enda lavere oljepris og behov for stimulerende finanspolitikk kan dette imidlertid komme til å snu hvis verdens børser også utvikler seg svakt.

Kutt i en allerede historisk lav styringsrente i juni og september i fjor, brakte pengemarkedsrenta ned i 1,1 prosent i starten av 2016. Bankrentene husholdningene

Figur 2.1. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

¹ Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. Importandelen som brukes er dokumentert i boks 2.4. Alle kvartalstall er sesongjusterte og i faste priser.

² Eksportvariablen er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, gass, og utenriks sjøfart.

³ Andre avvik er definert residualt slik at den fanger opp alle andre faktorer samt lagerendring og statistiske avvik.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	15:1	15:2	15:3	15:4	2016	2017	2018	2019
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,9	0,8	0,3	0,9	0,5	1,0	1,0	1,0
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	0,6	1,5	2,3	0,5	0,8	0,8	0,6	0,6
Oljeinvesteringer	0,0	-0,9	-1,5	-0,5	-0,6	-0,1	0,1	0,1
Boliginvesteringer	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3	0,1	0,1	0,2
Øvrige fastlandsinvesteringer	0,0	-0,1	-0,8	-0,2	0,1	0,3	0,2	0,2
Eksport ¹	0,2	0,4	1,8	-1,1	0,5	0,4	0,6	0,6
Andre avvik ¹	-1,1	-1,5	-2,6	0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3
Vekst i BNP Fastlands-Norge	0,8	0,7	-0,2	0,4	1,4	2,3	2,4	2,4

¹ Se fotnoter til figur 2.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

står overfor har fulgt pengemarkedsrenta ned med varierende grad av tidsforsinkelse. Typiske boliglån hadde i gjennomsnitt en rente på 2,7 prosent i januar 2016. Det er utsikter til videre rentenedgang og til at rentene vil holde seg lave ganske lenge. Rentesituasjonen har bidratt til å stimulere boligmarkedet, og boligprisene har de fleste steder i landet fortsatt å øke markert fram til januar 2016 til tross for konjunkturedgangen. Som årsgjennomsnitt økte boligprisene i 2015 med 6,1 prosent. Dette har bidratt til at boliginvesteringene økte klart gjennom 2015. Fall i boligbyggingen gjennom 2014 medførte at boliginvesteringene som årsgjennomsnitt likevel ikke økte mer enn 1,6 prosent i fjor.

Vekst i mange offentlige investeringsprosjekter har sammen med den økte boligbyggingen bidratt til at bruttoproduktet i bygg og anlegg økte med vel 3 prosent i 2015. Nedturen i oljenæringen har derimot bidratt til at aktiviteten i industrien har utviklet seg meget svakt gjennom fjoråret til tross for konkurranseevneforbedringen. Som årsgjennomsnitt falt bruttoproduktet i industrien med over 3 prosent i 2015. I markedsrettet tjenesteyting medregnet tjenester fra egen bolig, som utgjør om lag halvparten av fastlandsøkonomien, økte bruttoproduktet på linje med BNP Fastlands-Norge. Etterspørselsfallet fra oljenæringen trekker veksten ned også i disse næringsgruppene, men økt turisme sammen med en moderat og jevn konsumutvikling er faktorer som bidro til å holde aktiviteten oppe.

Disponibel realinntekt i husholdningene økte med 2,3 prosent i 2015. Til tross for rentenedgang og høy boligprisvekst økte husholdningens konsum bare med 2,0 prosent, etter en relativ jevn utvikling gjennom året. Økt usikkerhet om egen inntektsutvikling på grunn av den relativt høye arbeidsledigheten er en faktor som trolig har bidratt til økningen i sparingen, fra 8,8 prosent av inntekten i 2014 til 9,4 prosent i 2015.

Sysselsettingen økte som årsgjennomsnitt med 0,6 prosent i 2015, men veksten gjennom året var meget lav og sysselsettingen falt med 0,1 prosent i 4. kvartal. Arbeidsstyrken målt med AKU økte med 1,4 prosent som årsgjennomsnitt, men falt i 4. kvartal 2015. Årlønnsveksten i 2015 er beregnet til 2,8 prosent, som er den laveste lønnsøkningen siden andre verdenskrig. Prisveksten målt med konsumprisindeksen (KPI) var 2,1 prosent i 2015, litt høyere enn året før. Dermed økte reallønna med 0,7 prosent i 2015. Vi må tilbake til slutten av 1980-tallet for å finne en så lav reallønnsvekst. Den underliggende prisstigningen målt med KPI uten energivarer og justert for avgiftsendringer (KPI-JAE) har gått markert opp de fire siste årene, fra 0,9 prosent i 2011 til 2,7 prosent i 2015. 12-månedersveksten i KPI-JAE lå i andre halvår 2015 og i januar 2016 på eller nær 3,0 prosent. Økningen i de tre siste årene kan tilskrives kronesvekkelsen. Fra 2014 til 2015 svekket den importveide kronekursen seg med litt over 10 prosent. Fallet i oljepris og nedgangen i

elektrisitetsprisene bidro til at KPI økte klart mindre enn KPI-JAE.

Drivkraftene i økonomien endres lite fra 2015 til 2016. Fallet i etterspørselen fra petroleumsnæringen vil fortsette å trekke aktivitetsutviklingen ned, mens effektene av en bedre kostnadsmessig konkurranseevne og en ekspansiv penge- og finanspolitikk vil stimulere aktiviteten. Næringsinvesteringene på fastlandet, som falt gjennom 2015 og hadde en nedgang i årsgjennomsnittet på knappe 3 prosent, venter vi vil stige svakt i tiden framover. Boliginvesteringene ventes å øke ganske klart i 2016, men mer moderat deretter. Konsumet i husholdningene, i likhet med inntektene, vil stige meget beskjedent gjennom 2016, men ta seg opp i 2017. Den underliggende eksportveksten øker litt framover på grunn av tidsforsinkede effekter av konkurranseevneforbedringen og etter hvert noe høyere internasjonal vekst. Godt hjulpet av at fallet i oljeinvesteringene ebber ut kan dette føre til at veksten i BNP Fastlands-Norge kommer over trendveksten tidlig i 2017. I våre beregninger er hele perioden 2017-2019 kjennetegnet av en meget svak konjunkturoppgang.

Veksten i sysselsettingen ventes å bli svært beskjeden i år, men lavere vekst også i arbeidstilbuddet bidrar til å dempe økningen i arbeidsledigheten. Toppen av arbeidsledigheten vil trolig komme i løpet av 2016 og årsgjennomsnittet anslås til 4,7 prosent. I takt med bedrede konjunkturer ventes det at arbeidsledigheten reduseres til 4,1 prosent i 2019.

Vi anslår at veksten i gjennomsnittlig årslønn faller til rundt 2,5 prosent i år og neste år. God lønnsomhet i mange industrinæringer som følge av den svake kronekursen og bedrede internasjonale konjunkturer bidrar til at lønnsveksten tar seg litt opp mot slutten av prognoseperioden. Kronesvekkelsen vi har hatt vil bidra til at inflasjonen blir relativt høy i år, men KPI-veksten dempes av at oljeprisen blir mye lavere enn i fjor. Vi legger til grunn at oljeprisen vil ta seg noe opp og bidra til en moderat styrking av krona framover. Dette, sammen med at virkningene på inflasjonen av kronesvekkelsen reduseres over tid, bidrar til at veksten i KPI-JAE de neste årene faller noe og blir under 2 prosent. Økte avgifter og høyere energipriser medfører at KPI-veksten likevel holder seg nær 2,0 prosent. Mens reallønnsveksten i år kan komme til å bli nær null, innebærer våre anslag en gradvis økning i årene deretter og at reallønnsveksten kommer opp i moderate 1,2 prosent i 2019.

2.1. Finanspolitikk

Konsumet i offentlig forvaltning økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 1,8 prosent i 2015, noe som er vel ett prosentpoeng lavere enn året før. Nedgang i forsvarsets konsum bidro til at samlet vekst ble moderat. Veksten var ganske stabil gjennom året etter en nedgang rundt forrige årsskifte. Konsumveksten i fjor ble samlet sett lavere enn forventet. Dette skyldes delvis at noe av utgiftene knyttet til asyltilstrømmingen ikke

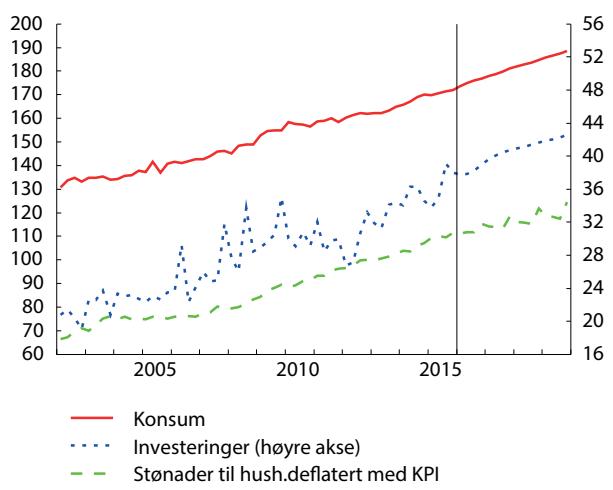
Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2015-2019. Regnskap og prognosør⁹. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regnskap 2015	Prognosør						2018 SSB	2018 NB	2019 SSB			
		2016			2017								
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN						
Realøkonomi													
Konsum i husholdninger mv.	2,0	1,2	1,5	1,9	2,8	2	2,8	2,9	2,4	2,7			
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	2,7	..	2,7	2,1	..	1,4	2,1	..	2,1			
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,0	-1,0	..	0,2	2,5	..	2,5	2,6	..	3,5			
Utvinning og rørtransport ¹	-14,7	-13,5	-11	-8,1	-3,7	-6	-5,5	1,8	-3	3,2			
Fastlands-Norge	0,2	3,2	4,4	2,5	..	3,2			
Næringer	-2,8	1,0	..	4,5	5,4	..	6,7	3,6	..	3,6			
Bolig	1,6	5,5	..	1,4	1	..	4,4	1,2	..	3,7			
Offentlig forvaltning	3,2	3,9	..	3,0	6,7	..	3,2	2,2	..	2,2			
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	1,6	2,0	2,2	2,4	3,0	2,3	2,9	2,6	2,8	2,7			
Lagerendring ³	0,5	0,0	0,0	0,0	..	0,0			
Eksport	2,3	1,8	..	1,3	1,4	..	2,4	1,8	..	1,8			
Råolje og naturgass	0,9	0,8	..	-2,4	0,1	..	0,1	0,1	..	0,1			
Tradisjonelle varer ⁴	5,5	2,8	2,3	4,0	3,2	4	4,0	3,7	4	3,4			
Import	0,6	1,6	-0,8	2,7	2,8	2,8	4,5	3,3	3,8	3,6			
Tradisjonelle varer	1,7	1,5	..	3,3	2,8	..	4,6	3,8	..	3,9			
Bruttonasjonalprodukt	1,6	1,1	0,9	1,2	1,9	1,5	1,6	1,9	1,9	2,0			
Fastlands-Norge	1,0	1,4	1,1	1,8	2,3	1,9	2,1	2,4	2,3	2,4			
Arbeidsmarked													
Sysselsatte personer	0,6	0,2	0,3	0,5	1,4	0,6	0,9	1,5	1,1	1,3			
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,4	4,7	4,6	4,5	4,5	4,4	4,2	4,3	4,1	4,1			
Priser og lønninger													
Årslønn	2,8	2,5	2,8	2,7	2,4	3,1	3,0	2,7	3,5	3,1			
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	2,4	2,8	2,5	2,0	2,5	2,1	2,1	2	1,9			
KPI-JAE ⁵	2,7	2,5	2,9	2,5	1,8	2,5	2,1	1,7	2	1,6			
Eksportpris tradisjonelle varer	3,4	0,0	2,1	2,2	..	1,8			
Importpris tradisjonelle varer	5,5	2,0	2,4	2,1	..	1,5			
Boligpris	6,1	1,4	5,1	6,1	..	4,9			
Utenriksøkonomi													
Driftsbalansen, mrd. kroner	282,6	146,9	153,9	179,6	..	179,0			
Driftsbalansen i prosent av BNP	9,0	4,7	4,7	5,2	..	5,0			
MEMO:													
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,4	9,4	8,9	8,4	..	7,8			
Pengemarkedsrente (nivå)	1,3	0,7	0,8	0,8	0,5	0,7	0,9	0,7	1,5	1,1			
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,2	2,4	2,2	2,3	..	2,7			
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	430	329	..	440	378	..	474	407	..	410			
Eksportmarkedsindikator	4,5	4,0	4,7	5,1	..	5,2			
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	10,4	2,4	3,8	1,5	-1,5	-1,7	0,6	-1,1	-2,5	-1,1			

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsredusjoner og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebefatter svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurransesprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet (FIN) St.meld nr.1 (2015-2016), Norges Bank (NB) Pengepolitisk rapport 4/2015.

Figur 2.2. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2013-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

regnes som konsum i offentlig forvaltning, men skal regnes som tjenestekostnad. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte med vel 3 prosent i 2015. Det er en halvering av veksten sammenliknet med året før.

Stønader til husholdningene økte med om lag 7 prosent i 2015. Nærmere 3 prosentpoeng av økningen kan knyttes til endringer i reglene for uførepensjon og motsvarer økte skatter for uførepensjonister. Med en konsumprisvekst på vel 2 prosent i 2015 innebærer dette at realveksten i stønadene, justert for omleggingen av uførepensjonene, var om lag 2 prosent. Den samlede realveksten i offentlig konsum, bruttoinvesteringer og stønader fra 2014 til 2015 ble også om lag 2 prosent. Reduserte skattesatser førte til at finanspolitikken samlet sett virket noe mer ekspansiv enn hva utgiftskomponentene isolert tilsier. Reviderte tall kan imidlertid tyde på at finanspolitikken bare var svakt ekspansiv i 2015. I proposisjonen om nysaldering av 2015-budsjettet anslo Finansdepartementet at det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) som andel av trend-BNP Fastlands-Norge ville øke med et halvt prosentpoeng fra 2014 til 2015. De reviderte utgiftstallene kan tyde på at økningen ble litt mindre.

Det finanspolitiske opplegget for 2016 er basert på NB 2016 og Tilleggsproposisjonen i november, samt avtalen mellom de fire samarbeidspartiene. Som følge av økte utgifter for å ta i mot tilstrømmingen av asylsøkere til Norge, foreslo regjeringen i november å øke bruttobevilgningene med 9,5 milliarder kroner neste år, i all hovedsak til konsumformål. Noe av utgiftsøkningen dekkes imidlertid inn ved utgiftsreduksjoner som omfatter både konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning på vel 2 milliarder kroner. Vi anslår derfor nå veksten i konsumet i offentlig forvaltning til 2,7 prosent i 2016. En vesentlig del av det økte forbruket som asylsøkerne bidrar til i år, vil bli registrert som utlendingers konsum i Norge og ikke som konsum i offentlig forvaltning slik vi forutsatte i vår forrige

konjunkturoversikt. De foreslalte skattereduksjonene for personer ble i Tilleggsproposisjonen redusert med knapt 2 milliarder kroner (påløpt) til vel 7 milliarder kroner samlet sett i 2016 mot vel 9 milliarder kroner i NB 2016. Det største bidraget til inndekningen var en foreslatt reduksjon i bistandsbudsjettet på vel 4 milliarder kroner. Balanse i budsjettendringene ble oppnådd gjennom en økning i SOBU på vel 1 milliard kroner. I budsjettavtalen med samarbeidspartiene ble reduksjonen i direkte personskatter økt med vel 1 milliard kroner igjen, slik at reduksjonene i direkte skatter påløpt blir om lag 8 milliarder kroner. Denne budsjetsvekkelsen ble motvirket gjennom økte indirekte skatter på elektrisitet og flyreiser mv. som til sammen utgjør 2 milliarder kroner (påløpt). Samlet skattelette i 2016 blir da knapt 6 milliarder kroner hvorav om lag 5 milliarder kroner gjelder bedriftene som følge av reduksjonen i skattesatsen på alminnelig inntekt fra 27 til 25 prosent.

Vi legger til grunn en vekst i offentlige bruttoinvesteringer på knapt 4 prosent i 2016. Også i år vil forsvaret importere to kampfly slik at økningen i de samlede investeringene ikke er til militære, men sivile formål. Vi antar en realvekst i stønader til husholdninger på om lag 2,5 prosent i 2016. Noe av denne veksten henger sammen med økningen i antall asylsøkere, se omtale i boks 2.5. Realveksten i offentlig konsum, qinvesteringer og stønader samlet kan anslås til 2,7 prosent i år. Sammen med lavere skatter blir da finanspolitikken mer ekspansiv i 2016 enn i 2015 og SOBU som andel av trend-BNP Fastlands-Norge vil øke.

For 2017-2019 er det ennå ikke vedtatt noen finanspolitikk. Det er grunn til å regne med at høye kostnader knyttet til asylsøkere vil påløpe både i 2017 og 2018. Selv om antallet asylsøkere skulle falle fra nivået i 2015, vil utgiftene knyttet til å bosette disse være store også i 2017. Oppholdsutgiftene kan øke offentlige stønader i 2017. På usikkert grunnlag har vi derfor antatt at veksten i kjøp av varer til konsumformål i offentlig forvaltning blir vel 2 prosent årlig i perioden 2017 til 2019. Når det gjelder bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning er 2017 det første året med kjøp av 6 nye kampfly og økningen i investeringene reflekterer disse. Det er også lagt til grunn en videre økning i investeringer i sivil infrastruktur. Det gjør at realkapitalen i offentlig forvaltninger øker klart. Det bidrar isolert sett høyere vekst i konsumet i offentlig forvaltning som følge av de økte kapitaltjenestene fra offentlig infrastruktur som definisjonsmessig inngår i konsumet og produksjonen i offentlig forvaltning.

Vi legger til grunn at regjeringen viderefører Scheel-utvalgets forslag om lavere skatt på alminnelig inntekt ved å redusere skattesatsen fra 25 til 23 prosent i 2017. En slik reduksjon motvirkes med justering av skattesystemet for forskottspliktige slik at det bare er fastlandsbedriftene som blir berørte. Provenytapet av en slik endring kan anslås til nærmere 6 milliarder kroner i 2017. I budsjettavtalen for 2016 legges det opp

til økte miljøavgifter framover. Vi har derfor valgt å øke drivstoffavgiftene i 2017 slik at provenyeffekten årlig er 3 milliarder kroner. Tilsvarende økninger skjer også i 2018 og 2019. Dette bidrar med om lag 0,1 prosentpoeng til KPI-veksten i disse årene. Vi legger til grunn en personskattelette på om lag 3 milliarder kroner i 2017. Det gjør at samlet skatte- og avgiftslette da kan bli om lag 6 milliarder kroner neste år.

Vi har lagt til grunn at realveksten i pensjonsstønadene til husholdningene blir om lag 2 prosent årlig i 2018 og 2019. Andre stønader vokser reelt sett noe mindre slik at samlet stønadsvekst antas å bli om lag 1,5 prosent årlig. Vi har ikke lagt til grunn endringer i satsene for direkte skatter i 2018 og 2019. Den antatte økningen i miljøskattene gjør at anslagene våre fører til en liten økning i samlede skatter i 2018 og 2019. Sammen med en videreføring av vekstanslagene på utgiftssiden innebefatter derfor anslagene våre en om lag konjunkturytial finanspolitikk i 2018 og 2019. En begrunnelse for dette utover miljøhensynet, er at SOBU nærmer seg handlingsregelens 4-prosentbane.

Statens pensjonsfond utland tilføres ikke vesentlig ny kapital i vår beregningsperiode som følge av antakelsen om fortsatt ganske lave oljepriser framover. Den ekspansive finanspolitikken i 2016 og 2017 bringer SOBU opp på et nivå nær 4-prosentbanen. Konjunktursituasjonen i våre beregninger tilsier imidlertid ingen vesentlig videre økning i SOBU. I vår prognosebane er økonomien i moderat oppgang fra 2017 til 2019, og det kan da føres en mer konjunkturytial finanspolitikk.

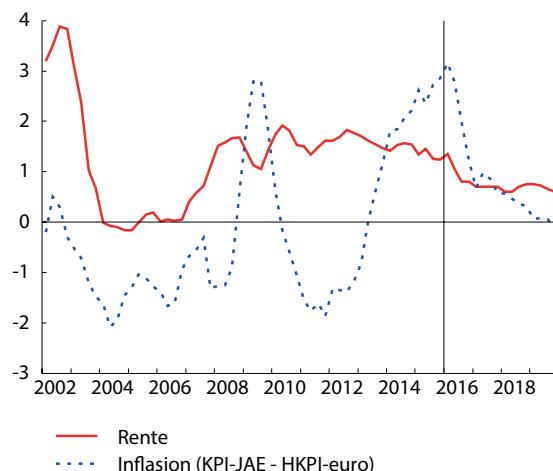
2.2. Pengepolitikk

I 2015 ble styringsrenta satt ned to ganger med til sammen 0,5 prosentpoeng. Etter det siste rentekuttet i september i fjor er styringsrenta 0,75 prosent. Tremåneders pengemarkedsrente falt fra om lag 1,5 prosent ved utgangen av 2014 til 1,1 prosent ved inngangen til 2016. Som årsgjennomsnitt var pengemarkedsrenta på rekordlave 1,3 prosent, ned 0,4 prosentpoeng fra året før.

Etter at krona svekket sin verdi i 2013 og 2014, styrket den seg noe fra inngangen til 2015 og fram til mai 2015. Deretter fortsatte kronevekkelsen, og målt med den importveide kronekursen var krona ved utgangen av 2015 i overkant av 10 prosent mindre verdt enn i mai 2015. På årsbasis svekket krona seg med 10,4 prosent målt med den samme indeksen. Svekkingen var spesielt stor mot dollar, som fra 2014 til 2015 ble nærmere 30 prosent dyrere målt i norske kroner. Gjennom 2015 økte dollarkursen med i overkant av 17 prosent fra om lag 7,50 ved inngangen av året til rundt 8,80 ved utgangen av året. Eurokursen gikk i samme periode fra i overkant av 9,00 til om lag 9,60.

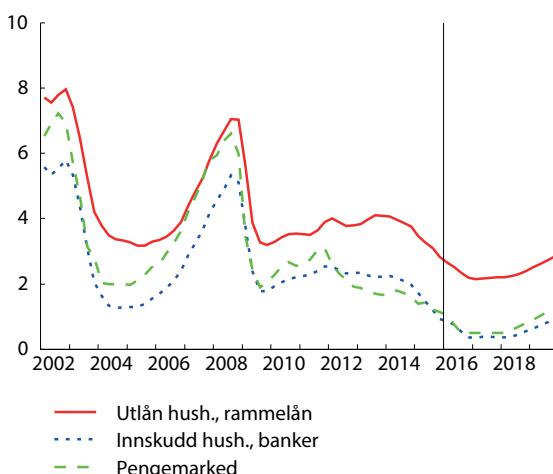
Rentene husholdningene står overfor fortsatte å falle gjennom 2015. Mens gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kreditforetak var vel 3,6

Figur 2.3. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

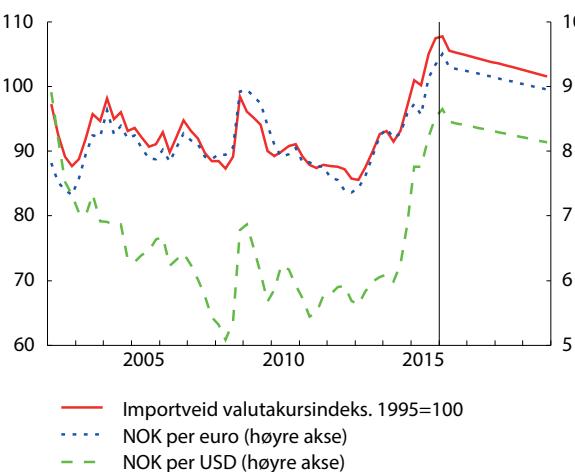
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Valutakurser

Kilde: Norges Bank.

Boks 2.1. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 60 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land utenfor eurosonen. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakurs-indikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (KKI), også kjent som konkurransekursindeksen, og importveid kronekurs (I44). Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kurserne på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartner, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevektorer. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartner. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren viser begge indeksene at krona gjennomgående var betydelig svakere på 1990-tallet enn fra tidlig på 2000-tallet og fram til 2012. Tidlig i 2013 var krona rekordsterk, men har siden svekket seg markert. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar 2013 rundt 17 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 12 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer, mens konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industriens konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet. Forskjellen mellom de to skyldes at krona styrket seg betydelig mer mot

Importveid kronekurs (I44) og industriens effektive kronekurs (KKI). 1995 = 100

Kilde: Macrobond

land Norge importerer fra enn mot land Norge eksporterer til. Kronas internasjonale kjøpekraft ble dermed styrket mer enn industriens internasjonale konkurranseevne ble svekket. Denne utviklingen var særlig markert fra 1993 til 2004.

Fra januar 2013 til januar 2016 svekket krona seg med 28,5 prosent målt ved den importveide valutakursen og med 30,2 prosent målt ved industriens effektive kronekurs. Det innebærer at kronas internasjonale kjøpekraft ble svekket noe mindre enn industriens internasjonale konkurranseevne ble styrket. Fra januar til februar i år styrket krona seg med i underkant av 2 prosent målt ved begge valutakurvrene.

prosent i slutten av 2014, var denne renten kommet ned i nær 2,7 prosent ved utgangen av 2015. Rentene på bankinnskudd falt gjennom 2015 fra knappe 1,9 prosent til i overkant av 0,9 prosent. Den månedlige rentestatistikken, som er en utvalgsundersøkelse i motsetning til fulltellingen i kvartalsstatistikken, viser at de største rentereduksjonene i fjor kom i mars, august og desember – altså 2-3 måneder etter det foregående kuttet i styringsrenta.

Veksten i publikums gjeld, målt med sesongkorrigert tremåneders glidende gjennomsnitt i innenlands bruttogsjeld (K2) målt fra forrige tremånedersperiode og som årlig rate, økte fra 5 prosent ved inngangen av året (november 2014 – januar 2015) til i overkant av 7 prosent i april 2015 (mars – mai 2015). Deretter falt den til 4 prosent ved utgangen av året (november 2015 – januar 2016). Gjeldsveksten i husholdningene viste et liknende forløp gjennom 2015 og var ved utgangen av året på 4,6 prosent, 0,7 prosentpoeng lavere enn ett år tidligere. Gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak falt i samme periode fra 4,6 til 3,1 prosent. Den svake investeringsutviklingen kan forklare dette.

For å få i gang veksten i norsk økonomi venter vi at Norges Bank vil sette ned styringsrenta ytterligere i år med ett rentekutt i mars og ett rundt sommeren. Til tross for svekket krone de siste årene og dermed en importert prisvekst, ser vi liten fare for høy inflasjon framover – selv med disse rentekuttene. Pengemarkedsrenta kan komme ned i 0,5 prosent i slutten av 2016 og bli liggende på det nivået gjennom hele 2017 før vi har lagt til grunn en beskjeden renteøkning i 2018 og 2019. Gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kreditforetak kan da bli liggende på 2,2 prosent fra utgangen av året og fram til midten av 2018.

Vi ser for oss en gradvis styrking av krona framover med 1,5 prosent i 2017 og om lag 1 prosent i både 2018 og 2019. Som årsgjennomsnitt svekkes krona likevel i 2016 med 2,4 prosent målt med den importveide kronekursen. Eurokursen ender da på rundt 9,00 kroner i 2019. Styrkingen kan delvis betraktes som reversering av de siste års kronesvekkelse. Økt oljepris kan også bidra til styrkingen. Høyere rente i Norge enn i eurosonen bidrar også. Høyere inflasjon i Norge trekker i motsatt retning, men denne forskjellen blir klart mindre etter 2016.

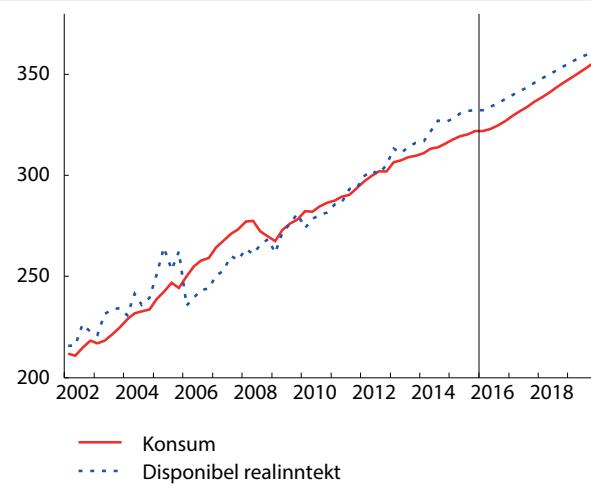
2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Disponible realinntekter i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med 2,3 prosent i 2015, om lag et halvt prosentpoeng mindre enn året før. Årsveksten følger etter en sterk vekst i 1. og 4. kvartal, men et klart fall gjennom sommerhalvåret i fjor. Lavere årslønnsvekst enn på lenge og en meget liten økning i sysselsettingen ga et vekstbidrag fra lønnsinntekter på knappe ett prosentpoeng til inntektsveksten i fjor. Det er mer enn en halvering sammenliknet med 2014. Økte offentlige stønader ga det største bidraget til inntektsveksten i fjor med rundt 1,5 prosentpoeng. Deler av denne økningen skyldes kompensasjon for nye regler for beskatning av uføretrygd fra folketrygden. Netto renteinntekter ga også, som følge av lavere renter, et klart vekstbidrag til inntektsutviklingen i fjor. Økte skatter på inntekt og formue bidro derimot til å trekke ned inntektsveksten ettersom effektene av beskatning på uføretrygd var større enn skattelettene som ble gitt husholdningene.

I årene etter finanskrisen har konsumveksten vært nokså svak og gjennomgående svakere enn inntektsveksten. Det samlede konsumet i husholdningene økte i 2015 med moderate 2 prosent, mens varekonsumet steg med bare 1,1 prosent. Kjøp av transportmidler og klær og sko trakk veksten i varekonsumet nokså klart opp på årsbasis i fjor. Konsum av matvarer, som utgjør om lag 10 prosent av samlet konsum, økte derimot med beskjedne 0,6 prosent. En viktig konsumvaregruppe som kjøp av møbler og hvitevarer utviklet seg også meget svakt med et fall på 2,9 prosent. Sesongjusterte tall viser at varekonsumet falt gjennom andre halvår i fjor på nokså bred basis, blant annet innenfor kjøp av transportmidler, klær og sko og sportsutstyr. I januar økte varekonsumindeksen sesongjustert med hele 0,9 prosent. Oppgangen må imidlertid ses i sammenheng med nedgangen i desember, og nivået på varekonsumet er fortsatt lavere enn i november. Tjenestekonsumet økte på sin side med hele 3,4 prosent i 2015, med særlig store vekstbidrag fra helsetjenester, post- og teletjenester, fritidstjenester samt hotell- og restauranttjenester. Nordmenns konsum i utlandet økte med kun 1,2 prosent i fjor. Svekkelsen av krona gjennom 2015, som har gjort det relativt dyrere å handle i andre land, har i betydelig grad dempet veksten.

Husholdningenes sparing – i form av finansinvesteringer og boliginvesteringer – regnet som andel av disponibel inntekt, har økt med nær 6 prosentpoeng siden finanskrisen i 2008 til et nivå på 9,4 prosent i 2015. Etter finanskrisen kan antakelig deler av den økte sparingen tilskrives forsiktighetsmotivert sparing. Det vil si at husholdningene reduserer konsumet når framtida med hensyn til egen og landets økonomi oppleves som usikker. Økningen i spareraten de siste årene kan også i noen grad tilskrives aldringen av befolkningen og pensjonsreformen som ble innført 1. januar 2011.

Figur 2.6. Inntekt og konsum i husholdninger mv.
Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

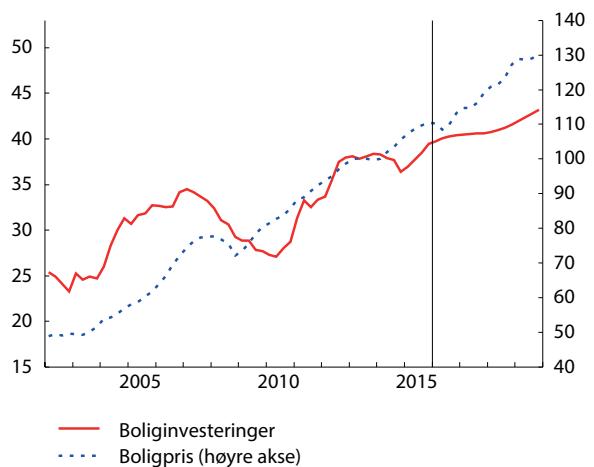
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen i konsumet bestemmes i stor grad av forlopet i husholdningenes inntekter, formue og renter. Vi venter at offentlige stønader vil fortsette å gi klare vekstbidrag til disponibel realinntekt gjennom hele prognoseperioden og særlig i 2017. Lønnsinntektene vil fortsette å utvikle seg nokså svakt framover på grunn av relativt lav lønnsvekst. En nokså beskjeden sysselsettingsvekst, særlig i 2016, vil også bidra til å dempe veksten i lønnsinntektene. Skattelette vil derimot bidra positivt til utviklingen i disponibel realinntekt i 2016 og 2017. Netto renteinntekter vil gi et klart bidrag til inntektsveksten på årsbasis i år og neste år som følge av et markant fall i utlånsrentene som årsgjennomsnitt. Høyere inflasjon i år vil imidlertid dempe realinntektsveksten, mens lavere inflasjon i de påfølgende tre årene vil bidra til høyere realinntektsvekst. Vi venter nå en årlig vekst i disponibel realinntekt på knappe 1,5 prosent i år og rundt 2,5 prosent i årene 2017-2019. Positiv utvikling i realboligprisene, bortsett fra et lite fall i 2016, vil kunne gi vekstimpulser til konsumet framover. Alt i alt venter vi nå en konsumvekst på vel 1 prosent i inneværende år, stigende til i underkant av 3 prosent i resten av prognoseperioden. Vi legger til grunn at spareraten gradvis vil falle til noe under 8 prosent i 2019.

2.4. Boligpriser og boliginvesteringer

Som årsgjennomsnitt var boligprisene i 2015 6,1 prosent høyere enn i 2014 ifølge SSBs boligprisindeks. Sesongjusterte tall viser imidlertid en klar tendens til avtakende boligprisvekst gjennom året. I 1. kvartal 2015 var prisveksten 1,6 prosent regnet fra kvartalet før, mens den var redusert til 0,6 prosent i 4. kvartal samme år. Den månedlige boligprisstatistikken fra Norsk Eiendom viser en helt tilsvarende utvikling gjennom 2015. For de to første månedene i 2016 viser denne statistikken sesongjustert boligprisvekst på 0,7 prosent i januar og en liten nedgang på 0,2 prosent i februar. Bak tallene for landet som helhet skjuler det seg store regionale forskjeller i boligprisutviklingen med sterk prisvekst i Oslo og prisfall i Stavanger.

Figur 2.7. Boligmarkedet. Sesongjustert. Venstre akse mrd. 2013-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2013=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligprisene og husholdningenes gjeld påvirker hverandre gjensidig. Etter fall i utlånsrentene gjennom 2015 står husholdningene overfor klart lavere realrenter. Det stimulerer låneopptaket. Husholdningenes bruttогjeld vokser nominelt og reelt, men gjeldsveksten regnet fra samme kvartal et år før falt fra om lag 6,5 prosent de tre første kvartalene i 2015 til 6 prosent i 4. kvartal. Denne tendensen understøttes av tall for den innenlandske gjeldsveksten til husholdningene som sesongkorrigert bare vokste med 4,6 prosent, regnet som årlig rate, i perioden november 2015 – januar 2016 sammenlignet med tremånedersperioden før.

På kort sikt påvirkes boligprisene av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen og landets økonomi. Forventningsindikatoren fra TNS Gallup og Finans Norge har falt i seks kvartaler på rad. Fallet var særlig markert i 4. kvartal 2015, men også 1. kvartal i år viste nedgang, særlig i husholdningenes vurdering av egen økonomi. Indikatorverdien nærmer seg nå verdien i 4. kvartal 2008, som er den laveste siden bankkrisen tidlig på 1990-tallet.

Vi har lagt til grunn at husholdningene vil vurdere de økonomiske utsiktene som svake gjennom hele 2016, og at forventningsindikatoren først i 2017 vil begynne å stige, i takt med at konjunktursituasjonen bedres. Gjeldsveksten vil avta reelt til tross for lavere realrenter og er anslått nominelt til 5 prosent i 2016. Deretter vil den nominelle gjeldsveksten ligge på 4,5 prosent i 2017, før den stiger til over 6 prosent i 2018 og 2019. Husholdningenes disponible realinntekter vil vise lav vekst i 2016, og vi venter at dette vil gi en svak nominell boligprisnedgang de neste kvartalene i år når vi justerer for normale sesongvariasjoner. Siden boligprisene har steget gjennom 2015 og tidlig i 2016 gir dette en boligprisvekst på årsbasis på litt under 1,5 prosent i 2016.

Med klart høyere vekst i husholdningenes disponible realinntekter og vedvarende lave realrenter, venter vi at boligprisveksten blir om lag 5 prosent i 2017, 6 prosent

i 2018 og 5 prosent til 2019. Når vi korrigerer for prisstigningen i prognosebanen, svarer dette til en prosent nedgang i realprisen for boliger i 2016 og en gjennomsnittlig årlig realprisoppgang på litt over 3 prosent i resten av prognoseperioden.

Boliginvesteringene har ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) steget med 1,6 prosent i 2015 etter et fall gjennom 2014. SSBs byggearealstatistikk viser en klar økning i igangsettingstillatelser for boligareal gjennom 2015. Tall fra Boligprodusentenes forbund understøtter denne utviklingen i igangsettingen. Vi anslår at volumveksten i 2016 blir på om lag 5,5 prosent. I takt med stigende realboligpriser anslår vi at boliginvesteringene vil holde seg på et høyt nivå også i resten av prognoseperioden. Den årlige veksten i boliginvesteringene ventes å bli på 2 prosent i gjennomsnitt for disse tre årene.

2.5. Petroleumsinvesteringer

Petroleumsinvesteringene begynte å falle i 4. kvartal 2013, og har falt kontinuerlig deretter. Nedgangen var spesielt sterk i 3. kvartal i fjor på over 8 prosent, men også nedgangen i 4. kvartal på nærmere 3 prosent var betydelig. Som årsgjennomsnitt gikk investeringene i 2015 ned med hele 14,5 prosent. Etter drøyt to år med nedgang er investeringsnivået ved utgangen av 2015 nede på samme nivå som ved utgangen av 2011. Det er noen tegn til at nedgangen nå er i ferd med å bremse opp. Fallet i 4. kvartal 2015 var under halvparten av gjennomsnittet for de fire foregående kvartalene.

Fallet i petroleumsnæringens investeringer i 4. kvartal i fjor er særlig tydelig for boring og rørledninger, som gikk ned med 5,6 prosent fra kvartalet før. Investeringer i plattformer og borerigger som falt med hele 11,3 prosent i 3. kvartal i 2015, steg med 2,7 prosent i 4. kvartal og bidro dermed til å dempe investeringsnedgangen.

Investeringsnedgangen i etterkant av finanskrisen i 2008 ble relativt kortvarig og moderat. Leteinvesteringene og produksjonsboringen falt lite og nedgangen i 2010 ble nærmest i sin helhet forklart av stans i utbygging av nye felt. Denne gangen ser vi derimot en klar nedgang i samtlige av investeringsartene. Utbedringer på eksisterende felt har blitt skjøvet fram i tid samtidig med at flere prosjekter gradvis har blitt ferdigstilt. Nye felt kan ha blitt utsatt i påvente av at arbeidet for å redusere kostnadene ved utbyggingen skal slå ut i bedret lønnsomhet. Dette har skjedd samtidig med at lavere lønnsomhetsforventninger har trukket ned leteinvesteringene og at produksjonsboringen har falt i takt med lavere plattforminvesteringer. Denne utviklingen ventes å fortsette gjennom 2016, om enn i et noe lavere tempo. Investeringene på Johan Sverdrup er i gang og det ventes igangsetting av flere mindre felt i løpet av 2016. Dette bidrar til å dempe fallet.

Olje- og gassprisene har falt klart gjennom de siste to årene. Fallet i oljeprisen har vært betydelig, dog noe

Boks 2.2. Effekter av økte oljeinvesteringer

Oljeprisen har i de siste månedene vært rundt 30 dollar per fat, noe som står i sterk kontrast til oljeprisnivået på rundt 110 dollar per fat i flere år fram til sommeren 2014. Amerikanske oljeprodusenter har greid å levere olje til langt lavere priser enn hva som var ventet for kort tid siden. Dette har bidratt til at oljeprisen har falt mer enn mange trodde var mulig.

De norske petroleumsinvesteringene begynte å avta nærmere ett år før oljeprisen for alvor begynte å falle. Oljeprisen kan således ikke alene forklare nedgangen i investeringene. En viktig grunn til den svake investeringsutviklingen har vært de høye investerings- og driftskostnadene på norsk sokkel. Utbyggingskostnadene har blitt rapportert å ha gått betydelig ned det siste året. Felt som for kort tid siden var ansett som ulønnsomme selv med priser rundt 60-70 dollar fatet kan dermed være lønnsomme med oljepriser rundt dagens oljepris på knappe 40 dollar. Kostnadskuttene vil isolert sett trekke opp petroleumsinvesteringene.

Usikkerheten rundt oljeprisene er fortsatt stor. Enkelte aktører venter en betydelig høyere oljepris allerede 1-2 år fram i tid, mens andre har et mer forsiktig anslag. Vi har lagt til grunn en oljepris rundt 40 dollar per fat ut 2016 og kun en moderat økning derifra. Oljeinvesteringene vil da fortsette å falle i 2016 og 2017, før det blir et lite oppsving i 2018 og 2019. Skulle oljeprisen komme seg klart opp, vil det med stor sannsynlighet bedre lønnsomheten for flere av de mindre funnene slik at flere felt vil bli utbygd. I tillegg vil leteinvesteringer bli mer lønnsomme på de krevende feltene i Barentshavet noe som gjør at også disse investeringene vil ta seg opp. Usikkerheten knyttet til utviklingen i petroleumsinvesteringene er ikke bare relatert til olje- og gasspriser, men også til blant annet kostnadsutviklingen inkludert evnen til å forenkle utbyggingsløsningene og holdning til prosjektusikkerhet. For å rendyrke effektene på norsk økonomi av endrete petroleumsinvesteringer holdes den økonomiske utviklingen i utlandet uforandret. Vi holder også oljeprisen, innretningen av penge- og finanspolitikken samt valutakurser uendret. I tillegg økes heller ikke den direkte importen av plattformer eller utvinningsnæringerens sysselsetting og etterspørsel til den løpende driften. Dette er effekter som kunne ha dempet utslagene. I motsatt retning trekker husholdningenes forventninger til egen og norsk økonomis framtid som heller ikke endres.

Høyere petroleumsinvesteringer gir i første omgang økt aktivitet i verfts- og verkstedindustrien, i bemanningsbyråene som leier ut til verftene i tillegg til næringen

tjenester i tilknytning til utvinning som leverer en stor del av ingeniørtjenestene og boretjenestene som petroleumsnæringen etterspør. Virkningene spres raskt til de fleste næringene i økonomien slik at sysselsetting og lønn stiger. Dette trekker opp husholdningenes samlede realinntekter slik at konsumet og boliggetterspørselen stiger. Høyere produksjonen krever at realkapitalen justeres opp. Dermed stiger også investeringene i fastlandsnæringene, noe som bidrar til ytterligere økt etterspørsel. En stor del av leveransene, særlig næringsinvesteringene, har et høyt innslag av import som stiger og demper effektene på norsk verdiskaping. Moderate effekter på lønn gjør at eksporten ikke faller til tross for økt aktivitet i økonomien.

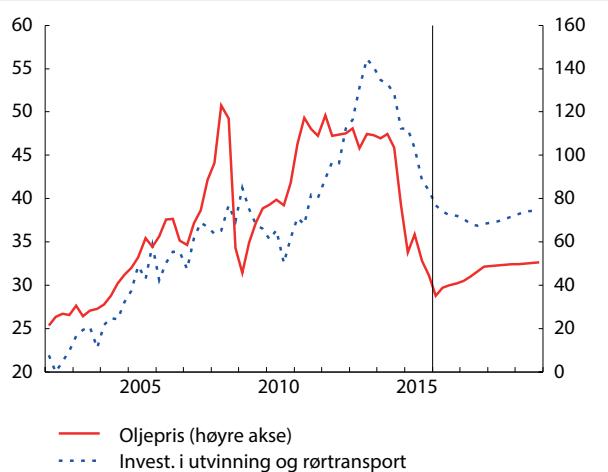
Samlet viser denne beregningen at 10 prosent høyere petroleumsinvesteringer øker BNP Fastlands-Norge med 0,5 prosent etter 4 år, gir nær 0,1 prosentpoeng lavere arbeidsledighet og 0,2 prosent høyere lønn. Dette er i seg selv ikke store tall, men hvis denne investeringsøkningen skulle skje i 2017 ville det hevet vårt anslag for veksten i BNP Fastlands-Norge i 2017 fra 2,3 til 2,7 prosent og med dette styrket omslaget i norsk økonomi klart. Beregningen illustrerer også konsekvensene av en kraftigere nedgang enn den vi legger til grunn ved å snu fortegnene. Et ytterligere fall i petroleumsinvesteringene på 10 prosentpoeng i hvert av de kommende årene vil trolig være mer enn tilstrekkelig til å hindre at konjunkturomslaget inntreffer i løpet av vår prognosehorisont.

Effekter på norsk økonomi av 10 prosent økte petroleumsinvesteringer. Avvik i prosent fra referansebanen der annet ikke framkommer

	År 1	År 2	År 3	År 4
Husholdningenes konsum	0,1	0,2	0,3	0,4
Investeringer Fastlands-Norge	0,1	0,1	0,2	0,3
Investeringer nærlinger	0,2	0,3	0,3	0,3
BNP Fastlands-Norge	0,4	0,4	0,4	0,5
Bruttoprodukt, industri	0,6	0,6	0,6	0,6
Eksport	0,0	0,0	0,0	0,0
Import	0,8	0,8	0,9	1,0
Sysselsetting	0,1	0,1	0,2	0,2
Arbeidsledighet, i prosentpoeng	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Lønn	0,1	0,2	0,2	0,2
KPI	0,0	0,0	0,0	0,0
Husholdningenes realdisponibel inntekt	0,2	0,3	0,4	0,4
Boligpris	0,1	0,4	0,7	1,0
Memo				
Petroleumsinvesteringer	10,0	10,0	10,0	10,0

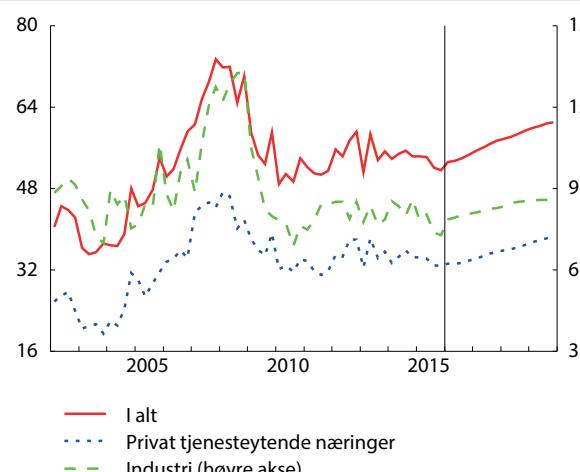
Det er stor usikkerhet knyttet til hvordan olje- og gassprisene vil utvikle seg framover. Samtidig faller riggratene kraftig på grunn av overkapasitet i næringen. Tilveksten av ressurser gikk ned og var mindre enn det som ble utvunnet i 2015, til tross for at det ble boret om lag like mange letebrønner i 2015 som i både 2013 og 2014. Oljeselskapene rapporterer klart lavere leteinvesteringer i 2016 noe som trolig skyldes de ovennevnte argumentene. Usikkerhetsmomentene ventes å være ved slik at vi legger til grunn fortsatt nedgang

**Figur 2.8. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD.
Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.9. Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i letteinvesteringene i 2016 og at disse investeringene også holder seg lave i årene fram mot 2019.

I våre beregninger har petroleumsinvesteringene som andel av BNP Fastlands-Norge falt fra nær 9 prosent i 2013 til knappe 5 prosent i 2017-2019. Dette er på om lag samme nivå som i 2005. Inkluderes næringens kjøp av varer og tjenester til løpende drift og lønnskostnader tilsvarer næringens etterspørsel vel 8 prosent av BNP Fastlands-Norge. Næringen vil med det fortsatt være en viktig del av norsk økonomi, om enn klart mindre enn tidligere.

Olje- og gassutvinningen, målt i energiinnhold, økte med 4,4 prosent i 2015 etter en oppgang på 1,8 prosent i 2014. Dette er første gang siden produksjonstoppen i 2004 at utvinningen økte. Dette skyldes vekst i både olje- og gassutvinningen. På grunn av oppstart på flere felt vil utvinningsnedgangen på eldre felt motvirkes, og gjør at vi venter om lag uendret volum for utvinningen ut vår prognoseperiode.

2.6. Næringsinvesteringer

Næringsinvesteringene i Fastlands-Norge har vært relativt stabile siden første halvår 2010. Gjennom 2015 har det imidlertid vært en svak negativ tendens. Investeringene i 4. kvartal 2015 var 5,0 prosent lavere enn nivået i 1. kvartal 2015. Dette er likevel 4,5 prosent høyere enn 1. kvartal 2010. Selv om den svake utviklingen gjennom 2015 favnet bredt er det visse tegn til vekst i investeringene framover.

Industriinvesteringene falt mindre på slutten av fjoråret enn tidligere på året. Et betydelig lavere investeringsnivå innenfor næringsmiddelindustrien, samt fallende investeringer i oljerelaterte næringar – som metallvareindustrien og reparasjon og installasjon av maskiner – forklarer mye av nedgangen. Industriinvesteringene utgjorde i 2015 14,4 prosent av næringsinvesteringene på fastlandet og andelen har vært fallende over lang tid. Industriandelen er 4 prosentpoeng lavere

enn i 2008 og 7 prosentpoeng lavere enn i 2002. Tjenesteinvesteringene har hatt motsatt utvikling og i 2015 representerte de 62,3 prosent av de totale næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien. Utviklingen i tjenesteinvesteringene forklarer derfor mye av den totale utviklingen i næringsinvesteringene. Selv om tjenesteinvesteringene også viste et fall i 2015, stoppet fallet opp på slutten av året. Både i faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og i transport var det klar vekst. Derimot viste investeringene innen varehandel en negativ utvikling.

Statistisk sentralbyrås siste kartlegging av industribedriftenes anslag på framtidige investeringer indikerer en vekst på om lag 5 prosent i 2016. Det er spesielt innenfor eksportrettede næringar som kjemisk og farmasøytsk industri samt metallindustrien at det ventes en markert vekst, hovedsakelig drevet av de store enkeltprosjektene til Hydro og Yara på henholdsvis Karmøy og Herøya. Innenfor kraftforsyning indikerer anslagene en vekst på om lag 10 prosent i 2016, fra allerede høye nivåer. I 2015 var investeringene innen kraftforsyning på 22 milliarder kroner ifølge Nasjonalregnskapet. Dette er bare 30 prosent mindre enn investeringene i industrien. Anslagene fra investeringstellingen for kraftforsyning i 2016 inkluderer ikke investeringene til de landbaserte vindkraftanleggene på Fosen, Snillfjord og Hitra, som beløper seg til om lag 11 milliarder kroner over 5 år. Byggestart vil være i 2. kvartal 2016 og anleggene er forventet ferdig utbygd i 2020. I tillegg til utbygging av vindmølleparkar er det forventet at oppgraderinger av gamle kraftstasjoner vil bidra til vekst i elektrisitetsproduksjonen.

Norges Banks Regionale Nettverk kartlegger den økonomiske utviklingen i Norge gjennom innsamling av informasjon fra bedrifter og virksomheter over hele landet. Rapporteringen fra mars indikerte svakt økende investeringer de neste 12 månedene innen varehandel og innen annen tjenesteyting.

Boks 2.3. Betydningen for norsk økonomi av fallet i internasjonale aksjekurser

I SSBs makroøkonometriske modell KVARTS har vi nylig implementert en finansiell akseleratormekanisme som virker gjennom investeringene i foretaksektoren. Aggregert kreditt og aksjekurser bestemmes her simultant ved at høyere aksjekurser leder til mer kreditt og vice versa. Dette systemet påvirkes så gjensidig og simultant av investeringene via relasjoner for realkapital i hver næring. Internasjonale finansmarkeder er tett integrerte. Sammen med oljeprisen utgjør derfor den globale MSCI aksjekursindeksen en viktig forklaringsvariabel for norske aksjekurser.

I perioden etter den internasjonale finanskrisen har det vært en markert økning i internasjonale aksjekurser. I mange land er aksjekursene langt over den forrige toppen i 2008 (se figur). Siden i fjor sommer har imidlertid børsene falt igjen. I prognosebanen har vi lagt til grunn at nedgangen fortsetter inn i 2. kvartal i år, slik at den totalt blir på rundt 25 prosent, før kursene stiger gradvis tilbake til toppnivået fra sist sommer mot slutten av prognoseperioden.

Med dette som bakteppe, har vi lagd en alternativberegning der den globale aksjekursindeksen holdes fast på toppnivået fra 2. kvartal 2015 gjennom hele prognoseperioden til utgangen av 2019. Ved å sammenlikne denne banen med referansebanen, kan vi illustrere effektene av den internasjonale børsnedgangen og, etter hvert, gjeninnhentingen på norsk økonomi, slik de utspliller seg i KVARTS. Dette er et partielt skift der vi har holdt andre eksogene forklaringsvariabler uendret i forhold til referansebanen. I virkeligheten kunne en tenke seg at vedvarende høye aksjekurser, som i alternativberegningen, ville gå hånd i hånd med høyere økonomisk vekst internasjonalt og høyere etterspørsel etter

norsk eksport. Også rente- og finanspolitikken er uendret i forhold til referansebanen. Kronekursen mot euro bestemmes likevel endogent i modellen.

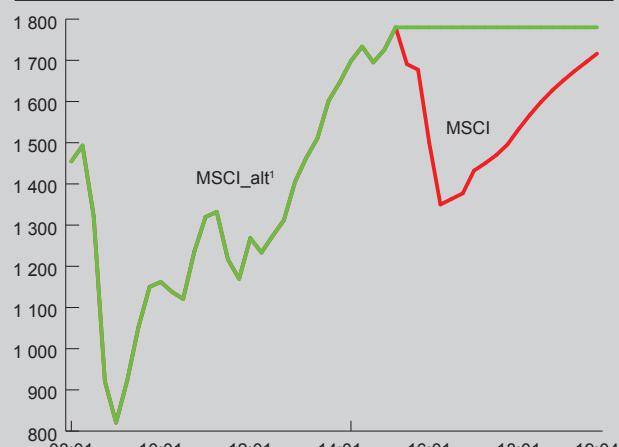
I referansebanen følger norske aksjekurser fallet i den globale aksjekursindeksen tett. Nedgangen i norske aksjekurser bidrar i sin tur til å trekke ned de norske investeringene gjennom akseleratormekanismen. Næringsinvesteringene rammes raskt, med en nedgang på 2,8 prosent i 2016 sammenliknet med alternativbanen. Industriinvesteringene har den sterkeste nedgangen, på 2,3 prosent i 2016, økende til 3,4 prosent i 2017. Nedgangen reverseres etter hvert som aksjekursene tar seg opp igjen. Lavere aktivitet i norsk økonomi fører til noe lavere boliginvesteringer og boligpris. Fastlandsinvesteringene samlet reduseres med i overkant av én prosent i 2016. BNP Fastlands-Norge blir 0,2 prosent lavere i 2016, men effekten avtar gradvis mot null i løpet av prognoseperioden, i tråd med den reduserte effekten på fastlandsinvesteringene. Importen faller noe som følge av høye importandeler i investeringene. Kronekursen og innenlandske priser for øvrig påvirkes i liten grad, og eksporten er dermed så å si uforandret, slik at handelsbalansen bedres noe. For å rendyrke mekanismen med en finansiell akselerator betydning for næringsinvesteringene, har vi sett bort fra eventuelle direkte formueseffekter i konsumet som følge av fallet i aksjekursene. Effekten på konsumet er derfor svak, og i forhold til alternativbanen er konsumet 0,1 prosent lavere fra 2016 og ut prognoseperioden, hovedsakelig som følge av lavere realdisponibel inntekt og lavere boligpriser. Realinntekten faller på sin side som følge av en liten økning i arbeidsledigheten og etter hvert lavere lønninger.

Virkninger av et fall i internasjonale aksjekurser¹

	2015	2016	2017	2018	2019
BNP Fastlands-Norge	0	-0,2	-0,1	0	0
Konsum i husholdningene mv.	0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	0	0,04	0,03	0,02	0,01
Investeringer Fastlands-Norge	-0,1	-1,2	-0,8	-0,3	0
Næringsinvesteringer	-0,2	-2,8	-1,9	-0,6	0
Industriinvesteringer	-0,1	-2,3	-3,4	-2,1	-1,1
Boliginvesteringer	0	0	0	-0,1	-0,2
Eksport	0	0	0	0	0
Import	0	-0,3	-0,2	-0,1	-0,1
Årlønn	0	0	0	-0,1	-0,1
Boligpriser	0	0	-0,1	-0,2	-0,2
Hovedindeksen på Oslo Børs	-2,7	-20,3	-11,9	-4	0,9
Memo:					
Global MSCI-aksjekursindeks	-2,7	-21,5	-17,9	-11,1	-5,4

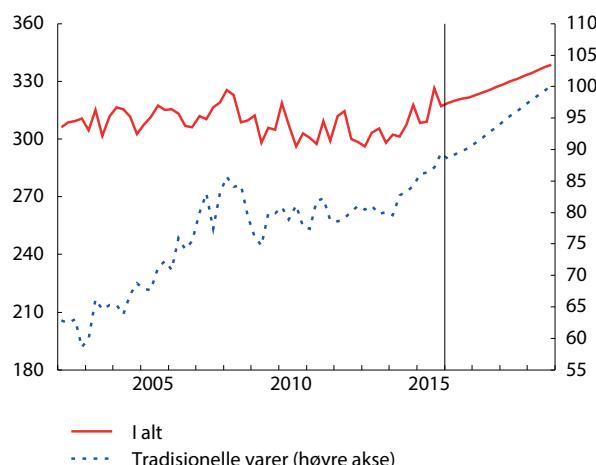
¹ Differansen i prosent mellom referansesbanen og alternativbanen der den internasjonale MSCI aksjekursindeksen ligger fast på nivået for 2. kvartal 2015 ut prognoseperioden i alternativbanen.

Internasjonale aksjekurser

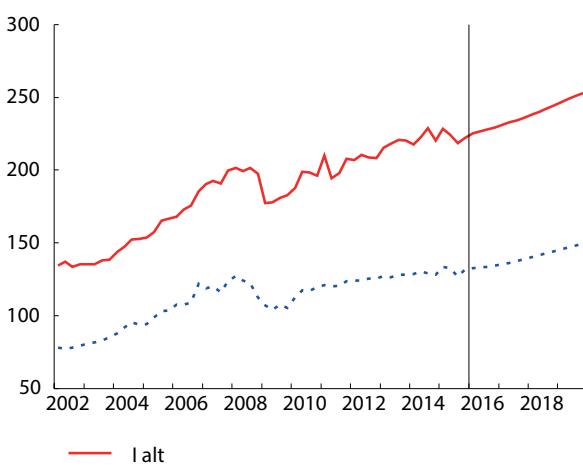
¹ MSCI_alt representerer utviklingen i den globale aksjekursen i alternativbanen.
Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.11. Import. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vi venter at de gjennomgående svake næringsinvesteringene i 2015 vil snu til beskjeden oppgang framover. Bedrede internasjonale konjunkturer, en svak kronekurs og en lav rente bidrar til at vi framover venter økte investeringer i næringer med liten tilknytning til oljeindustrien. Vi antar at veksten i næringsinvesteringene tar seg opp til om lag 5 prosent i 2017 og at veksttakten deretter vil holde seg i området 3-4 prosent ut prognoseperioden. Selv med denne utviklingen vil investeringsnivået i 2019 være om lag 12 prosent lavere sammenlignet med investeringstoppen i 2008.

2.7. Utenriksøkonomi

Over de siste 30 årene har eksporten av tradisjonelle varer og tjenester om lag tredoblet seg. Etter finanskrisen i 2008 og konjunktur nedgangen i 2009-2010 har den årlige veksten i tradisjonell vareeksport vært lavere enn i de to tiårene før finanskrisen. De siste to årene har imidlertid veksten tatt seg opp, til over 5 prosent både gjennom 2014 og gjennom 2015. Volumet av tradisjonell vareeksport i 2015 var således 5,5 prosent høyere enn volumet i 2014. I 4. kvartal i fjor vokste tradisjonell vareeksport med over 10 prosent regnet som årlig rate, ifølge sesongjusterte tall fra KNR.

Denne sterke veksten skyldtes i hovedsak en sterk vekst i eksporten av raffinerte oljeprodukter i siste halvår i fjor. Andre store eksportvaregrupper som bidro positivt til årsveksten var kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter med 7,2 prosent årsvekst samt verkstedprodukter med en vekst på 5,5 prosent. Til tross for fall i 3. og 4. kvartal i fjor, vokste eksporten av oppdrettsfisk med over 5 prosent i 2015 i forhold til 2014. Eksporten av fisk og fiskeprodukter gikk derimot ned med over 7 prosent i 2015, etter nedgang i fire av de siste fem kvartalene.

Det samlede volumet av olje- og gasseksport nådde toppen de første årene etter årtusenskiftet. Deretter har det falt med om lag en fjerdedel og er nå tilbake på nivået fra tidlig 1990-tall. De siste to årene har det samlede eksportvolumet så vidt økt, men både olje- og

gasseksporten har svingt mye over kvartalene. Det samme har prisene, og i de siste to kvartalene av 2015 var gasseksporten større enn oljeeksporten regnet både i faste 2013-priser (volum) og i løpende priser (verdi).

Siden konjunkturbunnen i 2009 har eksporten av tjenester vokst med over 20 prosent. Vekstraten har dog vært avtakende. Etter et bredt basert fall i 4. kvartal ble årsveksten 2,6 prosent i 2015. Eksporten av tele-, informasjons-, bank- og forsikringstjenester samt utlendingers konsum i Norge – som til sammen utgjør om lag en fjerdedel av all tjenesteeksport – vokste mye i 2015 og samlet sett med 12 prosent.

Prisveksten for tradisjonell vareeksport har vært avtakende etter 2. kvartal i 2014 og negativ de siste tre kvartalene i fjor. Gjennomsnittlig prisnivå i 2015 var likevel 3,4 prosent over gjennomsnittet i 2014. Det var først og fremst lavere eksportpriser på raffinerte oljeprodukter og på metaller som trakk ned. Mens internasjonale priser på råvarer og lite bearbeidete varer falt mye i fjor, har kronesvekkelsen dempet virkningen på eksportprisene i norske kroner. Likevel var gjennomsnittlig prisnivå for olje- og gasseksporten hele 19 prosent lavere i 2015 enn i 2014. Prisnedgangen var mye større for olje enn for gass. Svakere krone har bidratt til den sterke veksten i utlendingers konsum i Norge i 2015.

Veksten i tradisjonell vareeksport i 2014 og 2015 ventes å fortsette gjennom prognoseperioden. Den svake krona har styrket eksportbedriftenes kostnadsmessige konkurransesevne, men en antatt gradvis styrking av krona framover vil reversere litt av denne gevinsten. Lavere vekst i norske eksportmarkeder i år vil dempe eksportveksten i forhold til i fjor. Vi venter spesielt lav etterspørsel for noen eksportnæringer knyttet til offshore oljeutvikling. Veksten i tradisjonell eksport ventes dermed å ligge under den internasjonale markedsveksten. Produksjonen bestemmer i all hovedsak eksporten av olje og gass, som ikke ventes å endre seg mye i prognoseperioden.

Boks 2.4. Importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i produktinnsats og shuttleleveringer, som konsum, investeringer og eksport. En del av shuttleleveringene kommer direkte fra import, mens resten dekkes av produksjon i Norge. Det meste av produksjon benytter seg av produktinnsats som i varierende grad kjøpes fra utlandet. Bedriftene kan selv importere produktinnsats eller kjøpe produktinnsats fra norske underleverandører som har importert. Varer og tjenester produsert i Norge har dermed normalt en viss andel import.

I denne boksen beregner vi importandeler for ulike deler av norsk økonomi. Vi gjør dette ved å studere virkningen på importen av de enkelte shuttleleveringskomponentene i en statistisk kryssløpsmodell. Analysen tar hensyn til bruk av produktinnsats og direkte import av shuttleleveringer, men ikke forhold som endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntektsopptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og endringer i renter og valutakurs. Importandelene er beregnet for år med endelige nasjonalregnskapstall, hvor det siste er 2013.

Av hovedgruppene av shuttleleveringskategorier har investeringen den klart høyeste importandelen. Konsum har en andel om lag som gjennomsnittet for samlede shuttleleveringer, mens eksport har den laveste importandelen. Generelt er det relativt små endringer i importandelene over tid.

Vi splitter opp totale nyinvesteringer etter både art og næring. Importandelen for investeringer i bygg og anlegg er relativt beskjed, mens den er høy for skip og maskiner. Øvrige investeringsarter, som inkluderer plattformer og borerigger, samt maskiner, har også et betydelig innslag av import. Av næringene har utenriks sjøfart den høyeste importandelen. Importandelen for petroleumsvirksomheten falt i 2012, men steg noe i 2013. For investeringer i boligsektoren ligger importandelen klart lavere.

Konsum står for halvparten av de totale shuttleleveringene. I husholdningenes konsum er det store variasjoner mellom de ulike undergruppene. Nordmenns konsum i utlandet er i sin helhet regnet som import. Undergruppen diverse varer – som består av varer som klær og sko, forbrukerelektronikk og møbler – har den høyeste importandelen for innenlands konsum, mens også egne transportmidler har et betydelig innslag av import. Ettersom det produseres svært få biler i Norge kan kanskje importandelen for denne siste gruppen (på rundt 37 prosent) oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i at avanse og avgifter utgjorde om lag to tredjedeler av utgiftene ved bilkjøpene i 2013. Energivarar produseres i hovedsak i Norge, men til tross for høy oljeproduksjon importeres det betydelig med bensin og diesel. I perioder med lav kraftproduksjon importeres det dessuten kraft fra våre naboland. I sum bidrar dette til at 16 prosent av energivarene i husholdningenes konsum er importert. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, framstår som den komponenten med klart lavest importandel.

Også for eksport er det betydelig variasjoner mellom de ulike undergruppene. Eksport av utenriks frakttjenester og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som skyldes at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med en liten andel import. Dette følger av at mesteparten av produksjonsverdien består av petroleumsrente. Denne var betydelig i 2013 ettersom oljeprisen på den tiden fremdeles lå på et høyt nivå.

Importandeler

	Andel	Importandel			
		2013	2011	2012	2013
Samlede shuttleleveringer ^{1,2}	1,00	23,0	23,0	23,4	
Konsum	0,50	21,5	22,1	22,4	
Konsum i husholdn. og ideelle org. ³	0,32	27,9	29,2	29,4	
Nærings- og nytelsesmidler	0,05	27,2	29,0	29,9	
Energivarar mm.	0,02	16,2	15,9	16,4	
Egne transportmidler	0,02	34,1	36,4	36,8	
Div. varer	0,06	44,2	46,4	47,8	
Bolig	0,05	6,0	6,7	6,2	
Andre tjenester	0,11	17,7	18,6	17,8	
Nordmenns konsum i utlandet	0,02	100,0	100,0	100,0	
Offentlig konsum	0,17	9,4	8,7	9,2	
Nyinvesteringer	0,18	37,8	35,0	35,2	
Etter art:					
Bygninger og anlegg	0,07	21,4	21,3	20,7	
Skip	0,00	63,0	67,2	67,9	
Øvrige arter	0,10	49,3	43,1	44,2	
Etter næring:					
Fastlands-Norge	0,12	33,1	32,1	32,2	
Off. forvaltning	0,03	30,3	27,6	28,0	
Industri	0,01	33,6	42,3	44,7	
Andre vareproduserende nærlinger	0,01	41,4	38,8	41,9	
Boliger	0,03	21,4	21,3	20,7	
Andre tjenesteytende nærlinger	0,04	38,9	40,0	40,5	
Utvinning og rørtransport	0,06	43,5	39,2	40,3	
Utenriks sjøfart	0,00	62,4	66,0	63,8	
Eksport	0,31	17,8	17,7	18,3	
Trad. varer	0,10	32,2	32,7	32,2	
Olje og gass	0,15	4,4	3,2	3,4	
Andre varer	0,00	27,9	28,5	30,9	
Utenriks sjøfart mm.	0,02	41,7	53,6	55,1	
Andre tjenester	0,04	20,3	25,1	23,9	

¹ Kolonne 1 summeres ikke til 1 fordi lagerendringer er utelatt.

² Andel av shuttleveranses verdi.

³ Husholdningenes konsum er regnet inklusiv korrekjonsposten nordmenns konsum i utlandet. Salg av brukt realkapital er tatt bort fra eksporten.

De siste seks årene har veksten i importen av tradisjonelle varer vist en avtakende tendens. Fra en gjeninnhentende høy vekst etter finanskrisen på over 9 prosent i 2010 falt veksten til 1,5 prosent i 2015. Importen av raffinerte oljeprodukter (som var om lag like stor som eksporten av raffinerte oljeprodukter), data- og elektronisk utstyr samt biler bidro mest til veksten i fjor. I både 3. og 4. kvartal ble det importert et kampfly til over en milliard kroner hver. Samlet import av tjenester var om lag uendret fra 2014 til 2015. Importen av finans- og forretningsstjenester økte med over 10 prosent, mens importen av oljerelaterte tjenester falt med vel 15 prosent. Veksten i nordmenns konsum i utlandet flatet ut i 2014 og vokste nesten ikke i 2015. Kronesvekkelsen forklarer mye av denne utviklingen.

Fra og med 2012 til og med 2015 har krona svekket seg med 19 prosent målt med den importveide kronekursen. Dette har bidratt til vekst i importprisene, som var om lag 12 prosent over samme periode.

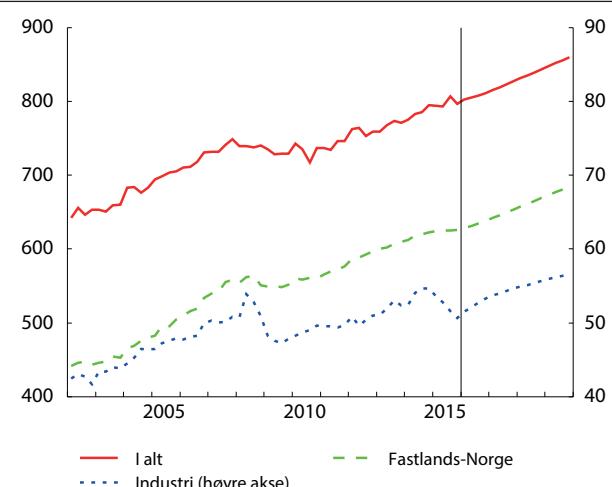
Vi venter at økt vekst i innenlandsk etterspørsel i år vil bidra til å trekke importveksten litt opp fra fjorårets lave vekstrate. Tidsforsinkete effekter av kronesvekkelsen vil øke importprisveksten, noe som isolert sett vil dempe veksten i importvolumet i år. Import av kampfly og en forventet kronestyrking vil bidra til å øke importveksten fra 2017.

Stor oljeprisnedgang og betydelig bytteforholdstap som følge av lavere eksportpriser og svekket krone reduserte handelsoverskuddet med nesten 110 milliarder kroner fra 2014 til 2015. Lav oljepris og fortsatt bytteforholds-tap ventes å senke handelsoverskuddet mye også i år. Deretter antas stigende oljepris og forbedret bytteforhold å bidra til en moderat økning i handelsoverskuddet, som likevel kan holde seg på nivåer fra 1990-tallet. Driftsbalansen overfor utlandet som andel av BNP ventes å holde seg på om lag 4-5 prosent i prognoseperioden.

2.8. Aktivitetsutviklingen

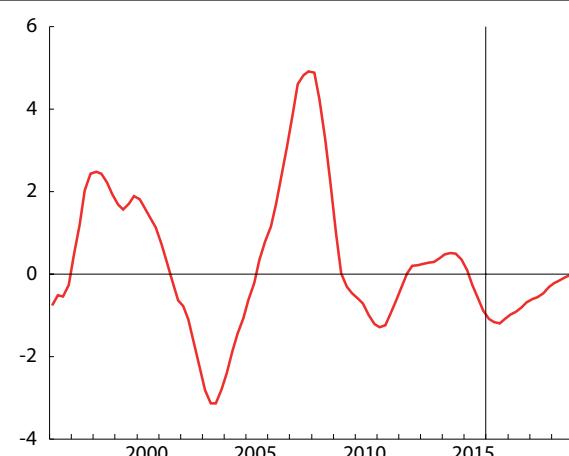
BNP Fastlands-Norge økte med kun 1,0 prosent i 2015, etter nær nullvekst gjennom andre halvår. Veksten har nå i seks kvartaler på rad vært svak og godt under det vi anslår som trendvekst på om lag 2 prosent. Vi må tilbake til 2009 for å finne tilsvarende lave vekstrater. Den svake utviklingen i industrien, og da spesielt i oljerelaterte næringer, har særlig bidratt til å trekke ned veksten. På den andre siden har en klar oppgang i bygg- og anleggsnæringen løftet veksten noe. BNP i alt, som inkluderer petroleumsnæringen og utenriks sjøfart, økte med 1,6 prosent i 2015. Bruttoproduktet i utenriks sjøfart falt på årsbasis, mens petroleumsnæringen falt i tre av fjorårets fire kvartaler. Sterk vekst i 3. kvartal bidro til at årsveksten i utvinning likevel ble på drøye 4 prosent. Det alene forklarer hvorfor BNP i alt steg mer enn BNP Fastlands-Norge.

Figur 2.12. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.13. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Veksten i utvinningen (målt i faste priser) er imidlertid en dårlig indikator på hvordan petroleumsnæringen påvirker norsk økonomi for tiden. Etterspørselen fra næringen har falt markert. Det setter tydelige spor i produksjonsbildet i mange andre deler av økonomien. Industrien er spesielt utsatt, og bruttoproduktet i alle de mest rendyrkede leverandørnæringene gikk kraftig ned i 4. kvartal i fjor og i stor grad også tidligere på året. Den største nedgangen kom i industrinæringen reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, som falt med nesten 10 prosent fra 3. til 4. kvartal. Bruttoproduktet i verfts- og transportmiddelindustrien falt også i 4. kvartal, men mindre enn i de foregående fire kvartalene. Det kan trolig ses i sammenheng med den kraftige økningen i eksporten. Som årsjennomsnitt ble nedgangen for næringen hele 14,5 prosent i fjor. Bruttoproduktet i tjenester tilknyttet utvinning gikk ned med rundt 12 prosent fra 2014 til 2015.

Selv om fallet var klart størst i de oljerelaterte næringene, har aktivitetsnivået i industrien falt på bred basis – til tross for en betydelig forbedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen som følge av en svakere kronekurs og moderat lønnsvekst. Enkelte råvarebaserte industrinærlinger har riktignok opplevd en viss vekst den siste tiden. Bruttoproduktet i papirindustrien steg relativt markert i fjorårets to siste kvartaler. Kjemisk og farmasøytsk industri opplevde god vekst gjennom hele året. Samlet sett falt likevel bruttoproduktet i industrien med 1,5 prosent fra 3. til 4. kvartal, og med drøye 3 prosent fra 2014 til 2015.

Utviklingen i vareproduserende nærlinger utenom industri og bergverk var blandet gjennom fjoråret. Veksten i bygg- og anleggsnæringen var positiv gjennom hele året, selv om den avtok mot slutten. Fra 3. til 4. kvartal steg bruttoproduktet med kun 0,4 prosent. Nivået samlet for 2015 var 3,1 prosent høyere enn i 2014. De lave rentene er trolig en viktig drivkraft bak den positive utviklingen. Det samme er økte offentlige investeringer. Utviklingen i vareproduksjon på fastlandet utenom industri domineres ellers av nærlinger som i stor grad påvirkes av naturgitte forhold, som fiske, jordbruk og kraftproduksjon. Utviklingen i disse nærlingene forteller oss derfor ikke så mye om den underliggende konjunktursituasjonen. Primærnærlingene samlet falt med 0,6 prosent fra 3. til 4. kvartal, men steg med 1,8 prosent som årsgjennomsnitt fra året før. Bruttoproduktet i kraftforsyning steg i de to første kvartalene i fjor, men falt i de to siste.

Bruttoproduktet i tjenesteytende nærlinger utenom offentlig forvaltning steg med kun 0,1 prosent fra 3. til 4. kvartal. Dette etter nær nullvekst også i de tre første kvartalene av fjoråret. Som årsgjennomsnitt økte bruttoproduktet med 1,0 prosent – altså samme vekstrate som for BNP Fastlands-Norge. Innad i denne gruppen var veksten sterkest i hotell- og restaurantvirksomhet. Bruttoproduktet for næringen steg nokså jevn gjennom hele året, og økte med rundt 7 prosent sammenlignet med året før. Dette er i stor grad en følge av den svake kronekursen som har bidratt til at flere utenlandske turister kommer hit og at nordmenn i større grad ferierer i Norge. Også bank- og forsikrings-tjenester vokste relativt solid i fjor: Bruttoproduktet steg med 1 prosent fra 3. til 4. kvartal og med nesten 4 prosent fra 2014 til 2015. Bruttoproduktet i offentlig forvaltning steg på sin side med 0,5 prosent fra 3. til 4. kvartal. Dette var en marginalt høyere vekst enn i de tre foregående kvartalene. For året 2015 økte bruttoproduktet med 1,7 prosent. Offentlig forvaltning hadde altså en høyere vekst enn den innenlandske økonomien forøvrig og bidro dermed også positivt til veksten i BNP Fastlands-Norge. Det er likevel verdt å merke seg at vekstraten var klart lavere enn anslått trendvekst for BNP Fastlands-Norge.

I tiden framover venter vi at produksjonsutviklingen i norsk økonomi gradvis bedrer seg sammenliknet med fjoråret. Redusert etterspørsel fra petroleumsnæringen

vil riktignok legge en demper på det generelle aktivitetsnivået i noe tid framover. På den andre siden vil tidsforsinkede effekter av kronesvekkelsen gi bedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen til store deler av nærlivslivet.

Vi anslår at industrien samlet sett vil utvikle seg svakt gjennom det meste av inneværende år, men ta seg noe opp mot slutten av året. De delene av industrien som leverer mye til petroleumssektoren, som verftsindustrien, anslås å falle videre i år. På litt lengre sikt vil derimot også disse nærlingene vokse noe, parallelt med at etterspørselsimpulsene fra petroleumsnæringen gradvis blir mindre negative og etter hvert snur til å bli positive. For annen industri anslår vi en viss vekst allerede i år, og en sterkere vekst i årene deretter. Eksportrettet industri vil også dra nytte av at utenlandsk etterspørsel tar seg noe opp framover.

Vi anslår videre at aktivitetsveksten gradvis bedrer seg også i andre fastlandsnærlinger i løpet av året, drevet av blant annet økte bolig- og næringsinvesteringer. Bygg- og anleggsektoren vil trolig være en viktig vekstdriver i årene som kommer, selv om vekstbidragene blir svakere mot slutten av vår prognosebane. Veksten i etterspørrelsen fra offentlig forvaltning anslås å bli stabil høy de neste fire årene, men likevel noe under anslått trendvekst for BNP Fastlands-Norge.

Samlet gir dette en langsom økning i aktivitetsveksten i store deler av fastlandsøkonomien framover. Vi anslår at veksten i BNP Fastlands-Norge som årsgjennomsnitt blir på 1,4 prosent i år, før den øker til 2,4 prosent i løpet av de tre påfølgende årene. Disse vekstratene er noe høyere enn det vi anslår som trendvekst. Anslagene impliserer altså at vi neste år kommer inn i en meget svak konjunkturopgang.

2.9. Arbeidsmarkedet

Den svake produksjonsutviklingen har bidratt til at sysselsettingen økte med bare 0,6 prosent i 2015, mot 1,1 prosent i de to foregående årene. Sysselsettingen økte moderat med 0,4 prosent gjennom de tre første kvartalene i 2015, men falt 0,1 prosent i 4. kvartal.

De siste årene har det vært betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom nærlingene og det har skjedd store endringer i sysselsettingsmønsteret. Det var lenge særlig sterkt sysselsettingsvekst i tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass. Det siste året har sysselsettingen i denne næringen falt med vel 6 prosent. Sysselsettingen i industri som primært leverer til petroleumsnæringen, som verfts- og transportmiddelindustri samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, har også falt det siste året. Samlet er sysselsettingen i industrien redusert med vel 2 prosent fra 2014 til 2015. Sysselsettingen i bygg og anlegg økte derimot med 2,6 prosent i samme periode. I stats- og kommuneforvaltningen økte sysselsettingen med henholdsvis 1,2 og 0,7 prosent.

Veksten i arbeidsstyrken begynte å avta mot slutten av fjoråret. Etter at arbeidsstyrken hadde steget med rundt 0,9 prosent gjennom de tre første kvartalene i 2015, gikk den ned med 0,1 prosent i 4. kvartal. I 2015 var det 30 000 flere personer som flyttet til Norge enn som flyttet ut av landet. Dette er den laveste nettoinnflytting siden EU-utvidelsen i 2007. Det må sees i sammenheng med at det norske arbeidsmarkedet har blitt mindre attraktivt ettersom høy arbeidsledighet og en svak krone bidrar til en nedgang i forventet lønn målt i internasjonal kjøpekraft.

I de tre første kvartalene i 2015 økte arbeidsstyrken mer enn sysselsettingen, slik at arbeidsledigheten gikk opp. Ifølge AKU var arbeidsledigheten 4,1 prosent i 1. kvartal, og økte til 4,6 prosent i 3. kvartal 2015. Arbeidsstyrken falt like mye som sysselsettingen i 4. kvartal 2015, slik at arbeidsledighetsraten forble uendret. Gjennomsnittlig arbeidsledighetsrate i 2015 var 4,4 prosent, en oppgang fra 3,5 prosent året før. Fra 3. kvartal 2015 til perioden november-januar økte imidlertid sysselsettingen noe mer enn arbeidsstyrken, slik at arbeidsledighetsraten ble redusert til 4,5 prosent.

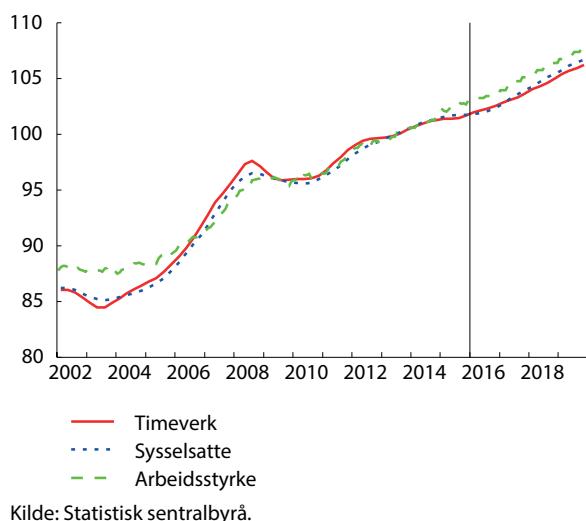
Økningen i registrerte arbeidsledige og personer på tiltak i prosent av arbeidsstyrken var ifølge NAV mindre enn ledighetsøkningen i AKU i 2015. NAVs statistikk for registrerte helt ledige og summen av disse og personer på tiltak viser imidlertid også en klar økning gjennom 2015. Gjennomsnittlig antall helt ledige økte med 5 300 personer fra 2014 til 2015. Ved utgangen av februar 2016 var vel 108 400 personer enten på tiltak eller registrerte helt ledige, en økning på over 1 000 personer fra desember 2015 når man justerer for normale sesongvariasjoner.

Arbeidsledighetsutviklingen er svært forskjellig i ulike fylker. I Rogaland og Hordaland, hvor arbeidsmarkedet er svært tett knyttet til petroleumsvirksomheten, har ledigheten økt spesielt mye. I noen regioner har ledigheten falt, mye som følge av de positive impulsene fra svakere krone, ekspansiv finanspolitikk og lav rente.

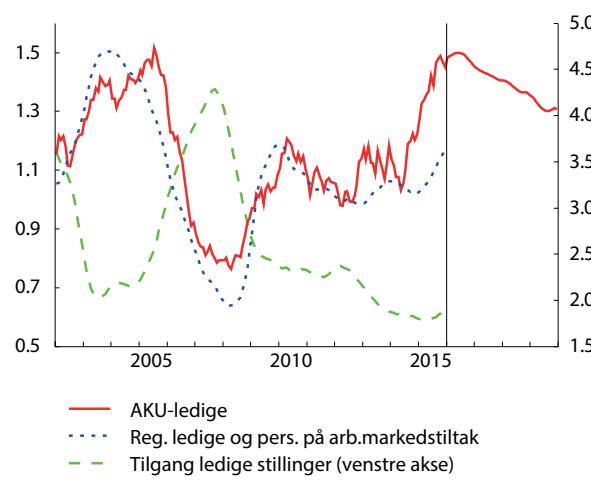
Selv om det er oppgang i arbeidsledigheten for flere yrkesgrupper, er det ingeniører og ikt-fag som hadde den klart største prosentvis økningen. Det har også vært en klar økning i arbeidsledigheten innen industrien.

Et slakkere arbeidsmarked gjenspeiles også ved at det er betydelig færre utlyste stillinger enn tidligere. Nedgangen i ledige stillinger var spesielt stor i 4. kvartal 2015, da antallet var 10 prosent lavere enn samme kvartal året før. Når antallet ledige stillinger per jobbsøker faller, kan det betraktes som at jobbutsiktene til de arbeidsledige har forverret seg. Det er nedgang i nesten alle næringer, men nedgangen er spesielt stor i olje- og gassvirksomhet samt forretningsmessig tjenesteyting. Forretningsmessig tjenesteyting leier også ut mye arbeidskraft til andre næringer. Antallet ledige stillinger økte noe i varehandelen i 4. kvartal.

Figur 2.14. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2013=100**

Figur 2.15. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet**

Veksten i utførte timeverk var om lag på nivå med sysselsettingsveksten i fjor. Normalt øker utførte timeverk mindre enn sysselsettingen i en konjunktur nedgang, men dette ble motvirket av at det var en arbeidsdag mer i 2015 enn i 2014. Isolert sett trakk dette gjennomsnittlig arbeidstid opp med anslagvis 0,3 prosent.

Sysselsettingen anslås å utvikle seg svakt i år og øke noe mer i årene deretter. Bedringen vil komme i de fleste næringer. Økte petroleumsinvesteringer etter 2017 vil også øke sysselsettingen i næringer som er knyttet til petroleumsvirksomheten.

Svak krone og relativ høy arbeidsledighet i Norge kan gi lavere arbeidsinnvandring og bidra til å dempe økningen i arbeidsstyrken. I 2019 venter vi at store deler av tilstrømningen av asylsøkere i andre halvår i fjor for alvor begynner å melde seg i arbeidsmarkedet. Vi regner med at arbeidsstyrken ikke vil stige mer enn sysselsettingen i de neste årene slik at arbeidsledigheten når

Boks 2.5. Forutsetninger knyttet til asylsøkere

I andre halvår 2015 økte antall asylsøkere kraftig. Mens det i 2014 kom 11 500 personer, kom det vel 31 000 i fjor. I denne boksen gjør vi rede for våre anslag knyttet til strømmen av asylsøkere utover 11 000 personer. Anslagene avviker noe fra forutsetninger vi gjorde i våre anslag fra desember 2015. Nedenfor fokuserer vi spesielt på:

- Antall asylsøkere og virkningen på befolkningsutviklingen og arbeidsstyrken.
- Kostnadene knyttet til asylsøkerne, og hvordan vi fører kostnadene.

Asylsøkere og befolkning

Vi legger til grunn at toppen av asylanttilstrømmingen er passert og at asylsøkertallet i 2016 og 2017 blir 20 000 i hvert av årene. I 2018 og 2019 har vi forutsatt at den årlige strømmen av asylsøkere reduseres til 15 000 personer. Det forutsettes også at 16 prosent av asylsøkerne er mindreårige.

Vi antar at 75 prosent av asylsøkerne får innvilget asyl i det femte kvartalet etter ankomst, og at de da blir bosatt og teller med i befolkningen. Av de som kom i 3. kvartal 2015 blir dermed 75 prosent bosatt i 4. kvartal 2016. De som får avslag forutsettes å forlate landet og at dette skjer med like store andeler i hvert av de fem første kvartalene etter ankomst.

Under disse forutsetningene vil den ekstra store asylsøker-tilstrømmingen øke årsgjennomsnittet av befolkningsstørrelsen med 17 000 personer i 2017, økende til 30 000 personer i 2019. Dette bidrar isolert sett til å heve den årlige befolkningsveksten i perioden med om lag 0,15 prosent i gjennomsnitt. Vi antar at arbeidstilbuddet som følge av dette vil øke med 2 700 personer i 2018 og 10 000 personer i 2019.

Endringer som følge av ekstra tilstrømming av asylsøkere

	2015	2016	2017	2018	2019
Asylsøkere og befolkning (personer)					
Ekstra tilgang på asylsøkere	20 200	9 000	9 000	4 000	4 000
Ekstra gjennomsnittlig beholdning av asylsøkere	5 900	21 400	10 100	7 700	4 500
Ekstra befolkning, årsgjennomsnitt	0	700	17 000	23 800	30 000
Ekstra arbeidstilbud			800	2 700	10 000
Kostnader (milliarder 2016-kroner)					
Sum merkostnader	1,8	6,4	9,1	10,6	10,0
Merkostnader, offentlig konsum	1,4	4,6	4,8	5,9	6,0
Merkostnader overføring til utlandet/eksport	0,5	1,5	0,7	0,5	0,3
Merkostnader, stønader	0,0	0,3	3,6	4,2	3,7
Bidrag til veksten i offentlig konsum, prosentpoeng	0,2	0,4	0,0	0,1	0,0
Bidrag til veksten i realstønader til husholdningene, prosentpoeng	0,0	0,1	0,7	0,1	-0,1

en topp på 4,7 prosent i år og faller gradvis ned til 4,1 prosent i løpet av prognoseperioden.

2.10. Lønnsutviklingen

Årlønnsveksten har de to siste årene vært meget lav. Den nominelle veksten falt fra 3,1 i 2014 til 2,8 prosent i fjor, den laveste årlønnsveksten siden krigen. Reallønnsveksten falt fra vel én prosent til i overkant

Kostnader

De budsjettmessige følgene av flere asylsøkere er på kort sikt knyttet til behandlingen av asylsøknader og kostnadene til innkvartering, mat osv. Vi baserer oss i stor grad på informasjon fra og forutsetninger som er gjort i regjeringens tilleggsproposisjon knyttet til de økte flyktningeankomstene. Vi forenkler og fører 75 prosent av kostnadene før bosetting som offentlig konsum og resten som stønader til utlandet/tjenestekspert, se boks 5.3 i kapittel 5 for en nærmere redegjørelse av hvordan dette føres i nasjonalregnskapet.

Kostnadene forbundet med asylsøkerne etter at de har blitt bosatt forutsettes fordelt slik at 75 prosent av kostnadene til de voksne er i form av stønader og resten offentlig konsum. Av utgiftene til de enslige mindreårige antar vi at et tilsvarende beløp som for de voksne føres som stønad og resten som offentlig konsum. Vi legger til grunn at 2,5 prosent av de ekstra bosatte vil komme i arbeidsstyrken i hvert kvartal fram mot at det toårlige introduksjonsprogrammet er ferdig. Fra og med dette tidspunktet forutsettes det at 60 prosent av de som ikke er mindreårige enslige klarer å finansiere sitt opphold uten spesielle stønader. Det vil spesielt redusere kostnadene i 2019 hvor det vil være mange som er ferdige med introduksjonskurset.

Utgiftsøkningen fra den ekstra strømmen av asylsøkere anslås til 1,8 milliarder kroner i 2015, 6,4 milliarder kroner i 2016, mens toppen nås i 2018 med 10,6 milliarder kroner. Dette bidrar til å heve veksten i offentlig konsum med 0,4 prosentpoeng i 2016 og veksten i stønadene til husholdningene med 0,7 prosentpoeng. Øvrige impulser mot økonomien kan betegnes som små innenfor vår prognosehorisont.

av 0,5 prosent. Nasjonalregnskapstall viser også at årlønnsveksten samlet, så vel som i industrien, ble på 2,8 prosent i 2015. Det er svært nær den anslalte rammen fra tariffoppgjøret i 2015, hvor NHO, i forståelse med LO, anslo en ramme på 2,7 prosent. Utviklingen i andre næringer viser at rammen fra frontfaget i stor grad ble fulgt og at det er små forskjeller i lønnsveksten mellom næringene i 2015.

Arbeidsledigheten økte med knapt ett prosentpoeng i fjor. Høyere arbeidsledighet, spesielt innen yrker relatert til petroleumsnæringen, har vært med på å trekke ned veksten i gjennomsnittlig lønn for hele økonomien. Lønnsveksten påvirkes også av lønnsomheten i industrien og størrelsen på arbeidsinnvandringen. Svekkelsen av kronekurser gjennom fjoråret har bidratt til økt lønnsomhet i enkelte konkurranseutsatte næringer. I tillegg har et mindre stramt arbeidsmarked og en svakere krone bidratt til å redusere innvandringen. Det tar imidlertid noe tid før lavere arbeidsinnvandring trekker opp lønnsveksten.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn kan dekomponeres i overheng og bidrag fra tarifftillegg og lønnsglidning. I industrien er lønnsoverhenget inn i 2016 på 1 prosent, litt lavere enn året før. Selv om tilleggene i industrien normalt er litt høyere ved hovedoppgjør og at krone svekkelsen har bedret konkurranseevnen, har partene signalisert at årets lønnsoppgjør vil bli moderat. De viktigste kravene til LO er å sikre medlemmenes kjøpekraft, økt minstelønn, økte tillegg til likelønnsprofil og endringer i pensjon. Dermed er det usikkerhet om hvordan tariffoppgjøret i 2016 vil fordele seg på lønn og pensjon. Utenfor industrien er også lønnsoverhenget inn i 2016 lavt. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) har beregnet overhenget for flere forhandlingsområder. Overhenget i Virke-bedrifter i varehandelen er 0,7 prosent og i stat og kommune er overhenget henholdsvis 0,5 og 0,7 prosent. Vi legger til grunn at lønnsoppgjøret i industrien fortsetter å være retningsgivende for lønnsutviklingen i andre næringer slik at lønnsoppgjør også utenfor industrien blir moderate.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn påvirkes av strukturelle endringer som for eksempel har sitt opphav i endringer i sysselsetting i næringer, yrker eller stillinger med et unormalt lønnsnivå og kategoriseres som lønns-glidning. Nedbemanninger rammer i stor grad personer

Tabell 2.4. **Gjenomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng**

	2012	2013	2014	2015
Lønn per utførte timeverk	4,2	5,0	2,7	2,5
Årslønn, påløpt	4,0	3,9	3,1	2,8
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Antall virkedager	0,4	0,8	-0,4	-0,4
Sykefravær	-0,1	0,2	0,0	0,0
Overtid	-0,1	0,1	0,0	0,0
Avtalt ukentlig arbeidstid for heltidsjobber	0,0	0,0	0,0	0,1
Naturallønn	0,0	0,0	0,0	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk				
Lønn per utførte timeverk	4,7	5,1	3,0	2,8
4,2	5,0	2,7	2,5	
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Pensjonskostnader	0,5	0,1	0,2	0,3
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,1	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med kort ansiennitet og lav lønn, noe som trekker i retning av at veksten i gjennomsnittlig årslønn i 2016 kan bli noe høyere enn det tariffoppgjørene isolert sett skulle tilsi. I motsatt retning trekker sammensetningen av sysselsettingen på næringer. Nedbemannning i petroleumsnæringen rammer personer med høyt lønnsnivå og dette trekker ned veksten i gjennomsnittlig årslønn for økonomien sett under ett. Samlet anslår vi at gjennomsnittlig årslønnsvekst i 2016 blir 2,5 prosent.

Med vårt anslag på konsumprisveksten vil reallønnsveksten i 2016 bli nærmest null. Nedgangen i lønnsveksten må ses i sammenheng med at deler av økonomien har fått et betydelig negativt sjokk gjennom oljeprisfallet og den reduserte etterspørselen fra petroleumsvirksomheten, hvilket gir økt behov for omstillinger. Det vil redusere lønnsveksten både ved at kravene i de sentrale lønnsforhandlingene dempes og at lokale tillegg går

Tabell 2.5. **Lønn. Prosentvis vekst fra året før**

	Årslønn, påløpt			Lønn per timeverk			Lønnskostnad per timeverk		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
I alt	3,9	3,1	2,8	5,0	2,7	2,5	5,1	3,0	2,8
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	5,4	2,8	0,5	6,7	2,3	0,1	7,1	2,3	-0,2
Fastlands-Norge	3,9	3,1	2,9	4,9	2,7	2,6	5,1	3,0	3,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	3,0	2,8	5,1	2,6	2,5	5,1	2,6	2,5
Vareproduserende næringer	3,7	3,1	2,7	4,8	2,6	2,3	4,9	2,6	2,4
Industri og bergverksdrift	3,9	3,2	2,8	4,8	2,8	2,5	5,1	2,8	2,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,5	2,9	2,7	4,7	2,4	2,3	4,5	2,4	2,3
Annен vareproduksjonen	4,2	3,5	2,6	5,0	3,1	2,3	5,5	3,1	2,3
Tjenesteytende næringer	4,1	2,9	2,8	5,2	2,6	2,6	5,2	2,7	2,6
Varehandel og reparasjon av motorvogner	3,5	2,8	2,7	4,8	2,6	2,8	4,7	2,6	2,8
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,1	2,3	2,0	4,2	2,0	1,8	4,1	2,0	1,8
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5,6	5,0	3,5	6,7	4,5	3,1	6,3	5,0	3,6
Annen tjenesteyting	4,3	2,9	2,9	5,4	2,5	2,5	5,5	2,5	2,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	3,7	3,3	3,1	4,6	3,1	2,9	5,0	3,8	3,8
Statsforvaltningen	3,8	3,4	2,8	4,7	3,1	2,5	4,7	3,9	4,3
Kommuneforvaltningen	3,7	3,2	3,3	4,5	3,1	3,2	5,3	3,7	3,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ned. I motsatt retning trekker bedret lønnsomhet som følge av svekkelsen av kronekursen og en viss bedring i internasjonale konjunkturer. Redusert arbeidsinnvandring vil også kunne trekke opp lønnsveksten. Etter en tid fører bedringen i konjunkturer og reduksjonen i arbeidsledigheten fra 2017 til at lønnsveksten øker. Reallønnsveksten øker noe mer enn den nominelle veksten ettersom konsumprisveksten avtar mot slutten av prognoseperioden.

Utviklingen i lønn og lønnskostnader per timeverk påvirkes av endringer i overtid, sykefravær og avtalt arbeidstid. Også årlige variasjoner i antall virkedager bidrar til at utviklingen i lønn per time avviker fra påløpt årslønn. Veksten i lønn per time var 0,3 prosentpoeng lavere enn årslønnsveksten i 2015. Tabell 2.4 viser at denne økningen i stor grad tilsvarer effekten av at det var én arbeidsdag mer i 2015 enn i 2014. På den andre siden trakk redusert avtalt ukentlig arbeidstid opp timelønnsutgiftene. Det kan skyldes at bedrifter delvis har permittert ansatte uten at lønnen er redusert tilsvarende. Lønnskostnader reflekterer hva arbeidsgiverne må betale for hver utførte arbeidstid. Denne betalingen avviker fra lønn per time ved at også arbeidsgivers trygde- og pensjonskostnader er med i dette lønnsbegrepet. Veksten i lønnskostnader per time var 0,3 prosentpoeng høyere enn veksten i lønn per time i 2015, noe som skyldtes økte pensjonskostnader. De siste fire årene er det denne utgiften som har trukket opp lønnskostnadene.

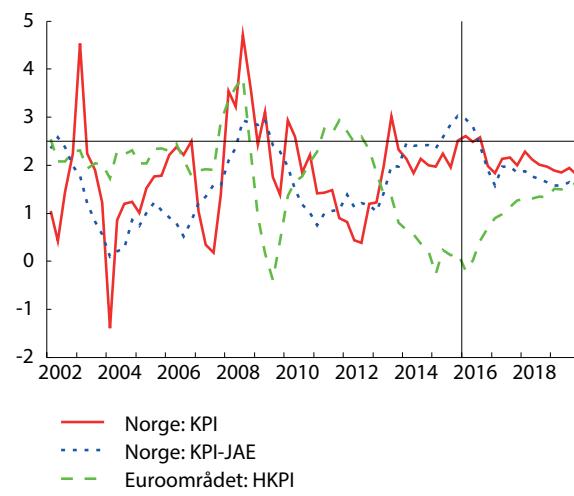
Tabell 2.5 viser utviklingen i henholdsvis årslønn, lønn per time og lønnskostnad per time i de ulike næringene fra 2013 til 2015. De ulike målene for lønnsvekst varierer mellom næringene, men stort sett var veksten i lønn og lønnskostnader per timeverk om lag like i de forskjellige næringene i 2015. Finansierings- og forsikringsvirksomheten er et unntak med en vekst i lønnskostnader per time som var noe høyere enn veksten i lønn per time. Det samme gjelder i statsforvaltningen, der økte pensjonskostnader bidrar til forskjellen. Det var spesielt høy vekst i pensjonskostnader i helseforetakene.

2.11. Prisstigning

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 2,1 prosent i 2015, etter at 12-månedersveksten hadde svignt rundt dette nivået gjennom året. Den underliggende prisstigningen målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) steg med 2,7 prosent. I flere år var 12-månedersveksten i KPI-JAE på rundt én prosent, men svekkelsen av krona fra tidlig i 2013 økte inflasjonen noen måneder senere. Svekkelsen har resultert i tiltagende prisvekst i gjennom de tre siste årene, se boks 2.6. 12-månedersveksten i KPI-JAE har etter våren 2015 og fram til januar 2016 ligget om lag på 3,0 prosent.

Fjorårets avgiftsendringer virket nøytralt på veksten i KPI. Fallet i energiprisene i fjor førte imidlertid til at veksten i KPI endte klart under veksten i KPI-JAE. I

Figur 2.16. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

de tre siste årene har prisutviklingen på energivarer i stor grad motvirket endringene i den underliggende prisveksten, slik at veksten i KPI på årsbasis har ligget på eller rett over 2,0 prosent.

Importerte konsumvarer står for nær 1/3-del av KPI-JAE. 12-månedersprisveksten for disse varene var -1,1 prosent i mars 2013. Deretter har prisstigningen for denne gruppen tatt seg gradvis opp og i desember 2015 var den kommet opp i 3,9 prosent. Endringen i prisvekstbidraget fra denne varegruppen kan forklare om lag ¾-deler av inflasjonsøkningen i perioden. Prisveksten for norskproduserte varer har også økt noe, mens prisveksten for husleier og andre tjenester har vært om lag uendret. Produktinnsatsen utgjør gjerne en større del av vareproduksjon enn av tjenesteproduksjon, og en del av produktinnsatsen er importert. Høyere importpriser på grunn av kronesvekkelsen kan dermed også bidra til å forklare økningen i prisstigningen for norskproduserte varer. Lavere kapitalintensitet i mange tjenesteytende næringene og mindre konkurranse fra utlandet enn i de vareproduserende næringene innebærer også at nedgangen i lønnsveksten raskere får betydning for prisstigningen for tjenester.

Veksten i KPI var i hele fjor lavere enn veksten i KPI-JAE. Prisindeksen for drivstoff og smøremidler har i hver måned vært lavere enn på samme tidspunkt året før, og som årsgjennomsnitt falt disse prisene med 5,4 prosent. Elektrisitetsprisene har derimot svignt en del. I 3. kvartal var de mye lavere enn på samme tidspunkt året før, og som årsgjennomsnitt var nedgangen 3,6 prosent. KPI-veksten var i fjor på det laveste i februar med 1,9 prosent, mens toppen var i november med 2,8 prosent. Den milde vinteren bidro til fall i elektrisitetsprisene i desember og til at KPI-veksten da ble trukket ned til 2,3 prosent. Men kulde i januar i år medførte at elektrisitetsprisene steg med 20 prosent fra måneden før. Dermed økte også 12-månedersveksten i KPI til 3,0 prosent, det samme som for KPI-JAE.

Boks 2.6. Inflasjonsjennomslag av valutakursendringer

Den importveide kronekursen har svekket seg med nærmere 30 prosent gjennom de siste tre årene. Dette er en svært viktig faktor i inflasjonsutviklingen. Vi skal i denne boksen se nærmere på hvordan en valutakursendring slår ut i prisene over tid.

Først gjør vi en stilisert beregning med SSBs makroøkonometriske modell KVARTS hvor krona svekker seg permanent med 10 prosent. Inflasjonsjennomslaget av valutakursendringen kommer inn i modellen gjennom bestemmelsen av prisene på norsk import og i noen grad også direkte i bestemmelsen av norske hjemmepriser og eksportpriser. Innretningen av finans- og pengepolitikken forutsettes upåvirket.

Alle importpriser i modellen bestemmes i stor grad av verdensmarkedspriser/kostnadsforhold i utlandet og den importveide kronekursen. På lang sikt vil endringer i kronekursen slå fullt ut i norske importpriser, men det kan ta lang tid. Tidsforløpet i gjennomslaget er generelt forskjellig mellom ulike varer. I tillegg vil det for noen produkter også være forhold i Norge som påvirker importprisene slik at valutakursendringer også vil slå ut i importprisene gjennom tilbakespill fra norsk økonomi.

Ifølge beregningene¹ vil en permanent kronesvekkelse bidra til å heve inflasjonen mest i det fjerde kvartalet etter endringen. En svekkelse på 10 prosent vil da heve veksten i KPI fra samme kvartal året før med 1,76 prosent. Også innenlandske kostnader påvirkes av valutakursen gjennom prisene på importert produktinnsats og gjennom virkninger på lønnskostnadene. Det bidrar til å trekke opp inflasjonen i mange år. I det femte året etter endringen er KPI-veksten fremdeles 0,5 prosentpoeng høyere enn uten svekkelsen. Da er prisnivået om lag 3,5 prosent høyere enn det ville vært uten kronesvekkelsen.

For å få et bedre inntrykk av hvordan svingningene i kronekursen faktisk har påvirket prisstigningsbildet har vi gjort en kontrafaktisk beregning hvor krona holder seg uendret fra 4. kvartal 2010. I det kvartalet var krona nær gjennomsnittet i de ti årene før oljeprisen begynte å falle i 2014.

Tabell 1. Virkninger av 10 prosent svakere kronekurs. Avvik fra referansebanen i prosentpoeng der ikke annet framgår

	1. år	2. år	3. år	4. år	5. år
KPI-vekst	1,52	0,52	0,51	0,50	0,47
KPI-nivå (avvik i prosent)	1,49	2,00	2,51	3,01	3,49
Lønnsvekst	0,89	0,50	0,50	0,50	0,44
Arbeidsledighetsrate	-0,35	-0,43	-0,46	-0,46	-0,44

Sammenliknet med den faktiske utviklingen innebærer det en noe svakere krone i 2011 og 2012, og deretter en gradvis mye sterkere krone.

Den faktiske inflasjonen, målt med veksten i KPI-JAE, økte gradvis fra 0,9 prosent i 2011 til 2,7 prosent i 2015. Uten de faktiske valutakursendringene ville inflasjonen vært betydelig mer stabil enn det som ble realisert. I årene 2011–2014 ville det nesten ikke vært forskjeller i prisstignings-takt, med vekstrater i intervallet 1,5 til 1,8 prosent. I 2015 ville inflasjonen imidlertid ha falt med om lag 1 prosentpoeng fra året før. Denne nedgangen i den kontrafaktiske inflasjonen er delvis en følge av at lønnskostnadene ville økt mindre enn det de faktisk gjorde i 2014 og 2015 fordi arbeidsledigheten ville vært høyere og lønnsomheten i frontfaget vesentlig dårligere med en sterkere krone.

Fallet i den kontrafaktiske inflasjonen henger også sammen med andre forhold enn valutakursen. Ettersom norsk økonomi gikk inn i en klar konjunktur nedgang i andre halvår 2014 er det også nærliggende å tro at marginene på mange områder er presset ned. Klarest har nok dette vist seg for leveranser til petroleumsnæringen. I tillegg kommer at energiprisene falt i både 2014 og 2015. Ettersom energi er en viktig produksjonsfaktor i de fleste næringer bidrar det til å trekke ned veksten i KPI-JAE. Utenom valutakursen var det altså flere faktorer som trakk i retning av lavere inflasjonen i 2015 enn i 2014, men kronesvekkelsen bidro til at den likevel gikk opp.

¹ Boug, P., Å. Cappelen og T. Eika (2013): Exchange rate pass-through in a small open economy: the importance of the distribution sector, Open Economies Review 24(5), 853–879, er en tidligere studie av inflasjonsjennomslaget fra valutakurs gjort med KVARTS-modellen.

Tabell 2. Kontrafaktisk beregning - uendret importveid kronekurs fra 4. kvartal 2010. Prosent

	2011	2012	2013	2014	2015
Vekst KPI-JAE, kontrafaktisk	1,5	1,6	1,8	1,6	0,8
Vekst KPI-JAE, faktisk	0,9	1,2	1,6	2,4	2,7
Lønnsvekst, kontrafaktisk	4,5	4,3	4,1	2,6	1,6
Lønnsvekst, faktisk	4,2	4,0	3,9	3,1	2,8
Arbeidsledighetsrate, kontrafaktisk	3,2	3,1	3,5	3,6	4,8
Arbeidsledighetsrate, faktisk	3,3	3,2	3,5	3,5	4,4
Importveid kronekurs, kontrafaktisk	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Importveid kronekurs, faktisk ¹	-2,4	-1,2	2,2	5,3	10,4

¹ Negativt fortegn betyr appresiering.

Det er utsikter til fortsatt stabil lav vekst i norske lønninger og til en svært moderat internasjonal prisvekst. Tidsforsinkete effekter av kronesvekkelsen som alt har funnet sted vil på kort sikt kunne dra inflasjonen ytterligere noe opp. Inflasjonsutviklingen på litt lengre sikt vil i stor grad påvirkes av det videre forløpet til kronekursen, og i mindre grad påvirkes av endringer i inflasjonsimpulser med bakgrunn i den norske konjunkturutviklingen. Vi legger til grunn at krona vil styrke seg noe gjennom resten av prognoseperioden. Som årsgjennomsnitt anslår vi likevel at krona importveid

vil svekke seg med 2,4 prosent i 2016, men deretter styrker den seg med noe over 1 prosent årlig ut prognoseperioden. Som årsgjennomsnitt blir veksten i KPI-JAE ifølge våre beregninger 2,5 prosent i 2016, altså litt lavere enn i fjor. Produktivitetsveksten vil normalt øke når aktivitetsveksten tar seg opp. Dette ventes, sammen med reduserte tidsforsinkete effekter fra kronesvekkelsen og mer umiddelbare effekter av den moderate styrkingen framover, å bidra til at inflasjonen gradvis går ned deretter. I 2019 kan veksten i KPI-JAE komme ned i 1,6 prosent.

Tabell 2.6. Konsumprisindeksen. Varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før				Jan. 2016
		2012	2013	2014	2015	
Totalt	1000	0,8	2,1	2,0	2,1	3,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	130,5	1,2	1,1	3,0	2,9	1,8
Alkoholholdige drikkevarer og tobakk	41,7	3,2	4,3	3,4	3,0	3,4
Klær og skotøy	51,7	-1,3	-2,0	-0,6	0,4	5,5
Bolig, lys og brensel	229,8	-1,8	5,3	1,3	1,3	3,0
Herav: Elektrisitet, fyringsoljer oa. brens.	35,3	-17,5	14,7	-5,7	-3,4	10,0
Møbler og husholdningsartikler	66,6	0,1	0,4	3,2	5,2	6,6
Helsepleie	31,8	3,0	2,6	2,5	1,7	0,5
Transport	158,9	2,5	1,4	2,3	1,3	1,5
Post- og teletjenester	24,9	-5,9	-2,1	-0,8	1,1	4,2
Kultur og fritid	112,9	0,3	0,9	2,1	3,4	4,8
Utdanning	5,6	5,4	7,5	3,3	2,1	2,4
Hotell- og restauranttjenester	56,6	3,2	2,9	2,5	2,4	2,7
Andre varer og tjenester	89,3	3,3	1,9	2,5	1,9	1,8

¹ Vekten gjelder fra januar 2016 til desember 2016.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarar (KPI-JAE), etter leveringssektor¹

	Vekt ²	Endring i prosent fra året før				
		2012	2013	2014	2015	Jan. 2016
Totalt	1000	1,2	1,6	2,4	2,7	3,0
Norske jordbruksvarer ³	36,7	0,0	0,6	2,7	2,4	1,6
Fiskevarer ¹		0,9	0,5	5,2	4,6	
Norske varer uten jordbruksvarer ⁴	112,5	1,6	3,1	3,3	3,6	3,7
Importerte varer	335,5	-0,7	-0,2	1,4	3,0	4,6
Husleie	210,3	1,8	3,0	2,8	2,4	1,8
Tjenester uten husleie	305	2,7	2,3	2,8	2,4	2,4

¹ Oppdelingen etter leverende sektor er endret fra og med januar 2016. Fiskevarer er fordelt på importerte varer og norske varer uten jordbruksvarer, mens importerte jordbruksvarer er inkludert i importerte varer.² Vekten gjelder fra januar 2016 til desember 2016.³ Inkludert importerte jordbruksvarer før 2016⁴ Uten fiskevarer før 2016

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I 2016 vil vedtatte økninger i avgiftssatsene isolert sett bidra til å trekke opp KPI-veksten med 0,1 prosentpoeng. Vi legger til grunn liknende prisimpulser knyttet til miljø- og klimaavgifter i de påfølgende årene. Utviklingen i energiprisene på sin side er antatt å trekke den samlede prisveksten svakt ned i 2016, men deretter litt opp. Basert på terminprisene i kraftmarkedet anslår vi at elektrisitetsprisene som årsgjennomsnitt vil øke med 5 prosent i 2016. For de neste årene ventes en prisøkning om lag i takt med den generelle prisveksten. Vi legger til grunn at oljeprisen vil ta seg noe opp. På denne bakgrunn er KPI-veksten i 2016 beregnet til 2,4 prosent, og at den framover vil ligge litt høyere enn veksten i KPI-JAE. I 2019 blir veksten i KPI da 1,9 prosent.

2.12. Usikkerhet i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognosenter for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognosenter minst to år fram i tid fire ganger i året. Vi gir her en evaluering av denne prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen

(KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken i AKU. Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit» og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i våre anslag for 2016 og 2017.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De endelige tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregnings-prinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som fasit av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2013. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenliknes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002, 2006 og 2014 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognosene og endelige tall ikke

knytter seg til samme målesystem.¹ Våre prognosenter for BNP Fastlands-Norge i 2013 avgitt før hovedrevisjonen i 2014 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall kort tid etter utgangen av året.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.17, 2.18 og 2.19 viser utviklingen over tid i det absolute avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Prognosene for KPI laget samme år som prognoseåret, og prognosene for AKU-ledigheten laget året før prognoseåret har blitt bedre over tid. Tilsvarende ser vi en fallende trend i feilen for prognosene av BNP-veksten ett år fram i tid. Dette til tross for den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009.

Figurene 2.20, 2.21 og 2.22 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskaps-tall for henholdsvis veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger² er sannsynligheten for at avviket mellom framtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

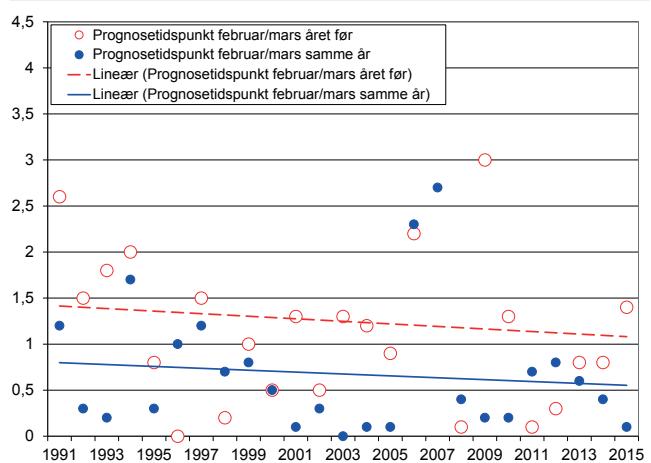
Har det vært systematiske avvik?

Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten gitt i første halvår før prognoseåret rundt 0,1 prosentpoeng under det realiserte. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,2 og 0,4 prosentpoeng under fasiten. For de tre siste anslagene gitt i prognoseåret reduseres deretter avviket gradvis.

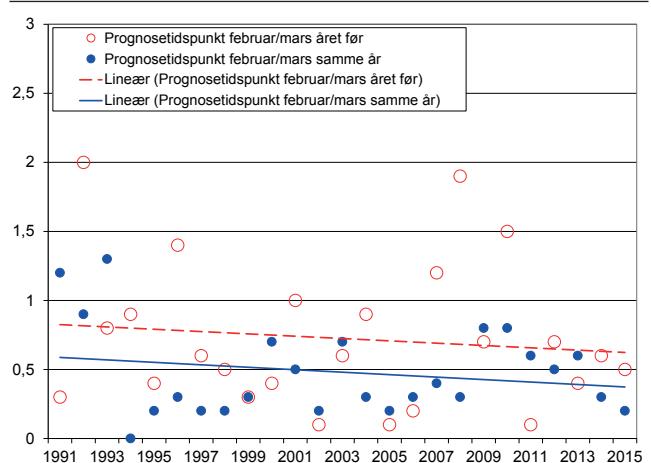
Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nærmest null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosene gitt i februar/mars året før prognoseåret da vi i gjennomsnitt har anslått KPI-veksten 0,2 prosentpoeng for lavt.

I tråd med for lave BNP-anslag, finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er begge 0,2 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet

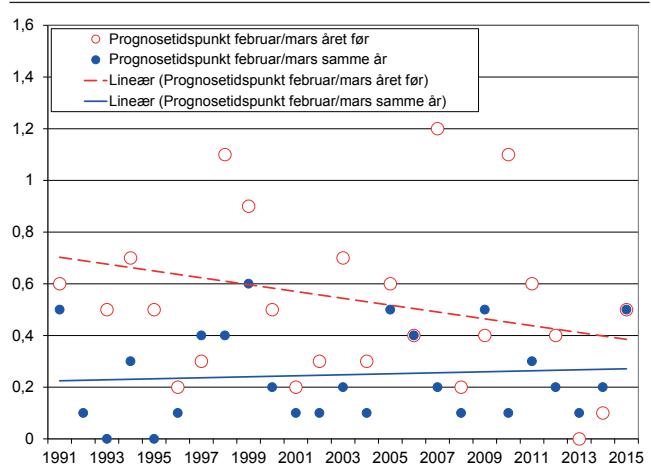
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 2.18. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra publiserte tall

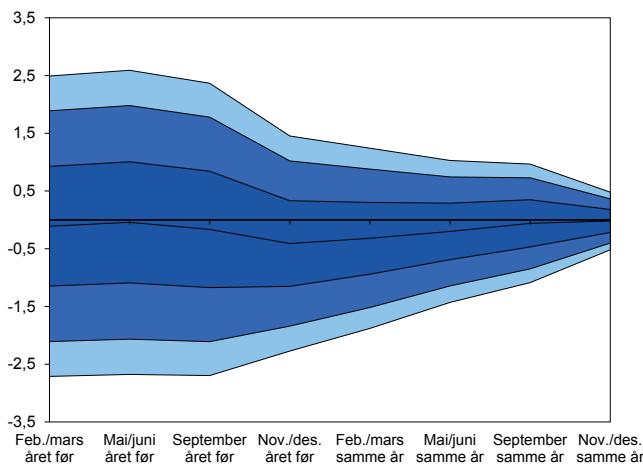
Figur 2.19. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra publiserte tall

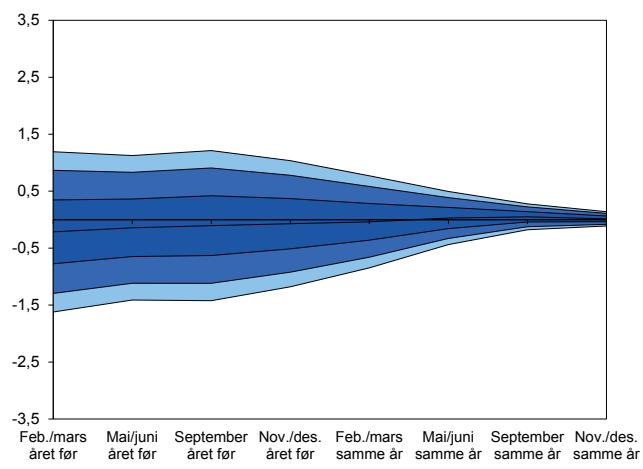
¹ Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

² At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Students t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

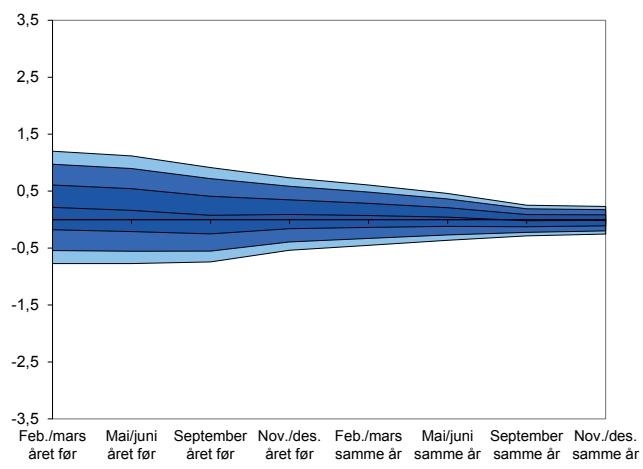
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

Figur 2.21. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

Figur 2.22. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i de tre første analysene året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Av de 21 anslagene vi har lagd på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosene, ligger 9 mer enn ett prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang traff prognosene helt nøyaktig – i 1996. Prognosene i 1998, 2008, 2011 og 2012 var også ganske gode med kun et avvik på mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 6 av 21 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognosene for, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert tildels betydelig gjennom prognoseåret. Først den siste prognosene før fasiten foreligger viser en klar nedgang i spredningen i avvikene.

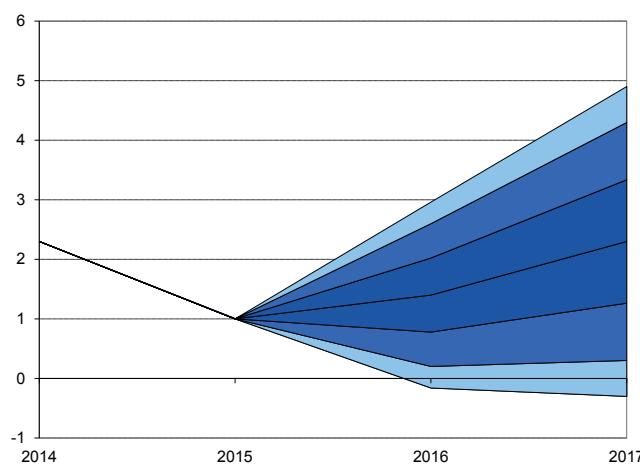
Vi finner et liknende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første tre anslagene og resultatet, mens spredningen reduseres deretter gradvis. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at usikkerheten reduseres gjennom året etter hvert som den faktiske utviklingen i KPI gradvis blir kjent.

Spredningen i avviket mellom anslaget på arbeidsledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Prognosefeilen for arbeidsledigheten reduseres betraktelig i de to siste prognosene før resultatet foreligger. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og at det ikke revideres.

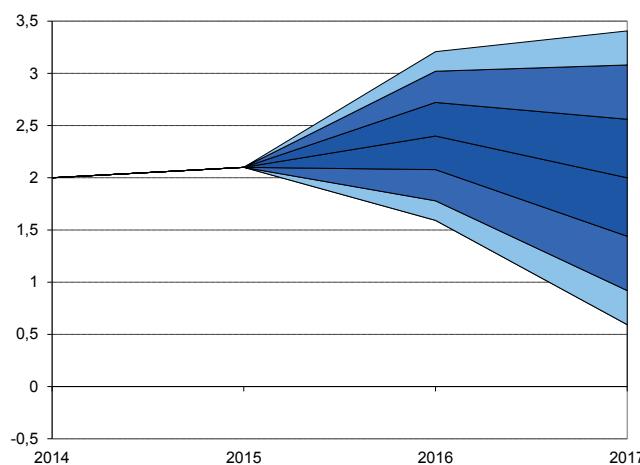
Prognosene for 2016 og 2017 er usikre

I figurene 2.23, 2.24 og 2.25 vurderes usikkerheten i våre anslag for 2016 og 2017. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 1,4 prosent i 2016 og 2,3 prosent i 2017. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 0,8 og 2,0 prosent i 2016 og mellom 1,3 og 3,3 prosent i 2017. Et intervall på til sammen 3,1 prosentpoeng i 2016, og 5,2 prosentpoeng i 2017, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en presis prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge da den endrer seg relativt mye fra år til år.

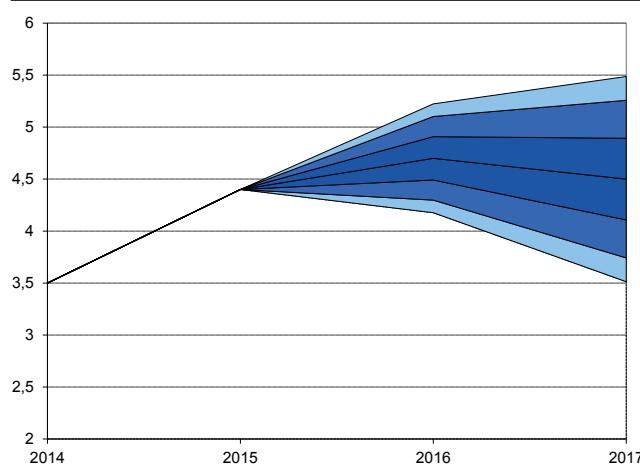
Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.25. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Veksten i KPI var på 2,1 prosent i 2015. For 2016 og 2017 anslår vi veksten til henholdsvis 2,4 og 2,0 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2016 og 2017 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,6 og 1,1 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått å stige fra 4,4 prosent i 2015 til 4,7 prosent i 2016 for deretter å falle til 4,5 prosent i 2017. De historiske prognosefeilene tilsier at prognosene for 2016 kan betraktes som relativt sikker. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for 2016. Det er dermed svært sannsynlig at arbeidsledigheten øker fra 2015 til 2016. I 2017 er det derimot 80 prosent sannsynlighet for at arbeidsledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2015?

Første gang vi publiserte prognosene for 2015 i våre ordinære kvartalsvise konjunkturrapporter, var i begynnelsen av 2012. I tabellen vises anslagene som ble gitt da, ett år seinere, og deretter alle anslagene som ble publisert gjennom 2014 og 2015.

Da vi for første gang lagde prognosene for 2015, tidlig i 2012, så vi for oss at den økonomiske veksten ville ta seg gradvis opp og med en klar konjunkturoppgang fra litt ut i 2013 og ut 2015. Konjunkturoppgangen kom imidlertid mye raskere, men ble også svært kortvarig. Alt i 2013 kom veksten ned på et konjunktturnøytralt nivå, for så i andre halvår 2014 å slå over til nedgang. Utviklingen i petroleumsinvesteringene og oljeprisen har vært svært viktige faktorer bak denne utviklingen. Fra de første prognosene for 2015 og helt fram til juni 2014, ble det lagt til grunn at petroleumsinvesteringene ville holde seg om lag uendret fra året før og at oljeprisen ville vise en moderat nedgang. Fra og med prognosene gitt i september 2014, ble det derimot antatt at investeringene ville falle klart gjennom 2015. Vi hadde i forkant av fallene lenge regnet med at oljeprisen relativt raskt ville gå ned med om lag 20 dollar per fat, men fallene fra og med høsten 2014 ble veldig mye større. Målt i kroner traff anslagene fra og med desember 2014 ganske godt, selv om de fremdeles var litt for høye til og med juni 2015.

Fra september- til desemberprognosene i 2014 ble vekstanslaget for BNP Fastlands-Norge redusert med over 1 prosentpoeng og traff med det det foreløpige nasjonale regnskapstallet perfekt. Bak dette lå det en viss undervurdering av konsumet i husholdningene og tradisjonell vareeksport som ble motvirket av en overvurdering av veksten i offentlig konsum og investeringene i fastlandsnæringene. Undervurderingen av eksporten kan føres tilbake til at krona ble overvurdert samtidig som veksten i norske eksportmarkeder ble noe høyere enn det som ble forventet for 2015 i desember 2014. Vårt varsel om et markert konjunkturomslag viste seg å være riktig, men i de påfølgende prognosene

ble BNP-an slagene gradvis justert litt opp som følge av nye tall fra KNR. I februar 2016 ble imidlertid BNP-veksten i Fastlands-Norge gjennom de tre første kvartalene av 2015 revidert markert ned på bakgrunn av ny informasjon.

Konsistent med at den økonomiske veksten ble anslått for høyt, ble arbeidsledigheten anslått for lavt i de første prognosene. Selv etter at an slagene for BNP-veksten var kommet kraftig ned ble arbeidsledigheten undervurdert. Sysselsettingsveksten ble imidlertid lenge anslått litt for lavt, mens utviklingen i arbeids tilbuddet ble enda mer undervurdert.

An slagene for veksten i offentlig konsum har endret seg lite over tid, men i de foreløpige KNR-tallene ble utviklingen i 2015 fram til 3. kvartal også revidert kraftig ned. Det ser nå ut til at utviklingen i offentlig konsum ble overestimert i samtlige prognoser med 0,5 prosentpoeng eller enda litt mer. Også andre

innenlandske etterspørselskomponenter ble anslått for høyt i perioden hvor BNP-veksten ble overvurdert. Med en høyere aktivitetsvekst ville både etterspørselen fra husholdningene og investeringene i ny produksjonskapasitet nå vært høyere, og det ville i seg selv bidratt til høyere aktivitet. I de første prognosene ble veksten i konsumet i husholdningene overvurdert med nær 2 prosentpoeng. I de fire siste prognosene har konsumanslagene vært nærmest den realiserte utviklingen. I den perioden har de samlede investeringene også vært ganske presist anslått.

An slagene for den underliggende inflasjonen målt med KPI-JAE er nært knyttet til utviklingen i kronekursen. De første an slagene var basert på en liten krone svekkelse, men deretter var mange an slag basert på en styrking av krona. Krona har stort sett bare svekket seg og an slaget kom ikke nærmest fasiten før sommeren 2015. Allerede fra og med an slagene gitt i desember 2014 var det klart at dette ville bli en betydelig inflasjonsimpuls

Tabell 2.8. Prognosene for 2015 gitt på ulike tidspunkter. Prosentvis vekst der annet ikke framgår

	ØA 1/13	ØA 1/14	ØA 3/14	ØA 4/14	ØA 6/14	ØA 1/15	ØA 2/15	ØA 3/15	ØA 4/15	ØA 1/16
Realøkonomi										
Konsum i husholdninger mv.	3,7	3,4	3,1	2,9	1,4	2,1	1,9	2,6	2,3	2,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,3	2,3	2,3	2,5	2,5	2,5	2,3	2,6	1,8
Bruttoinvestering i fast kapital	3,8	1,4	2,2	1,0	2,5	-3,6	-3,2	-2,8	-2,7	-4,0
Utvinning og rørtransport	2,5	-0,7	0,4	-7,5	-12,8	-15,9	-14,5	-11,6	-14,1	-14,7
Fastlands-Norge	4,1	2,5	3,1	3,2	1,2	1,4	1,2	0,5	1,6	0,2
Boliginvesteringer	3,5	-1,8	3,9	5,5	-0,7	-2,2	0,2	0,2	3,0	1,6
Eksport	1,2	1,6	1,5	1,3	0,8	1,7	1,9	2,2	3,4	2,3
Råolje og gass	-0,1	0,0	-0,2	0,8	-0,8	-0,5	-0,5	-0,1	2,0	0,9
Eksport tradisjonelle varer	2,6	3,0	2,4	1,1	3,1	5,1	3,4	5,8	5,4	5,5
Import	4,4	3,5	4,0	3,3	1,8	1,8	2,7	3,0	1,2	0,6
Import tradisjonelle varer	4,9	2,8	2,4	1,3	-0,5	1,3	1,8	2,2	1,5	1,7
BNP	2,2	1,8	1,7	1,7	0,5	0,9	1,2	1,4	1,8	1,6
BNP Fastlands-Norge	2,8	2,4	2,2	2,1	1,0	1,1	1,2	1,3	1,5	1,0
Arbeidsmarked										
Sysselsatte personer	1,4	0,7	0,7	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,7	0,6
AKU-ledighet (nivå)	3,4	3,9	3,8	3,7	3,9	3,9	4,2	4,4	4,4	4,4
Priser, lønninger og inntekt										
Årlønn	4,1	3,5	3,5	3,5	3,1	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8
Husholdningenes disponibele realinntekt	2,7	3,5	3,6	3,3	1,9	2,1	2,1	2,6	3,3	2,6
Konsumprisindeksen (KPI)	1,8	1,6	1,7	1,7	2,6	2,3	2,0	2,1	2,2	2,1
KPI-JAE	1,9	1,8	1,7	1,7	2,8	2,7	2,5	2,6	2,7	2,7
Eksportpris tradisjonelle varer	2,8	0,4	1,4	2,3	2,2	2,6	5,5	3,3	4,0	3,4
Importpris tradisjonelle varer	1,4	0,2	0,9	1,8	2,8	3,4	5,4	4,4	4,9	5,5
Boligpris	5,1	2,7	2,9	3,7	0,2	3,6	4,6	5,7	5,8	6,1
MEMO:										
Pengemarkedsrente (nivå)	3,5	1,7	1,8	1,7	1,3	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3
Utlånsrente, rammelån (nivå) ¹	4,9	4,0	3,9	3,8	3,4	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2
Importveid kronekurs (44 land)	0,5	-1,7	-1,3	-0,2	4,0	4,7	5,9	10,1	10,3	10,4
Driftsbalanse, mrd. kroner	253,8	293,7	334,5	318,0	234,8	162,3	209,2	200,5	252,0	282,6
Eksportmarkedsindikatorer	4,6	4,6	4,6	3,8	2,7	4,2	4,1	4,4	3,7	4,5
Råoljepris, kroner per fat	553	583	580	627	488	460	478	439	435	430

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra valutakursforløpet. Veksten i KPI-JAE kom dermed fra da av opp svært nær den realiserte inflasjonstakten, mens anslagene fra og med mars 2013 og halvannet år framover var om lag ett prosentpoeng for lave.

Anslagene for veksten i KPI har stort sett vært ganske gode, men det var lenge fordi feil oppveiet hverandre – kronesvekkelsen ble undervurdert, mens veksten i oljepris og elektrisitetspris ble overvurdert. Våre prognosene på sistnevnte er basert på terminprisene i kraftmarkedet og de fanget av naturlige grunner ikke opp følgene av først store nedbørsmengder vinteren 2015 og deretter den milde høsten og tidlige vinteren i fjor.

Anslagene for lønnsveksten i 2015 var lenge litt for høye, noe som kan forklares av feilvurderingen av arbeidsmarkedet. Undervurderingen av inflasjonen var således ikke forårsaket av lønnsanslagene.

Lønnsanslagene ble fra og med desember 2014 meget gode.

I samsvar med at konjunktursituasjonen ble anslått for god ble det i de første prognosene lagt til grunn et for høyt rentenivå. I de åtte siste konjunkturrapportene har anslagene for rentenivået vært ganske gode, men litt for høye før desember 2014. Prognosene for boligprisene har hatt et utypisk forløp. De tidlige prognosene traff godt, mens prognosene som ble gitt i 2014 undervurderte prisstigningen klart. Gjennom 2015 ble boligprisanslagene justert opp og har i de to siste konjunkturrapportene truffet årsveksten i boligprisene. Undervurderingen av boligprisveksten slo i noen grad ut at boliginvesteringene ble undervurdert.

Tabell 2.9. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013- priser. Millioner kroner

	Ujustert			Sesongjustert							
	2014	2015		14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 254 154	1 279 410	310 937	313 170	313 890	315 732	317 666	319 480	320 204	322 086	
Konsum i husholdninger	1 194 398	1 217 780	296 174	298 254	298 872	300 678	302 364	304 206	304 761	306 491	
Varekonsum	564 394	570 806	140 292	141 065	140 961	142 070	141 968	143 546	142 632	142 639	
Tjenestekonsum	573 833	593 320	141 945	142 843	143 824	144 860	146 536	147 600	148 990	150 268	
Husholdningenes kjøp i utlandet	91 011	92 129	22 440	22 917	22 799	22 787	22 834	22 811	23 152	23 313	
Utlanderskjøp i Norge	-34 840	-38 475	-8 503	-8 571	-8 712	-9 039	-8 974	-9 751	-10 012	-9 730	
Konsum i ideelle organisasjoner	59 755	61 630	14 764	14 915	15 018	15 054	15 302	15 274	15 443	15 595	
Konsum i offentlig forvaltning	671 433	683 615	165 619	167 143	168 895	170 059	169 905	170 506	171 321	171 892	
Konsum i statsforvaltningen	336 519	343 927	82 708	83 853	84 745	85 454	85 480	85 843	86 178	86 439	
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	296 074	303 889	72 634	73 723	74 601	75 364	75 440	75 871	76 217	76 378	
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	40 445	40 038	10 074	10 130	10 144	10 089	10 040	9 972	9 962	10 060	
Konsum i kommuneforvaltningen	334 914	339 687	82 911	83 291	84 150	84 605	84 425	84 663	85 143	85 453	
Bruttoinvestering i fast realkapital	717 466	688 521	179 847	182 383	181 840	173 502	173 764	172 796	171 846	170 225	
Utvinning og rørtransport	207 257	176 870	53 683	53 267	52 123	48 090	48 042	45 793	42 099	40 922	
Utenriks sjøfart	795	1 434	37	226	407	183	678	438	157	219	
Fastlands-Norge	509 415	510 216	126 127	128 890	129 310	125 228	125 044	126 565	129 591	129 084	
Næringer	218 221	212 197	53 777	54 762	55 347	54 255	54 311	54 134	52 045	51 620	
Tjenester tilknyttet utvinning	2 402	2 029	505	703	616	579	657	684	371	317	
Andre tjenester	135 803	132 403	32 826	33 834	35 134	33 861	33 743	33 511	32 480	32 573	
Industri og bergverk	33 438	30 478	8 527	8 331	8 001	8 590	7 838	8 036	7 372	7 277	
Annen vareproduksjon	46 578	47 287	11 919	11 894	11 595	11 225	12 073	11 904	11 821	11 452	
Boliger (husholdninger)	149 953	152 326	38 283	37 877	37 684	36 371	36 959	37 654	38 492	39 450	
Offentlig forvaltning	141 241	145 693	34 067	36 251	36 279	34 602	33 774	34 777	39 054	38 014	
Lagerendring og statistiske avvik	154 242	171 167	34 150	41 600	42 363	37 848	52 706	46 026	35 269	37 610	
Bruttoinvestering i alt	871 709	859 688	213 998	223 983	224 203	211 350	226 471	218 822	207 116	207 834	
Innenlandsk sluttanvendelse	2 797 296	2 822 713	690 554	704 296	706 988	697 140	714 041	708 809	698 640	701 812	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	2 435 002	2 473 241	602 683	609 203	612 095	611 019	612 614	616 552	621 116	623 062	
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	812 674	829 307	199 686	203 394	205 175	204 661	203 679	205 284	210 375	209 906	
Eksport i alt	1 230 629	1 259 347	302 357	301 338	307 556	317 849	308 379	309 180	326 445	317 141	
Tradisjonelle varer	329 773	347 995	79 607	82 732	83 335	84 196	86 064	86 399	87 124	89 421	
Råolje og naturgass	592 123	597 210	147 326	142 548	147 210	153 727	144 470	144 454	158 349	150 706	
Skip, plattformer og fly	7 783	5 414	3 566	1 396	840	1 938	1 428	1 032	1 504	1 425	
Tjenester	300 950	308 728	71 858	74 662	76 171	77 989	76 417	77 296	79 469	75 588	
Samlet sluttanvendelse	4 027 925	4 082 060	992 911		1 005	1 014	1 014	1 022	1 017	1 025	1 018
Import i alt	888 773	893 773	217 434	222 357	228 786	220 093	228 400	224 316	218 544	221 955	
Tradisjonelle varer	515 768	524 572	128 389	130 187	129 179	128 157	133 344	132 617	126 612	131 552	
Råolje og naturgass	13 944	13 610	3 392	3 139	3 543	3 979	4 052	3 510	2 864	3 082	
Skip, plattformer og fly	29 776	26 020	5 597	6 265	13 677	4 077	7 189	5 783	6 293	6 647	
Tjenester	329 286	329 571	80 057	82 766	82 388	83 879	83 815	82 406	82 775	80 674	
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3 139 152	3 188 287	775 477	783 278	785 758	794 897	794 019	793 673	806 542	796 998	
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 473 523	2 498 136	612 792	618 725	619 922	622 997	624 268	625 339	625 087	625 729	
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	665 628	690 151	162 685	164 552	165 836	171 899	169 751	168 334	181 455	171 269	
Fastlands-Norge (basisverdi)	2 146 475	2 166 074	531 422	536 884	538 299	540 761	541 461	542 659	541 900	541 735	
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 628 383	1 639 226	402 612	407 489	408 725	410 501	410 638	411 295	409 888	409 042	
Industri og bergverk	215 819	208 687	52 448	54 041	54 698	54 676	53 669	52 779	51 562	50 666	
Annen vareproduksjon	267 797	274 724	65 798	67 928	67 313	67 021	67 737	69 182	69 187	68 882	
Tjenester inkl. boligtjenester	1 144 768	1 155 815	284 366	285 519	286 715	288 804	289 232	289 334	289 139	289 495	
Offentlig forvaltning	518 092	526 847	128 811	129 395	129 574	130 260	130 823	131 363	132 012	132 693	
Produktavgifter og -subsider	327 048	332 062	81 369	81 841	81 623	82 236	82 808	82 681	83 187	83 994	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,7	2,0	0,4	0,7	0,2	0,6	0,6	0,6	0,2	0,6
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	0,4	0,7	0,2	0,6	0,6	0,6	0,2	0,6
Varekonsum	0,6	1,1	0,6	0,6	-0,1	0,8	-0,1	1,1	-0,6	0,0
Tjenestekonsum	2,9	3,4	0,6	0,6	0,7	0,7	1,2	0,7	0,9	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	3,0	1,2	-2,3	2,1	-0,5	-0,1	0,2	-0,1	1,5	0,7
Utlendingers kjøp i Norge	5,1	10,4	-0,7	0,8	1,6	3,8	-0,7	8,7	2,7	-2,8
Konsum i ideelle organisasjoner	1,4	3,1	-0,4	1,0	0,7	0,2	1,6	-0,2	1,1	1,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,8	0,5	0,9	1,0	0,7	-0,1	0,4	0,5	0,3
Konsum i statsforvaltningen	3,6	2,2	0,7	1,4	1,1	0,8	0,0	0,4	0,4	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,2	2,6	0,7	1,5	1,2	1,0	0,1	0,6	0,5	0,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,3	-1,0	0,7	0,5	0,1	-0,5	-0,5	-0,7	-0,1	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,4	0,3	0,5	1,0	0,5	-0,2	0,3	0,6	0,4
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-4,0	-1,7	1,4	-0,3	-4,6	0,2	-0,6	-0,5	-0,9
Utvinning og rørtransport	-2,9	-14,7	-2,7	-0,8	-2,1	-7,7	-0,1	-4,7	-8,1	-2,8
Utenriks sjøfart	-24,3	80,5	-110,4	504,6	80,0	-55,0	269,9	-35,5	-64,2	39,5
Fastlands-Norge	1,3	0,2	-1,5	2,2	0,3	-3,2	-0,1	1,2	2,4	-0,4
Næringer	-0,4	-2,8	-2,8	1,8	1,1	-2,0	0,1	-0,3	-3,9	-0,8
Tjenester tilknyttet utvinning	-56,4	-15,6	-84,4	39,3	-12,4	-6,0	13,5	4,1	-45,7	-14,4
Andre tjenester	0,5	-2,5	1,4	3,1	3,8	-3,6	-0,3	-0,7	-3,1	0,3
Industri og bergverk	5,5	-8,9	8,6	-2,3	-4,0	7,4	-8,8	2,5	-8,3	-1,3
Annен vareproduksjon	-0,4	1,5	0,2	-0,2	-2,5	-3,2	7,6	-1,4	-0,7	-3,1
Boliger (husholdninger)	-1,5	1,6	-0,3	-1,1	-0,5	-3,5	1,6	1,9	2,2	2,5
Offentlig forvaltning	7,3	3,2	-0,7	6,4	0,1	-4,6	-2,4	3,0	12,3	-2,7
Lagerendring og statistiske avvik	10,0	11,0	-5,8	21,8	1,8	-10,7	39,3	-12,7	-23,4	6,6
Bruttoinvestering i alt	1,6	-1,4	-2,3	4,7	0,1	-5,7	7,2	-3,4	-5,3	0,3
Innenlandske sluttanvendelse	2,0	0,9	-0,5	2,0	0,4	-1,4	2,4	-0,7	-1,4	0,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (eksl. lagerendring)	2,0	1,6	0,0	1,1	0,5	-0,2	0,3	0,6	0,7	0,3
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,7	2,0	0,3	1,9	0,9	-0,3	-0,5	0,8	2,5	-0,2
Eksport i alt	2,2	2,3	1,5	-0,3	2,1	3,3	-3,0	0,3	5,6	-2,9
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	-0,5	3,9	0,7	1,0	2,2	0,4	0,8	2,6
Råolje og naturgass	1,9	0,9	5,1	-3,2	3,3	4,4	-6,0	0,0	9,6	-4,8
Skip, plattformer og fly	-14,0	-30,4	25,0	-60,9	-39,8	130,7	-26,3	-27,7	45,8	-5,3
Tjenester	3,2	2,6	-4,0	3,9	2,0	2,4	-2,0	1,1	2,8	-4,9
Samlet sluttanvendelse	2,1	1,3	0,1	1,3	0,9	0,0	0,7	-0,4	0,7	-0,6
Import i alt	1,5	0,6	-1,3	2,3	2,9	-3,8	3,8	-1,8	-2,6	1,6
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	0,0	1,4	-0,8	-0,8	4,0	-0,5	-4,5	3,9
Råolje og naturgass	-11,9	-2,4	9,6	-7,5	12,9	12,3	1,8	-13,4	-18,4	7,6
Skip, plattformer og fly	7,4	-12,6	4,3	11,9	118,3	-70,2	76,3	-19,5	8,8	5,6
Tjenester	2,5	0,1	-4,2	3,4	-0,5	1,8	-0,1	-1,7	0,4	-2,5
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,2	1,6	0,5	1,0	0,3	1,2	-0,1	0,0	1,6	-1,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,3	1,0	0,5	1,0	0,2	0,5	0,2	0,2	0,0	0,1
Oljeverksamhet og utenriks sjøfart	2,0	3,7	0,9	1,1	0,8	3,7	-1,2	-0,8	7,8	-5,6
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	0,9	0,5	1,0	0,3	0,5	0,1	0,2	-0,1	0,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,5	0,7	0,4	1,2	0,3	0,4	0,0	0,2	-0,3	-0,2
Industri og bergverk	3,4	-3,3	0,2	3,0	1,2	0,0	-1,8	-1,7	-2,3	-1,7
Annen vareproduksjon	4,8	2,6	1,1	3,2	-0,9	-0,4	1,1	2,1	0,0	-0,4
Tjenester inkl. boligtjenester	1,8	1,0	0,3	0,4	0,4	0,7	0,1	0,0	-0,1	0,1
Offentlig forvaltning	2,0	1,7	0,7	0,5	0,1	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5
Produktavgifter og -subsider	1,5	1,5	0,3	0,6	-0,3	0,8	0,7	-0,2	0,6	1,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.11. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. 2013=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,1	104,4	101,8	102,1	101,4	102,8	103,9	104,0	103,7	105,5
Konsum i offentlig forvaltning	103,0	106,4	102,2	102,8	103,0	104,1	105,7	106,2	106,4	107,4
Bruttoinvestering i fast kapital	102,3	105,8	101,3	101,8	102,5	103,8	104,6	105,5	106,4	107,0
Fastlands-Norge	101,8	105,2	101,1	101,3	102,0	103,0	104,1	104,8	105,6	106,3
Innenlandsk sluttanvendelse	102,4	104,9	101,7	102,1	102,8	103,1	104,9	104,2	104,5	105,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,3	105,1	101,7	102,1	101,9	103,2	104,5	104,8	104,8	106,2
Eksport i alt	99,1	92,3	102,5	99,9	97,3	96,0	93,7	95,5	92,3	88,7
Tradisjonelle varer	104,0	107,6	104,1	102,4	102,9	106,1	108,2	107,9	107,4	106,2
Samlet sluttanvendelse	101,4	101,0	101,9	101,4	101,2	100,9	101,5	101,6	100,6	100,3
Import i alt	104,6	109,9	104,2	103,1	105,1	106,1	109,8	109,5	111,7	110,1
Tradisjonelle varer	105,5	111,3	104,2	104,2	105,8	107,6	110,6	110,3	112,2	112,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,5	98,5	101,3	100,9	100,0	99,5	99,2	99,3	97,6	97,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	102,1	104,5	100,9	101,7	102,3	103,2	103,8	104,3	104,4	105,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.12. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	2,2	1,0	0,4	-0,7	1,4	1,1	0,0	-0,3	1,8
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,3	1,1	0,6	0,2	1,1	1,5	0,5	0,1	1,0
Bruttoinvestering i fast kapital	2,3	3,5	0,1	0,5	0,7	1,3	0,7	0,9	0,8	0,6
Fastlands-Norge	1,8	3,3	0,1	0,3	0,7	1,0	1,1	0,7	0,7	0,7
Innenlandsk sluttanvendelse	2,4	2,4	0,6	0,4	0,8	0,3	1,7	-0,7	0,2	1,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	2,8	0,8	0,4	-0,2	1,3	1,2	0,3	0,0	1,3
Eksport i alt	-0,9	-6,8	-1,2	-2,6	-2,6	-1,2	-2,5	2,0	-3,3	-4,0
Tradisjonelle varer	4,0	3,4	1,5	-1,6	0,5	3,1	2,0	-0,3	-0,4	-1,2
Samlet sluttanvendelse	1,4	-0,4	0,1	-0,5	-0,2	-0,2	0,6	0,1	-1,0	-0,3
Import i alt	4,6	5,0	2,3	-1,1	2,0	0,9	3,4	-0,2	1,9	-1,4
Tradisjonelle varer	5,5	5,5	1,5	0,0	1,6	1,7	2,8	-0,3	1,7	0,0
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	0,5	-2,0	-0,5	-0,4	-0,9	-0,5	-0,3	0,2	-1,7	0,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,1	2,4	0,1	0,7	0,6	1,0	0,6	0,4	0,2	0,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Temabokser i Konjunkturtendensene. 2009-2015

ØA 4/2015

- Økningen i antall asylsøkere og norsk økonomi 2015-2018, 20-21

ØA 3/2015

- Betydningen av valutakursutviklingen for norsk økonomi, 20
- Virkninger av lavere petroleumsinvesteringer, 23
- Hva er sannsynligheten for at arbeidsledigheten blir høyere enn 5 prosent? 28

ØA 2/2015

- Virkninger av nedgangen i petroleumsinvesteringene, 24
- Hvorfor er økningen i ledighet større ifølge AKU enn registrert i NAV? 26

ØA 1/2015

- Omstillinger etter oljeprisfallet, 18
- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 21
- Direkte og indirekte importandeler, 27
- Virkningen av et større fall i oljeinvesteringene, 30
- Sysselsetting knyttet til petroleumsinvesteringene, 32
- Virkninger av økningen i arbeidsledighet, 35

ØA 6/2014

- Virkninger av lavere oljepris, 17
- Effekter av ulike motkonjunkturtiltak, 26-27

ØA 4/2014

- Hvordan kan SSB's investeringsstatistikk brukes til prognosemål?, 19
- Effekter av en normalisering av investeringsnivået i fastlandsbedriftene, 21
- Beregning av konjunkturavvik, 23

ØA 3/2014

- Boligmarkedet er viktig for utviklingen i realøkonomien, 18-19
- To indeks for måling av konsumpriser, 26

ØA 1/2014

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 12
- Faktorer bak endringene i konsumet 2009-2013, 20
- Direkte og indirekte importandeler, 25
- Hvor viktige har petroleumsinvesteringene vært? 27
- Reallønn og produktivitet i industrien, 30

ØA 5/2013

- Virkningen av svakere krone på norsk økonomi, 17
- Faktorer bak utviklingen i boligprisene framover, 20-21

ØA 3/2013

- Usikkerhet om finanspolitikken, 16-17
- Effekter av fortsatt forsiktigheitsmotivert sparing, 19

ØA 1/2013

- Strengere krav til bankenes egenkapital, 18
- Virkninger av en tilstramming av kreditten til husholdningene, 21
- Direkte og indirekte importandeler, 26
- Innvandringens betydning for virkemåten til norsk økonomi, 30

ØA 6/2012

- Myk landing i boligmarkedet, 18
- Todelingen i industrien er tydelig i lønnsandelene, 25

ØA 4/2012

- Norsk oppgang: Noen faktorer bak forskjellen til konjunkturutviklingen ute, 22-23

ØA 1/2012

- Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs, 18
- Prognosør for renta på rammelån, 19
- Hva skal til av renteøkning for å kvele boligveksten? 21
- Direkte og indirekte importandeler, 25

ØA 6/2011

- Bankkrise - igjen? 6
- Krisetiltak rettet mot finansmarkedene, 15
- Revisjoner i husholdningenes finansielle stilling, 17

ØA 4/2011

- Europas gjeldsstruktur til besvær, 10
- Den spanske og italienske statsgjeldskrisen, 11
- Betydningen av sterke kronekurs, 17
- Bedriftenes finansielle stilling, 27

ØA 3/2011

- Husholdningenes gjelds- og rentebelastning, 14
- Hva er konsumveksten per innbygger? 16
- Hva er husholdningenes finansielle stilling? 17
- Renteøkningenes bidrag til å dempe konjunkturoppgangen, 26

ØA 1/2011

- Statsgjeldskrisen i Europa, 9
- Mer aktiv bruk av finans- og pengepolitikken i konjunkturstabiliseringen 2012-2014, 17
- En finanspolitikk som følger 4-prosentbanen i 2011-2014, 18
- Kraftmarkedet framover, 31
- Direkte og indirekte importandeler, 37

ØA 6/2010

- Omlegging av KPI, 25
- Hva skjer med norsk økonomi med kraftigere nedgang internasjonalt? 26

ØA 3/2010

- Gjeldskrisen i Europa, 10-11

ØA 1/2010

- Faktorer bak vekst og fall i konsumet 2005-2009, 18
- Lagerendringer og statistiske avvik, 23
- Fra lønn per normalårsverk til årslønn, 26
- Kraftmarkedet framover, 27
- Direkte og indirekte importandeler, 33

ØA 6/2009

- Inkludering og konjunkturer påvirker sykefraværet, 22
- Det kan gå verre, 25

ØA 4/2009

- Effekter på norsk økonomi av en mer markert internasjonal lavkonjunktur, 24-25
- Betydningen av den ekspansive finanspolitikken for utviklingen i norsk økonomi, 26

3. Økonomisk vekst

Norge har gått fra å være et middels rikt land i 1970 til å bli det rikeste OECD landet på slutten av 2000-tallet. Disponibel realinntekt per innbygger var i 2015 89 prosent høyere enn i 1990 og 180 prosent høyere enn i 1970. Kjøpekraften av denne inntekten var om lag 80 prosent høyere enn i de europeiske OECD landene i 2014. Inntekten har imidlertid falt i de siste 7 årene, og var i 2015 7 prosent lavere enn toppnivået i 2008. Dette kapittelet gjennomgår hva som har bidratt til den enorme inntektsveksten fram til 2008 samt hvilke komponenter som trakk inntekten ned etter 2008.

3.1. Utviklingen i inntekt per innbygger

Hovedkomponenter i disponibel inntekt for Norge
 Gjennomsnittsinntekten i et land beskrives best av nasjonalregnskapsbegrepene disponibel inntekt og nasjonalinntekt, begge målt per innbygger.¹ Nasjonalinntekt omfatter inntekt som tilfaller innbyggere fra innenlands produksjon og fra formuesplasseringer i utlandet. I tillegg kommer lønn fra utenlandske arbeidsgivere, fratrukket utlendingers inntekt fra formuesplasseringer i Norge og utlendingers lønn fra norske arbeidsgivere. Produksjonsinntektene tilsvarer verdien av produksjonen innenfor Norges grenser i bedrifter, herunder selvstendig næringsdrivende, offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner, fratrukket verdien av produktinnsatsen og slitasje av realkapital (kapitalslit). Disponibel inntekt for Norge er lik nasjonalinntekten minus netto stønader og overføringer til utlandet. Viktige eksempler på stønader er utviklingshjelp og kontingenter til blant annet EU og FN. I et gitt år er de fleste av disse utgiftene regulert

av tidligere inngåtte avtaler, og de kan derfor ikke betraktes som en fri inntektsdisponering. Jo lengre tidsperspektiv, desto riktigere blir det å betra slike bundne utgifter som en valgt disponering av inntekt. Da øker relevansen av nasjonalinntektsbegrepet, mens relevansen av begrepet disponibel inntekt svekkes. Tabell 3.1 viser sammenhengene mellom disse to begrepene, bruttonasjonalproduktet (BNP) og andre nasjonale inntektskomponenter. Disponibel inntekt for Norge ligger svært nær nasjonalinntekten. Målt per innbygger, anslås Norges disponible inntekt og nasjonalinntekten i 2015 til henholdsvis 520 000 og 531 000. Det meste av denne forskjellen består av offentlig utviklingshjelp som i 2014 utgjorde 1,0 prosent av bruttonasjonalinntekten.

Uansett hvilket mål som legges til grunn kommer nesten alle landets inntekter fra produksjon på norsk jord.² Dette til tross for at inntekter i økende grad krysser landegrenser. Det gjelder særlig statens kapitalinnntekter fra utlandet som tjenes opp gjennom avkastning

Tabell 3.2. Disponibel inntekt etter kilde. Løpende priser.
Milliarder kroner

	2014	2015
Disponibel inntekt for Norge	2 727	2 697
- Overskudd på rente- og stønadsbalansen	87	102
= Nettonasjonalprodukt, markedspriser	2 640	2 596
- Netto produktskatter	332	343
= Netto nasjonalprodukt, basisverdi	2 308	2 252
I alt, ekskl. olje- og gassutvinning	1 870	1 931
Olje- og gassutvinning	438	322
+ Netto næringssubsidier	30	31
= Faktorinntekt	2 338	2 284
- Avlønning av arbeidskraft (= lønnskostnader i alt)	1 448	1 498
= Driftsresultat i alt	890	786
I alt, ekskl. olje- og gassutvinning	501	509
Olje- og gassutvinning	390	276
Normal kapitalavkastning ¹	173	181
Petroleumsrente	217	95

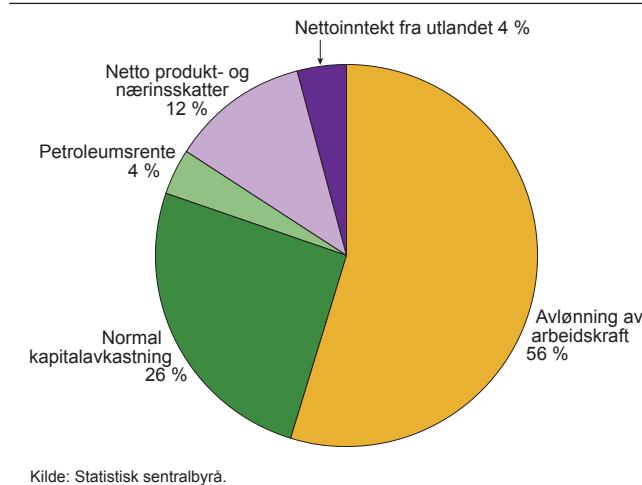
¹ Normal kapitalavkastning basert på 5-års glidende gjennomsnitt i markedsrettede fastandsnæringer. I både 2014 og 2015 var den 11,4 prosent. Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

² Produksjon ved hjelp av mobil realkapital, for eksempel skip, kan foregå utenfor Norges grenser og likevel bli betraktet som norsk produksjon. Det er skipets operatør, rederiet, som er den produserende enheten og som er hjemmehørende på norsk jord.

¹ Antall innbyggere blir i dette kapittelet målt ved middelfolkemengden. I avsnitt 4.1 drøftes alternative mål for innbyggere.

Figur 3.1. Sammensetningen av disponibel inntekt for Norge i 2015. Prosent

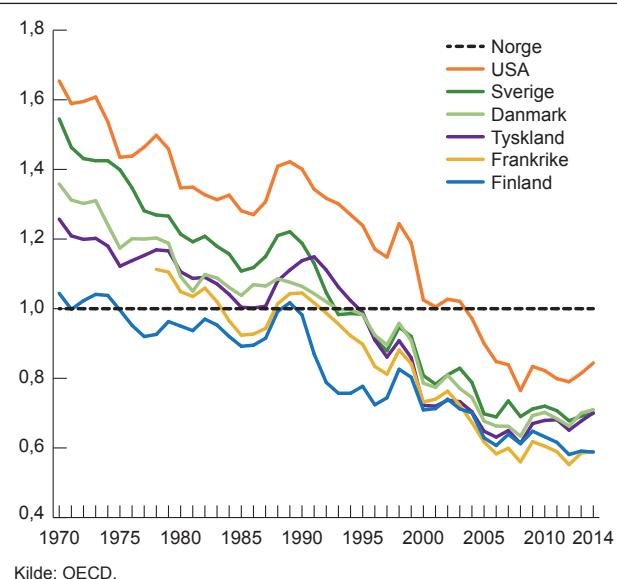
på en stadig større kapital i Statens pensjonsfond – utland (SPU). Bidraget til nasjonalinntekten og disponibel inntekt fra innenlandsk produksjon måles ved *nettonasjonalproduktet* (NNP). I 2015 er dette anslått til 2 596 milliarder kroner, tilsvarende 500 000 kroner per innbygger. NNP er lik BNP fratrukket verdien av slitasje av kapitalutstyret på 545 milliarder kroner i 2015.

Med unntak av offentlige tjenester, beregnes de innenlandske produksjonsinntektene med utgangspunkt i produktenes *markedsverdi*. Denne verdsettingen reflekterer hva kjøperne er villige til å betale for produktene. Markedsverdi inkluderer derfor merverdiavgift og andre avgifter fratrukket subsidier, såkalte *netto produktkasser*. Tabell 3.2 viser at disse skattene i 2015 utgjorde tilnærmet 12 prosent av både disponibel inntekt.. Offentlige tjenester selges i liten grad i markeder, og de verdsettes derfor på grunnlag av kostnader.

Det har ofte interesse å tallfeste bidraget til disponibel inntekt (eller BNP) fra produksjonen i enkelte næringer. I Norge gjelder dette særlig inntektsbidraget fra olje- og gassutvinning hvor høsting av begrensete naturressurser skaper inntekter som er spesielle på flere måter. Enkeltnæringenes produksjon (brutto- og nettoprodukt) måles i *basisverdi* som er markedsverdien fratrukket netto produktkasser. Basisverdien av en næringens nettoprodukt er (tilnærmet) den inntekten fra ren produksjon innenfor Norges grenser som bedriftene sitter igjen med til å lønne arbeid og kapital. Tabell 3.2 viser at petroleumsinntektene målt ved nettoproduktet i olje- og gassutvinning (eksklusive tilknyttede tjenester og rørtransport), utgjorde 11,9 prosent av Norges disponibele inntekt i 2015, mot 16,1 prosent i 2014.

Det er særlig to forhold som gjør petroleumsinntektene spesielle i forhold til inntektene som skapes i andre næringer. For det første skyldes de ikke kun arbeidsinnsats og annen faktorinnsats som kjøpes i markeder, men også naturressursene som i seg selv er gratis. Dette skaper en grunnrente – *petroleumsrenten* – som er den inntekten som kan tilskrives naturressursene alene. For

Figur 3.2. Nettonasjonalinntekt per innbygger. Indeks. Norge=1. Kjøpekraftsjustert

det andre fanger verken nettoproduktet eller petroleumsrenten opp at olje og gass er begrensete ressurser, slik at utvinning i et år reduserer fremtidig utvinning og petroleumsrente.

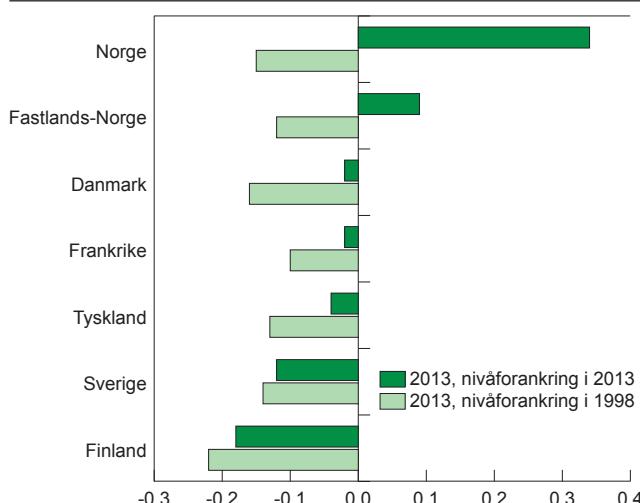
Petroleumsrenten kan anslås som basisverdien av nettoproduktet i næringen *Utvinning av olje og gass, eksklusive relaterte tjenester og rørtransport*, fratrukket lønnskostnader og et anslag på normal kapitalavkastning i annen virksomhet. Metoden forutsetter at petroleumsrente ikke deles ut gjennom lønn og fortjenestemarginer i olje- og gassrelaterte virksomheter. Forholdet mellom løpende kapitalavkastning i Fastlands-Norge og løpende verdi av realkapitalen i de markedsrettede fastlandsnæringene har variert relativt lite rundt et gjennomsnitt på 11,4 prosent i årene 2011–2015, se avsnitt 3.3. Ved å bruke dette som anslag på normalavkastningsraten anslås petroleumsrenten til 95 milliarder kroner i 2015. Petroleumsrenten utgjør da 18 000 kroner per innbygger og 3,5 prosent av disponibele inntekter.

Figur 3.1 viser sammensetningen av disponibel inntekt for Norge i 2015 når petroleumsinntektene måles ved petroleumsrenten. Arbeidsinnsats gir det klart største bidraget til disponibel inntekt, og omtales derfor ofte som «vår viktigste ressurs». I 2015 utgjorde de samlede lønnskostnadene (= utbetalt lønn før skatt + arbeidsgiveravgift) 56 prosent av disponibel inntekt. Gitt anslaget på petroleumsrenten i tabell 3.2, var den tilsvarende andelen for kapitalavkastning 26 prosent. Sistnevnte andel blir mindre desto lavere anslag som brukes på den normale kapitalavkastningsraten i beregningen av petroleumsrenten.

Inntekt per innbygger i Norge sammenlignet med andre land

Norge har gått fra å være et middels rikt land i 1970 til å bli det rikeste OECD landet på slutten av 2000-tallet.

Figur 3.3. BNP per timeverk i 2013 relativt til USA. Målt i USD med to ulike basisår

Kilde: Statistisk sentralbyrå og OECD.

Denne utviklingen gjenspeiles i figur 3.2 som viser kjøpekraftjustert nasjonalinntekt per innbygger i Norge sammenlignet med Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Sverige og USA. I 1970 var nivået i USA 1,65 ganger høyere enn i Norge. En tolkning av dette forholdet er at inntekten per innbygger i USA muliggjorde kjøp av 65 prosent flere «kurver» med et gitt innhold av ulike varer og tjenester sammenlignet med inntekten per innbygger i Norge. Inntekten per innbygger i Sverige, Danmark og Tyskland i 1970 muliggjorde henholdsvis 54, 36 og 26 prosent høyere konsum enn i Norge. Finland hadde om lag samme inntektsnivå som Norge i 1970. I dag er bildet helt annerledes. Nivåene i Sverige, Danmark og Tyskland ble passert i 1995 og nivået i USA ble passert i 2005.

Etter 2008 har de relative inntektsforskjellene stort sett ligget nær 2008-forskjellene. I 2014 lå inntekten per innbygger i Norge 18 prosent over nivået i USA og den var om lag 40 prosent over nivåene i Danmark, Sverige og Tyskland. Sammenlignet med Frankrike og Finland var inntektsforskjellen om lag 70 prosent.

Forskjellen i inntektsnivå mellom Norge og andre land kan brytes ned i flere komponenter. Tabell 3.3 viser at det viktigste bidraget til Norges inntektsforsprang til de utvalgte OECD-landene er BNP per timeverk. BNP per timeverk i de utvalgte landene lå mellom 21 og 37 prosent lavere enn i Norge i 2014. For Sverige og Danmark var den tilsvarende forskjellen opp til Norge henholdsvis 32 prosent og 24 prosent. Forskjellen var også betydelig for USA med 21 prosent. Om lag 7 prosentpoeng av disse forskjellene kan spores tilbake til grunnrenten fra olje- og gassutvinning i Norge. De relativt små forskjellene i forholdet mellom NNI og BNP reflekterer at de andre landene ikke har kapitalinntekter fra utlandet som kan måle seg med avkastningen fra det norske oljefondet. Som vi kommer tilbake til, er Norges inntekter fra utenlandske kilder enda større enn det som vises av nasjonalregnskapets definisjon av nasjonalinntekt.

Tabell 3.3. Dekomponering av forskjeller i netto nasjonalinntekt per innbygger (NNI) mellom Norge og utvalgte OECD-land.

2014. Avvik fra Norge i prosent

	NNI per innbygger	NNI/BNP	BNP per timeverk	Timeverk per sysselsatt	Sysselsatte per innbygger
Danmark	-29,0	0,3	-24,3	2,2	-8,4
Finland	-41,2	-6,0	-36,4	15,1	-14,5
Frankrike	-41,0	-2,6	-23,9	3,3	-22,9
Tyskland	-29,9	-1,9	-24,3	-4,2	-1,4
Sverige	-30,1	0,2	-32,3	12,9	-8,7
USA	-15,6	0,9	-21,0	22,2	-13,0

Kilde: OECD.

Målt i felles valuta blir BNP per timeverk gjerne tolket som et mål på produktivitet, men en slik tolkning kan være misvisende ettersom det også kan reflektere forskjeller i næringssammensetning. Hvis landene som sammenlignes har relativt lik næringssstruktur kan det gi mening å sammenligne produktivitetsnivåer mellom land. Hvis derimot landene produserer forskjellige varer og tjenester gir det lite mening å sammenligne produktivitet mellom land. For eksempel skiller Norge seg ut fra de andre landene ved at vi har en mer råvarebasert økonomi.

Figur 3.3 illustrerer hvor usikkert det er å måle produktivitet mellom land. I figuren måles BNP per timeverk i 2013 relativt til USA på to ulike måter. Den ene måten måler BNP per timeverk i nasjonal valuta i 2013 som så omregnes til USD ved bruk av kjøpekraftspariteter for 2013.³ De enkelte landene sammenlignes deretter med nivået i USA. For eksempel er «produktivitets»-nivået i Norge 34 prosent høyere enn i USA når man måler på denne måten. Den innebærer også at Fastlands-Norges BNP per timeverk er 9 prosent høyere enn i USA.

I den alternative sammenligningen av BNP per timeverk mellom land måles BNP per timeverk i nasjonal valuta i 1998 og omregnes til USD ved bruk av kjøpekraftspariteter for 1998. Ved å deretter å justere for veksten i produktivitet mellom 1998 og 2013 får man et alternativt mål for produktivitetsforskjeller mellom land i 2013. Målt på denne måten er Norge 15 prosent mindre «produktivt» enn i USA og nivået for Fastlands-Norge ligger 12 prosent lavere enn i USA. Forskjellen mellom de to metodene er derfor hvilket år man velger som utgangspunkt når man «forankrer» nivåene mellom landene. Utslagene i figuren kan fremkomme hvis landene har ulik næringssstruktur og det er store forskjeller i prisutviklingen på varene som produseres i de enkelte landene.⁴ For Norge som helhet er forskjellen mellom de to sammenligningene spesielt stor. Det skyldes blant annet de enorme bytteforholdsgenvinstene Norge

³ For Norge er kjøpekraftspariteten for hele økonomien brukt til å omgjøre BNP Fastlands-Norge til USD.

⁴ Se for eksempel Brasch, T. von (2015). The Norwegian productivity puzzle – not so puzzling after all? Discussion Papers No. 796. Statistisk sentralbyrå.

opplevet i perioden fra 1998 til 2013, i hovedsak drevet av at oljeprisen økte fra 13 dollar per fat i 1998 til 109 dollar per fat i 2013. Også for Danmark, Frankrike og Tyskland blir det til dels store forskjeller mellom de to sammenligningene. Derfor bør man være varsom med å tolke BNP per timeverk i felles valuta som et mål på produktivitet dersom landene som sammenlignes har ulik næringsstruktur.

Selv om BNP per timeverk ikke nødvendigvis kan tolkes som et mål på produktivitetsforskjeller mellom land illustrerer både tabell 3.3 og figur 3.2 at kjøpekraften av den inntekten som genereres i Norge er meget høy i internasjonal sammenheng, enten den er målt per innbygger eller per utførte timeverk. Ved å analysere bidragskomponentene til inntektsveksten i Norge over tid vil man få en bedre forståelse av hvordan Norge har gått fra å være et middels rikt land i 1970 til å være det rikeste OECD landet i 2014.

Inntekt per innbygger i Norge over tid og bidragskomponenter

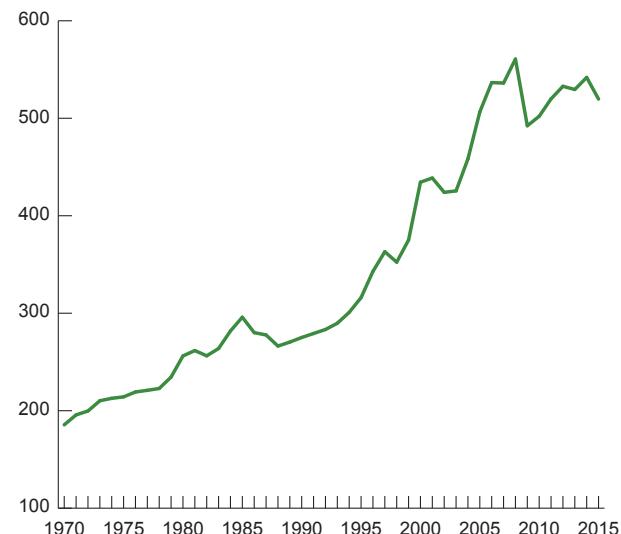
Den disponibele inntekten per innbygger var i 2015 520 000 kroner i Norge. Når man studerer utviklingen i den disponibele inntekten per innbygger over tid, er det realinntekten som er interessant. Den fremkommer ved å korrigere for prisstigningen på de varene og tjenestene som har vært brukt innenlands. Bruken omfatter her både forbruk og investeringer i realkapital i både privat og offentlig sektor. En slik priskorreksjon gir et mål på hvor mange «kurver» med en gjennomsnittlig sammensetning av varer og tjenester som gjennomsnittsinntekten har kunnet kjøpe. Figur 3.4 viser veksten i disponibele realinntekter per innbygger målt med kjøpekraften av en krone i 2015. I 1970 var den disponibele realinntekten per innbygger 186 000 kroner. I 1998 var nivået 1,9 ganger høyere sammenlignet med nivået i 1970 og tilsvarte da 352 000 kroner. I 25-års perioden fra 1970 til 1995 vokste gjennomsnittsinntekten relativt jevnt. Fra 1995 til 2008 ble veksttakten mer enn doblet og i 2008 var den disponibele realinntekten per innbygger 561 000 kroner. Etter 2008 falt derimot gjennomsnittsinntekten. Som nevnt ovenfor var nivået i 2015 520 000 kroner. Dette er 41 000 kroner lavere sammenlignet med toppåret i 2008. Den totale inntektsøkningen fra 1970 til 2015 var 334 000 kroner.

Veksten i disponibele realinntekter kan deles inn i syv ulike bidragskomponenter:

- i) produktivitet i olje- og gassnæringen
- ii) produktivitet i næringene ellers
- iii) overflyttingsgevinster
- iv) bytteforholdsgevinster fra olje- og gassnæringen
- v) bytteforholdsgevinster fra næringene ellers
- vi) rente- og stønadsbalansen
- vii) forholdet mellom timeverk og befolkningen

Figur 3.5 viser bidragene til den akkumulerte veksten siden 1970. Dette innebærer for eksempel at bidragselementene i 2015 summerer seg opp til den totale

Figur 3.4. Disponibel realinntekt per innbygger.
Nasjonalregnskapets inntektsdefinisjon. Målt i 1000
2015-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

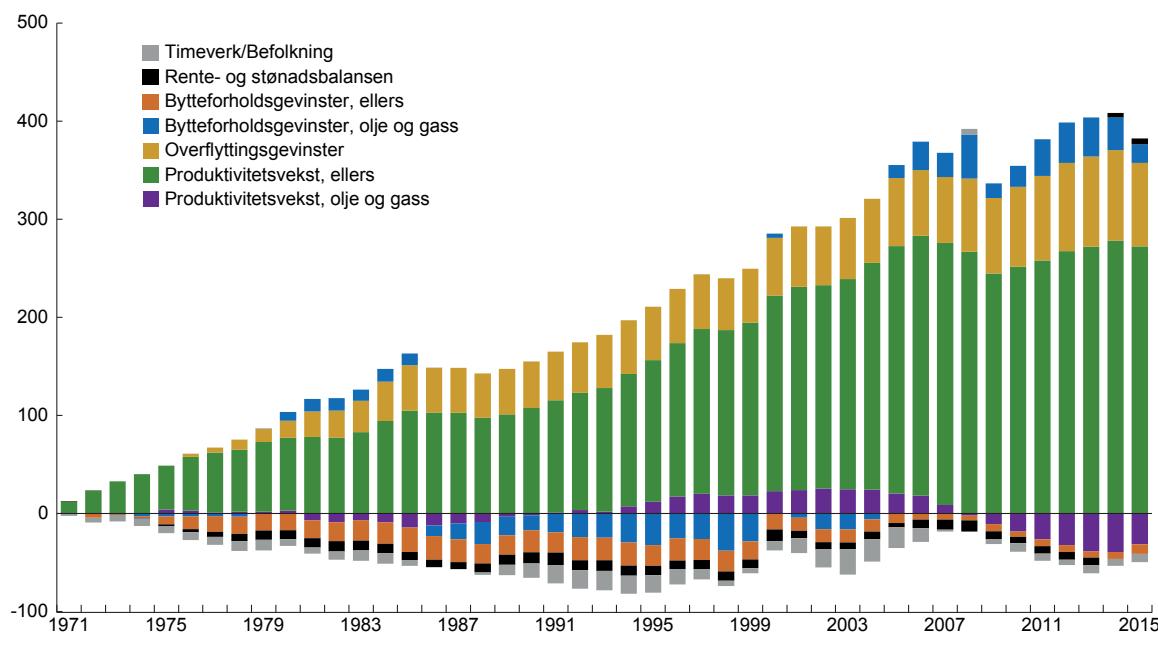
økningen i disponibel realinntekt per innbygger fra 1970 til 2015 på totalt 334 000 kroner.⁵

Hovedbidraget til disponibel realinntektsvekst kommer fra produktivitetsvekst i andre nærlinger enn olje- og gassnæringen. Produktivitetsvekst er her målt som veksten i nettoproduksjon per utførte timeverk. Totalt har denne produktivitetsveksten bidratt til 272 000 kroner av den totale disponibele realinntektsveksten på 334 000 kroner over perioden 1970 til 2015. Avsnitt 3.2 dekomponerer veksten i dette inntektsbidraget ytterligere.

Det nest viktigste bidraget til inntektsvekst kommer fra overflyttingsgevinster. Denne bidragskomponenten er et resultat av at arbeidskraft har flyttet til olje- og gassutvinning fra andre nærlinger. Ettersom lønnsomheten i olje- og gassnæringen har vært gjennomgående høyere enn i andre nærlinger har reallokeringen av arbeidskraften bidratt positivt til inntektsveksten. En viktig forklaring bak den høye lønnsomheten er grunnrenten, dvs. inntekten som kan tilskrives naturressursene alene (se tabell 3.2). Grunnrenten på olje og gass under havbunnen har i mange år vært meget høy som følge av høye priser på olje og gass kombinert med høy produksjon. Sysselsettingen i olje- og gassnæringen økte kraftig i første halvdel av 1980-tallet i en periode hvor oljeprisen og lønnsomheten i nærlingen var høy. Bidraget fra overflyttingsgevinster var 46 000 kroner i 1985. I andre halvdel av 1980-tallet ble den positive effekten av videre økning i sysselsettingen motvirket av lavere lønnsomhet grunnet lavere oljepris. Da oljeprisen begynte å stige igjen på slutten av 1990-tallet, var sysselsettingen i olje- og gassnæringen relativt stabil.

⁵ Det er et avvik fra denne sammenhengen blant annet grunnet en kile bestående av forholdet mellom nettooverføringer fra utlandet og disponibel inntekt. I 2015 utgjorde dette avviket 0,4 prosent av den akkumulerte veksten fra 1970.

Figur 3.5. Dekomponering av akkumulert vekst i disponibel realinntekt per innbygger siden 1970. Nasjonalregnskapets inntektsdefinisjon. Målt i 1000 2015-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det ga moderat økning i bidraget til inntektsvekst fra midten av 1980-tallet til begynnelsen av 2000-tallet. I 2000 var bidraget til inntektsøkningen 59 000 kroner. Fra 2004 økte oljeprisen sterkt. Kombinert med økningen i sysselsetting i olje- og gassnæringen fra 2006, ga dette videre positive bidrag fra omallokering. I 2014 var vekstbidraget 92 000 kroner. I 2015 falt bidraget fra omallokeringer til 85 000 kroner.

Bytteforholdsgevinster beskriver hvilken betydning endringer i eksport- og importpriser har for inntektsveksten. Begrepet skiller seg fra bytteforholdet, som angir forholdet mellom eksport og importpriser. I utregningen av bytteforholdsgevinster tas det også høyde for eksportens og importens betydning for inntekten. For eksempel vil en stor bedring i bytteforholdet for en bestemt vare kunne gi beskjedent utslag i inntekten hvis produksjonen av varen er liten.

Bytteforholdsgevinster fra prisutviklingen på olje og gass er den tredje viktigste bidragskomponenten til inntektsveksten siden 1970. I takt med høyere oljepris til midten av 1980-tallet økte bidraget fra bytteforholdsgevinstene før de deretter falt da oljeprisen ble redusert. Selv om oljeprisen kom tilbake til nivåer fra 1970-tallet, ble bidraget fra bytteforholdsgevinster til den akkumulerte inntektsveksten fra 1970 negativt på slutten av 1980-tallet. Dette skyldes at nettoeksporten av olje- og gass var betydelig større som andel av BNP i midten av 1980-tallet sammenlignet med slutten av 1970-tallet. Prisfallet på olje førte derfor til et større negativt bidrag til inntektsvekst sammenlignet med det positive bidraget fra slutten av 1970-tallet. I 1998 var bidraget til inntektsveksten siden 1970 fra prisutviklingen på olje og gass et negativt beløp på 38 000 kroner. I

perioden fra 1998 til 2012 førte prisutviklingen på olje og gass til en enorm inntektsvekst. I 2012 var nivået 41 000 kroner. Dette innebærer at bytteforholdsgevinstene fra olje og gass stod for 80 000 kroner av en inntektsvekst på 180 000 kroner i denne perioden. Fallet i oljeprisen siden sommeren 2014 bidro til at utviklingen snudde. I 2015 var bidraget til inntektsveksten siden 1970 fra prisutviklingen på olje og gass 19 000 kroner.

Produktivitetsveksten i olje- og gassnæringen var i flere år en viktig kilde til den samlede inntektsveksten. Den var spesielt høy fra slutten av 1980-tallet til begynnelsen på 2000-tallet. I 2002 hadde produktivitetsveksten i olje og gassnæringen bidratt med 25 000 kroner til inntektsveksten siden 1970. Produktivitetsveksten falt etter hvert som de gjenværende reservene ble stadig vanskeligere å utvinne og kompleksiteten i oljeutvinningen økte. Fra 2003 til 2014 var produktivitetsveksten negativ. Ettersom produktivitetsfallet skjedde i en periode da olje- og gassnæringen utgjorde en stor andel av inntektsgrunnlaget ble den negative inntekteffekten spesielt stor. Når perioden 1970-2015 ses under ett, ga produktivitetsutviklingen i olje- og gassnæringen et negativt bidrag til inntektsveksten på 32 000 kroner. Omstillingen fra olje- og gassnæringen ble ledsaget av en positiv produktivitetsutvikling for 2015 og bidraget til inntektsvekst er 7 000 kroner høyere i 2015 sammenlignet med 2014. Det må understrekkes at dette negative bidraget rendyrker produktivitetsutviklingen; det måler ikke det samlede inntektsbidraget fra olje- og gassutvinning. I perioden fra 1970 til i dag har bidraget til disponibel realinntektsvekst per innbygger fra olje- og gassnæringen samlet, det vil si summen av bidragene fra både produktivitet, overflyttingsgevinster

Tabell 3.4. Bruttostørrelser i Norges drifts- og kapitalregnskap overfor utlandet

	Mrd. kroner		Prosentandeler av disponibel inntekt	
	2014	2015	2014	2015
Eksport i alt	1 219	1 163	44,7	43,1
Import i alt	930	982	34,1	36,4
Vare- og tjenestebalansen	290	181	10,6	6,7
Inntekter fra utlandet	346	370	12,7	13,7
Lønn	5	5	0,2	0,2
Renter	121	136	4,5	5
Aksjeutbytte mv.	165	180	6	6,7
Reinvestert fortjeneste	23	17	0,8	0,6
Løpende overføringer	32	32	1,2	1,2
Utgifter til utlandet	259	269	9,5	10
Lønn	37	39	1,3	1,5
Renter	98	101	3,6	3,7
Aksjeutbytte mv.	67	55	2,4	2
Reinvestert fortjeneste	-23	-15	-0,9	-0,6
Løpende offentlige overføringer	39	43	1,4	1,6
Andre løpende overføringer	41	45	1,5	1,7
Rente- og stønadsbalanse	87	102	3,2	3,8
Driftsbalanse overfor utlandet	377	283	13,8	10,5
Kapitaloverføringer mv., netto	1	1	0	0
Netto finansinvestering	376	282	13,8	10,4

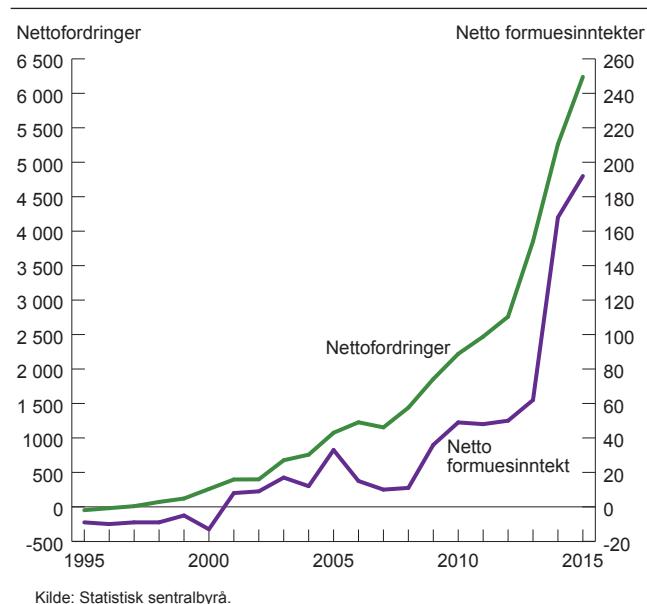
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

og bytteforholdsgevinster, vært 73 000 kroner. Dette tilsvarer 21 prosent av den totale inntektsveksten.

Et interessant trekk ved figur 3.5 er det beskjedne bidraget fra rente- og stønadsbalanse, også etter 2000. I 2000 var nivået -12 000 kroner mens det hadde økt til 6 000 kroner i 2015. I denne perioden bidro disse netto inntektsstrømmene positivt med 18 000 kroner til den totale inntektsveksten. Norges nettofordringer overfor utlandet økte sterkt i denne perioden, i all hovedsak som følge av den sterke veksten i Statens pensjonsfond – utland (SPU). At bidraget til inntektsvekst fra rente- og stønadsbalanse har vært beskjedent, på tross av økningen i Norges nettofordringer, kan i hovedsak spores tilbake til tre forhold: i) betydningen av netto kapitalinntekter i rente- og stønadsbalanse; ii) avkastningsraten per krone investert i utlandet sammenlignet med avkastningen utlendinger høster i Norge og iii) definisjonen av inntekt som brukes for å måle disponibel realinntekt.

Tabell 3.4 viser betydningen av renter, aksjeutbytte og reinvestert fortjeneste i driftsbalanse ovenfor utlandet. På utenriksregnskapets konto for løpende inntekter og utgifter registreres tre hovedkategorier av inntekt. For det første lønn mottatt av nordmenn for arbeid utført i regi av utenlandske arbeidsgivere og tilsvarende lønn til utlendinger ansatt av norske arbeidsgivere. Det gjelder for eksempel lønn til utenlandske sjøfolk på norske skip. For det andre *løpende formuesinntekt* i form av renter, aksjeutbytte og andre former for utbytte, inklusive reinvestert fortjeneste eller tilbakeholdt

Figur 3.6. Nettofordringer og netto løpende formuesinntekter overfor utlandet. Milliarder kroner

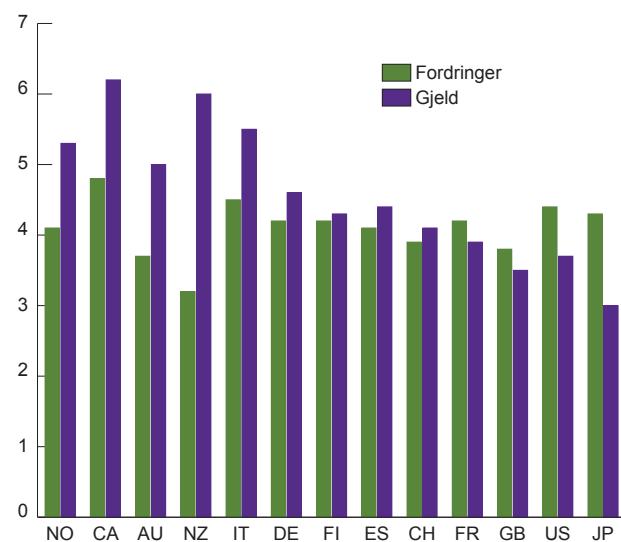

overskudd i datterselskaper og lignende i utlandet. Reinvestert fortjeneste er den delen av overskudd i direkte investeringsselskaper i utlandet som ikke utbetales som utbytte i en periode. Summen av utbytte og reinvestert fortjeneste uttrykker således en samlet løpende inntekt av eierskap i utenlandsk næringsliv. Den tredje hovedkategorien utgjøres av *løpende inntektsoverføringer* der mottaker ikke gir gjenytelse.

Løpende overføringer inkluderer overføringer mellom husholdninger over landegrensene, netto premier og påløpte erstatninger i skadeforsikring, betaling av skatter på tvers av landegrensene, samt diverse offentlige overføringer, blant annet samlet verdi av u-hjelp, enten den har form av varer, tjenester eller direkte pengeytelser fra Norge til bistandsland. Kontingenter til organisasjoner som EU og FN kommer også inn med relativt store beløp her. Tabell 3.4 viser store positive netto formuesinntekter i form av renter, aksjeutbytte og reinvestert fortjeneste i både 2014 og 2015, men også at de blir delvis motsatt av netto lønnsinntekter fra utlandet og netto overføringer fra utlandet.

Sammenhengen mellom avkastningsraten som nordmenn oppnår på sine plasseringer i utlandet og den avkastningsraten som utlendinger oppnår på investeringer i Norge påvirker også betydningen av netto kapitalinntekter for disponibel inntekt. Det meste av 1900-tallet hadde Norge netto gjeld til utlandet. Unntakene var 1919 og 1946, det vil si rett etter de to verdenskrigene. Den positive formuesposisjonen overfor utlandet i de to årene skyldtes i hovedsak skipsfartens høye opptjening av fraktinntekter i løpet av krigsårene. Økte inntekter fra petroleumsvirksomheten ga et voksende overskudd på utenriksregnskapets driftsbalanse utover på 1990-tallet og førte til en gradvis bedring av Norges nettofordringsposisjon overfor utlandet. I 1997 endret Norge posisjon fra netto

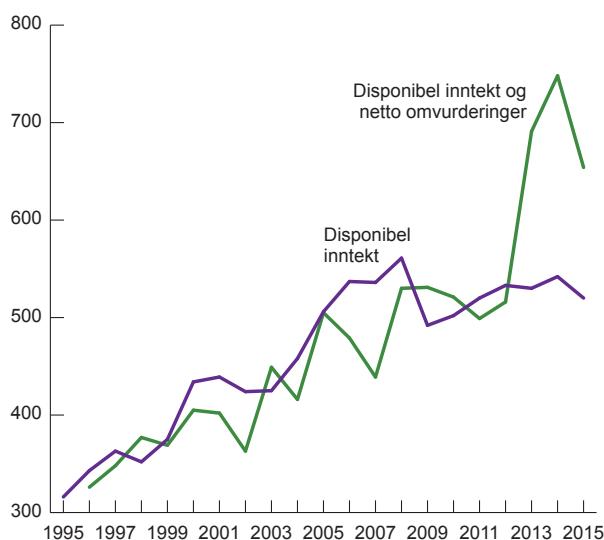
Figur 3.7. Avkastningsrater på fordringer og gjeld overfor utlandet. Prosent. Gjennomsnitt 1992-2011¹

¹ Landkoder: NO: Norge, CA: Kanada, AU: Australia, NZ: New Zealand, IT: Italia, DE: Tyskland, FI: Finland, ES: Spania, CH: Sveits, FR: Frankrike, GB: Storbritannia, US: USA, JP: Japan.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og IMF.

Figur 3.8. Realinntekt per innbygger. Målt i 1000. 2015-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjeldshaver til netto fordringshaver overfor resten av verden. Det tok imidlertid omtrent 4 år før dette ga seg utslag i en positiv nettoinntekt overfor utlandet, se figur 3.6.

En positiv fordringsposisjon kombinert med negativ netto avkastning reflekterer at avkastningsraten som nordmenn oppnår på sine plasseringer i utlandet er lavere enn den avkastningsraten som utlendinger oppnår på investeringer i Norge. Norge har således vært et relativt attraktivt land for utlendinger å investere i.

Figur 3.7 presenterer gjennomsnittlige avkastningsrater som et utvalg OECD-land oppnådde på sine totale utenlandsinvesteringer og tilsvarende avkastning på de

respektive landenes gjeld overfor utlandet i perioden 1992-2011.

Norske investorer oppnådde en avkastningsrate helt på høyde med gjennomsnittet av det andre land hadde på sine utenlandsinvesteringer i perioden, litt over 4 prosent. På den annen side hadde utlendinger en høyere avkastning på sine plasseringer i Norge enn på investeringer i de fleste av de andre landene i utvalget, om lag 5,3 prosent, noe som kan forklares med utlendingers engasjement i den norske petroleumsvirksomheten. Typiske råvareproduserende land (plassert til venstre i figur 3.7) er karakterisert av høyere avkastningsrate på sine gjeldsposter sammenlignet med fordringspostene, noe som kan skyldes behovet for utenlandsk kapital i oppbyggingen av sine naturressursbaserte næringer. Landene til høyre i figur 3.7 kan betraktes som internasjonale finansentra. Her er avkastningsratene på landenes fordringer på utlandet høyere enn avkastningsraten på landenes gjeld til utlandet, noe som virker rimelig tatt i betraktning den relative størrelsen på finansnæringene i disse landene og da finansnæringene har sin inntjening gjennom (positive) rentemarginer. For Norge er derfor bidraget fra renter, aksjeutbytte, mv., netto mindre enn man kunne tenke seg ettersom avkastningsraten som nordmenn oppnår på sine plasseringer i utlandet er lavere enn den avkastningsraten som utlendinger oppnår på investeringer i Norge.

Den viktigste grunnen til det relativt beskjedne inntektsbidraget fra kapitalinntekter opptjent i utlandet, er den snevre definisjonen av inntekt i nasjonalregnskapet. Fra økonomisk teori er inntekt definert som den maksimale mengden som kan konsumeres uten at den reelle formuesposisjonen endres. Formuesposisjonen i norske kroner kan for eksempel endres på grunn av pris og kursgevinster, enten som følge av valutakurs-svingninger eller verdiendringer på markedspapirer og realaktiva som regnskapsførers av Norges Bank. Denne typen avkastning posteres i nasjonal- og utenriksregnskapet på konto for omvurderinger. Ettersom rente- og stønadsbalansen ekskluderer avkastning i form av pris- og kursgevinster (-tap), så vil ikke verdien av omvurderinger bli klassifisert som inntekt. Det er derfor en definisjonsmessig forskjell mellom inntektsbegrepet i disse statistikkene og en ofte brukt definisjon fra økonomisk teori.

Norge har store nettofordringer på utlandet og kilen mellom disponibel inntekt og disponibel inntekt inkludert netto omvurderinger kan derfor bli stor. Figur 3.8 viser både utviklingen i disponibel realinntekt per innbygger og disponibel realinntekt inkludert netto omvurderinger per innbygger. Etter 2013 er det et markant avvik mellom de to definisjonene av inntekt. Mens realinntekt per innbygger basert på disponibel inntekt var 542 000 kroner i 2014 var inntekt per innbygger basert på disponibel inntekt og netto omvurderinger 748 000 kroner. Forskjellen utgjør hele 206 000 kroner og dette tilsvarer 38 prosent av den disponibele realinntekten i 2014.

Den store endringen i netto omvurderinger etter 2013 må sees i sammenheng med utviklingen i kronekursen. Fra januar 2013 til januar 2016 har valutakursen mot euro svekket seg med 30 prosent, noe som har ført til en betydelig omvurdering av blant annet SPU målt i norske kroner. Noe av kronesvekkelsen må sees i lys av fallet i oljeprisen siden sommeren 2014. Det er viktig å merke seg at endringene i de langsiktige terminprisene på olje også har redusert verdien av den olje- og gassformuen som enda ikke er utvunnet. Slike omvurderinger av resterende naturressurser burde i prinsippet også inngå som en del av et mer generelt inntektsbegrep, men disse omvurderingene er ikke inkludert i figur 3.8. Hadde omvurderingene av gjenværende olje- og gassressurser vært inkludert, ville avviket mellom de ulike inntektsbegrepene vært mindre. I 2015 var disponibel inntekt per innbygger 520 000 kroner mens disponibel inntekt per innbygger inkludert omvurderinger var 654 000 kroner. Forskjellen mellom de to inntektsbegrepene utgjorde da 134 000 kroner.

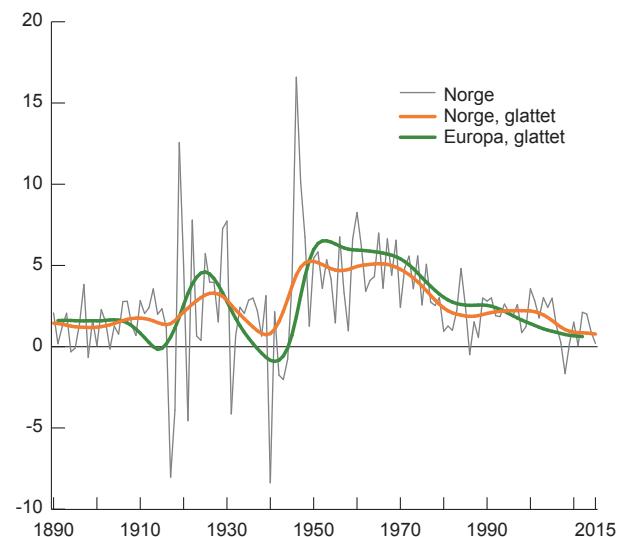
3.2 Vekst i produktivitet

Produktivitet er et mål på hvor mye som blir produsert i forhold til ressursinnsatsen. Figur 3.5 viste at hovedbidraget til veksten i disponibel realinntekt per innbygger kommer fra produktivitetsvekst i andre næringer enn olje- og gassnæringen. I dette avsnittet vil vi se nærmere på hva som har drevet denne produktivitetsveksten.

Analyser av produktivitetsvekst gir mest mening over noe tid. På et gitt tidspunkt vil det være en sammenheng («produktfunksjon») mellom hvor mye en bedrift maksimalt kan produsere og faktorinnsatsen. Fag litteraturen om produktivitetsmåling tolker ofte produktivitetsvekst som positive skift i denne sammenhengen for eksempel som følge av forbedringer knyttet til teknologi, endrede organisasjonsformer og kunnskaper. Dette er ment som en beskrivelse av trender, det vil si endringer som går i samme retning, men så sakte at det typisk kreves mange år før effekten av dem blir lett å se. Størrelsen på slike langsiktige endringer påvirkes nærmest per definisjon lite av kortsigte variasjoner rundt trenden. Dette langsiktige perspektivet er det mest relevante når man skal forklare hvorfor produktiviteten og inntekten per innbygger er så mye høyere i dag enn den var for eksempel i 1990 eller tidligere. Det er også mest relevant når man sammenligner produktivitet mellom land.

Det vanligste produktivitetsbegrepet er arbeidsproduktivitet (AP) som måler produksjon per enhet arbeidsinnsats. Figur 3.9 viser trendene i veksten i AP i både Norge og Europa fra 1890 til 2015. Etter andre verdenskrig var produktivitetsveksten meget høy i både Norge og Europa. Fra 1950 til begynnelsen av 1970-tallet varierte trendveksten mellom 5 til 7 prosent i Europa og 4 til 6 prosent i Norge. Gjenreising etter krigen ødeleggelsjer og kopiering av teknologi og organisering fra USAs næringsliv spilte trolig en viktig rolle. En så lang periode med så høy produktivitetsvekst har hverken

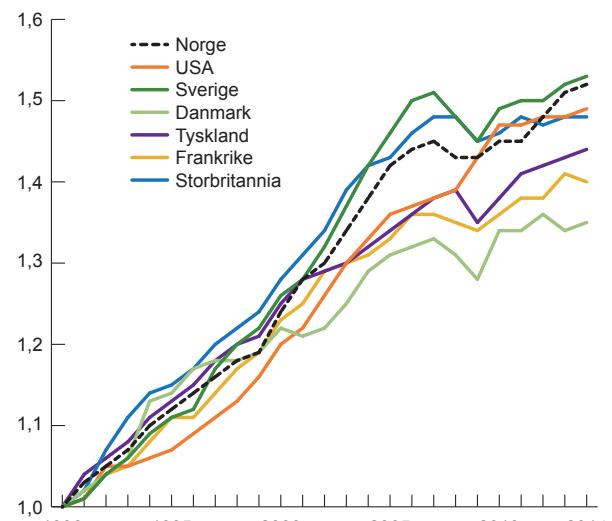
Figur 3.9. Arbeidsproduktivitet. Alle næringer for Europa og alle næringer eksklusive olje- og gassutvinning for Norge. Årlig vekst. Prosent¹

¹ For Norge er arbeidsproduktivitet målt som bruttoprodukt per innbygger fra 1890-1900, bruttoprodukt per sysselsatt fra 1901-1930 og bruttoprodukt per timeverk fra 1931-2015. Hodrick-Prescott filteret er benyttet for å glatte vekstratene for både Norge og Europa.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Bergeaud m.fl. (2014). Bergeaud, A., Clette, G. og Lecat, R. (2015), Productivity Trends in Advanced Countries between 1890 and 2012. Review of Income and Wealth. doi: 10.1111/roiw.12185

Figur 3.10. BNP i faste priser per timeverk. Indekser. 1990=1

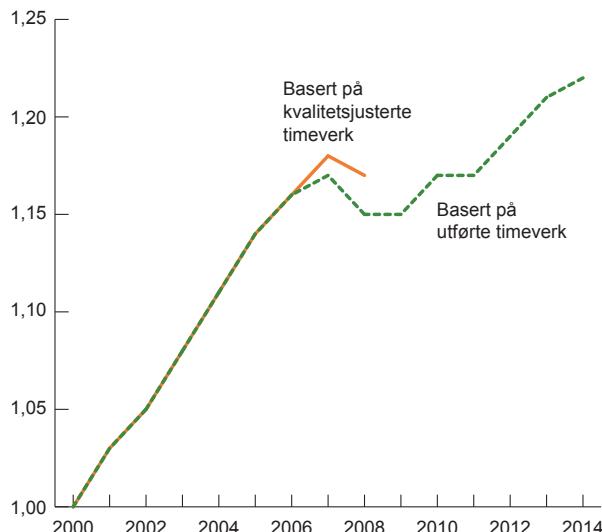

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Norge eller andre vesturopeiske land kommet tilbake til. På 1970-tallet og 1980-tallet opplevde de fleste vesturopeiske land og i USA en markert avdempling av veksten i både produktivitet og realinntekt per innbygger. Fra midten av 1980-tallet til 2005 var produktivitetsveksten i Norge om lag 2 prosent. Etter 2005 har produktivitetsveksten falt og trenden var i 2015 0,8 prosent, som er noe lavere enn nivået før første verdenskrig.

Figur 3.10 viser at fallet i produktivitetsvekst etter 2005 ikke var spesielt for Norge. Over hele perioden fra 1990 til 2014 har produktivitetsveksten i Fastlands-Norge

Figur 3.11. Arbeidsproduktivitet. Indekser. 2000=1

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Brasch m.fl. (2015).

Beregningene basert på kvalitetsjusterte timeverk går fra 2000 til 2008, se Brasch, T. von, Cappelen, A. og Iancu, D. (2015). Understanding the productivity slowdown. The importance of entry and exit of workers. Discussion Papers No. 818. Statistisk sentralbyrå.

vært nær den samme som veksten i Sverige, Storbritannia og USA, og noe høyere enn i Danmark, Frankrike og Tyskland. Som påpeikt i Økonomisk utsyn over 2013, kan forskjellene mellom produktivitetsutviklingen i de landene som her sammenlignes trolig i stor grad forklares med forskjeller i næringsstruktur, arbeidsmarkedenes virkemåte og økonomisk politikk.

I Norge hang den lave produktivitetsveksten i 2006 og 2007 sammen med en sterk vekst i timeverkene, blant annet gjennom høy arbeidsinnvandring, mens veksten i bruttoproduktet holdt seg nær uendret på det høye nivået fra 2004 og 2005. Norsk økonomi befant seg i sluttfasen av en oppgangskonjunktur, med sterkt press på kapasiteten i de fleste næringene. Et konjunkturelt bestemt fall i produksjons- og produktivitetsveksten var derfor forventet.

Store sammensettingsendringer i arbeidsstyrken etter 2005 har påvirket den målte produktivitetsveksten. Arbeidsproduktivitet blir normalt målt ved forholdet mellom produksjon og arbeidsinnsats. Målingen av

produksjonsveksten tar hensyn til at det produseres forskjellige typer varer og tjenester som ikke er meningsfullt å legge sammen. Produksjonsveksten beregnes som et veid gjennomsnitt av den prosentvisen produksjonsveksten for hvert enkelt produkt. Derimot er det vanlige målet på samlet arbeidsinnsats en ren sum av timeverk, basert på antagelsen om at alle arbeidstakere bidrar likt til produksjonsprosessen. Imidlertid tilsier standard økonomisk teori at timeverk som lønnes ulikt, gir tilsvarende ulike økninger i produksjonsverdi. I perioder hvor bedriftene vrir bruken av innsatsfaktorer mot arbeidskraft med lavere timelønn, vil utviklingen i utførte timeverk overvurdere arbeidskraftsinnsatsen og dermed undervurdere produktivitetsutviklingen. Ved å justere målet for arbeidsinnsatsen for kvalitetsforskjeller mellom timeverk, kan man skille ut hvor mye av veksten i arbeidsproduktivitet som skyldes bedre kvalitet på den samlede timeverksinnsatsen. Figur 3.11 viser hvordan den målte produktivitetsveksten i Fastlands-Norge påvirkes av å erstatte summen av timeverk med målet for arbeidsinnsats som tar hensyn til endret kvalitet på timeverksinnsatsen.⁸ Figuren viser at avmattingen i arbeidsproduktivitetsvekst etter 2005 er betydelig lavere når timeverkene kvalitetsjusteres sammenlignet med metoden basert på at alle timeverk er like produktive. Motstykket er at den gjennomsnittlige kvaliteten på timeverkene har falt i denne perioden. Dette innebærer ikke nødvendigvis at den enkelte arbeidstager har blitt mindre produktiv, men heller at sammensetningen av arbeidstokken har endret seg. Om lag 25 prosent av fallet i produktivitetsvekst etter 2005 i Fastlands-Norge kan tilskrives slike sammensetningseffekter.

Produktivitetsvekst over konjunkturene

Produktivitetsveksten vil normalt øke under oppgangskonjunkturer og falle i nedgangskonjunkturer. Under større kriser kan derimot nedbemannning gå hånd i hånd med produktivitetsvekst fordi de minst lønnsomme bedriftene reduserer sysselsettingen mest. Når man ser på relativt bredt definerte grupper av nærlinger, byr utviklingen i Norge på få eller ingen eksempler på slike kriser. Konjunktureffekter bør i størst mulig grad fjernes når man vil anslå den underliggende produktivitetsveksten, det vil si den som i hovedsak kan antas å

Tabell 3.5. Produktivitetsvekst mellom konjunkturbunner i markedsrettede fastlandsnæringer. AP = Arbeidsproduktivitet, TFP = Total faktorproduktivitet. Gjennomsnittlige årlige vekstrater. Prosent

	1973-1983		1984-1991		1992-2003		2004-2011		2012-2015	
	AP	TFP								
Markedsrettede nærlinger i alt	2,5	1,1	2,2	1,3	2,7	2,2	1,2	0,9	1,4	1,4
Industri	2,6	1,6	2,1	1,1	1,7	1,1	1,5	1,4	1,6	1,7
Annen vareproduksjon, hvorav	3,3	2,2	3,5	2,4	1,6	1,4	1,3	0,9	1,4	1,2
Bygg og anlegg	2,2	1,6	3,1	2,9	-0,1	-0,5	-0,8	-1,1	0,8	0,7
Privat tjenesteyting	2,0	0,5	1,7	1,0	3,3	2,7	1,3	0,8	1,4	1,4
Varehandel	4,5	2,9	2,5	2,3	5,2	5,7	2,5	2,8	2,2	2,2
Innenlands transport	0,8	0,4	1,8	1,7	0,8	-0,1	3,2	2,2	0,6	1,1
IKT-næringer	1,5	-0,8	5,2	4,4	4,4	4,4	4,8	4,9	2,8	2,2
Finansiering og forsikring	-2,2	-4,5	0,6	-2,7	5,7	3,1	3,0	2,2	3,1	4,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

reflektere forbedringer av teknologi og kunnskap mv. En måte å gjøre dette på er å beregne gjennomsnittlige vekstrater over perioder som strekker seg fra en konjunkturbunn til den neste. Tabell 3.5 viser den underliggende produktivitetsveksten målt på denne måten for undergrupper av de markedsrettede fastlandsnæringerne. Produksjonen er her målt ved bruttoproduktet og arbeidsinnsatsen er målt ved utførte timeverk.

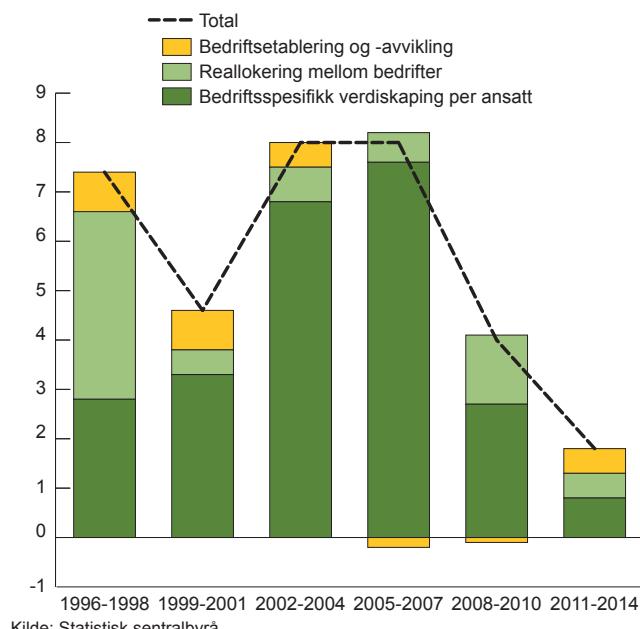
Som nevnt ovenfor er arbeidsproduktivitet det mest brukte produktivitetsbegrepet. Dette skyldes blant annet at det er lettere å forstå og måle enn andre produktivitetsbegreper. Men enkelheten kommer som følge av en åpenbar svakhet: AP neglisjerer vekstbidraget fra andre innsatsfaktorer enn arbeidskraft. Begrepet ser dermed ikke forskjell på genuin produktivitetsvekst som for eksempel teknologiforbedringer og såkalt substitusjon der arbeidskraft erstattes av kapital eller andre innsatsfaktorer som ikke måles. Når formålet er å anslå betydningen av generell teknologisk framgang, er det derfor vanlig å bruke begrepet total faktorproduktivitet (TFP). TFP-vekst beregnes som forskjellen mellom produksjonsveksten og veksten i alle innsatsfaktorer som bedriftene betaler for. AP-veksten er lik TFP-veksten pluss bidragene fra vekst i andre innsatsfaktorer per timeverk. Typisk har innsatsen av realkapital og produktinnsats per timeverk økt over tid. TFP-veksten skiller vekstbidragene fra disse innsatsfaktorene ut fra AP-veksten. Følgelig vil TFP-veksten normalt være lavere enn AP-veksten.

I de markedsrettede fastlandsnæringerne lå gjennomsnittlige vekstrater for arbeidsproduktiviteten relativt konstant nær 2,5 prosent i de valgte periodene til og med perioden 1992-2003. I perioden 2004-2011 var gjennomsnittlig AP-vekst kun 1,2 prosent og i perioden fra 2012 til 2015 var den 1,4 prosent, klart lavere enn veksten før 2004. Forløpet for de gjennomsnittlige vekstratene for TFP og arbeidsproduktivitet følger hverandre relativt tett. Det var likevel en tendens til at TFP-vekstens bidrag til veksten i arbeidsproduktiviteten har økt fra begynnelsen av 1980-tallet frem til i dag.

Næringsvise forskjeller

Den underliggende veksten i arbeidsproduktivitet har ligget nær gjennomsnittsveksten for markedsrettede fastlandsnæringer. I *annen vareproduksjon* (primærnæringer, bygg og anlegg, kraft- og vannforsyning) lå veksten i arbeidsproduktiviteten over denne gjennomsnittsveksten frem til begynnelsen av 1990-tallet. Deretter har avstanden vært liten. Her trekker bygge- og anleggsvirksomheten klart ned, særlig fra begynnelsen av 1990-tallet. Denne næringen har også svak produktivitetsvekst i andre land. Imidlertid er det vanskelig å skille mellom pris- og volumvekst (herunder kvalitetsforbedringer) i målingen av næringens produksjon. De næringene som med størst margin har hatt sterkere produktivitetsvekst enn andre markedsrettede nærlinger, er *varehandel* (alle perioder i tabell 3.5), *IKT-næringerne* (fra begynnelsen av 1980-tallet), og *Finansierings- og forsikringsvirksomhet*

Figur 3.12. Nominelt bruttoprodukt per ansatt. Årlig vekst i prosent. Dekomponering i bidrag fra bedriftsspesifik verdiskaping per ansatt, reallokering mellom bedrifter, og bedriftsetablering og -avvikling

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

(fra begynnelsen av 1990-tallet). Som nevnt ovenfor finnes langt fra fullgode mål på produksjonen av disse tjenestene.

Effekter av omstilling

Den totale endringen i verdiskaping per ansatt, målt som bruttoprodukt per ansatt, skjer både gjennom bedriftsspesifikke endringer og ved at arbeidskraften forflytter seg mellom bedrifter. I tillegg blir den aggregerte verdiskapingen per ansatt påvirket av bedriftsetablering og -avvikling, det vil si at nye bedrifter kommer til og at ulønnsomme bedrifter faller fra. Figur 3.12 dekomponerer den totale veksten i nominelt bruttoprodukt per ansatt i disse bidragselementene. Tallene bak figuren er basert på bedrifter som er organisert som aksjeselskaper. I de fleste næringene utenom Jordbruk, Skogbruk og Fiske utgjør ansatte i aksjeselskaper rundt 80 prosent av totalt antall ansatte i de markedsrettede fastlandsnæringerne. Bedriftsspesifikke endringer bidrar med om lag 70 prosent av den totale endringen i verdiskaping per ansatt. Bidragene fra reallokering og dynamiske effekter gjennom bedriftsetablering og -avvikling utgjør henholdsvis 22 og 7 prosent av den totale endringen i verdiskaping per ansatt for alle periodene. Figur 3.12 viser også hva som bidro til fallet i verdiskaping per ansatt etter 2005. Mens bidraget fra bedriftsetablering og -avvikling økte veksten i verdiskaping per ansatt med om lag 0,7 prosentpoeng årlig i perioden før 2005, var denne vekstimpulsen borte i perioden mellom 2005 og 2010. Hovedbidraget til fallet i verdiskaping per ansatt etter 2005 kom likevel fra lavere vekst i bedriftsspesifik verdiskaping per ansatt. Fra 2011 til 2014 har bedriftsetablering og -avvikling igjen bidratt positivt med om lag 0,5 prosentpoeng årlig.

3.3 Forskning, utvikling og innovasjon

De samlede utgiftene til forsknings- og utviklingsaktivitet i Norge var på 53,9 milliarder kroner i 2014. Målt i faste priser var dette en vekst på tre prosent fra 2013. Figur 3.13 viser hvordan totalutgiftene fordeler seg på foretaksektoren, universitets- og høgskolesektoren (UoH) og instituttsektoren. Det var klart størst realvekst for foretaksektoren. Målt som andel av bruttonasjonalproduktet (BNP) utgjorde de totale FoU-utgiftene 1,7 prosent i 2014, mens andelen har holdt seg relativt stabil de foregående årene på rundt 1,65 prosent. Til sammenligning er FoU-andelen av BNP for EU-landene samlet litt over 2,0 prosent for 2014 og har endret seg lite de siste par årene.

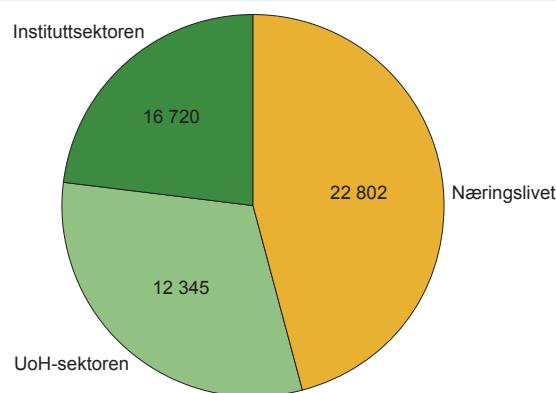
Ved internasjonale sammenligninger kan også FoU-personell som andel av arbeidsstyrken brukes. Tabell 3.6 viser at Norge ligger lavere enn de andre nordiske landene, men andelen er klart høyere enn gjennomsnittet for EU-28 landene.

Næringslivet utførte forskning og utvikling (FoU) for 24,8 milliarder kroner i 2014, en økning på 10 prosent fra 2013. Målt i faste priser er veksten på 6,7 prosent. Foretak i tjenestenæringerne utførte FoU i egen regi for 12,7 milliarder kroner, som er 12 prosent høyere enn året før. I tillegg til å utføre egen FoU, kjøper mange foretak FoU-tjenester fra andre aktører. Næringslivets samlede kostnader til innkjøpt FoU beløp seg til 6,3 milliarder kroner i 2014, en svak økning fra 2013 (2 prosent). Kjøp av FoU-tjenester fra andre norske foretak utgjorde 28 prosent. Forskningsinstitutter, universiteter og høgskoler sto for 23 prosent. Kjøp fra utenlandske aktører utgjorde 44 prosent, over halvparten av dette er leveranser fra utenlandske foretak i eget konsern.

FoU-kostnadene som andel av BNP ligger i Norge lavere enn både EU og de øvrige nordiske landene. Norsk næringslivs andel ligger på 0,9 prosent, mens andelen for EU-28 er 1,3 prosent. Finland, Sverige og Danmark ligger rundt 2 prosent. Det må sees i sammenheng med at norsk næringsliv er relativt råvarebasert med lav produksjon i næringer med typisk høy FoU-intensitet. I tillegg er trenden stigende for Norge og avtakende for Norden for øvrig. Realveksten i næringslivets FoU-kostnader på 6,7 prosent i 2014 er den høyeste som er registrert siden 2001. Det har vært en vedvarende realvekst på til sammen 16 prosent i næringslivets FoU-kostnader siden 2010. Finanskrisen resulterte i et fall i FoU-aktiviteten i 2009 og 2010, men også i årene før finanskrisen var det realvekst over flere år.

Foretakene finansierer i stor grad FoU-aktiviteten med egne midler, vel 75 prosent. Inkluderes finansiering fra utenlandske foretak i samme konsern er andelen nær 90 prosent. Offentlig finansiering, inkludert skattefradragssordningen for forskning- og utviklingsinnsats (SkatteFUNN), utgjør nærmere 8 prosent. Det har vært en sterk økning i SkatteFUNN som finansieringskilde i 2014. For foretak med opp til 200 sysselsette er

Figur 3.13. FoU-utgifter fordelt etter sektor. 2014. Millioner kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

SkatteFUNN-ordningen er klart viktigere finansieringskilde enn annen offentlig støtte, mens for de største foretakene betyr annen offentlig støtte mer.

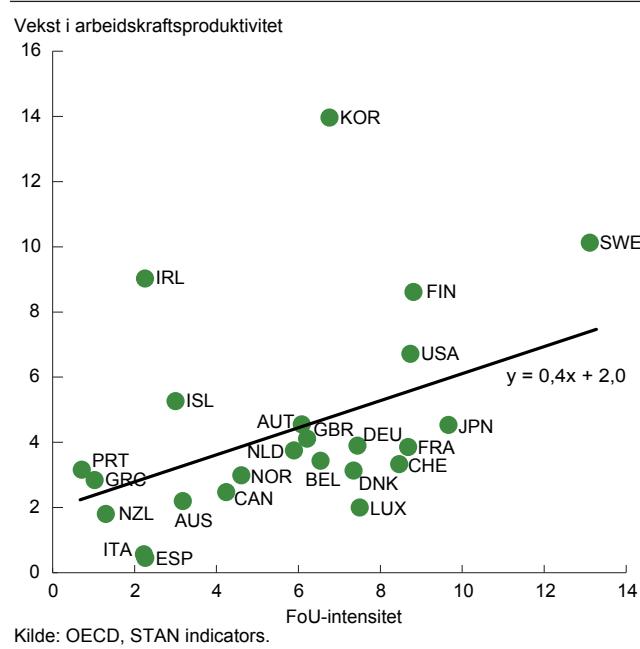
Den samlede innovasjonsaktiviteten i norske foretak målt i innovasjonsundersøkelsen for perioden 2012-2014 viser at 50 prosent av foretakene introduserte en eller flere former for innovasjon i løpet av denne perioden. Disse resultatene bygger på en ny målemetode som skal være mer sammenliknbar internasjonalt. Tidligere målemetode ga forholdsvis lave resultater for Norge i forhold til mange andre land og tydet på underrapportering. De nyeste resultatene er omrent på samme nivå som i de øvrige nordiske landene. Innovasjonsundersøkelsen for næringslivet måler fire hovedtyper av innovasjon: Produktinnovasjon (enten innenfor varer eller tjenester), prosessinnovasjon,

Tabell 3.6 FoU-utgifter og FoU-personale. Andeler av BNP og arbeidsstyrken. 2013. Prosent

	Totale FoU-utgifter som andel av BNP		Næringslivets FoU-utgifter som andel av BNP	FoU-personale som andel av arbeidsstyrken	Totalt
	2008	2014*			2014*
EU-28	1,85	2,03	1,30	1,14	
Belgia	1,92	2,46	1,75	1,38	
Danmark	2,78	3,08	1,89	2,02	
Tyskland	2,60	2,84	1,93	1,43	
Spania	1,32	1,20	0,63	0,87	
Frankrike	2,06	2,26	1,46	1,47	
Italia	1,16	1,29	0,72	0,97	
Nederland	1,65	1,97	1,11	1,38	
Østerrike	2,59	2,99	2,11	1,54	
Finland	3,55	3,17	2,15	1,95	
Sverige	3,50	3,16	2,12	1,61	
Storbritannia	1,69	1,72	1,11	1,19	
Norge - BNP totalt	1,58	1,71	0,92	1,48	
BNP fastlands-Norge	2,09	2,13	1,14		

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.14. FoU-intensitet og vekst i arbeidsproduktivitet.
Industrien. Gjennomsnitt 1996-2006

organisasjonsinnovasjon og markedsinnovasjon. For næringslivet sett under ett er alle de fire typene innovasjon omtrent like vanlige. 27 prosent av foretakene introduserte produktinnovasjoner, mens 24 prosent tok i bruk prosessinnovasjoner. For organisasjons- og markedsinnovasjon er tallene respektive 25 og 29 prosent.

Økonomisk litteratur peker på FoU som en sentral faktor bak veksten i produktivitet. Figur 3.14 viser samvariasjonen mellom FoU investeringer og veksten i arbeidsproduktivitet i industrien for en del OECD land.

FoU er målt ved gjennomsnittet over perioden 1996 til 2006 av forholdet mellom *FoU investeringene* og bruttoproduktet, et mål som ofte omtales som FoU-intensiteten. Sverige og Japan er registrert med de høyeste FoU-intensitetene. Veksten i arbeidsproduktivitet er også målt som et gjennomsnitt over perioden 1996 til 2006. I USA, Irland, Finland, Sverige og Sør-Korea var produktivitetsveksten høyest. Det er en stigende sammenheng mellom arbeidsproduktivitet og FoU-intensiteten, noe som også er et veletablert funn i den økonomiske litteraturen. Under visse forutsetninger, som for eksempel at humankapital ikke depreserer eller forringes over tid, kan stigningen til trendlinjen tolkes som en avkastningsrate av FoU, det vil si hvor stort utbytte man får fra å investere i FoU. Stigningen til trendlinjen i figuren er 40 prosent. Dette er høyere enn vanlige beregnede avkastningsrater i litteraturen og må tolkes med varsomhet siden produktivitetsveksten også påvirkes av andre faktorer som for eksempel nivået på annen realkapital, som IKT kapital, utdanningslengden i befolkningen og ikke minst FoU i andre land (se boks 3.1). I tillegg kan produktivitetsveksten ha tilbakespillseffekter på hvor mye som investeres i FoU og dermed forkludre tolkningen av stigningen til trendlinjen som en avkastningsrate. I den økonomiske litteraturen tas

Boks 3.1. Betydningen av FoU, IKT og human kapital for produktivitet

Det er gjennomført mange empiriske studier for å avdekke mulige sammenhenger mellom produktivitet på den ene siden og IKT-intensitet på den andre.¹ Disse studiene viser at IKT-investeringer bidrar til økt produktivitetsvekst, særlig når det utføres komplementære investeringer rettet mot organisasjonsmessige endringer og prosessinnovasjoner. Norge er et av de landene som har ligget lengst fremme når det gjelder bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) i næringslivet, særlig bredbånd og e-handel.² Norge (sammen med Irland og Finland) har også en av Europas høyeste andeler av personer med høyere utdanning.³

Statistisk sentralbyrå har utført en studie som analyserer sammenhengen mellom foretaks IKT-investeringer, FoU og bruk av høyt kvalifisert arbeidskraft på den ene siden og innovasjon og produktivitet på den andre.⁴ Studien ser på samvariasjonen mellom faktorene og foretakenes tilbøyelighet til innovasjoner i form av nye produkter, prosesser, organisasjonsmessige endringer og nye markedsføringsmetoder, samt deres utvikling med hensyn til patentsøking og arbeidsproduktivitet. Studien sammenligner også betydningen av FoU, IKT og høyt kvalifisert arbeidskraft for innovasjonsresultater og produktivitet i industri og private tjenesteytende næringer. Det har vært store næringsvisse forskjeller i produktivitetsutvikling og IKT-bruk. For eksempel har TFP-veksten i innenfor varehandel vært meget høy (se tabell 3.5) samtidig som foretakene innenfor varehandel var blant de mest kapitalintensive når det gjelder IKT-kapital.⁵

Studien viser at både FoU- og IKT-investeringer per ansatt har en klar positiv samvariasjon med tilbøyeligheten til alle typer innovasjoner, men det er FoU-intensitet som er gjennomgående viktigst for innovasjon. IKT-investeringer per ansatt har den sterkeste sammenhengen med produktinnovasjon i industri og prosessinnovasjon i tjenesteytende næringer. I industrien er det også en positiv sammenheng mellom IKT og antall patenter som foretaket har søkt om. Foretakets IKT-kapitalintensitet spiller også en positiv rolle for arbeidsproduktiviteten og den er av relativt større betydning sammenlignet med FoU-intensiteten. I tillegg vil tilgangen på høyt kvalifisert arbeidskraft, målt ved andelen ansatte med høy utdanning, gjøre foretaket mer innovativt og produktivt, alt annet likt.

¹ Draca M., Sadun R., og van Reenen, J. (2007): Productivity and ICTs: A review of the evidence, Kapittel 5 i Mansell, R., C. Avgerou, D. Quah og R. Silverstone (editors): The Oxford Handbook of Information and Communication Technologies, Oxford University Press.

² OECD (2011): The Future of Internet Economy: A Statistical Profile, OECD, Paris.

³ Berg, P. B. (2016): Kunnskapsintensive næringer i Norge. Rapporter 2016/4, Statistisk sentralbyrå.

⁴ Rybalka, M. (2015): The innovative input mix: Assessing the importance of R&D and ICT investments for firm performance in manufacturing and services, Discussion papers 801, Statistisk sentralbyrå.

⁵ Rybalka, M. (2009): Measuring ICT capital and its impact on firm productivity: Manufacturing firms versus firms in Services, Rapporter 2009/4, Statistisk sentralbyrå.

det hensyn til slike effekter og avkastningsraten av FoU investeringer er ofte beregnet til å ligge i spennet mellom 20 og 30 prosent.⁶ I Norge er det anslått at avkastningen av FoU investeringer ligger rundt 25 prosent.⁷ Dette er bruttoavkastningsrater som inkluderer kapitalslit. Med et kapitalslit på om lag 15 prosent blir nettoavkastningsraten av FoU om lag 10 prosent, noe som er på linje med den generelle kapitalavkastningen i markedsrettede fastlandsnæringer i de seneste årene (se avsnitt 3.4).

3.4. Realkapital og avkastning på realkapital

Figur 3.15 viser at beholdningen av samlet realkapital i norske næringer, inklusive offentlig forvaltning, økte med 66 prosent målt i faste priser i løpet av perioden 1991-2014. Det meste av denne økningen har kommet etter 2000. Bygg og anlegg er den desidert største kapitalarten og utgjør om lag 70 prosent av den totale realkapitalbeholdningen. Dette omfatter også veier, skinnelegermer og annen infrastruktur som er et resultat av politiske beslutninger. Verdien av tomter utover grunnarbeider er ikke regnet med i verdsettingen av bygninger og anlegg. Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning utgjør om lag 8 prosent, mens maskiner og utstyr utgjør om lag 6 prosent av den totale realkapitalbeholdningen. Det gjør også verdien av oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler. I henhold til nye internasjonale retningslinjer for nasjonalregnskap, regnes nå FoU og annen immateriell kapital som kapital, og de tilhørende beholdningsendringene regnes som investeringer. Som beskrevet ovenfor har veksten av FoU investeringer vært stor og denne kapitalarten ble større enn verdien av skip og båter i 2013. Nå utgjør FoU og annen immateriell realkapital om lag 3 prosent av den totale realkapitalbeholdningen.

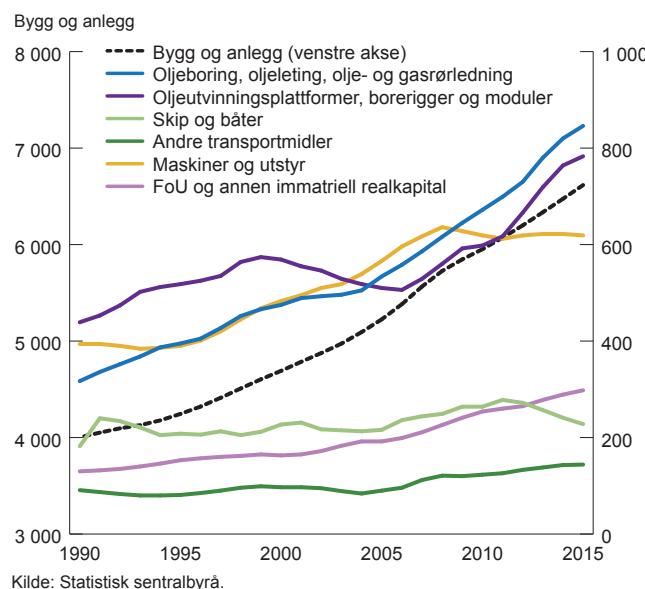
Avkastningen av investeringer i realkapital måles ved forholdet mellom driftsresultat (eksklusive kapitalslit og anslått lønn til selvstendig næringsdrivende) og verdien av kapitalbeholdningen. Denne raten kan sammenlignes med en realrente. Figur 3.16 viser at denne avkastningsraten økte fra snaut 3 prosent i 1990 til nær 15 prosent i 2006 for markedsrettede fastlandsnæringer. Oppgangen kom etter at avkastningen hadde falt i siste halvdel av 1970-tallet og endret seg relativt lite på 1980-tallet. Etter 2006 falt avkastningen markert, blant annet som følge av finanskrisen. I de tre siste årene har den imidlertid variert lite rundt 10-12 prosent.

Kapitalavkastningen varierer tradisjonelt betydelig mellom næringer. Den har vært klart høyere i privat

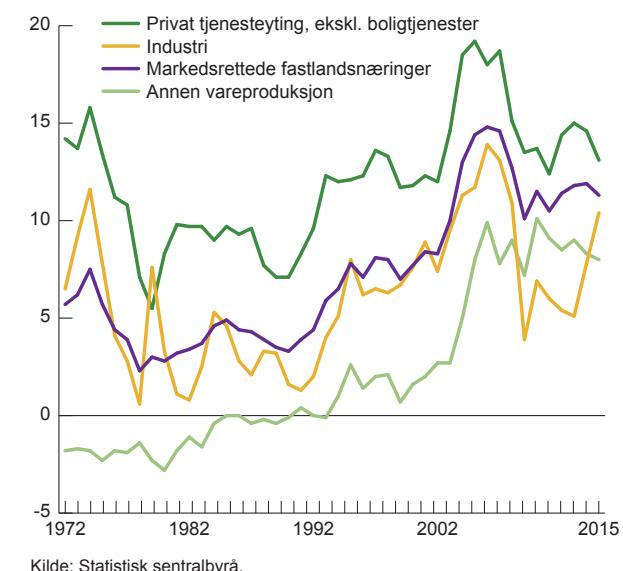
⁶ Se f.eks. Hall, B. H., Mairesse, J., og Mohnen, P. (2010). Measuring the returns to R&D. In Handbook of the Economics of Innovation, Vol. 2, pp. 1033–1082. Elsevier B.V. [http://doi.org/10.1016/S0169-7218\(10\)02008-3](http://doi.org/10.1016/S0169-7218(10)02008-3)

⁷ Cappelen Å., Raknerud A. og Rybalka M. (2013). Returns to public R&D grants and subsidies. Discussions Papers No. 740. Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.15. Realkapitalbeholdning etter art. Faste 2015 priser. Milliarder kroner

Figur 3.16. Kapitalavkastning. Driftsresultat i forhold til verdi av realkapital. Prosent

tjenesteyting enn i gruppen *Annen vareproduksjon* hvor man finner primærnæringer, bygge- og anleggsnæringen og kraftproduksjon. Også industrien har hatt høyere kapitalavkastning enn *Annen vareproduksjon* i alle årene før finanskrisen. Den kraftige økningen i kapitalavkastning i Fastlands-Norge mellom 1990 og 2006 er imidlertid en hovedtendens som gjelder alle disse tre næringsgruppene. Etter det kraftige fallet i kapitalavkastning under finanskrisen har avkastningen i industri og privat tjenesteyting økt noe, og er anslått til henholdsvis 13 og 9 prosent i 2015. I *Annen vareproduksjon* har avkastningen variert relativt lite rundt 8 prosent i årene etter 2006.

Økningen i kapitalavkastning har sannsynligvis flere viktige årsaker. Skattereformen i 1992 kan ha skjerpet kravene til avkastning før skatt for at investeringene skulle bli lønnsomme etter skatt. For det andre bidro trolig dereguleringen av kraftsektoren og andre næringer til mer rasjonelle investeringer og økt avkastning. For det tredje har globaliseringen åpnet for flere investeringsprosjekter med høy lønnsomhet i andre land. Det har trolig bidratt til å skjerpe kravene til kapitalavkastning i Norge. For det fjerde har vridninger i næringssstruktur bidratt til å øke gjennomsnittsavkastningen i Fastlands-Norge. Spesielt har privat tjenesteyting, med relativt høy kapitalavkastning, økt sin andel av Fastlands-Norges kapitalbeholdning, mens det motsatte har skjedd for primærnæringene hvor kapitalavkastningen har vært relativt lav. For det femte er det mulig at driftsresultatene i norske næringer i økende grad inneholder finansinntekter fra datterselskaper i utlandet. Det er i så fall en målefeil; avkastning fra direkte investeringer i utlandet skal i prinsippet føres som finansinntekter som ikke skal inngå i driftsresultatet for næringsvirksomhet på norsk territorium. Realrenten på alternative finansielle investeringer har ikke vist samme vekst som avkastningsraten, og fremstår derfor ikke som en årsak til økningen i kapitalavkastningen.

4. Befolknings og arbeidsinnsats

Befolknings av bosatte fortsatte å øke også i 2015, men saktere enn i de 8 foregående årene. Hovedårsaken var klar nedgang i innvandringen. Det kom 31 000 asylsøkere i 2015, langt flere enn årene før. Disse omfattes ikke av de offisielle befolkningsstallene før de eventuelt har fått søknaden innvilget. Økende arbeidsledighet gjennom 2015 reduserte sysselsettingsandelen med 0,5 prosentpoeng fra 2014. Likevel førte veksten i den yrkesaktive aldersgruppen til høyere sysselsetting. Et viktig potensiale for økt arbeidsinnsats fremover ligger i bedre integrering av innvandrere fra blant annet Afrika og Asia.

4.1. Befolkningen

4.1.1. Et dramatisk år

En flyktningestrøm av helt uvant styrke gjorde 2015 til et dramatisk år for Norge og en rekke andre land i Europa og Midt-Østen. 31 145 personer sökte asyl i Norge i løpet av 2015, de fleste i august-november. Til sammenligning kom det 11 480 asylsøkere i 2014. Det offisielle tallet for antall innvandringer i 2015 var 67 276, men det omfatter ikke dem som sökte asyl i 2015. Innvandring og integrering ble et dominerende tema i den politiske debatten. Flere europeiske land stengte grenser, og grensekontrollene ble skjerpet, også i Norge. Mottaksapparatet var i mange tilfeller ikke dimensjonert til så store flyktningestrømmer. Flyktningestrømmen til Norge endret forutsetningene for statsbudsjettet for 2016 så mye at regjeringen i en tilleggsproposisjon økte bevilgningene til asyl- og innvandringsområdet med 9,5 mrd. kroner. De fleste europeiske land, også Norge, utredet og innfører nå tiltak med sikte på å redusere innvandringen, spesielt den som skyldes flukt.

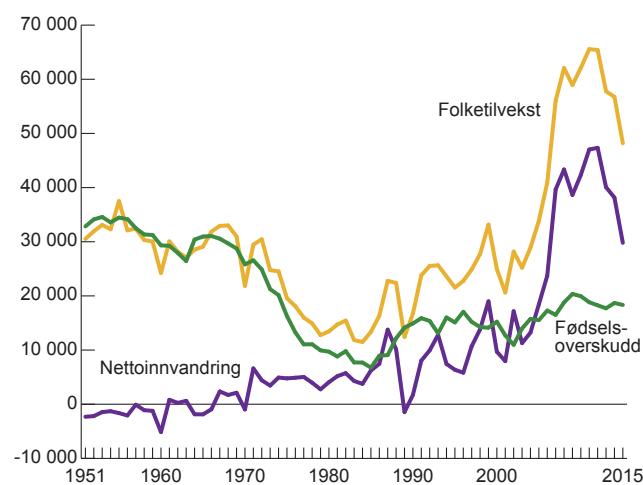
4.1.2. Endringer i folkemengden

Når man holder seg til de offisielle tallene i befolkningsstatistikken, økte Norges folkemengde med 48 183 personer i 2015. Økningen var nær 8 500 færre enn i

2014, og mer enn 17 000 færre enn i toppårene 2011 og 2012, se tabell 4.1, figur 4.1 og figur 4.2. Fortsatt er imidlertid folketilveksten meget høy, også når den ses i et langt historisk perspektiv som i figur 4.1. Denne figuren viser at variasjonene i nettoinnvandringen har hatt dominerende betydning for variasjonene i befolkningsveksten, også før innvandringen skjøt fart etter 2004 og gjorde nettoinnvandring til den viktigste kilden til befolkningsvekst. Lavere folketilvekst etter 2011 skyldes både lavere innvandring og høyere utvandring. Fra 2013 til 2014 falt arbeidsinnvandringen med omtrent 9 prosent, men fra et høyt nivå. UDIs tall for oppholdstillatelser tyder på at nedgangen i arbeidsinnvandringen har fortsatt i 2015. Innvilgede opphold til arbeidsinnvandrere falt fra 8 513 i 2014 til 7 718 i 2015. Derimot steg innvilgede oppholdstillatelser begrunnet med familiegenforening fra 11 078 i 2014 til 12 592 i 2015, etter at familieinnvandringen falt med ca. 7 prosent fra 2013 til 2014.

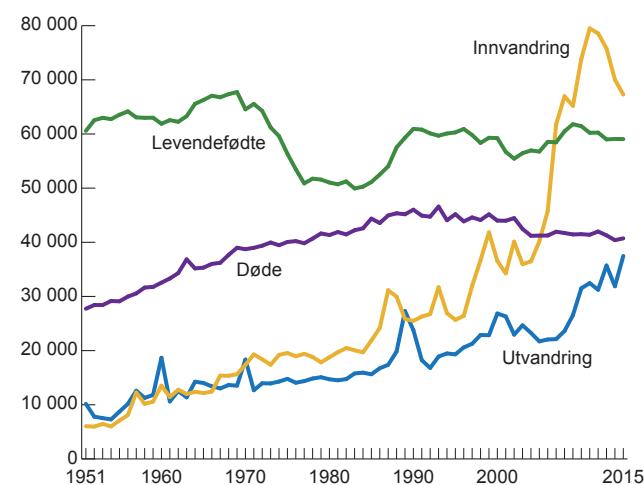
De offisielle tallene for innvandring i et år omfatter imidlertid kun de innvandrerne som ble registrert som bosatte i dette året. Med unntak av dem som fikk positivt svar på søknad om opphold, omfatter tallene for 2015 derfor ikke korttidsinnvandrere og asylsøkerne som kom i 2015. På den annen side vil asylsøkerne

Figur 4.1. Bidrag til folketilvekst fra fødselsoverskudd og nettoinnvandring

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.2. Fødsler, dødsfall, innvandring og utvandring

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.1. Folkemengde 1. januar i første år i hver periode, og endringer i kalenderåret. Folkemengden per 01.01.2016 = 5 213 985

	Folkemengde per 1.1.	Levende-fødte	Døde	Fødselsoverskudd	Innflyttinger	Utflyttinger	Netto-innflytting	Folketilvekst
Gj.snitt 1951-1960	3 280 296	62 749	29 931	32 818	8 620	10 604	-1 853	31 448
Gj.snitt 1961-1970	3 594 771	65 343	36 258	29 085	13 694	13 473	221	29 353
Gj.snitt 1971-1980	3 888 305	56 569	40 153	16 415	18 762	14 273	4 489	20 404
Gj.snitt 1981-1990	4 092 340	53 761	43 759	10 002	23 843	18 162	5 681	15 749
Gj.snitt 1991-2000	4 249 830	59 859	44 725	15 134	31 078	20 715	10 362	25 361
Gj.snitt 2001-2010	4 503 436	58 305	42 122	16 182	50 052	24 475	25 577	41 687
2011	4 920 305	60 220	41 393	18 827	79 498	32 466	47 032	65 565
2012	4 985 870	60 255	41 992	18 263	78 570	31 227	47 343	65 405
2013	5 051 275	58 995	41 282	17 713	75 789	35 716	40 073	57 781
2014	5 109 056	59 084	40 394	18 690	70 030	31 875	38 155	56 746
2015	5 165 802	59 058	40 727	18 331	67 276	37 474	29 802	48 183

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Rettet 11. mars 2016: Tall for Døde, Gj.snitt 1961-1970.

som kom i årene før 2015, og ble registrert som bosatt i 2015, inngå i de offisielle innvandringstallene for 2015. Innvandring er hovedtemaet i dette kapitlet, og omfanget og sammensetningen av innvandringen omtales nærmere i blant annet avsnitt 4.1.5.

Selv om fødselsoverskuddet har bidratt langt mindre enn innvandringsoverskuddet til befolkningsveksten siden begynnelsen av 1990-tallet (figur 4.1), er tallene for fødsler og dødsfall (figur 4.2) så store at det har interesse å se nærmere på hvorfor fødselsoverskuddet har ligget så vidt stabilt som det har gjort siden rundt 1991. Fra da av og frem til rundt 2008 endret tallet på kvinner i alderen 18-49 år seg lite sammenlignet med årene både før og etter denne perioden. Også fruktbarheten målt ved samlet fruktbarhetstall (SFT = antall barn som kvinner vil føde gitt dagens aldersspesifikke fødselsrater) lå relativt stabilt i disse årene. Etter 2007 har tallet på kvinner i fødedyktig alder økt markert, og lå 1. januar 2016 11,5 prosent over tilsvarende tall i 2004. Effekten av dette har imidlertid blitt nær nøytralisiert av at fruktbarheten har falt markert i alle år etter 2009 da SFT var 1,98, det høyeste man har hatt siden begynnelsen av 1970-tallet. I 2015 var SFT falt til 1,73, omtrent samme nivå som i 2002. I etterkrigstiden er det bare i begynnelsen av 1980-årene at SFT var lavere. Nedgangen i fruktbarhet har vært mye studert, se bl.a. Økonomiske analyser 4/2015, men fremstår i stor grad fortsatt som et uforklart fenomen.

Antall dødsfall per år har falt fra ca. 45 000 på begynnelsen av 1990-tallet til vel 40 700 i 2015, se figur 4.2. dette kan i hovedsak føres tilbake til en fallende tendens for de aldersspesifikke dødelighetsratene for både kvinner og menn. Antall døde nå er ikke vesentlig høyere enn på begynnelsen av 1970-tallet til tross for at folkemengden er mer enn 1,3 millioner større. Fallende aldersspesifikke dødelighetsrater kan oppsummeres i økt forventet levealder. For nyfødte var den i 2015 84,4 år for kvinner, mot 82,5 og 80,8 år i henholdsvis 2005 og 1995. For menn var forventet levealder i 2015 80,4 år, mot 77,7 og 74,8 år i henholdsvis 2005 og 1995. For menn har fallet i aldersspesifik dødelighet i noen grad blitt motvirket av at det blir flere i den aldersgruppen som har høyest dødelighet, dvs. dem som er 80 år eller

eldre. Tallet på kvinner 80 år eller eldre økte lenge jevnlig frem til 2006 da det stabiliserte seg. Etter 2011 har en nedgang i denne aldersgruppens antall medvirket til færre dødsfall blant kvinner.

4.1.3. Hvor mange bor i Norge?

Statistiske problemer med å måle hvor mange som bor i et land blir trivielle sammenlignet med dem som driver mennesker på flukt. Økt mobilitet av personer mellom land, har imidlertid gjort det (enda) vanskeligere enn før å besvare det grunnleggende spørsmålet: Hvor mange bor for tiden i dette landet? Ifølge SSBs befolkningsstatistikk (publisert 19. februar) utgjorde folkemengden i Norge 5,213 millioner per 1. januar 2016. Det statistiske begrepet *folkemengden* omfatter imidlertid kun *registrert bosatte* i Norge. Hvem defineres som registrert bosatt? Hovedregelen¹ er at dette er personer som skal ha sitt faste bosted i Norge i minst et halvt år, og som har gyldig oppholdstillatelse.² Med visse unntak for flyttinger mellom de nordiske landene, omfatter statistikken dermed hverken personer som har innvandret for å arbeide i Norge i mindre enn et halvt år, uregistrerte flyttinger til eller fra Norge, ulovlige opphold, eller utlendinger som søker asyl i Norge i løpet av et år. Asylsøkere telles ikke med i folkemengden før de har fått positivt vedtak på sin søknad, og er blitt registrert som bosatt.

Tall for sysselsatte innvandrere som ikke er bosatte (arbeidsinnvandrere på korttidsopphold), er usikre. Sysselsettingsstatistikkens ferskeste tall er fra 4. kvartal 2014 og var 91 661, mot 85 214 i samme kvartal året før. Nær 80 prosent kommer fra andre nordiske land og østeuropeiske EU-land. For ikke bosatte selvstendig næringsdrivende er den ferskeste publiserte årsinformasjonen 2013-tallet på 2 566 sys-selsatte. Januartallene fra UDI for personer som bor

¹ Hjem som regnes som bosatt i Norge (og hvor i Norge), er fastlagt i lov om folkeregistrering av 16. januar 1970. Lovens forskrifter er endret flere ganger, siste gang i 2011.

² Norsk personale ved norsk diplomati og konsulatvesen og norsk militært personell beordret til tjeneste i utlandet, regnes som bosatte i Norge. Det samme gjelder deres husstander. Tilsvarende utenlandske personale med husstander regnes ikke som bosatte i Norge.

i asylmottak, økte fra 14 184 til 28 913 personer fra 2015 til 2016. Med et hypotetisk anslag på 90 000 ikke bosatte sysselsatte ved utgangen av 2015, blir summen av beboere i asylmottak og ikke bosatte arbeidsinnvandrere 118 913 personer, tilsvarende 2,3 prosent av det offisielle tallet på folkemengden. Hvorvidt summen av illegale innvandrere og uregistrert netto innflytting til Norge gjør dette tallet større eller mindre, gjøres det her ikke noe forsøk på å anslå. Imidlertid har SSB satt i gang et prosjekt som skal gi et grundigere anslag på hvor mange som reelt sett oppholder seg i Norge.

4.1.4. Hvem er innvandrer? Hvem kan innvandre?

Hvem har innvandrerbakgrunn?

Også begrepet *innvandrer* krever presisering for å bli statistisk operasjonelt. Ifølge den statistiske definisjonen er en innvandrer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og har dessuten fire utenlandsfødte besteforeldre. Personer med *innvandrerbakgrunn* omfatter i det følgende i) innvandrere og ii) norske med innvandrerforeldre. Sistnevnte gruppe omfatter personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, og som i tillegg har fire utenlandsfødte besteforeldre.

Utlendingers adgang til Norge reguleres av Utlendingsloven 2008, blant annet gjennom regler om innreise, visum, arbeidsinnvandring, familieinnvandring, asylsaksbehandling og studieopphold. Arbeid, familiegjenforening og –etablering, og asyl har vært de viktigste årsakene til innvandring, og presiseringer av disse begrepene, samt tall, presenteres nedenfor. Siden 2001 har Norge vært bundet av Schengen-avtalens regler for grensekontroll og visum, og praksis på disse feltene harmoniseres med EU-landene. EU/EØS-borgere har rett til å arbeide og bo i Norge så lenge de har en jobb. Ikke-nordiske EU/EØS-borgere som skal bo i Norge i mer enn tre måneder, må registrere seg. De og deres familiemedlemmer, uavhengig av statsborgerskap, har rett til permanent opphold etter 5 års opphold i Norge.

Arbeidsinnvandrere: Utlender som skal arbeide i Norge, må enten være statsborger i et EU/EØS-land eller ha oppholdstillatelse. Hverken arbeidsinnvandrere fra EØS-land eller deres familiemedlemmer har rett til introduksjonsprogram og norskopplæring. Regelverk og praksis for arbeidsinnvandring fra land utenfor EØS er ment å ivareta det norske behovet for arbeidskraft, samtidig som det skal bidra til å hindre sosial dumping og uehdig fortrengning av norsk arbeidskraft. Arbeidskraft fra land utenfor EØS er stort sett faglært eller spesialister. For disse gjelder en kvote på 5 000 per år med oppholdstillatelse som gir grunnlag for permanent opphold, en kvote som ikke er blitt fylt. Arbeidsinnvandrere fra land utenfor EØS har ifølge introduksjonsloven rett på norskopplæring. For at arbeidsinnvandrere fra land utenfor EØS skal kunne søke om statsborgerskap eller permanent oppholdstillatelse, kreves gjennomført norskopplæring med bestått prøve, hvis ikke søkeren har fått fritak eller kan dokumentere «gode nok» kunnskaper i norsk eller samisk. For

nordområdene gjelder særskilte mobilitetsfremmende regler.

Flyktninger: Her er beslutningene om opphold i Norge bundet av både FNs flyktningkonvensjon og flere menneskerettsskonvensjoner. Dette innebærer at norske myndigheter må gi en person beskyttelse gjennom oppholdstillatelse som flyktning hvis vedkommende i) har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av spesifiserte personkennetegn eller politisk oppfatning, eller ii) står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff eller umenneskelig behandling/straff hvis de må reise tilbake til hjemlandet. I tillegg til disse beskyttelseskriteriene kan man også begrunne oppholdstillatelse med sterke menneskelige hensyn knyttet til blant annet helse og sosiale forhold.

I den offentlige debatten brukes ofte begrepene *asylsøker* og *flyktning* om hverandre. De er imidlertid definert forskjellig, og forskjellen er vesentlig i mange aktuelle debatter. En *asylsøker* er definert som en person som er i en prosess der han eller hun søker om beskyttelse (og derfor kan få innvilgelse eller avslag på dette). En *flyktning* defineres som en som allerede har fått innvilget beskyttelse og har fått opphold i Norge. Han eller hun er dermed med i befolkningsstatistikkens tall. De fleste *overføringsflyktningene* (ofte omtalt som kvoteflyktninger) er med i dette flyktningbegrepet. Dette er personer som vanligvis er registrert som flyktninger hos UNHCR, men som ikke kan tilbys en varig løsning i det landet de befinner seg og som derfor presenteres for overføring til et tredje land.

Familieinnvandring: Utenfor EØS-rettens område styres dette av nasjonale regler så lenge man ikke bryter folkerettslige prinsipper og regler. De som har rett til opphold med familiegjenforening som begrunnelse, omfatter ektefeller, samboere gjennom minst to år og barn under 18 år. Det er i tillegg spesielle regler for blant annet foreldre til enslige mindreårige flyktninger i Norge, samværs- og omsorgsforeldre for barn som er norske borgere, og enslige eldre foreldre som ikke har andre omsorgspersoner i hjemlandet. For at familiemedlemmer skal kunne gjenforenes med den såkalte referanseinnvandreren i Norge, må denne i prinsippet være i stand til å gi et visst minimum av sikret underhold til de familiemedlemmene som kommer. Kontrollen med evnen til underhold opphører etter innvandring. Kravet til sikret underhold påvirker ikke vurdering av eventuelle søkerader ulike typer sosialhjelp. Kravet til sikret underhold har variert over tid. Spesielt ble det skjerpet i 2003. En studie basert på koblede individdata³ finner at dette ga økt sysselsetting og arbeidsinntekt, redusert familiegjenforening, mindre avhengighet av sosialhjelp. I dagens situasjon kan følgende unntak fra underholds-kravet bli viktige: Kravet gjelder ikke hvis i) referansepersonen er flyktning, ii) søkeraden gjelder gjenforening med familie som flyktningen hadde før han eller

³ Bratsberg, B. og O. Raaum (2010): Effekter av krav om forsørgelsesevne ved familiegjenforening, Rapport 4/10, Frischsenteret.

hun kom til Norge, og iii) søkeren er fremsatt innen ett år etter at flyktningen fikk oppholdstillatelse. I tillegg kan det i en del tilfeller kreves at referansepersonen har fire års arbeid eller utdanning i Norge.

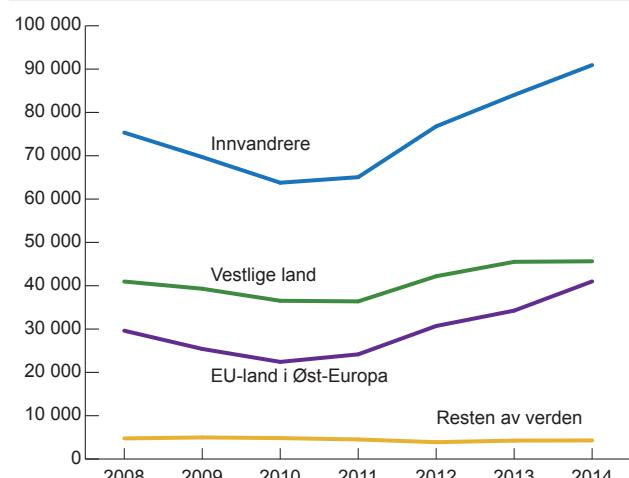
4.1.5. Innvandringens omfang og fordeling på begrunnelse og opprinnelsesland

Befolkningsutviklingen kan og bør studeres på ulike måter avhengig av problemstilling. I et makroøkonomisk perspektiv har befolkningens potensielle produksjonsevne særlig stor betydning. Det er derfor interessant å gruppere befolkningen etter kjennetegn som har betydning for arbeidsinnsats, og dermed graden av selvforsorgelse. Her er alder det mest åpenbare kjennetegnet, og endringer i alderssammensetningen omtales i avsnitt 4.1.8. I tillegg har innbyggernes landbakgrunn vist seg å ha betydning. Arbeidsinnvandrere er nærmest per definisjon yrkesaktive og selvforsørget. De vil typisk ha betalt langt mer skatt enn de mottar av skatteinansierte overføringer og tjenester, hvis man jobber i Norge uten familie i en begrenset periode. På den annen side forsøges spesielt flyktninger fra flere land i Asia og Afrika i større grad enn andre sammenlignbare innbyggere av offentlige overføringer. Dette gjelder ikke minst i de første 5-6 årene etter ankomst i forbindelse med asylbehandling og introduksjonsordningen. Disse forskjellene motiverer utsynet over innvandringens størrelse og sammensetning i dette avsnittet, og over andelen av befolkningen som har ulik landbakgrunn i avsnitt 4.1.6.

Som nevnt foran, har det i mer enn 20 år, og særlig etter 2004, vært innvandring som har gitt de store bidragene til variasjoner i folketilveksten, se figur 4.1 og 4.2. Den registrerte innvandringen til Norge i 2015 var 67 276 personer. Dette omfatter ikke bare utlendinger som ble registrert bosatt i Norge i løpet av 2015, men også norske statsborgere som flyttet hjem igjen til Norge. Fjorårets innvandring innebærer en forlengelse av nedgangen fra toppen i 2011 da 79 498 innvandret. For 2015 innebærer imidlertid strømmen av mer enn 31 000 asylsøkere at det offisielle talltet underverdurerer hvor mange utlendinger som oppholdt seg i Norge ved inngangen til 2016 med ønske om å være her lenger enn et halvt år.

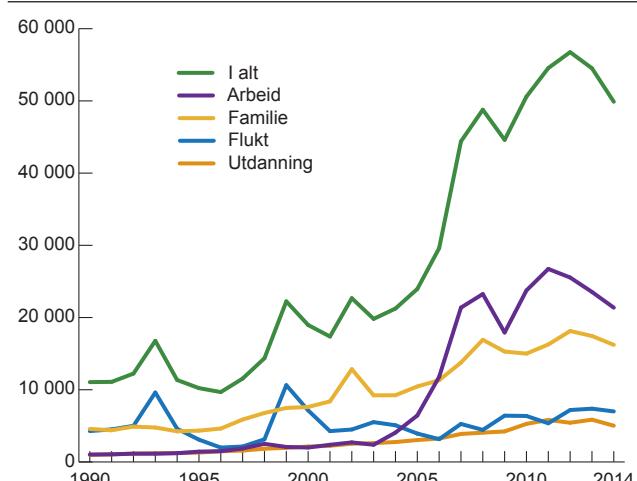
Det er vanskeligere å finne ut hvordan korttidsinnvandring slår ut. Her må man ta hensyn til at de fleste i denne gruppen etter mindre enn 6 måneder forlater Norge, i tråd med betingelsen for oppholdet. Fra 4. kvartal 2008 til 4. kvartal 2014 steg anslaget på ikke bosatte lønnstakere fra 75 836 til 91 661, etter en forbigående nedgang under finanskrisen, se figur 4.3. Årsveksten i 2013 og 2014 var henholdsvis 7 258 og 6 447 personer. Da en del arbeidsinnvandrere på korttidsopphold blir lenger enn 6 måneder, kan denne årsveksten betraktes som en nedre grense for økningen i ikke bosatte syselsatte. (Antall ikke bosatte selvstendige næringsdrivende økte med bare ca. 400 personer fra 2008 til 2013 og betyr lite i denne sammenheng.)

Figur 4.3. Ikke bosatte sysselsatte målt i 4. kvartal, etter landbakgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.4. Innvandringer i alt etter innvandringsgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.2. Innvandringer fra ikke-nordiske land etter innvandringsgrunn

	1990	2000	2010	2014	I alt 1990-2014
I alt	11 055	18 967	50 598	49 881	688 229
Arbeid	1 027	1 997	23 755	21 367	230 159
Familie	4 567	7 610	15 001	16 212	250 048
Flukt	4 278	7 143	6 365	6 999	131 949
Utdanning	975	2 131	5 274	5 019	71 828
Ukjent og annet	208	86	203	284	4 245

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Alle tall som fordeler innvandringer på ulike begrunnelser, omfatter kun førstegangsinnvandringer blant innvandrere med ikke-norsk statsborgerskap. Her er de ferskeste tallene fra 2014. Figur 4.4 og tabell 4.2 viser at familieetablering og -gjenforening har vært den hyppigste begrunnelsen for innvandring til Norge fra ikke-nordiske land i perioden 1990-2014. 36 prosent av disse innvandringene har hatt dette som innvandringsgrunn. Arbeidsinnvandring utgjorde i samme periode 33 prosent av alle innvandringene. Som nevnt,

Boks 4.1. Hva økt innvandring vil bety for befolkningsutviklingen framover

Hva betyr 10 000 ekstra innvandringer i ett enkeltår for befolkningsutviklingen i årene etter? Og hva vil det bety for befolkningen i Norge dersom det kommer 10 000 flere innvandrere hvert eneste år framover?

Det avhenger blant annet av hvor mange av disse innvandrerne som utvandler igjen, og hvor mange barn de ekstra innvandrerne får. Tilbøyeligheten til å utvandre igjen og til å få barn varierer mellom ulike grupper av innvandrere. Generelt er utvandringssannsynligheten ofte relativt høy blant innvandrere fra andre rike land, mens den er lavere blant innvandrere fra fattigere deler av verden. Kvinner som har innvandret fra fattigere deler av verden får også generelt litt flere barn enn de som har innvandret fra Europa og Nord-Amerika.¹

Sammenlignet med innvandrere fra rikere deler av verden setter dermed innvandrere fra fattigere land tydeligere spor etter seg i den norske befolkningen – både fordi de ikke utvandler i like stor grad, og fordi de får noe flere barn per kvinne.

For å illustrere den langsiktige effekten av ekstra innvandring fra fattige land, har vi tatt utgangspunkt i befolkningsframskrivingene, og laget en stilisert beregning der vi har lagt til 10 000 flere innvandrere fra landgruppe 3. Landgruppe 3 omfatter Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa utenfor EU. Vi bruker de samme sannsynlighetene for å utvandre, få barn og dø som vi bruker på de andre som innvandler fra landgruppe 3 i våre framskrivingene. Disse sannsynlighetene baserer seg i stor grad på observerte mønstre de siste fem år for innvandrere som allerede har kommet til Norge fra landgruppe 3. De ekstra innvandrerne er fordelt etter alder og kjønn på samme måte som den faktiske innvandringen fra landgruppe 3 siden 1990.⁴

De ekstra innvandrerne kan for eksempel delvis være flyktninger og delvis være annen type innvandring som flyktninger genererer, slik som familiegenforening – eller det kan være annen type innvandring fra landgruppe 3.⁵

Først har vi beregnet effekten av 10 000 ekstra innvandringer i ett enkeltår, deretter har vi beregnet effekten av 10 000 ekstra hvert år. Tallet 10 000 er valgt fordi det er et rundt tall som er enkelt å regne med. Dersom man ønsker å se effekten av 20 000 ekstra innvandrere fra landgruppe 3, kan effekten av 10 000 innvandringer multipliseres med to. Nedenfor viser vi en tabell med resultater for 10, 15, 20 og 25 000 ekstra innvandringer. I alle disse tilfellene er det tatt utgangspunkt i resultatene fra mellomalternativet (MMMM) i de ordinære befolkningsframskrivingene. Den eneste endringen som er gjort, er altså at vi har pusset på ekstra innvandring fra landgruppe 3.

Resultater

Resultater fra denne stiliserte beregningen er vist i tabell 1. De fire første kolonnene viser effekten av ekstra innvandring ett enkeltår. Dersom det skulle komme 10 000 ekstra innvandrere til Norge fra landgruppe 3 i 2016, blir folketallet 1. januar 2017 i vår modell 10 000 høyere enn det ellers ville vært. Noen av disse vil utvandre igjen, noen vil få barn. Siden de fleste som innvandler til Norge er relativt unge, er det få av de ekstra innvandrerne som vil dø de første tiårene. Det er altså fødsler og utvandringer som forklarer mesteparten av effekten på folketalsutviklingen. Etter noen tiår, i 2040, er folketallet i Norge 9943 høyere enn det ville vært uten den ekstra innvandringen i 2016. Utvandringen og fødslene har altså omtrent oppveid hverandre. For innvandringer på 15 000, 20 000 og 25 000 ekstra i 2016 er effekten tilsvarende – utvandringen oppveies av fruktbarheten og effekten på folketallet er omtrent den samme som da innvandrerne nettopp hadde kommet.

Tabell 1. Effekten av ekstra innvandring fra landgruppe 3 på folketallet i Norge, framskrevet til 2040

	Ekstra innvandring ett år (2016)				Ekstra innvandring hvert år fra og med 2016			
	10.000 ekstra	15.000 ekstra	20.000 ekstra	25.000 ekstra	10.000 ekstra	15.000 ekstra	20.000 ekstra	25.000 ekstra
2017	10 000	15 000	20 00	25 000	10 000	15 000	20 000	25 000
2020	9 389	14 084	18 779	23 473	38 435	57 653	76 871	960 88
2030	9 896	14 844	19 792	24 740	135 170	20 2755	270 339	337 925
2040	9 943	14 915	19 886	24 858	234 724	35 2087	469 449	586 811

Dersom vi ser forbi 2040 og fram mot 2100, er effekten ganske lik: 10 000 ekstra innvandringer i 2016 gir en økning i folketallet i 2100 på omtrent 9 000. Dette henger delvis sammen med at fruktbarheten blant innvandervinner fra landgruppe 3, som tidligere var relativt høy, nå er nede i 2,1 barn per kvinne (2013). Kort fortalt betyr 2,1 barn per kvinne at generasjonene erstatter hverandre, dersom vi ser bort fra inn- og utvandring. Og siden sannsynligheten for å utvandre er høyest de første årene etter innvandring, og siden norskfødte barn av innvandrere har lavere sannsynlighet for å utvandre enn foreldrene, betyr utvandring stadig mindre jo lenger fram i tid vi ser. På den andre siden begynner dødsfall blant de ekstra innvandrerne å bety stadig mer når vi nærmer oss 2100.

De fire siste kolonnene viser effekten når den ekstra innvandringen kommer hvert år. Med 10 000 ekstra innvandrere fra landgruppe 3 hvert år fra og med 2016 og 24 år fram i tid, blir folketallet i Norge i 2040 235 000 høyere enn det ellers ville vært. Med 25 000 ekstra hvert år blir effekten 2,5 ganger så stor: 587 000 høyere folketall i 2040 enn det ellers ville vært.

I mellomalternativet (MMMM) er folketallet i 2040 6 324 000, og 1 270 000 personer, eller 20 prosent av befolkningen, er innvandrere (fra alle deler av verden) mens 387 000 (6 prosent) er født i Norge med to innvandrerforeldre. Dersom vi legger på 10 000 ekstra innvandringer hvert år fra landgruppe 3 blir folketallet 6 558 000 i 2040, der 1 443 000 (22 prosent) er innvandrere og 432 000 (6,5 prosent) er født i Norge med to innvandrerforeldre. Med 25 000 ekstra hvert år blir folketallet i 2040 6 910 000, med 1 700 000 (25 prosent) innvandrere og 500 000 (7 prosent) norskfødte med to innvandrerforeldre, som vist i figur 1.

SSBs befolkningsframskrivinger kommer i flere alternativer, med ulike forutsetninger om blant annet fruktbarhet, levealder og innvandring. Dersom vi tar utgangspunkt i mellomalternativet (MMMM), og legger til 10 000 ekstra innvandringer fra landgruppe 3 hvert år fram til 2040, blir folketallet i 2040 litt høyere enn i alternativet med konstant innvandring (MMMK). Dersom vi legger til 20 000, får vi en folketalsutvikling som først ligger over alternativet for høy innvandring (MMMH), men som kommer under dette alternativet når vi nærmer oss 2040. Hvis vi legger til 30 000 ekstra innvandrere fra landgruppe 3 hvert år, gir dette et folketall som først er høyere og deretter lavere enn i alternativet for høy nasjonal vekst (HHMH) ettersom vi nærmer oss 2040.

¹ I 2013 var samlet fruktbarhestall (SFT) blant innvandrere fra landgruppe 3 (Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa utenfor EU) på 2,13 barn per kvinne. For innvandrere fra Vest-Europa, USA, Canada, Australia og New Zealand var SFT på 1,81 barn per kvinne, mens den var på 1,94 for innvandrere fra østeuropeiske EU-land. For resten av befolkningen var SFT på 1,74 barn per kvinne.

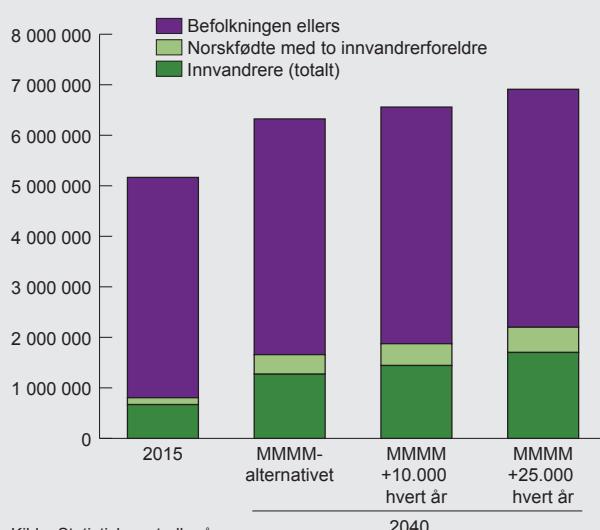
² Vi bruker de siste framskrivingene, som kom i juni 2014 (www.ssb.no/folkfram). Nye framskrivinger med oppdaterte forutsetninger kommer i juni 2016.

³ Studien er gjort på oppdrag fra Justisdepartementet

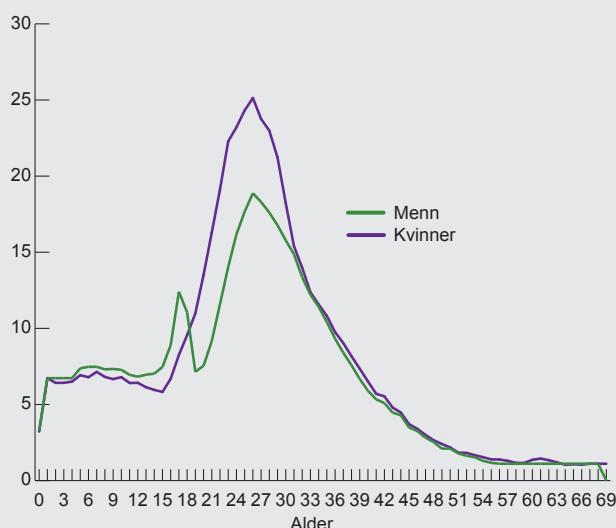
⁴ Selv om mange av dem som har innvandret fra landgruppe 3 har vært flyktninger, består denne gruppen også av familieinnvandrere til flyktninger, ektefeller til andre personer i Norge, studenter, aupairer og noen arbeidsinnvandrere, som også er med på å påvirke sannsynlighetene og andelene som brukes i modellen.

⁵ Denne analysen går altså ikke inn på spørsmålet om hvor mange ekstra innvandringer en flyktning medfører. Dersom man for eksempel antar at én flyktning genererer 0,6 ekstra innvandringer, kan man se for seg at 6250 av de 10 000 ekstra innvandringerne er flyktninger, mens 3750 er innvandring som de 6250 flyktningene har ført til.

Figur 1. Befolkningsetters innvandringsbakgrunn, registrert i 2015 og framskrevet i ulike alternativer i 2040

Figur 2. Fordelingen av innvandring fra landgruppe 3 etter ettårig alder og kjønn, 1990-2013

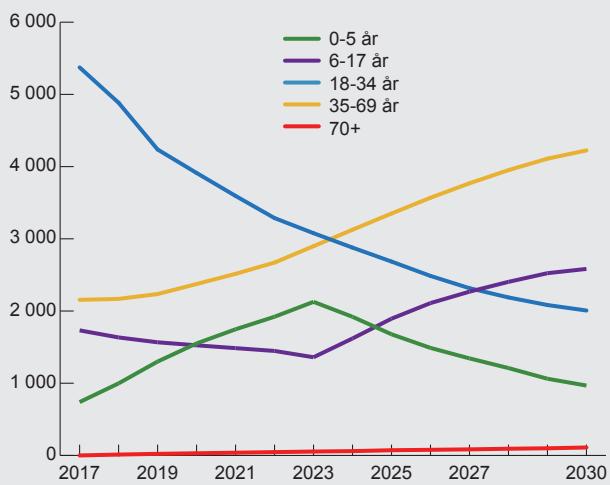
Aldersfordeling

I denne studien er de ekstra innvandrerne fordelt etter alder og kjønn på samme måte som innvandringen fra landgruppe 3 har fordelt seg siden 1990 (se figur 2). Denne aldersfordelingen ligner på typiske alders- og kjønnsfordelinger blant migranter. Relativt mange i ung voksen alder, en del barn, men få eldre. I figur 2 ser vi også en liten topp blant unge menn i alderen 16-18 år.

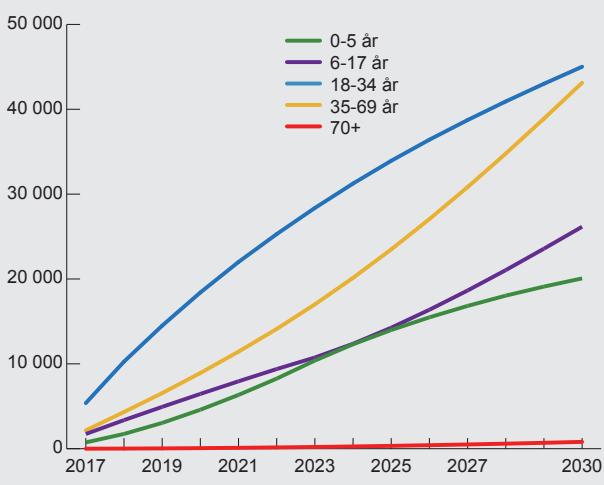
Når vi legger denne alders- og kjønnsfordelingen til grunn, blir effekten av 10 000 ekstra innvandrerne følgelig særlig stor blant unge voksne – i alle fall i de første årene etter innvandringen. Etter hvert som noen av de ekstra innvandrerne får barn, vil vi se en klar økning i de yngste aldersgruppene, samtidig som en del av de unge voksne enten utvandrer igjen eller kommer over i eldre aldersgrupper. Denne effekten på ulike aldersgrupper av 10 000 ekstra innvandrerne ett år er vist i figur 3.

Dersom vi legger til grunn 10 000 ekstra innvandrerne fra landgruppe 3 hvert eneste år i 14 år framover – altså fram til 2030 – blir det en klar økning i alle aldersgrupper (figur 4), bortsett fra for den eldste aldersgruppen, som nesten ikke blir berørt. I

Figur 3. Økning i antall personer i ulike aldersgrupper som følge av 10.000 ekstra innvandringer fra landgruppe 3 ett i 2016, framskrevet for 2017-2030

Figur 4. Økning i antall personer i ulike aldersgrupper som følge av 10.000 ekstra innvandringer fra landgruppe 3 hvert år fra 2016, framskrevet for 2017-2030

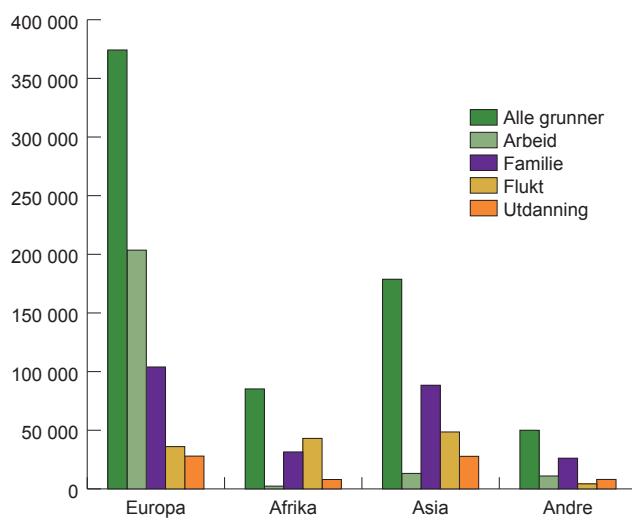

prosent av befolkningen i de ulike aldersgruppene er økningen fram til 2030 størst blant de aller yngste (0-5 år).

10 000 ekstra innvandringer hvert år vil gi en økning i antallet personer i det som kan kalles arbeidsfør alder (18- 69 år) på nær 90 000 personer i 2030. Antallet småbarn i alderen 0-5 år øker med 20 000, og antallet barn og unge i alderen 6-17 år øker med 26 000. Igjen kan denne effektendobles dersom man ønsker anslag for effekten av 20 000 ekstra innvandringer hvert år fra landgruppe 3.

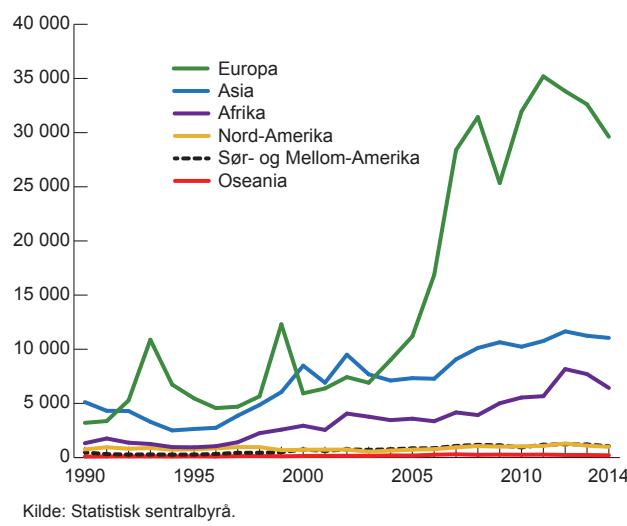
I denne stiliserte beregningen har vi ikke tatt stilling til hvorvidt det er rimelig eller ikke med en ekstra innvandring på 10 000 fra landgruppe 3 i tillegg til det som er framskrevet i mellomalternativet (MMMM). Målet med beregningene har vært å illustrere hva en slik ekstrainnvandring vil kunne føre til for befolkningsutviklingen i Norge, basert på modellene vi har brukt i befolkningsframskrivingene som kom i juni 2014. Nye befolkningsframskrivinger skal publiseres i juni 2016, og da vil vi presentere oppdaterte anslag for hva SSB mener mest trolig kan bli den framtidige utviklingen i både fruktbarhet, dødelighet, innvandring, utvandring og innenlandsflytting.

Figur 4.5. Samlet innvandring fra ikke-nordiske land 1990-2014 etter landbakgrunn og innvandringsgrunn

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.6. Innvandringer fra ikke-nordiske land i alt etter landbakgrunn 1990 - 2014

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.3. Innvandringer fra ikke-nordiske land etter landbakgrunn og hyppigste begrunnelse. 2014

	I alt	Arbeid	Familie	Flukt
Europa unntatt Tyrkia	29 616	19 029	8 614	92
Afrika	6 431	193	2 107	3 572
Asia med Tyrkia	11 047	1 491	4 358	2 931
Nord-Amerika	990	395	395	-
Sør- og Mellom-Amerika	1 050	147	544	4
Oseania	209	106	73	-

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

er korttidsarbeidsinnvandring ikke med i disse tallene. Flukt har vært den tredje hyppigste begrunnen med 19 prosent. Antall innvandringer med denne begrunnen har ligget mellom 5 000 og 8 000 etter 2000, med de høyeste tallene i kjølvannet av kriger og andre kriser. Arbeidsinnvandringen var meget lav i årene 1990-2003. Den sterke økningen i arbeidsinnvandring, særlig fra nye østeuropeiske EU-land, kulminerte i 2011 etter fluktuaasjon etter finanskrisen. Men også etter 2011 har arbeidsinnvandringen vært over 20 000 per år.

Figur 4.5 fordeler den samlede innvandringen fra ikke-nordiske land over perioden 1990-2014 på både innvandringsgrunn og landbakgrunn. Den viser at det er europeere som har stått for nesten hele arbeidsinnvandringen i denne perioden. Her dominerer østeuropeere. Når det gjelder flyktninger, tok Norge imot nesten 22 000 fra Balkan, spesielt Bosnia, i årene 1992-1994, samt relativt mange fra Kosovo i 1999. Fra 2000 har de fleste flyktningene kommet fra Afrika og Asia. Familieinnvandringen er i hovedsak en sekundær innvandring som kommer i ettertid av innvandring som følge av særlig arbeid og flukt. Den har økt relativt jevnt etter 1990, men prioriteringer og kapasitet i UDI kan i noen grad ha påvirket forløpet. Tabell 4.3 viser at 2014 ikke avviker kvalitativt fra disse hovedmønstrene i innvandrernes fordeling på landgrupper og innvandringsgrunn.

Figur 4.6 viser at dominansen av europeere i den raskt økende arbeidsinnvandringen har ført til at det er europeere som står bak den sterke veksten i den samlede innvandringen etter 2004. For 2015 vil imidlertid bildet av den reelle fluktbegrunnede innvandringen fra Asia endres kraftig hvis man inkluderer et realistisk anslag på hvor mange av de mer enn 31 000 asylsøkerne som vil få innvilget opphold i Norge. Nær halvparten av disse kommer fra Syria og Afghanistan. Ved årsskiftet var det ifølge UDI 21 922 personer i mottak som ventet på oppholdsvedtak. En del av disse vil få avslag på grunnlag av Dublin-avtalen eller trygt tredjeland. Erfaring tilsier at rundt 75 prosent av søkerne blir innvilget. Av de 21 922 som ventet på vedtak, kan et 15 000 være et realistisk anslag på hvor mange som får opphold som flyktninger.

Tall for utvandring er mer usikre enn annen statistikk som bygger på folkeregisterdata. For det første melder ikke alle fra til folkeregisteret idet de flytter til utlandet. For det andre svekkes informasjonsverdien av at noen av disse blir formelt registrert utvandret først flere år etter at de faktisk flyttet fra Norge. Den statistikken man har, viser at det er flest menn blant de over 20 000 innvandrerne som utvandrer fra Norge årlig, og over halvparten av utvandrerne er i aldersgruppen 18-34 år. Det reflekterer at det er flest unge menn blant alle innvandrere som bor i Norge. Men manlige innvandrere hadde i alle årene 2000-2013 også høyere utvandringsfrekvens enn kvinnelige. For innvandrerne sett under ett har utvandringsfrekvensene de siste årene ligget på rundt 4-5 prosent. Det er innvandrere med kort botid som har de høyeste utvandringsfrekvensene. Mer enn 10 prosent av dem som har vært i Norge i 0-2 år, utvandrer per år. Blant innvandrerne fra land i Vest-Europa, USA og Canada, utvandrer nærmere 8 prosent hvert år. Her teller svenske innvandrere tungt. Blant innvandrere fra land i Afrika og Asia utvandrer knapt 3 prosent. Utvandring av innvandrere fra østeuropeiske EU-land har variert mye.

4.1.6. Befolkningen med innvanderbakgrunn

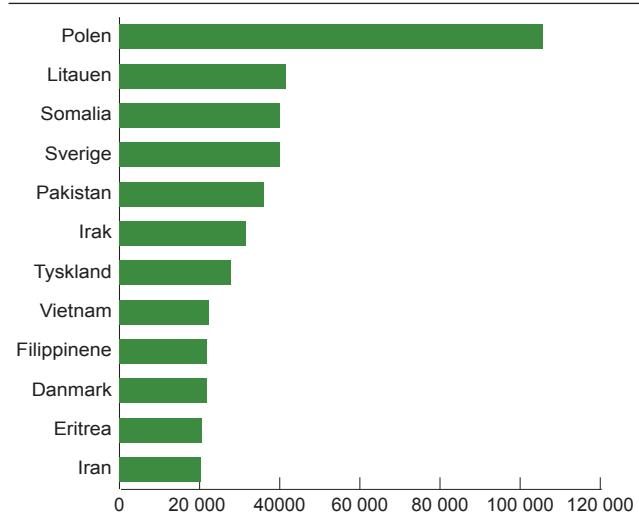
Tabell 4.4 og figur 4.7 viser hvordan den historiske inn- og utvandringen nå preger sammensetningen av Norges befolkning med hensyn til utenlandsk versus norsk bakgrunn. Per 1. januar 2016 utgjorde summen av innvandrere og norskfødte med innvanderforeldre (etterkommere) vel 848 000. Det tilsvarte 16,2 prosent av folkemengden, mot 11,3 prosent ved inngangen til 2010. Andelene ved inngangen til 2016 for innvandrerne og etterkommerne hver for seg var henholdsvis 13,3 og 2,9 prosent. Personer med europeisk bakgrunn utgjorde da 8,6 prosent av samlet befolkning og over halvparten av befolkningen med innvanderbakgrunn. Arbeidsinnvandrere dominerer denne gruppen. Gruppert på hvert enkelt opprinnelsesland, har polakkene i flere år utgjort den største gruppen med innvanderbakgrunn. Polakkene med etterkommere utgjorde 105 725 personer, tilsvarende 2 prosent av folkemengden per 1. januar 2015. Dette er over det dobbelte av de nest høyeste andelene som har Sverige og Litauen som landbakgrunn.

4.1.7. Nærmere om asylsøkere og flyktninger

Strømmen av asylsøkere til Norge og andre europeiske land var et dominerende tema i den politiske debatten i fra sommeren 2015. Intensiteten i strømmen skapte i seg selv store problemer knyttet til registrering og mot-takskapasitet. Debatten om hvor mange asylsøkere som bør få opphold, og en strengere praksis med hensyn til innvilgelse av opphold, skyldes dessuten at flyktninger i svært stor grad er avhengig av offentlig forsorgelse, ofte i mange år etter bosetting. I Norge førte den plutselige og sterke økningen i asylsøkere til at det måtte utarbeides et nytt statsbudsjett som økte bevilgningene til flyktningefeltet i 2016 med 9,5 milliarder (Prop. 1S Tillegg 1 (2015-2016)). Boks 2.1 i Økonomiske analyser 4/2015 inneholder en analyse av virkningene over de kommende fire årene av at flyktningestrømmen øker utover det normale. Disse momentene motiverer en mer enn vanlig detaljert beskrivelse av omfanget og sammensetningen av asylsøkerne i et økonomisk utsyn over 2015.

I årene 2010 – 2014 lå det årlige tallet på asylsøkere til Norge relativt stabilt med variasjoner mellom vel 9 000 i 2011 og nær 12 000 i 2013. Flyktningestrømmen høsten 2015, særlig fra Syria, men også Afghanistan, førte til at tallet på asylsøkere gikk fra 11 480 i 2014 til 31 145 i 2015. Antall beboere i asylmottak økte fra 14 525 ved inngangen til 2015 til en topp på 31 987 i uke 49. I første uke av 2016 var beboertallet falt noe, til 30 477, se figur 4.9. Figur 4.9 og tabell 4.5 viser asylsøkerne som kom i 2015 var dominert av voksne. I desember 2015 var det 20 982 voksne beboere i asylmottak, som utgjorde 69 prosent av alle beboere. 9 500 av beboerne hadde syrisk statsborgerskap, mens nesten 6 000 kom fra Afghanistan. 3 588 og 2 950 beboere kom fra henholdsvis Eritrea og Irak. Andelen mindreårige, dvs. yngre enn 18 år, er klart størst for afghanerne med 60 prosent. Den tilsvarende andelen for syrerne er 24 prosent.

Figur 4.7. Viktigste opprinnelsesland for innvandrere og norskfødte med innvanderforeldre per 1. januar 2016

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.4. Viktigste opprinnelsesland for innvandrere og norskfødte med innvanderforeldre per 1. januar 2015. Andel av folkemengden per 1. januar 2010 og 2016. Prosent

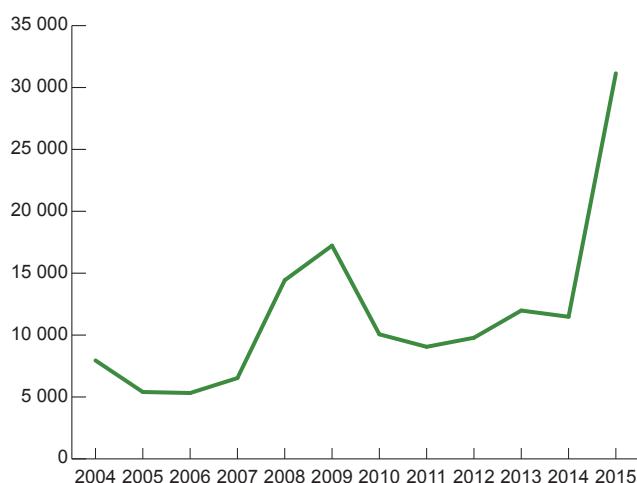
	Innvandrere og norskfødte med innvanderforeldre		Innvandrere	
	2010	2016	2010	2016
Totalt	11,3	16,2	9,4	13,3
Polen	1,1	2,0	1,0	1,8
Litauen	0,2	0,8	0,2	0,7
Sverige	0,6	0,8	0,6	0,7
Somalia	0,5	0,8	0,4	0,5
Pakistan	0,6	0,7	0,4	0,4
Irak	0,5	0,6	0,4	0,4
Tyskland	0,5	0,5	0,4	0,5
Vietnam	0,4	0,4	0,3	0,3
Danmark	0,4	0,4	0,4	0,4
Filippinene	0,3	0,4	0,3	0,4
Eritrea	0,1	0,4	0,1	0,3
Europa	5,6	8,6	5,0	7,3
Asia	3,7	4,7	2,8	3,4
Afrika	1,4	2,2	1,0	1,5
Amerika	0,6	0,7	0,5	0,6
Oseania	0,0	0,0	0,0	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

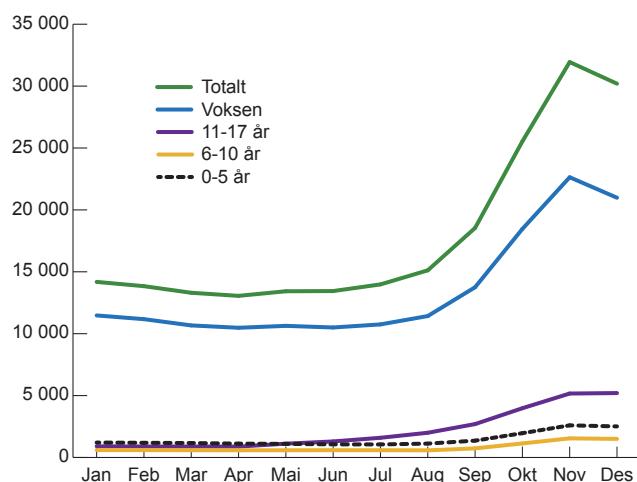
Tabell 4.5. Antall beboere i asylmottak i desember 2015 etter alder og statsborgerskap for land med størst asylsøking til Norge

	0-5 år	6-10 år	11-17 år	Voksen	Total
Totalt	2 510	1 501	5 203	20 982	30 196
Herav, etter statsborgerskap					
Syria	958	531	836	7 175	9 500
Afghanistan	377	309	2 895	2 395	5 976
Eritrea	150	48	535	2 855	3 588
Irak	273	247	237	2 193	2 950
Iran	113	79	122	1 284	1 598
Etiopia	127	35	127	1 097	1 386
Statsløs	114	73	115	920	1 222

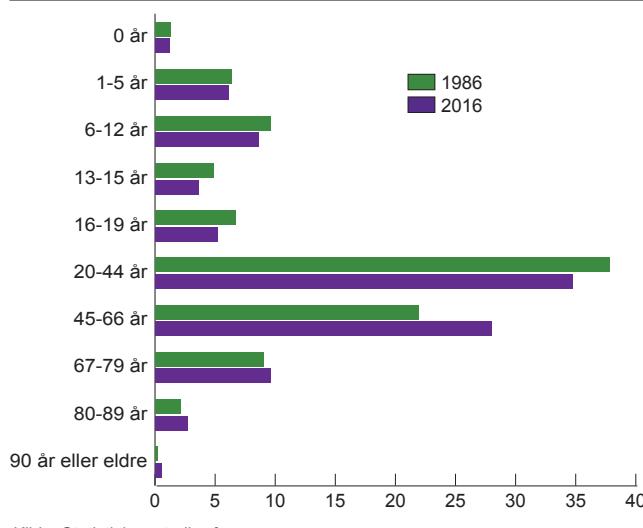
Kilde: Utledningsdirektoratet.

Figur 4.8. Asylsøkere til Norge. Personer

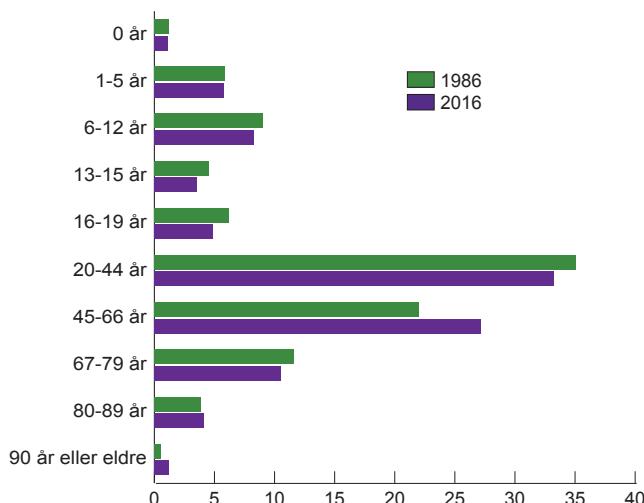
Kilde: Utledningsdirektoratet.

Figur 4.9. Beboere i asylmottak etter alder hver måned i 2015

Kilde: Utledningsdirektoratet.

Figur 4.10. Andel av mannlig befolkning i ulike aldersgrupper per 1. januar 1986 og 2016. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.11. Andel av kvinnelig befolkning i ulike aldersgrupper per 1. januar 1986 og 2016. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

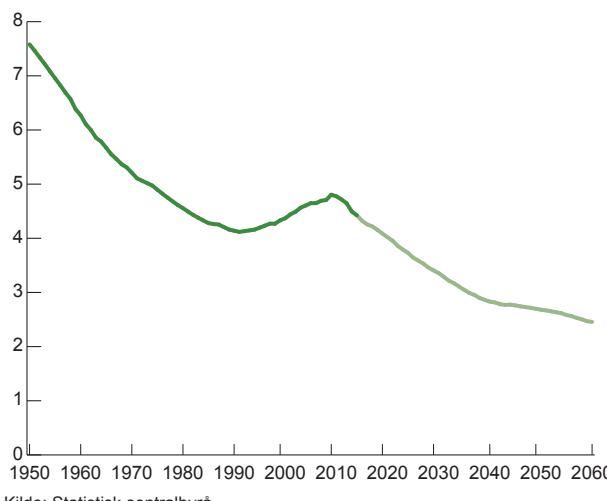
Kostnadene knyttet til asylsøkerne består for det første av mottakskostnader før eventuell bosetting. Dette omfatter registrering, saksbehandling, drift av asylmottak og omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere (EMA) under 18 år. For det andre kommer det flyktningrelaterte kostnader etter innvilget opphold og bosetting som følge av introduksjonsordningen. For EMA gjelder spesielle regler for behandling både før og etter bosetting som slår ut i langt høyere kostnader enn for voksne asylsøkere, se tabell 2.3 i Prop. 1S Tillegg 1 (2015-2016). Ifølge UDI koster en vanlig plass i et asylmottak i ett år ca. 152 000 kroner. Tilsvarende plass for EMA koster i gjennomsnitt ca. 462 000 kroner i året. I samme tabell anslås den årlige kostnaden per asylsøker etter bosetting til 253 000 kroner for voksne, dvs. eldre enn 18 år. For EMA under 15 år er anslaget 1 416 000 kroner, og for EMA mellom 15 og 18 år er det 769 000 kroner.

4.1.8. Alderssammensetning

Andelen av befolkningen som er i yrkesaktiv alder bestemmer sammen med produktivitet og graden av ressursutnyttelse forbruksmulighetene per innbygger. Offentlige finanser, særlig på lang sikt, avhenger i stor grad av befolkningens arbeidsinnsats. En meget stor del av offentlige utgifter, både kontantoverføringer og skattefinansierte tjenester, går til personer som er yngre eller eldre enn dem som er i yrkesaktiv alder. Utenom statens inntekter fra salg av olje og gass og avkastning av Statens pensjonsfond – Utland, bestemmes de aller fleste skattegrunnlagene direkte eller indirekte av arbeidsinnsats i den formelle delen av økonomien.

Yrkesaktiv alder defineres ulikt. I Norge går kjerneintervallet fra og med 20 til og med 66 år, og dette brukes som grensene i det følgende. Tallene i figur 4.10 viser at 62,7 prosent av den mannlige delen av folkemengden befant seg i den yrkesaktive aldersgruppen per 1. januar 2016. For kvinner var den tilsvarende andelen 65,4 prosent (figur 4.11). Sammenlignet med aldersfordelingen 30 år tidligere (1986), har det skjedd en

Figur 4.12. Antall i yrkesaktiv alder (20-66 år) i forhold til antall 67 år eller eldre. Historisk utvikling 1950-2014 forlenget med middelalternativet (MMMM) i befolkningsfremskrivningene fra 2014

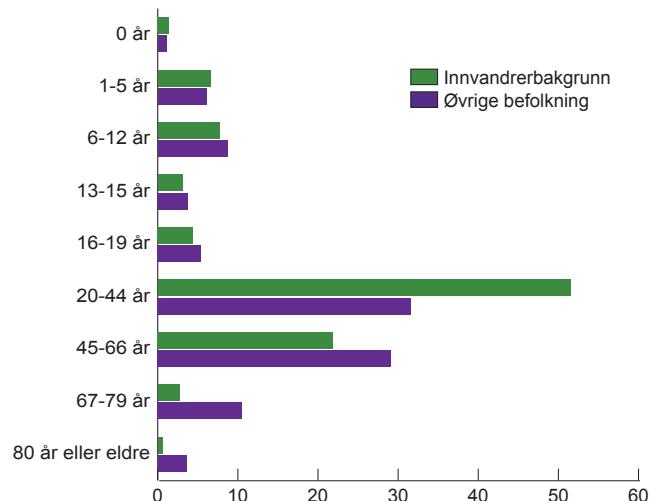
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

klar økning i 45-60 åringenes andel. For menn økte denne fra 21,9 til 28 prosent, for kvinner fra 22 til 27,2 prosent. Dette er en forsmak på den sterke økningen Norge vil oppleve i den demografiske forsørgelsesbyrden i tiårene fremover. I forhold til 1986 har andelen 67 år eller eldre foreløpig økt relativt lite, fra 13,7 til 14,3 prosent. Figur 4.12 viser at dette skyldes at Norge relativt nylig har lagt bak seg en yngrebølge fra 1990 til rundt 2010.

Figur 4.13 og 4.14 viser at innvandringen har bidratt til å forsinke aldringen av Norges befolkning. Slik vil det være i mange år fremover. Hvorvidt den økonomiske byrden av å forsørge de eldre påvirkes av innvandring, avhenger imidlertid også av innvandrernes evne til å forsørge seg selv gjennom arbeid. Blant bosatte med innvanderbakgrunn (innvandrere pluss norskfødte med innvandrerforeldre) var det ved inngangen til 2015 et langt sterkere innslag av 20-44-åringar enn i aldersfordelingen for den øvrige befolkningen som domineres av dem de fleste vil si har norsk bakgrunn. For menn med innvanderbakgrunn var andelen 51,5 prosent mot 31,6 prosent for menn med norsk bakgrunn. For kvinner var de tilsvarende andelene 51,6 og 30,1 prosent. For barn og ungdom var det for begge kjønn relativt små forskjeller mellom befolkningsandelen for de to gruppene. Forholdsvis er det derimot klart flere i gruppen 44 år eller eldre blant dem som har norsk fremfor utenlands bakgrunn.

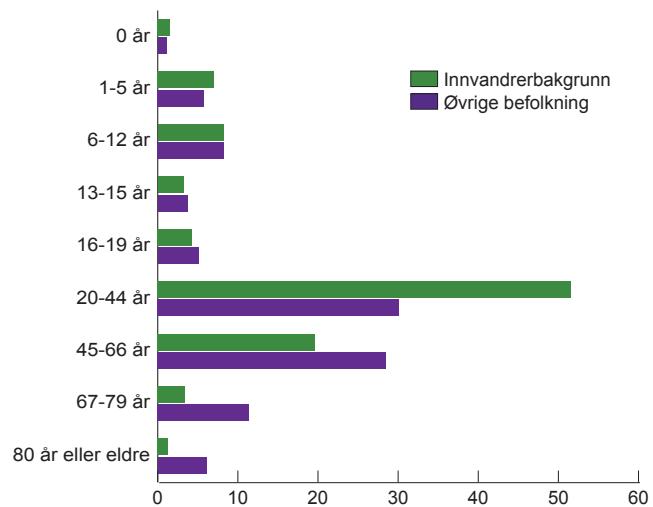
Den sterke arbeidsinnvandringen etter 2005 bidro til at andelen 20-44-åringar økte fra 2001 til 2015. Økningen var vel 3 prosentpoeng for menn og nær 4 prosentpoeng for kvinner. Også i gruppen 45-66 år økte befolkningsandelen blant bosatte med innvanderbakgrunn i denne perioden. For både kvinner og menn med norsk bakgrunn var utviklingen mindre entydig fra 2001 til 2015. For begge kjønn falt andelen i gruppen 20-44 år, mens andelen i gruppen 45-66 år økte.

Figur 4.13 . Aldersfordeling for bosatte menn med henholdsvis innvanderbakgrunn og norsk bakgrunn (øvrig befolkning). Prosent av samlet folkemengde i ulike aldersgrupper per 1. januar 2015. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.14. Aldersfordeling for bosatte kvinner med henholdsvis innvanderbakgrunn og norsk bakgrunn (øvrig befolkning). Prosent av samlet folkemengde i ulike aldersgrupper per 1. januar 2015. Prosent

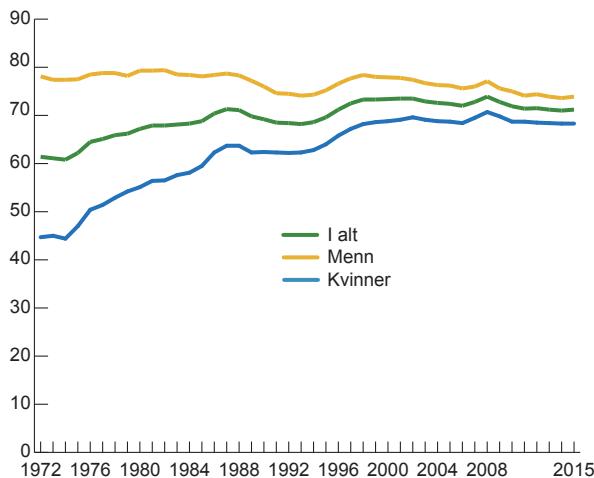
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Arbeidsinnsats

4.2.1. Yrkesdeltaking og sysselsetting

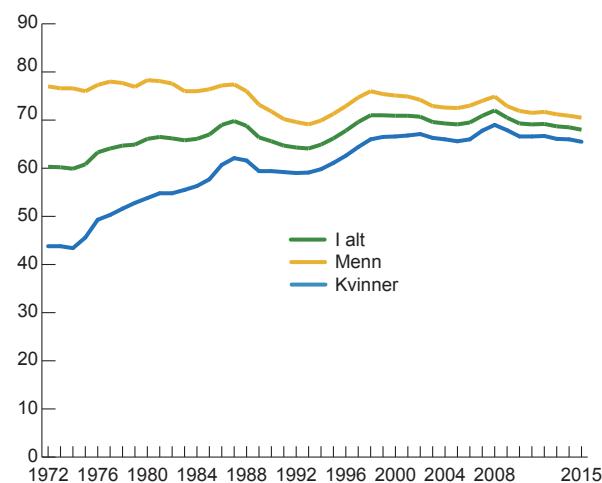
Arbeidsstyrken er summen av sysselsatte og de arbeidsledige. I forhold til året før økte arbeidsstyrken med 38 000 og 30 000 i henholdsvis 2015 og 2014. Økningen fra 2014 til 2015 var tilnærmet den samme for menn som for kvinner. Siden 2000 har arbeidsstyrken økt med 322 000. Dette skyldes i all hovedsak vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder med 695 000 personer, se tabell 4.6, mye som et resultat av høy arbeidsinnvandring etter 2004. Yrkesdeltakingen, dvs. andelen av en befolkningsgruppe som er i arbeidsstyrken, falt svakt med i alt 2,3 prosentpoeng fra 2000 til 2015 når man ser menn og kvinner i aldersgruppen 15-74 år under ett, se tabell 4.6 og figur 4.15. For denne gruppen var yrkesdeltakingen vel 71 prosent i 2015. Bortsett en

Figur 4.15. Yrkesdeltaking i befolkningen 15-74 år. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.16. Sysselsettingsandeler for befolkningen 15-74 år. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.6. Fordeling av personer i alder 15-74 år på arbeidsstyrke, etter kjønn. Prosent der intet annet angitt

	1990	2000	2010	2014	2015
Kvinner og menn 15-74 år, 1000 personer	3 094	3 201	3 618	3 850	3 896
I arbeidsstyrken	69,2	73,4	71,9	71,0	71,1
Sysselsatte	65,6	70,9	69,3	68,5	68,0
Arbeidsledige (AKU)	5,2	3,4	3,6	3,5	4,4
Utenfor arbeidsstyrken	30,8	26,6	28,1	29,0	28,9
Menn 15-74 år, 1000 personer	1 554	1 614	1 836	1 964	1 989
I arbeidsstyrken	76,0	77,9	75,1	73,6	73,9
Sysselsatte	71,8	75,1	71,9	70,9	70,5
Arbeidsledige (AKU)	5,6	3,7	4,1	3,7	4,6
Utenfor arbeidsstyrken	24,0	22,1	25,0	26,4	26,1
Kvinner 15-74 år, 1000 personer	1 540	1 587	1 781	1 886	1 907
I arbeidsstyrken	62,4	68,8	68,7	68,2	68,3
Sysselsatte	59,4	66,6	66,6	66,0	65,5
Arbeidsledige (AKU)	4,8	3,2	3,0	3,3	4,1
Utenfor arbeidsstyrken	37,6	31,2	31,3	31,7	31,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Arbeidskraftundersøkelsen.

midlertidig topp i yrkesdeltakingen i 2008 som følge av høykonjunktur og sterkt press i arbeidsmarkedet, har den samlede yrkesdeltakingen for kvinner holdt seg tilnærmet konstant siden århundreskiftet, mens det har vært en svakt synkende tendens for menn.

Ifølge nasjonalregnskapet ble det utført 2,44 millioner heltidsekvivalente årsverk i norsk økonomi i 2015. Til sammenligning var dette tallet 2,43 i 2014 og 2,29 i 2010. Sysselsettingsandelen måler antall sysselsatt per person i en gitt befolkningsgruppe. Den er lavere enn forholdet mellom arbeidsstyrken per person, fordi arbeidsledige inngår i arbeidsstyrken. Tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser at sysselsettingsandelen var 68 prosent for aldersgruppen 15-74 år i 2015 når menn og kvinner ses under ett. Det er tilnærmet 4 prosentpoeng lavere enn i toppåret 2008. Fallet i denne perioden var noe sterkere for menn enn

for kvinner, jf. figur 4.16. Forskjellen mellom menns og kvinnernas sysselsettingsandel har likevel endret seg relativt lite etter 2008. For både menn og kvinner har fallet skjedd i aldersgruppen som er yngre enn 55 år, mens sysselsettingsandelen for gruppen 55-74 år har holdt seg tilnærmet uendret. Et unntak er aldersgruppen 60-64 år hvor andelen har økt. Pensjonsreformen er sannsynligvis en av vårsakene til dette, da den har styrket incentivene til å stå i arbeid for mange i privat sektor. Avsnitt 4.2 går litt nærmere inn på dette.

Den samlede sysselsettingsandelen falt også i forhold til 2014. Nedgangen på 0,5 prosentpoeng reflekterer i hovedsak økningen i arbeidsledigheten fra 3,5 i 2014 til 4,4 prosent i 2015, målt ved AKU-tall. Ledighetstall basert på AKU er noe høyere enn tallene for registrert ledighet fra NAV, vesentlig fordi SSBs tall også fanger opp dem som søker arbeid på andre måter enn via NAV. Det gjelder særlig ungdom og andre nykommere på arbeidsmarkedet uten krav på dagpenger. Ved internasjonale sammenligninger er det SSBs tall som brukes.

Et mål på arbeidsinnsats som fanger opp både sysselsettingsandel og arbeidstid, er timeverk utført av en gruppe omregnet til heltidsjobber per person i gruppen. Med heltidsjobb mener her 37,5 timeverk per uke. Tabell 4.7 viser at antall heltidsjobber tilsvarte 85,3 prosent av antall sysselsatte i 2014 for menn og kvinner sett under ett. Dersom alle hadde jobbet full tid, ville dette forholdstallet vært 100 prosent. Deltidsarbeid har med andre ord redusert de sysselsattes samlede arbeidsinnsats med tilnærmet 15 prosent sammenlignet med den hypotetiske situasjonen der alle jobber heltid. For kvinner er den tilsvarende reduksjonen 21,7 prosent, for menn 8,5 prosent. Sammenlignet med sysselsettingsandelen ligger heltidsjobber per person vel 10 prosentpoeng lavere for kvinner.

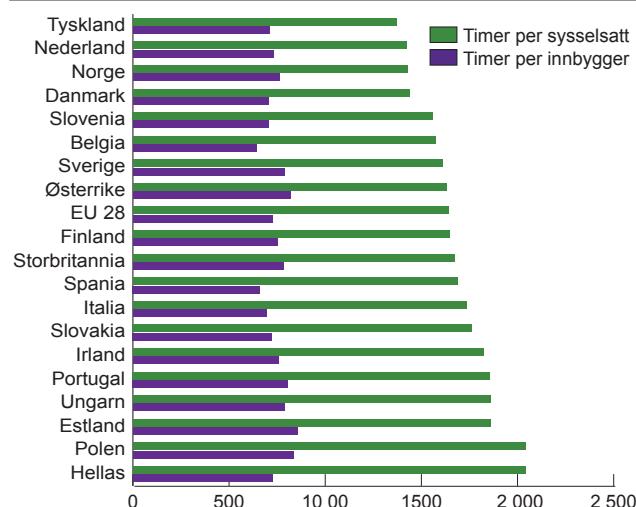
Norge er blant landene i OECD med høyest yrkesdeltaking. 80 prosent av befolkningen mellom 16 og 66 år er sysselsatt. Merk at denne aldersavgrensningen avviker

Tabell 4.7. Personer i alderen 15-74 år, sysselsatte og heltidsjobber etter kjønn og landbakgrunn. 2014. 1000 personer og jobber

	Befolking	Syssel-satte	Heltids-jobber	Sysselsettings-andel, % av befolkning	Heltidsjobber, % av befolkning	Heltidsjobber, % av sysselsatte
Menn	1975	1408	1288	71,3	65,2	91,5
kvinner	1896	1242	973	65,5	51,3	78,3
Totalt	3871	2650	2261	68,5	58,4	85,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.17. Utførte timeverk per innbygger og per sysselsatt i utvalgte OECD-land. 2014 Figur 4.16. Sysselsettingsandeler for befolkningen 15-74 år. Prosent

Kilde: OECD.

fra den som brukes i AKU og som er brukt ellers i dette kapitlet. Det gir ulik tallfesting av gitte begreper. I gjennomsnitt jobber en sysselsatt i Norge vel 1400 timer per år, mens et fullt årsverk utgjør drøyt 1700 timer. Figur 4.17 viser at den gjennomsnittlige arbeidstiden er blant de lave i OECD-området. I 2014 lå antall utførte timer per sysselsatt på nivå med Tyskland, Nederland og Danmark, og klart under gjennomsnittet for EU (28 land). Derimot ligger arbeidsinnsatsen målt ved timeverk per innbygger på linje med gjennomsnittet for OECD. Høy sysselsettingsandel for kvinner er hovedårsaken til at disse to målene spriker. I tillegg jobber relativt mange ved siden av studier i Norge. Høy sysselsettingsandel for kvinner i Norge reflekterer blant annet at mer av omsorgen for barn og eldre er flyttet fra husholdningene til den formelle økonomien, spesielt kommunene. Når husholdningsproduksjon uteslates, kan man si at man undervurderer befolkningens, spesielt kvinnenes, samlede arbeidsinnsats. Undervurderingen er trolig størst for land med lav kvinnelig yrkesdeltakelse, altså mindre for Norge enn for de fleste andre land.

4.2.2. Arbeidskraftreserver

Selv i den hypotetiske situasjonen der den enkelte selv fritt velger sin arbeidstid, vil det være lønnsomt for samfunnet dersom arbeidsinnsatsen øker fra det selvvalgte nivået. Dette gjelder selv om den samfunnsøkonomiske vurderingen verdsetter hvert individets fritid like høyt som individene selv. Den samfunnsøkonomiske gevinsten av mer arbeid skyldes at direkte og

indirekte skatter på arbeidsinnsats fører til at en ekstra arbeidstime kaster mer av seg for samfunnet enn for den enkelte arbeidstilbyder. Skatteinntaket representerer en ekstra verdi som – via det offentlige – tilfaller andre enn arbeidstilbyderen. For det første finansierer det forbruket til dem som ikke er fullt ut selvforsørget via trygder og andre overføringer. For det andre finansierer det kostnadene knyttet til kollektive goder og offentlig tjenesteproduksjon.

Gevinsten for samfunnet av en gitt økning i arbeidsinnsatsen er større dersom økningen kommer blant dem som selv gjerne vil arbeide mer. For disse kaster en ekstra arbeidstime mer av seg i form av økt inntekt og forbruk enn den gjør som fritid. I tillegg kommer den ekstra verdiskapingen som tilsvarer skatteinntakene. Arbeidsledige er kanskje det beste eksempelet på dette.

Som nevnt foran, er sysselsettingsandelen relativt høy i Norge. De lettest tilgjengelige arbeidskraftreservene er derfor langt på vei høystet. Det er særlig innenfor fire grupper hvor det er gode grunner til å regne med en stor gevinst for samfunnet dersom man lyktes med å stimulere den enkeltes arbeidstilbud. Dette gjelder:

- Eldre arbeidskraft som har muligheten til å gå av med alderspensjon;
- En del uføre og andre mottakere av helserelaterte offentlige stønader som egentlig er i stand til å utføre en del jobber, da ofte også med positiv helseeffekt.
- Ungdom som faller fra under videregående og høyere utdanning, eller bruker lengre tid enn den normerte på fullføring;
- Innvandrere i yrkesaktiv alder som ikke er integrert i arbeidsmarkedet;

Når det gjelder *utsettelse av alderspensjonering*, har pensjonsreformen av 2011 gitt en relativt sterk økning i incentivene til å stå i arbeid, men foreløpig gjelder det i all hovedsak bare ansatte i privat sektor som før reformen hadde adgang til subsidiert førtidspensjonering fra 62 år gjennom AFP-ordningen. En SSB-analyse av den norske pensjonsreformen⁴ argumenterer det for at reformen vil øke sysselsettingen gradvis fremover forbi et nivå i 2016 som ligger 7,1 prosent høyere enn i et scenario med det tidligere pensjonssystemet. Grundigere empiriske analyser av de observerte

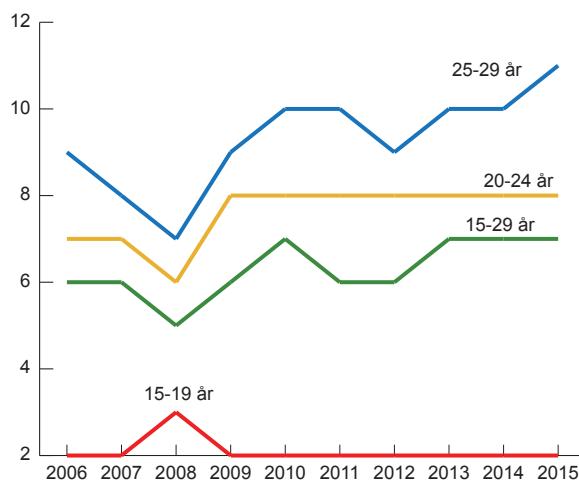
⁴ Fredriksen, D., E. Holmøy, B. Strøm og N. M. Stølen (2015): Fiscal effects of the Norwegian pension reform. A micro-macro assessment, Discussion paper 821, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.8. Gjennomstrømning i videregående opplæring, etter studieretning og fullføringsgrad. 2009-2014. Andel elever. Prosent

Studieretninger	Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregå- ende opplæring etter 5 år	Avbrutt videre- gående opplæring	Gjennomført VKII/gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
Alle	56	14	6	0	8	16
Allmennfaglig	73	10	2	0	7	7
Yrkesfaglig	39	19	9	0	8	25

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.18. Personer i alderen 15-29 år som hverken er sysselsatt eller under utdanning. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

endringene i løpende timeverkstilbud og avgang tyder på at arbeidstilboret reagerer enda kraftigere på de styrkede arbeidsincentivene enn det som ble forutsatt i den nevnte SSB-analysen.⁵ En analyse utført av NAV⁶ anslår at yrkesdeltakelsen i aldersgruppen 62-66 år har økt med 7 prosentpoeng fra 2008 til 2014. Gevinstene for samfunnet vil være store hvis man får realisert ønskene om økt arbeidstilbud, først og fremst gjennom utsatt avgang. Dette krever imidlertid at arbeidsgiverne er villig til å beholde og/eller ansette eldre arbeidskraft. Effektene av pensjonsreformen vil kunne forsterkes betydelig dersom man harmoniserer reglene for offentlig tjenestepensjon med de nye prinsippene i folketrygden.

NAV har anslått at ca. 656 000 årsverk, tilsvarende 18,8 prosent av foljemengden i alderen 16-67 år, går tapt som følge av dårlig helse eller mangel på ordinært arbeid. Gjennomstrømningen i de relaterte trygdeordningene innebærer at det står vel 1,5 millioner personer bak de 656 000 tapte årsverkene. Dette er et rent hypotetisk tap. Mange uføre og syke kan ikke jobbe selv om de vil. Men det er også grunn til å tro at mange uføre er i stand til å utføre meningsfullt arbeid, ofte med en helsegevinst for dem selv. I 2014 var rundt 8 prosent av befolkningen uføretrygdede, en andel som er høyere

⁵ Hernæs, E., S. Markussen, J. Piggot og K. Røed (2015): Pension Reform and Labor Supply: *Flexibility vs. Prescription*, IZA DP No. 8812.

⁶ Dahl, E. H. og O. C. Lien (2013): Pensjonsreformen – flere i arbeid, NAV Arbeid og velferd, 1/2013.

enn i de fleste andre OECD-land. Også sykefraværet er høyere i Norge enn i de fleste andre land.

En gruppe som vies spesiell oppmerksomhet i arbeidsmarkedspolitikken, er de såkalte «NEETene» som er unge mellom 15 og 29 år (av og til settes øvre grense til 24 år) som hverken er sysselsatt, under utdanning eller i opplæring. Oppmerksomheten skyldes at ledighet i ung alder kan sette seg fast. Da går mange, kanskje alle, arbeidsår tapt, man forsøges livet ut av det offentlige, samtidig som ledighet reduserer helse og livskvalitet. NEET-andelen av Norges befolkning i alderen 15-29 år har variert mellom 6 og 7 prosent siden 2009, se figur 4.18. Dette er beregnet på grunnlag av AKU-tall som gir noe lavere NEET-andeler enn man får ved å bruke registertall som ikke fanger opp like mange former for utdanning. I de tre siste årene har andelen vært 7 prosent, hvilket tilsvarer 70 000 personer. Ved siden av Nederland har Norge den laveste NEET-andelen i Europa. I motsatt ende av skalaen hadde Hellas, Italia og Spania NEET-andeler mellom 20 og 30 prosent i 2013. Gjennomsnittet for EU var ca. 16 prosent i 2013. Ikke overraskende øker NEET-andelen i Norge med alder. For aldersgruppen 25-29 år var den i 2015 11 prosent, mens den var 8 prosent for gruppen 20-24 år. Utover hva man kan forvente som følge av graviditet og fødsler, er det ingen klare kjønnssorskjeller i norske NEET-andeler. En SSB-analyse viser at 42 prosent av dem som var i NEET-gruppen i 2008, var sysselsatt i 2012. 7 prosent var da i utdanning, 8 prosent var arbeidsledige, 15 prosent mottok en helserelatert ytelse, og de resterende hadde ukjent status. Av dem som var i NEET-gruppen i 2008, var det 28 prosent som var det i kun ett år, 8 prosent var sammenhengende NEET i to år, 5 prosent var NEET i tre år, 4 prosent i fire år, og 20 prosent var fortsatt NEET fem år etter første måling. OECD påpeker i sin *Skills Outlook* fra 2015 at NEET-gruppen har svakere arbeidsmarkedstilknytning i Norge enn tilsvarende gruppe i andre land. En relativt høy andel av den norske NEET-gruppen søker ikke aktivt arbeid, og mange faller fra under utdanning, spesielt innenfor yrkesfagene. Antall unge på trygdeytelser øker, selv om nivået fortsatt er lavt. I aldersgruppen 25-29 år var 2 prosent menn og 1,8 prosent kvinner uføretrygdet ved utgangen av 2015.

Tabell 4.8 viser at bare 56 prosent av de 62 800 elevene som startet i videregående opplæring høsten 2009, hadde fullført på normert tid. 14 prosent fullførte på mer enn normert tid. Resten – 30 prosent – fortsatt er i videregående opplæring (6 prosent), ikke bestått fagprøve (8) eller sluttet (16). Frafallet er betydelig større

Tabell 4.9. Gjennomstrømning i høyere utdanning etter utvalgte 5-årige masterutdanninger. Andel studenter som fullfører på normert tid, etter 7 år, eller gjør noe annet. Prosent

	2006-2013	2007-2014
Fullføringsstatus i alt	100	100
Fullført innen 5 år	51,3	51,8
Fullført innen 7 år	20,2	19,5
Fortsatt i et av studiene som inngår i utvalget	4,6	6,6
Fullført lavere grad	8	7,4
Fullført annen høyere grad enn de som inngår i utvalget	1	0,5
I gang med annet studium	4,4	5,1
Avbrutt i løpet av 1. år	3,6	3,3
Avbrutt senere	6,9	5,7

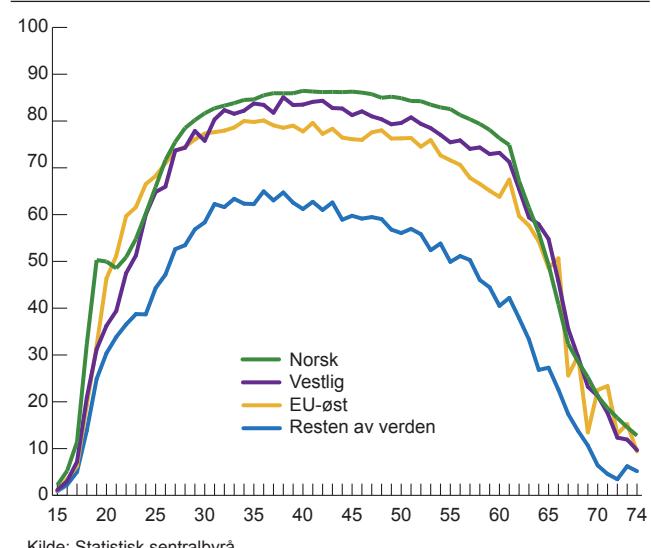
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

for yrkesfag enn allmennfag. Fullføringsprosenten har variert lite rundt 70 siden 1994, det første kullet som omfattes av denne statistikken. Fullføringsprosenten etter 5 år for menn i 2009-kullet var 76 prosent, mot 66 prosent for kvinnene. Andelen som sluttet underveis er redusert de siste årene, fra 18 prosent i 2004-kullet til dagens nivå på 16 prosent, men andelen som strøk til avsluttende prøve har økt fra 7 til 8 prosent.

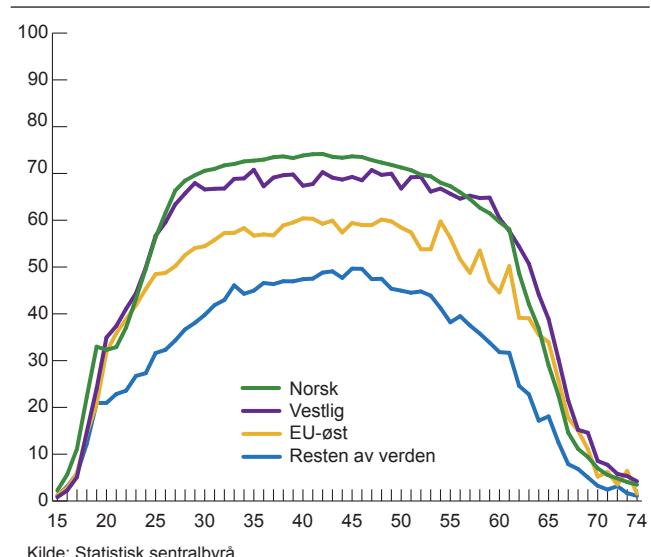
Tabell 4.9 viser at også gjennomføringen av 5-årige masterutdanninger ofte tar lenger tid enn normert. Av dem som startet i 2007, fullførte bare 52 prosent på normert tid. Rundt 20 prosent hadde fullført etter 7 år. Fullføringsandelen endret seg lite mellom de to startårene. Andelen som avbrøt studiet var 9 prosent av dem som startet i 2007, 1 prosentpoeng lavere enn tilsvarende andel for dem startet året før.

Innvandrernes sysselsetting varierer mye, og variasjonen kan skyldes flere forhold som ikke har noe med landbakgrunn å gjøre. Figur 4.19 og 4.20 viser antall heltidsjobber per person i hver befolkningsgruppe. Antall heltidsjobber beregnes som i tabell 4.7, det vil si at faktisk antall timeverk utført av en befolkningsgruppe divideres på antall timer i et heltidsårsverk som er definert som 37,5 timer per uke. Beskrivelsen heltidsjobbandeler i 2014 i Figur 4.19 og 4.20 gjør det mulig å kontrollere for kjønn og alder (horisontal akse). Avhengig av opprinnelsesregion, har innbyggerne en av fire land(gruppe)bakrunner: 1) Norsk; 2) Vestlig (Vest-Europa, USA, Canada, Australia og New Zealand); 3) EU-øst (østeuropeiske EU-land); 4) Resten (Afrika, Asia, Latin-Amerika mm.). Uavhengig av kjønn og landbakgrunn følger heltidsjobbandelene en klokkeform når man beveger fra ung til gammel langs den horisontale aldersaksen. For menn ligger heltidsjobbandelene for menn med norsk, vestlig, og EU-øst nær hverandre, men med noe lavere arbeidsinnsats blant menn fra EU-øst mellom 35 og 60 år. Menn med bakgrunn fra gruppen med blant annet Afrika og Asia, jobber vesentlig mindre enn de tre andre gruppene. Forskjellen er relativt konstant nær 20 prosentpoeng i alderstrinnene fra 35 til nesten 65 år. Den tilsvarende sammenlikningen for kvinner i figur 4.20 viser svært liten forskjell på kvinner med norske og vestlig

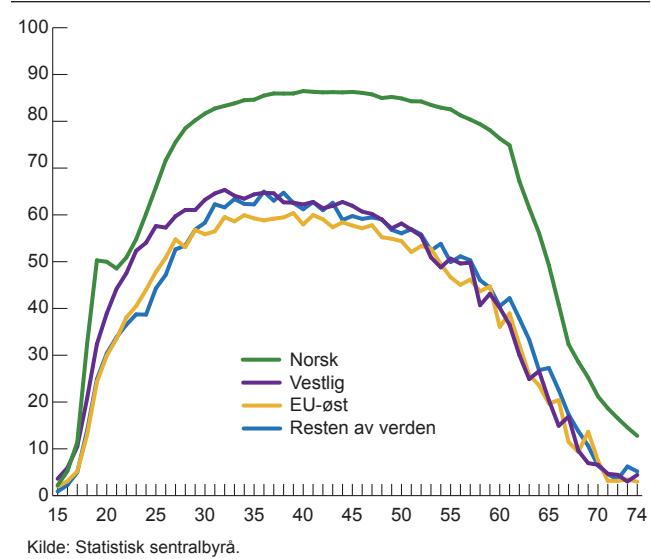
Figur 4.19. Andel heltidsjobber blant menn, etter ettårig alder og landbakgrunn i 2014. Prosent

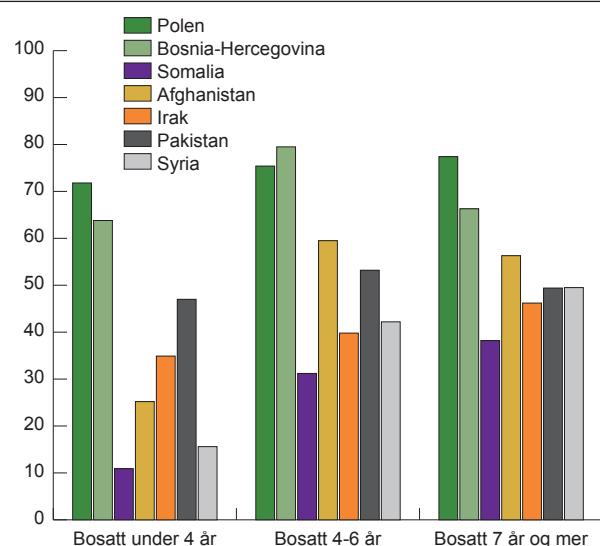
Figur 4.20. Andel heltidsjobber blant kvinner, etter alder og landbakgrunn i 2014. Prosent

Figur 4.21. Andel heltidsjobber blant menn fra blant annet Afrika og Asia i 2008, 2010 og 2014, samt menn med norsk bakgrunn i 2014, etter alder. Prosent

Figur 4.22. Sysselsettingsandeler etter land og botid i 2014.

Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

landbakgrunn. Heltidsjobbandelene for kvinner fra landgruppen med blant annet Afrika og Asia lå nær 25 prosent lavere enn andelene for kvinner med norsk bakgrunn for middelaldrende kvinner. Arbeidsinnsatsen hos kvinner fra EU-øst ligger ca. 15 prosentpoeng under norske kvinnernas innsats.

Har det skjedd noen endring over tid i posisjonen og formen på aldersprofilen for landgruppen med blant annet Afrika og Asia? På dette kan man i stor grad svare nei med støtte i figur 4.21. Den tydeligste endringen er heltidsjobbandelene falt noe fra 2008 til 2010 og 2014 i alderstrinnene 20-30 år. Dette kan reflektere økt omfang av utdanning i denne gruppen. Avstanden opp til norske menns arbeidsinnsats er omtrent uendret når man sammenligner like alderstrinn. For kvinner finner man langt på vei de samme mønstrene som for menn, når man justerer for nivåforskjellene mellom menn og kvinner.

Av naturlige grunner spiller botid en svært viktig rolle for sysselsettingen blant innvandrere fra landgruppen med blant annet Afrika og Asia. Det er her man finner de fleste flyktningene, kompetansenivået er ofte lavt, og deltakelse på introduksjonsprogrammet i de første årene etter bosetting kan redusere yrkesdeltakingen i disse årene. Figur 4.22 viser at sysselsettingsanden øker klart med botid for flyktningelandene Syria, Afghanistan, Irak og Somalia, men det er få av disse som når over 60 prosent sysselsatte for begge kjønn. Blant menn fra Sri Lanka er sysselsettingen 76 prosent. Lavest sysselsetting er det blant flyktninger med kortest botid, fra Somalia, Eritrea og Irak. Disse andelene vil nok øke med økende botid, men selv blant somaliere med mer enn 10 års botid er sysselsettingen knapt 50 prosent.

Mannlige flyktninger kommer raskere i arbeid enn flyktningkvinner. Blant dem med en botid på 4 år og

der mange har avsluttet introduksjonsprogrammet, er menn allerede oppe i 57 prosent sysselsatte, mens kvinnene ligger på 34 prosent. Kjønnsdifferansene må anses som betydelige helt opp til gruppene med en botid på 8 år og mer. En tydelig tilnærming skjer ikke før botid passerer 12 år.

5. Offentlig forvaltning

Som følge av sterkt nedgang i petroleumsinntektene, ble offentlig forvaltnings samlede inntekter redusert fra 2014 til 2015. Samtidig steg utgiftene, og sektorens nettofinansinvesteringer, eller samlede overskudd, ble redusert med 95 milliarder kroner. Sektorens finansformue fortsatte imidlertid å øke på grunn av pris- og kursgevinster på plasseringer i utlandet. Offentlig konsum økte i volum med 1,8 prosent i 2015. Regnet per innbygger var veksten på 0,8 prosent. Realinvesteringene i sektoren økte i volum med 3,2 prosent og sysselsettingen var 0,9 prosent høyere i 2015 sammenlignet med året før.

5.1 Offentlig forvaltnings inntekter, utgifter og finansiell stilling

Sterk reduksjon i statens petroleumsinntekter

Offentlig forvaltnings samlede inntekter anslås til 1 678 milliarder kroner i 2015, 14 milliarder lavere enn året før. Statens inntekter fra petroleumsvirksomheten anslås å utgjøre 184 milliarder kroner i 2015¹. Dette er mer enn 100 milliarder lavere enn året før, og en halvering sammenlignet med 2011. Nedgangen i petroleumsinntektene skyldes i hovedsak nedgang i prisene på olje og gass.

Gjennom skattleggingen og offentlig eierskap sikrer staten seg en stor del av de verdiene som blir skapt i petroleumssektoren. Dette er begrunnet med at olje- og gassressursene er fellesskapets eie og at den ekstraordinære avkastningen knyttet til utvinning av disse dermed skal komme fellesskapet til gode.

Statens petroleumsinntekter, ofte omtalt som statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomhet, består av tre hovedelementer:

Skatter og avgifter

Skatter og avgifter er i hovedsak knyttet til skatt på overskuddet til virksomheter som driver utvinning av

Tabell 5.1. Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter. Milliarder kroner

	2009	2011	2013	2014	2015
Inntekter	1 354	1 581	1 663	1 692	1 678
Skatter og avgifter	769	916	934	907	864
fra petroleumsvirksomhet	149	230	187	146	75
utenom petroleumsvirksomhet	619	686	747	761	789
Trygde- og pensjonspremier	233	259	293	313	327
Formuesinntekter	278	321	345	376	388
fra petroleumsvirksomhet	114	139	146	144	110
utenom petroleumsvirksomhet	164	182	199	232	279
Gebyrinntekter, brukerbetalinger, mv.	66	75	82	85	89
Løpende overføringer	8	9	9	10	9
Utgifter	1 103	1 205	1 331	1 417	1 499
Lønnskostnader	323	362	407	430	452
Kjøp av varer og tjenester	144	155	170	181	190
Produktkjøp til husholdninger	36	32	26	25	24
Formuesutgifter	52	58	63	68	73
Stønader til husholdninger	327	367	404	429	459
Subsidier	49	53	57	59	61
Løpende overføringer, inkl. kapitaloverføringer	63	67	76	84	90
til ideelle organisasjoner og andre	28	30	35	34	37
til utlandet	35	37	42	50	53
Bruttoinvestering i ikke-finansiell kapital	109	110	127	141	150
Nettofinansinvesteringer	251	375	331	275	180
Nto.fin.inv. i statsforvaltningen	275	395	355	299	202
Nto.fin.inv. i kommuneforvaltningen	-23	-20	-23	-23	-22
<i>Memo: Inntekter fra petroleumsvirksomhet</i>	263	370	333	290	184

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Basert på anslag på utlignede skatter fra petroleumssektoren.

Boks 5.1 Netto kontantstrøm fra olje- og gassutvinning

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten, definert som bruttoprodukt minus lønnskostnader og løpende investeringer, sank med 78 milliarder kroner til 238 milliarder kroner fra 2014 til 2015. Nedgangen i kontantstrømmen på 25 prosent skyldes blant annet en nedgang i den nominelle prisen på råolje målt i norske kroner på 32 prosent fra året før. Prisen på gass følger i store trekk oljeprisutviklingen, men med noe forsinkelse. Prisfallet ble motvirket av at samlet produksjonen av olje og gass steg med 5 prosent. Netto kontantstrøm ble i tillegg positivt påvirket av at investeringene falt med 24 milliarder kroner. Lønnskostnadene, som tilsvarer 17 prosent av netto kontantstrøm, falt med 2 milliarder kroner.

Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten i 2015 ble av Finansdepartementet i september anslått til 218 milliarder kroner, en reduksjon på 94 milliarder kroner fra 2014. Nedgangen skyldes både lavere skatteinntekter og reduksjon av inntektene til statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE). Statens nettokontantstrøm ble til en viss grad positivt påvirket av lavere investeringer fra SDØE og lavere renter.

petroleum. Disse virksomhetene betaler alminnelig selskapskatt – samt særskatt begrunnet med de spesielt gode fortjenestemulighetene i petroleumssektoren. I tillegg til overskuddsbasert skatt betaler virksomhetene arealavgift, CO₂-avgift og NO_x-avgift.

I boks 5.2 beskrives skattleggingen av petroleumsvirksomheten nærmere.

Inntekter fra SDØE

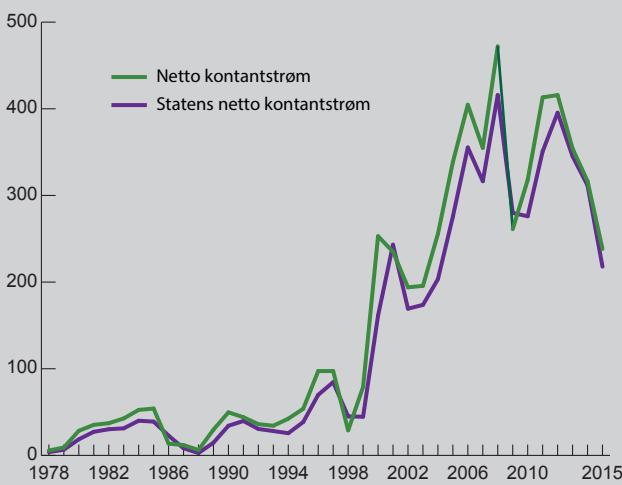
SDØE (Statens Direkte Økonomiske Engasjement) er en ordning der staten eier en del i mange olje- og gassfelt, rørledninger og landanlegg. Eierdelen i olje- og gassfeltene blir fastsatt i sammenheng med tildelingen av utvinningstillatelsen, og størrelsen varierer fra felt til felt. Som én av flere eiere dekker staten sin del av investeringene og driftskostnadene og får en tilsvarende del av inntektene fra utvinningstillatelsen.

Eierskap i Statoil

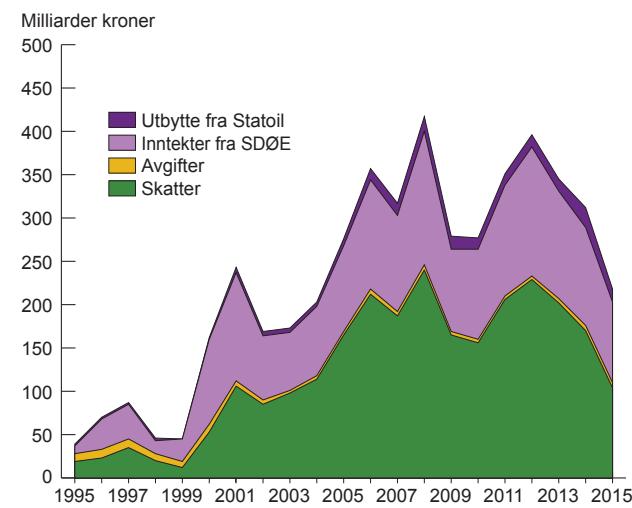
Statens eierskap i Statoil gir inntekter gjennom utbytte og eventuelt salg av aksjer. Statens eierandel i Statoil er nå på 67 prosent.

For å frikople offentlig ressursbruk på kort sikt fra de svingende petroleumsinntektene har Stortinget bestemt at den såkalte handlingsregelen skal være en rettesnor for den norske budsjettet. Statens petroleumsinntekter overføres i sin helhet til Statens pensjonsfond utland (SPU). Rammer for bruken av penger fra fondet bestemmes så av handlingsregelen. Denne regelen er en plan for jevn og gradvis økning i bruken av oljeinntekter, om lag i takt med utviklingen i forventet realavkastning av SPU, anslått til 4 prosent av fondskapitalen. Ved store endringer i SPU må endringer i «oljepengebruket» foretas over flere år. I prinsippet

Figur 1. Kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. Nominelle milliarder kroner

Figur 5.1. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomhet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

kan man si at det bare er 4 prosent av endringer i SPU som skal slå ut i endret «oljepengebruk», slik det måles i budsjett dokumentene (strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd). Det vil skjerme «oljepengebruken» fra kortsigte svingninger i oljeprisen og endringer i avkastningen av SPU.

Retningslinjene for uttak fra fondet understreker at hensynet til en stabil økonomisk utvikling skal tillegges betydelig vekt i utformingen av budsjettet. Andre land har også retningslinjer for statens budsjett politikk. Dette kan for eksempel være grenser for hvor stort budsjettunderskuddet kan være, grenser for storrelsen på offentlig gjeld eller skattenivå eller grenser for vekst i offentlige utgifter. Den norske handlingsregelen er tilpasset Norges særtrekk, med

Boks 5.2 Nærmere om petroleumsbeskatningen¹

Skattleggingen av norske og internasjonale selskaper som driver leting etter og utvinning av olje og gass på norsk sokkel bygger på reglene for ordinær bedriftsskattlegging, men er fastlagt i en egen petroleumsskattelov.

Skattesatser: Av inntekt fra petroleumsvirksomhet skal det betales alminnelig selskapsskatt – til og med 2015 27 prosent. Beregningen av alminnelig inntekt tar utgangspunkt i skattelovens vanlige regler i den utstrekning ikke annet følger av særreglene i petroleumsskattelova. På grunn av den ekstraordinære lønnsomheten ved utvinning av ressursene, såkalt grunnrente, skal det i tillegg sveres en særskatt – som siden 2013 har vært 51 prosent. Sokkelselskapenes marginalskatt er derved 78 prosent. I beregningsgrunnlaget for særskatten gis det et særskilt fradrag kalt friinntekt. På grunn av friinntekten er gjennomsnittlig skattesats lavere enn marginalskattesatsen.

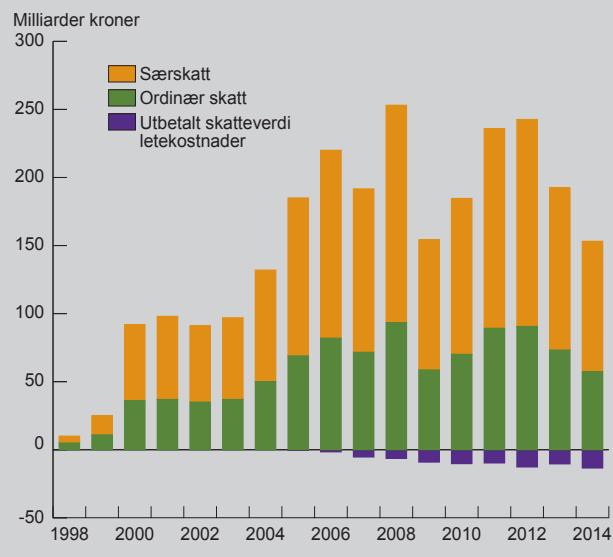
Normpriser: Petroleumsselskapene selger ofte utvunnet petroleum til beslektede selskaper. For ligningsmyndighetene ville det vært en svært vanskelig oppgave å vurdere om avtalt pris for det enkelte salget var markedsmessig. For å unngå dette problemet gir derfor loven hjemmel for at det kan fastsettes normpriser som ved ligningen skal erstatte den faktiske inntekten fra salget. Normprisen fastsettes av Petroleumsprisrådet, og skal tilsvare den prisen petroleum kunne vært omsatt til mellom uavhengige parter.

Avskrivninger: De viktigste driftsmidlene i sokkelvirksomheten, rørledninger og produksjonsinnretninger, kan avskrives lineært over 6 år og avskrivning kan påbegynnes etter hvert som utgiftene blir pådratt. Ved tilvirkning av for eksempel en plattform kan det derved foretas avskrivninger også i byggeperioden. De særliige avskrivningsreglene gjelder bare for faste anlegg på sokkelen. Andre driftsmidler avskrives etter de alminnelige reglene i skattelova.

Friinntekt: For å skjerme normalavkastningen fra særskatt er det et ekstra fradrag i utregningsgrunnlaget for særskatt, friinntekt. Fradraget er på 22 prosent av investeringene (5,5 prosent per år i fire år fra og med investeringsåret). Selskap som ikke er i skatteposisjon, kan føre fram underskudd og friinntekt med rente.

Overdragelser: Dersom overdragelser på sokkelen skulle vært behandlet etter vanlige regler, kunne de skattemessige effektene blitt betydelige – til selskapenes fordel eller

Figur 1. Utlignet skatt og utbetalte letekostnader i petroleumssektoren

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ulempe. For å unngå at skattereglene skal virke som insentiv eller disinsentiv til omstruktureringer, er det gitt regler om at overdragelser ikke kan skje uten at Finansdepartementet har samtykket i de skattemessige virkningene. Gjennom særskilte vedtak fastsetter departementet skattemessige vilkår for den enkelte overdragelsen for å sikre provenynøytralitet.

Underskudd og utbetalingsordning for undersøkelseskostnader: Underskudd i sokkelvirksomhet fremføres med tillegg av rente som legges til det akkumulerte underskuddet ved utgangen av hvert inntektsår. Ved realisasjon av virksomheten, eller ved sammenslutning av selskapet med et annet, kan underskuddet overføres til det overtakende selskapet. I den grad et sokkelunderskudd skyldes utgifter til undersøkelse etter petroleumsforekomster, kan selskapet alternativt kreve utbetalte fra staten skatteverdien av direkte og indirekte utgifter av denne art. Ved opphør av sokkelvirksomhet kan selskapet kreve utbetaling av skatteverdien av udekkekket underskudd. Reglene tar sikte på å senke inngangsbarriene for nye selskaper på sokkelen.

¹ Kilde: Oljeskattekontoret <http://www.skatteetaten.no/no/Bedrift-og-organisasjon/Rapportering-til-Skatteetaten/Oljeskatt/Presentasjon-av-Oljeskattekontoret/Tall-og-trender-fra-petroleumssektoren/>

store, men tidsavgrensede innbetalinger til staten fra petroleumsvirksomheten².

Andre skatter og avgifter

Av de samlede offentlige inntektene i 2015 utgjorde skatt på inntekt og formue fra lønnstakere og næringslivet utenom petroleumsvirksomhet om lag 25 prosent eller 422 milliarder kroner. Av dette utgjorde formuesskatten 13 milliarder. Formuesskatten er trappet ned

de siste årene gjennom reduksjon av skattesatsen og økning av bunnfradraget.

Andelen av inntektene som kommer fra avgifter i 2015 var noe lavere enn skattene – 22 prosent. Her finner vi poster som merverdiavgift, motorvognavgifter og avgifter på alkohol og tobakk. Trygde- og pensjonspremier fra lønnstakere og arbeidsgivere utgjorde 19 prosent av inntektene. Avgift på arv og gave, som er avviklet fra 2014, utgjorde tidligere noe over én promille av inntektene.

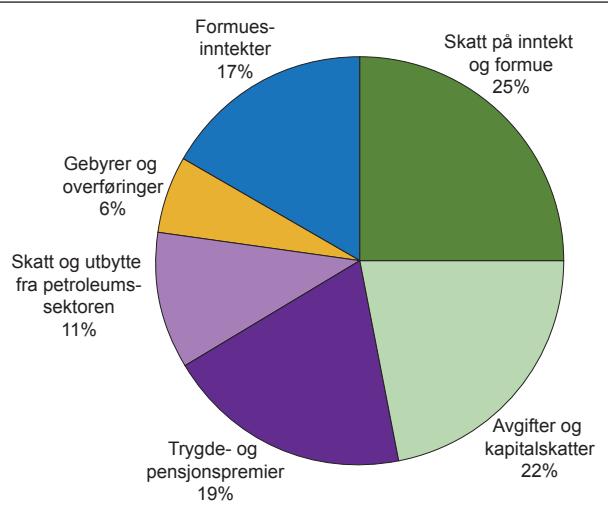
² Kilde: https://www.regjeringen.no/nb/tema/okonomi-og-budsjett/norsk_okonomi/bruk-av-oljepenger-/id449281/

Tabell 5.2. Skatter og avgifter i offentlig forvaltning. Milliarder kroner

	2009	2011	2013	2014	2015
Skatter unntatt ved utvinning av petroleum	334	368	401	404	422
Ordinær skatt på inntekt	291	319	348	350	372
Toppskatt og grunnrenteskatt mv.	23	26	28	28	28
Skatt på formue	12	13	14	14	13
Skatt på aksjeutbytte til utenlandske aksjonærer	1	2	3	4	1
Årsavgift på motorvogner betalt av husholdninger	7	7	8	8	8
Avgifter unntatt ved utvinning av petroleum	283	316	343	355	367
Merverdiavgift	186	211	235	244	254
Toll og eksportavgifter	2	3	3	3	4
Motorvognavgifter mv.	36	41	41	39	37
Miljø- og energiavgifter	19	20	20	20	22
Avgifter på alkohol, tobakk, legemidler og lotterier	26	26	26	29	29
Eiendomsskatt	7	8	9	10	10
Andre avgifter	7	8	9	9	10
Kapitalskatter	2	2	2	2	0
Avgift på arv og gaver	2	2	2	2	0
Trygde- og pensjonspremier	233	259	293	313	327
Medlemspremier til folketrygden	88	99	111	122	131
Medlemspremier til andre trygdeordninger	4	4	4	4	5
Arbeidsgiveravgift til folketrygden	127	140	158	165	171
Arbeidsgiverpremier til andre trygdeordninger	15	16	20	21	21
Skatter og avgifter fra petroleumsvirksomhet	149	230	187	146	75
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	146	227	182	140	68
Avgifter på utvinning av petroleum	4	4	5	6	7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.2. Offentlig forvaltnings inntekter etter art. Prosent av totale inntekter. 2015

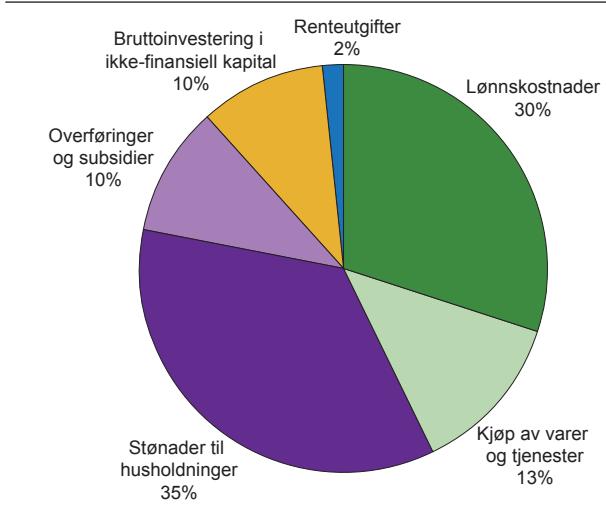

I motsetning til skattene og avgiftene nevnt ovenfor, kan petroleumsskattene variere en del fra år til år. I 2015 utgjorde de under 5 prosent av offentlige inntekter. Denne andelen har sunket etter 2011, da disse skattene utgjorde nesten 15 prosent av inntektene.

Økte stønadsutbetalinger

Offentlig forvaltnings utgifter er beregnet til knapt 1 500 milliarder i 2015, i underkant av 6 prosent høyere enn i 2014. Mer enn 40 prosent av de offentlige utgiftene består av lønnskostnader og kjøp av varer og tjenester som inngår i offentlig tjenesteproduksjon,

Figur 5.3. Offentlig forvaltnings utgifter etter art. Prosent av totale utgifter. 2015

mens drøyt en tredjedel er pensjoner og andre stønader til husholdningene, blant annet gjennom folketrygden.

Offentlig forvaltnings utbetalinger av pensjoner og stønader beløp seg til nesten 460 milliarder i 2015, noe som er 7 prosent mer enn i 2014. Den sterke veksten kan blant annet forklares med at det ble innført nye regler for uføreytelser i folketrygden fra 1. januar 2015. Uføretrygden skal gi en varig inntektssikring og være en kompensasjon for tap av inntekt målt ved inntekten de siste årene før uførheten oppstår, i motsetning til uførepensjonen som bygger på inntekt i hele

Tabell 5.3 Offentlig forvaltnings stønader til husholdninger.
Milliarder kroner

	2009	2011	2013	2014	2015
Stønader i alt	327	367	404	429	459
Pensjoner	200	221	256	274	299
Alderspensjoner	126	150	181	196	208
Uførepensjoner	67	63	68	71	83
Andre pensjoner	7	7	7	7	7
Arbeidsrelaterte stønader	83	99	102	105	109
Forsørgerstønader	10	11	10	12	14
Arbeidsløshetsstønader	.	36	36	35	35
Arbeidsavklaringspenger	21
Attføringsstønader	36	34	36	38	39
Sykepenger	14	16	17	18	19
Foreldrepenger	2	2	2	2	2
Andre arbeidsrelaterte stønader	20	20	20	20	20
Utdanningsstønader	9	10	8	11	11
Sosiale stønader	13	15	16	15	16
Andre stønader	2	3	3	4	3

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

yrkeskarrieren. Uføretrygden skal skattlegges som lønn. Personer som mottok uførepensjon når den nye ordningen trådte i kraft, fikk uførepensjonen automatisk regnet om til uføretrygd med virkning fra 1. januar 2015, og omfattes av de nye reglene for å kombinere uføreytelsen med arbeidsinntekt og av de nye skatteinngangene. For å tilpasse utbetalingen til den økte skatten, ble størrelsen på uføretrygden før skatt økt. Alle som mottok full uførepensjon, og som ikke hadde andre inntekter eller fradrag utover standardfradrag, fikk en ytelse etter skatt på samme nivå tidligere.

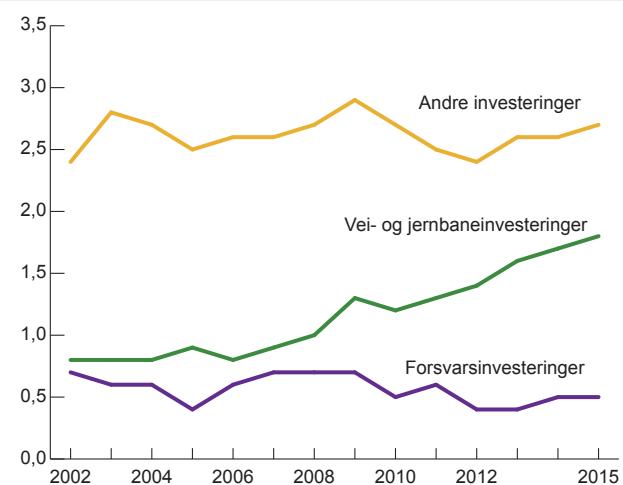
Arbeidsledighetsstønadene, herunder dagpenger gjennom folketrygden, utgjorde 14 milliarder i 2015. Dette var over 2 milliarder mer enn året før og om lag 3,5 milliarder mer enn i 2013, og økningen har sammenheng med den voksende arbeidsledigheten.

Investeringer i vei og jernbane

De siste 10 årene har offentlig forvaltnings utgifter i forbindelse med investeringer i vei og jernbane gjort et nivåskift oppover, noe som illustreres i figur 5.4. I perioden fram til 2007 tilsvarte offentlige investeringer i vei og jernbane om lag 0,8 prosent av BNP for Fastlands-Norge. I 2015 er det anslått at tilsvarende tall er 1,8 prosent. Samferdselsinvesteringer som andel av offentlig forvaltnings samlede investeringer i fast realkapital har økt fra 20 til 35 prosent i samme periode. Tallene inkluderer både investeringer som er finansiert direkte over de offentlige budsjettene og de som er finansiert av innbyggerne gjennom bompenger.

Forsvarets anskaffelse av nye kampfly vil være en betydelig utgiftspost for staten de nærmeste årene. Frem til 2025 skal Norge anskaffe inntil 52 kampfly med våpen og utstyr til en verdi av mer enn 65 milliarder kroner. Etter retningslinjene for nasjonalregnskap skal investeringer i realkapital utgiftsføres når eiendomsretten overføres til ny eier. I praksis vil dette ofte være på leveringstidspunktet. Før levering skjer vil betalingene

Figur 5.4 Offentlig forvaltnings investeringer i fast realkapital.
Prosent av BNP Fastlands-Norge

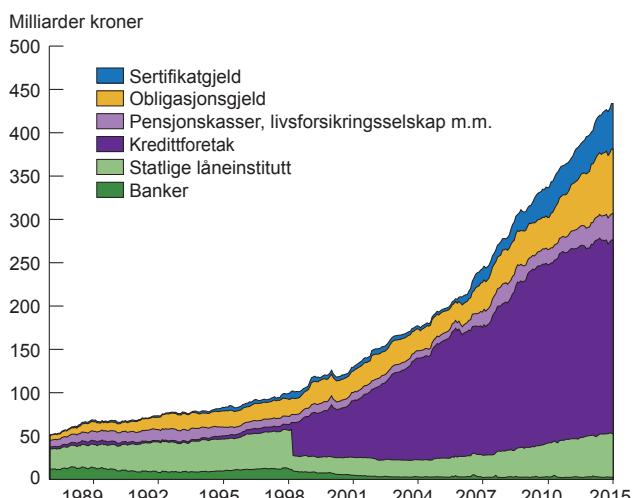
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ikke føres som en utgift, men klassifiseres som forskuddsbetaler i finansregnskapet. Fram til utgangen av 2015 er det ført om lag 8 milliarder som forskuddsbetaler. De to første kampflyene ble overtatt i 2015 og utgiftsført som investering i statistikken – samtidig som balanseposten for forskuddsbetaler ble redusert. Verdien er anslått til 1,3 milliarder per kampfly.

Overskudd i staten, underskudd i kommunen

Offentlig forvaltnings samlede overskudd for 2015 er anslått til 180 milliarder. Dette er 95 milliarder lavere enn året før og nedgangen skyldes i stor grad lavere offentlige inntekter fra petroleumsvirksomheten. Petroleumsinntektene tilfaller i sin helhet staten, og det er derfor statsforvaltningen som bidrar til det høye overskuddet. Statens overskudd er anslått til 202 milliarder kroner i 2015. Overskuddet er fremdeles høyt,

Figur 5.5 Kommuneforvaltningens innenlandske bruttogjeld (K2). Nominelle beløp¹

¹ I 1999 ble Kommunalbanken omdannet til aksjeselskap og skiftet sektor, fra statlig låneinstitutt til kreditforetak, i statistikken. Dette forklarer det markerte skiften i kommunenes gjeld på samme tid. Mer om kreditindikatoren: www.ssb.no/k2.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.4 Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter (bokførte verdier). Milliarder kroner

	2009	2011	2013	2014	2015
Inntekter	343,1	392,5	439,6	460,8	480,7
Skatter og avgifter	136,6	143,6	162,8	166,8	176,5
Formuesinntekter	13,6	19,8	17,2	19,7	18,5
Gebyrinntekter, brukerbetalinger, mv.	44,5	50,9	56,1	58,2	60,8
Overføringer	148,3	178,2	203,4	216,1	224,9
herav overføringer fra staten	143,9	173,5	197,9	211,0	219,8
Utgifter	364,3	408,8	461,2	485,4	502,4
Lønnskostnader	187,3	210,4	237,5	248,7	259,1
Kjøp av varer og tjenester	69,2	76,3	83,0	87,2	90,9
Produktkjøp og stønader til husholdninger	27,9	31,8	35,5	38,1	40,2
Overføringer, renter og subsidier	35,4	41,8	51,1	53,5	47,9
herav overføringer til staten	2,4	3,1	8,8	9,0	3,5
Bruttoinvestering i ikke-finansiell kapital	44,5	48,5	54,0	58,0	64,2
Nettofinansinvesteringer	-21,2	-16,4	-21,6	-24,6	-21,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

særlig i internasjonalt perspektiv, og gjør den norske staten i stand til å bygge opp en betydelig finansformue.

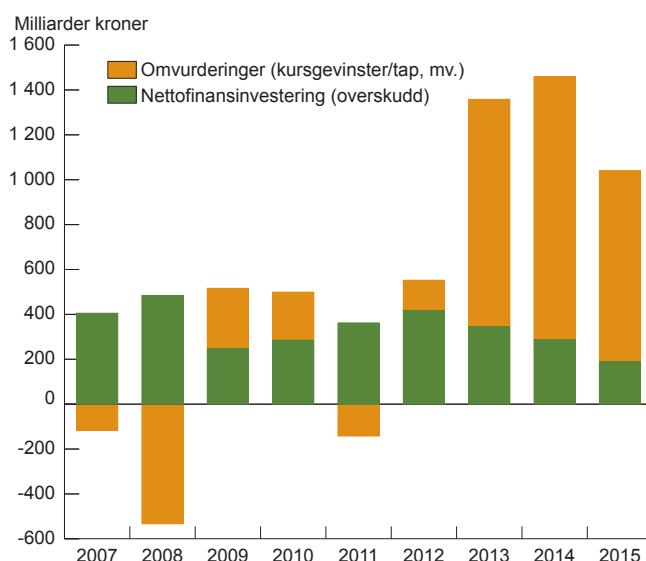
I kommuneforvaltningen økte inntektene noe sterke enn utgiftene i 2015, sammenlignet med 2014. Underskuddet er anslått til 22 milliarder kroner, målt i bokførte verdier. Perioden etter 2006 har vært preget av vedvarende underskudd i kommuneforvaltningen – til sammen om lag 175 milliarder perioden sett under ett. Et høyt investeringsnivå over tid har bidratt til dette. Dette har ført med seg en sterkt voksende gjeld. Figur 5.5 viser at kommunegjelden, målt ved kredittindikatoren K2, har vokst til drøyt 430 milliarder ved utgangen av 2015.

Tallene i figuren gir ikke uten videre et riktig bilde av gjeldsbyrden til kommunene og fylkeskommunene. Ikke all gjeld belaster kommunebudsjettene. Store deler av gjelden vil være knyttet til låneneformål som ikke, eller bare delvis, belaster kommuneøkonomien. Noe videreforsides til privatpersoner og selskaper, for eksempel boliglån fra Husbanken. Andre er forbundet med kompensasjonsordninger for skole og kirker, der staten dekker renteutgiftene. Videre er det slik at en del gjeld knytter seg til tjenester som finansieres av gebyrer fra innbyggerne. Dette gjelder særlig innen vann-, avløps- og renovasjonstjenestene. I tillegg til dette har kommuneforvaltningen bankinnskudd og diverse andre plasseringer, for eksempel knyttet til ubrukte lå nemidler, som reduserer rentebelastningen ved at de bidrar med renteinntekter. I Nasjonalbudsjettet for 2016 anslås at den rentebærende gjelden tilsvarer om lag 34 prosent av sektorens inntekter – noe som er vel 20 prosentenheter høyere enn for ti år siden.

Store kursgevinster tre år på rad

Foreløpige tall viser at offentlig forvaltnings nettofordringer utgjorde 8 880 milliarder kroner ved utgangen av 2015. Det er 13 prosent mer enn ved utgangen av 2014, da nettofordringene utgjorde 7 840 milliarder kroner.

Figur 5.6. Endring i offentlig forvaltnings netto finansformue

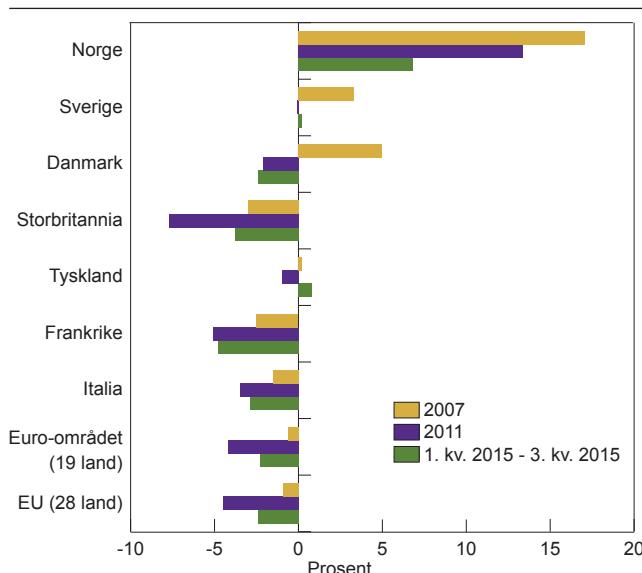

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Denne kraftige økningen i forvaltnings netto finansformue skjer til tross for fallende oljepris og svikt i inntektene fra petroleumsvirksomheten på norsk sokkel. Det løpende overskuddet, målt ved nettofinansinvesteringene, står for om lag 20 prosent av veksten i finansformuen på 1 040 milliarder kroner i 2015. Ser vi på de tre siste årene akkumulert, er denne andelen også om lag 20 prosent. De resterende 80 prosentene av formuesveksten forklares altså av valutakurs- og markedsprisgevinster. I figur 5.6 vises total endring i beholdningene av offentlig forvaltnings nettofordringer fordelt på overskudd (netto finansinvesteringer) og netto omvurderinger (netto gevinst) i hvert år siden 2007. Det går klart frem at en stor del av økningen i beholdningen av nettofordringer etter 2012 skyldes omvurderinger.

Mesteparten av offentlig forvaltnings finansformue er investert i utlandet gjennom Statens Pensjonsfond

Figur 5.7. Nettofinansinvesteringer i offentlig forvaltning. Prosent av BNP

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Utland. Det innebærer at verdien av investeringene er svært følsom for endringer i valutakursene. Den norske kronen har svekket seg kraftig mot både USD og EUR i årene etter 2012. Det innebærer at mye av veksten i finansformuen, målt i NOK, forklares av valutakursgevinster i denne perioden. Det betyr også at en eventuell fremtidig styrking av den norske kronen vil ha en motsatt effekt.

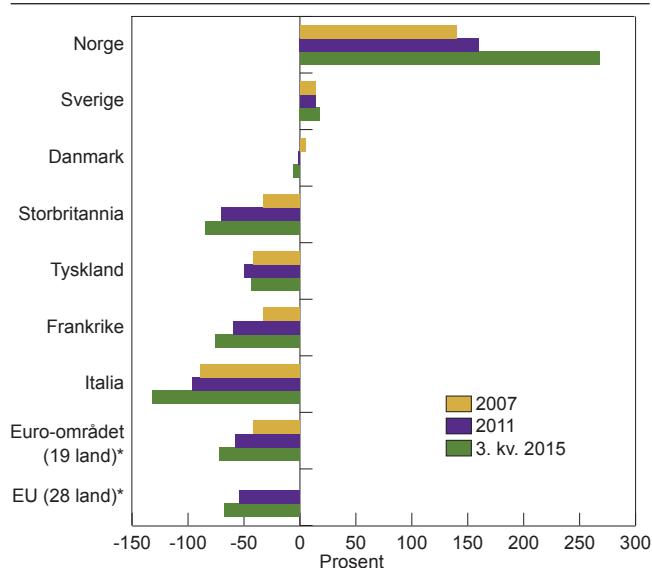
Overskudd og nettofordringer i internasjonal sammenheng

Norge er i en svært spesiell posisjon når det gjelder offentlige finanser sammenlignet med resten av Europa. Både det høye overskuddet og den store finansformuen må selvsagt ses i sammenheng med at en betydelig andel av verdiskapningen i petroleumssektoren tilfaller staten gjennom skatter og direkte eierutbytte. Ved utgangen av tredje kvartal 2015 lå offentlig forvaltnings nettofordringer på 268 prosent av BNP.

Selv om offentlig forvaltning i Norge er i netto fordringsposisjon, har sektoren en betydelig gjeld. Det er flere grunner til at det er slik. Det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet blir finansiert ved overføring fra SPU. Statens finansieringsbehov, blant annet avdrag på statens gjeld, netto utlån og kapitalinnskudd til statsbankene blir dekket ved nye låneopptak eller ved trekking på statens kontantbeholdning. Dette innebærer at staten lårer samtidig som staten går med overskudd og plasserer petroleumsinntektene i SPU.³ Opplåning i kommuneforvaltningen er også med på å trekke bruttogsjelden opp. Offentlig bruttogsjeld i Norge utgjorde omtrent 30 prosent av BNP ved utgangen av tredje kvartal 2015. Dette er noe lavere enn de øvrige nordiske landene.

³ Kilde: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/norsk_økonomi/statsgjelden.html?id=443404

Figur 5.8. Offentlig forvaltnings nettofordringer. Prosent av BNP

¹ Litauen mangler i 2015.

² Data mangler før 2010 pga. revisjon

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.5. Offentlig forvaltnings bruttogsjeld. Prosent av BNP

	2007	2009	2011	2014	3. kvartal 2015
Norge	49,0	41,6	27,5	26,6	30,1
Sverige	38,3	40,4	36,9	44,9	43,2
Danmark	27,3	40,4	46,4	45,1	41,7
Storbritannia	43,5	65,7	81,8	88,2	88,6
Tyskland	63,6	72,5	78,4	74,9	71,9
Frankrike	64,4	79,0	85,2	95,6	97,0
Italia	99,7	112,5	116,4	132,3	134,6
Euro-området (18 land)	64,9	78,3	86,0	92,1	91,6
EU (28 land)	57,8	73,0	81,0	86,8	86,0

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

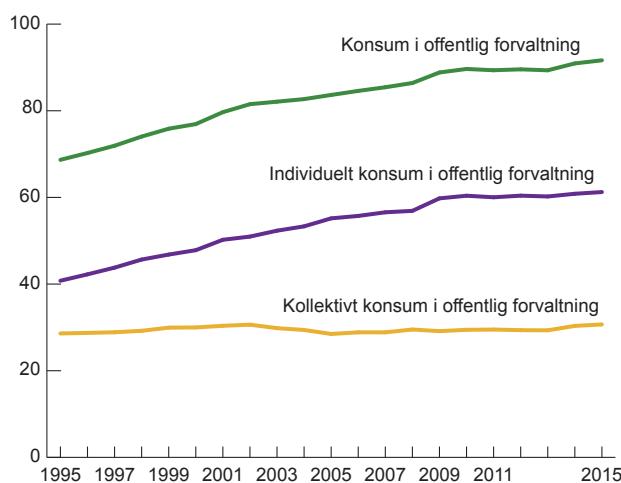
For EU samlet sett, er hovedbildet et ganske annet enn for Norge. Mens Norge hadde et samlet overskudd for offentlig forvaltning på i underkant av 9 prosent av BNP i 2014, hadde de 28 EU-landene et underskudd på 3 prosent av samlet BNP. Offentlig bruttogsjeld i EU-landene lå på 86 prosent av samlet BNP ved utgangen av tredje kvartal 2015, som er en reduksjon på knapt 1 prosentenhetsdel fra utgangen av 2014. For de 19 Euro-landene er gjeldsnivået på 92 prosent, mens en stor økonomi som Italia har en gjeld på 135 prosent av BNP. Hellas har Europas høyeste nivå for offentlig bruttogsjeld – drøyt 171 prosent av BNP ved utgangen av tredje kvartal 2015.

5.2 Offentlig konsum, realinvesteringer og sysselsetting

Offentlig konsumvekst i 2015

Volumet av det totale konsumet i offentlig forvaltning var 1,8 prosent høyere i 2015 sammenlignet med året før. Veksten var høyere i staten enn i kommunene med henholdsvis 2,2 og 1,4 prosent. I kommunal forvaltning

**Figur 5.9. Offentlig konsum per innbygger 1 000 kroner
(2005-priser)**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

var det helsetjenester og annet kommunalt konsum, som består av blant annet offentlig administrasjon og næringsøkonomiske formål, som hadde den sterkeste veksten. I staten vokste utgiftene knyttet til alminnelig offentlig tjenesteyting, politi og rettsvesen og næringsøkonomiske formål sterkest. Også utgifter til helsetjenester økte sterkt i 2015.

Regnet per innbygger økte det totale offentlige konsumet med 0,8 prosent fra 2014 til 2015. Fra 1995 til 2015 økte den norske befolkningen med nærmere 20

prosent. Over samme periode økte det offentlige konsumet i volum med nesten 60 prosent. Offentlig konsum per innbygger hadde altså en vekst per innbygger på 33 prosent i denne ti-årsperioden. Som figur 5.9 viser er det individuelt konsum, dvs. offentlige konsumtjenester som er rettet mot enkeltindivider (se avsnitt lengre nede), som i særlig grad har vokst.

I 2015 var ansvarsområdene til Utlendingsdirektoratet, barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet blant de delene av statsforvaltningen med sterkest utgiftsvekst. Dette inkluderer blant annet drifts- og investeringsutgifter i de statlige virksomhetene selv, kjøp av plasser på private institusjoner, kontantytelser til beboere på mottak og overføringer til kommuner i forbindelse med bosetting og integrering. Til sammen økte disse postene med over 3 milliarder kroner, eller nesten 30 prosent, sammenlignet med 2014. Dette må ses i sammenheng med den økte tilstrømmingen av flyktninger og asylsøkere som fant sted i siste halvår. Hvordan nasjonalregnskapet klassifiserer disse utgiftene omtales i boks 5.3.

Målt i løpende priser økte det offentlige konsumet med 5,2 prosent til 727 milliarder kroner i 2015 og utgjorde snaut 23 prosent av BNP eller 28 prosent av BNP Fastlands-Norge

Offentlig konsum er summen av egen produksjon i forvaltningen og kjøp av varer og tjenester fra andre produsenter til disposisjon for husholdningene

Tabell 5.6. Konsum og produksjon i offentlig forvaltning, løpende priser. Milliarder kroner

	2013	2014	2015
Offentlig forvaltning			
Lønnskostnader	418,1	441,2	463,9
+Produktinnsats	183,7	195,2	204,4
+ Kapitalslit og netto produksjonsskatter	89,9	94,0	99,0
=Produksjon i offentlig forvaltning	691,7	730,4	767,3
- Gebyrinntekter og egne investeringsarbeider	102,9	107,4	112,9
+ Produktkjøp til husholdningene	63,5	68,4	72,8
=Konsum i offentlig forvaltning	652,3	691,4	727,1
Statsforvaltningen			
Lønnskostnader	180,5	192,4	204,6
+Produktinnsats	97,3	104,4	109,9
+ Kapitalslit og netto produksjonsskatter	52,4	55,6	59,0
= Produksjon i statsforvaltningen	330,2	352,4	373,5
- Gebyrinntekter og egne investeringsarbeider	45,5	47,9	50,7
+ Produktkjøp til husholdningene	40,0	43,1	46,4
=Konsum i statsforvaltningen	324,7	347,7	369,2
Kommuneforvaltningen			
Lønnskostnader	237,6	248,8	259,3
+Produktinnsats	86,4	90,8	94,5
+ Kapitalslit og netto produksjonsskatter	37,5	38,4	40,0
=Produksjon i kommuneforvaltningen	361,5	378,0	393,9
- Gebyrinntekter og egne investeringsarbeider	57,4	59,5	62,2
+ Produktkjøp til husholdningene	23,4	25,3	26,3
=Konsum i kommuneforvaltningen	327,6	343,8	358,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 5.3 Hvordan bokføres utgifter til ankomne flyktninger og asylsøkere i nasjonalregnskapet?

I nasjonalregnskapet gjøres en prinsipiell avgrensning mellom økonomiske aktører som kan sies å være hjemmehørende i et land (innlendinger) og ikke-hjemmehørende aktører (utlendinger). Innlendinger er hjemmehørende i det landet de har sitt økonomiske interessecentrum og deltar i det økonomiske liv på varig basis, konvensjonelt satt til minst et år. Det er viktig å merke seg at hjemmehørende enhet eller innlending som begrep i nasjonalregnskapet ikke har noe med statsborgerskap eller nasjonalitet å gjøre. I praksis blir innlendinger definert gjennom regelverket for registrering i de statistiske registrene. Når det gjelder personer er den generelle regelen i befolkningsregisteret at bosatte er personer med opphold på mer enn 6 måneder. Asylsøkere blir imidlertid ikke regnet som bosatte før etter at det er fattet et vedtak om oppholdstillatelse, og først da blir de å betrakte som innlendinger og inngå i den norske husholdningspopulasjonen.

Offentlige utgifter knyttet til asylanter som får opphold blir kategorisert som offentlig konsum, eventuelt overføringer til husholdninger. Kostnader i forbindelse med offentlige tiltak rettet mot flyktninger og asylsøkere regnet som utlendinger vil derimot ikke inngå i offentlig konsum. Varer og tjenester som disse asylsøkerne mottar gratis føres som eksport og samtidig som overføringer til utlandet, i tillegg til eventuelle rene pengeoverføringer.

(produktkjøp), fratrukket gebyrer (se tabell 5.6). Forvaltningens egen produksjon måles ved å summere produksjonskostnadene. I både stats- og kommuneforvaltningen er det lønnskostnadene som er største kostnadskomponenten. Lønnskostnadene hadde en sterkere vekst i statsforvaltningen enn i kommuneforvaltningen i 2015 sammenlignet med 2014, noe som igjen førte til større produksjonsvekst her.

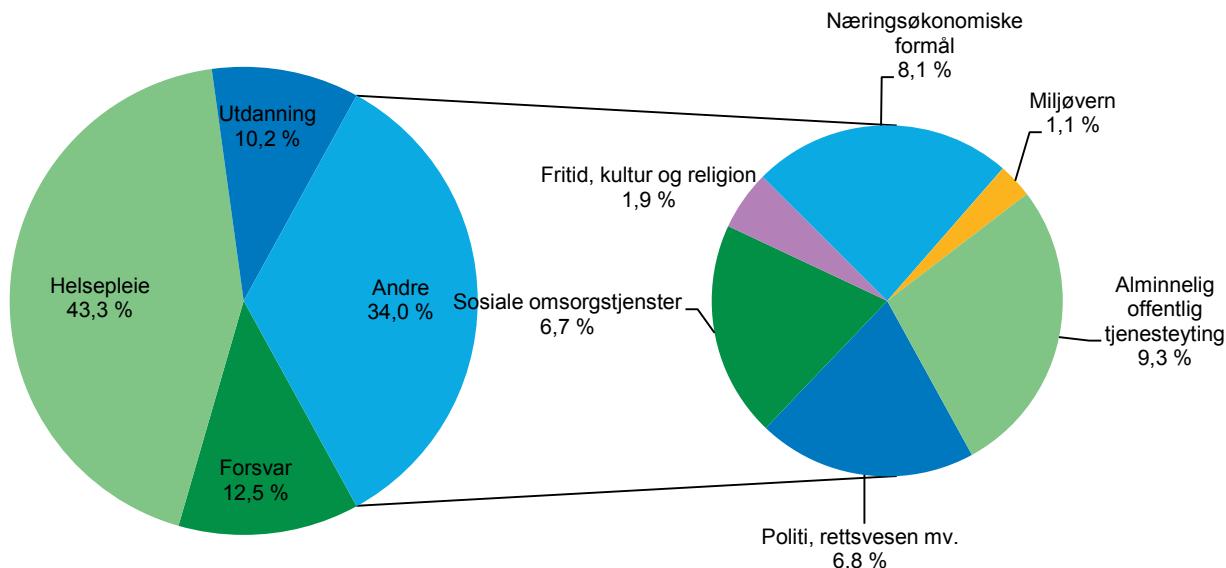
Kommunalt og statlig konsum

Offentlig konsum fordeler seg i dag jevnt på kommunal og statlig forvaltning. Over tid har denne fordelingen blitt endret som følge av endret arbeidsfordeling mellom de to sektorene. Et tydelig skifte skjedde da staten overtok ansvar for sykehuse fra kommunene i 2002. Før det var fordelingen av offentlig konsum om lag 60 – 40 i henholdsvis kommune og stat, mens fordelingen etter overtakelsen var i favør av staten.

I både staten og kommunene er det konsum av helse- og omsorgstjenester som dominerer. Helsetjenester er det i stor grad staten som finansierer, og de omfatter blant annet sykehustjenester og legetjenester. Over 40 prosent av konsumet i staten er innenfor konsumgruppen helsetjenester. Dersom vi inkluderer sosiale omsorgstjenester finansiert av staten i disse beregningene ser vi at omtrent halvparten av konsumutgiftene i staten er helse- og omsorgsrelaterte. De sosiale omsorgstjenestene finansieres i hovedsak av kommunene. Disse tjenestene utgjør 32 prosent av konsumet i kommunene. På samme måte som for staten utgjør helse- og omsorgsrelaterte konsumutgifter i underkant av halvparten av totale konsumutgifter i kommunene. I staten er det i hovedsak barnevern som går inn under sosiale omsorgstjenester, mens det i kommunene dreier seg om pleie og omsorg av eldre og andre pleietrengende. Annet konsum, som blant annet omfatter alminnelig offentlig tjenesteyting, politi og rettsvesen og tjenester tilknyttet vei og jernbane utgjør nesten en fjerdedel av det totale offentlige konsumet.

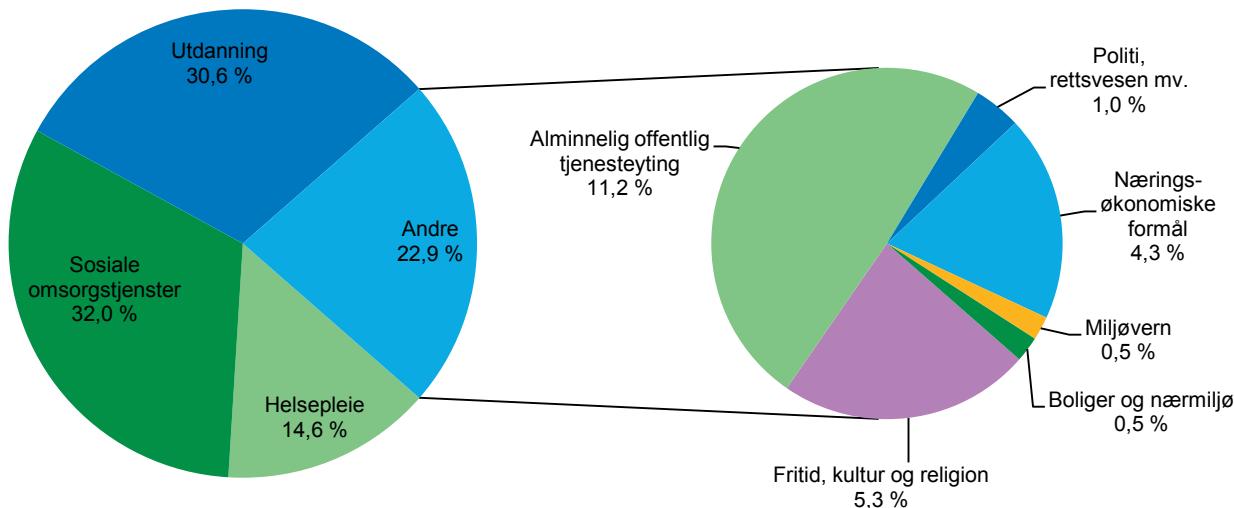
Statsforvaltningen bruker relativt mindre på forsvar og næringsøkonomiske formål enn før og stadig mer på helsetjenester, sosial omsorg og miljøvern. Konsumet i forsvar har stabilisert seg på 13 prosent av totalt statlig konsum de senere år.

Figur 5.10. Konsum i statsforvaltningen etter formål. Prosent. 2013

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.11. Konsum i kommuneforvaltningen etter formål. Prosent. 2013

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

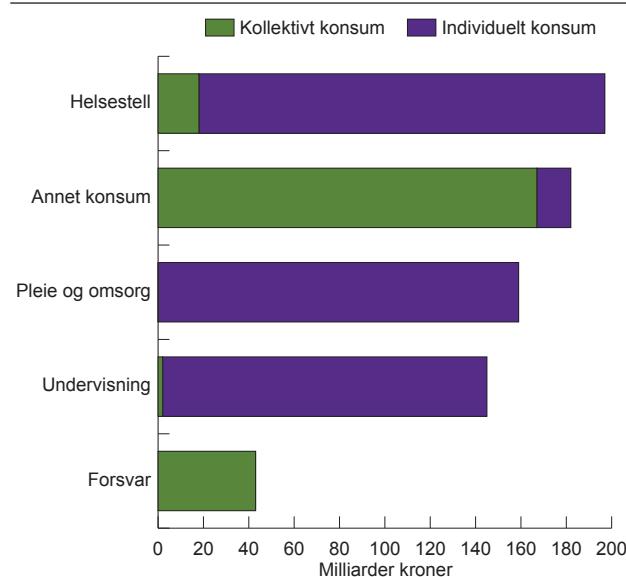
I kommuneforvaltningen brukes relativt mer på alminnelig offentlig tjenesteyting, sosiale omsorgstjenester og boliger og nærmiljø enn tidligere. Utdanning har derimot utgjort en stabil andel siden 1990 og er på i underkant av en tredel av totalen.

Individuelt og kollektivt konsum

Konsum kan deles opp i individuelt og kollektivt konsum. Individuelt konsum kjennetegnes ved at de offentlige tjenestene er rettet mot enkeltindivider og at et individs konsum hindrer andres konsum av det samme godt. Det offentlige konsumet fordeler seg med om lag to tredeler på individuelle tjenester, og en tredel på kollektive tjenester.

Helse- og omsorgssektoren utgjør i underkant av 70 prosent av det individuelle konsumet i offentlig

Figur 5.12 Kollektivt og individuelt offentlig konsum. 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

forvaltning. Dette er i hovedsak legemidler, lege- og sykehustjenester, forebyggende helsearbeid, sykehjemstjenester og hjemmesykepleie. Undervisning er også i hovedsak et individuelt gode, og utgjør om lag 29 prosent av totalt individuelt konsum i 2015. Kommuneforvaltningen leverer tre firedele av disse tjenestene gjennom grunn- og videregående skoler.

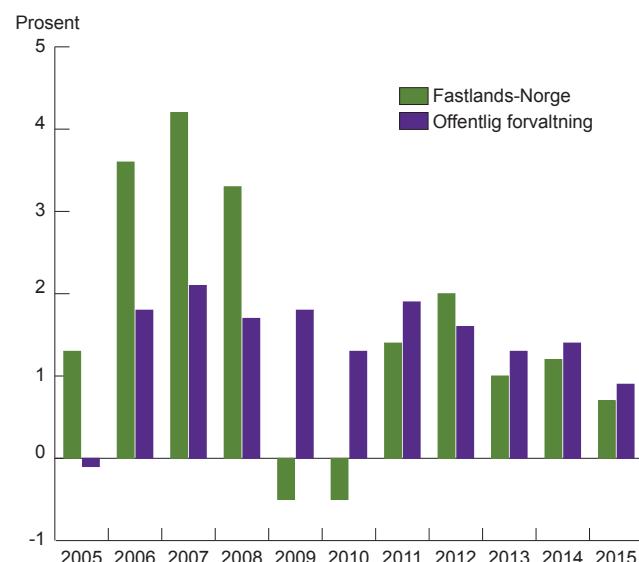
Blant de kollektive tjenestene utgjør annet konsum i form av alminnelig offentlig tjenesteyting, politi og rettsvesen og næringsøkonomiske formål over 70 prosent (se figur 5.12). Forsvarstjenester, som i sin helhet er et kollektivt gode, utgjør en relativt stabil andel på om lag 19 prosent.

Statsforvaltningen står for 69 prosent av det totale kollektive konsumet i offentlig forvaltning, mens kommunene bare står for 31 prosent. Dette reflekterer forskjeller i oppgaver i de to sektorene. Tunge kollektive aktiviteter som forsvar og politi- og rettsvesen er i sin helhet et statlig ansvar. For individuelt konsum er fordelingen noe mer balansert med en fordeling på henholdsvis 42 prosent og 58 prosent på stat og kommune. Sosial pleie og omsorg er for det meste et kommunalt anliggende og drar derfor opp individuelt konsum i kommunene.

Sysselsetting

30 prosent av alle sysselsatte i Norge var sysselsatt i offentlig forvaltning i 2015. Andelen har holdt seg relativt stabil siden første halvdel av 1990-tallet. I 1970 var andelen om lag halvparten så stor. Antall sysselsatte personer i offentlig forvaltning økte med 0,9 prosent fra 2014 til 2015. Dette er en del svakere enn den gjennomsnittlige årlige veksten de siste 5 årene som var på i 1,5 prosent. Vi må tilbake til perioden 2000 – 2005 for å finne lavere årsvekst. Da var veksten i gjennomsnitt 0,4 prosent. Sysselsettingen i Fastlands-Norge økte med 0,7 prosent i 2015. Med unntak av 2012 har offentlig

Figur 5.13. Vekst i antall sysselsatte personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

forvaltning hatt føringen i sysselsettingsveksten siden 2009, før det var veksten høyere i Fastlands-Norge enn i offentlig forvaltning.

Siden midten av 2000-tallet har det vært en noe større sysselsettingsvekst i kommuneforvaltningen enn i statsforvaltningen. Kommunale helse- og omsorgstjenester har hatt en relativt stor vekst i sysselsettingen de siste årene, noe vi også så i tallene for konsum. I 2014 endret imidlertid bildet seg. Årsveksten i staten var høyere enn for kommunene, med en vekst 2,1 prosent mot 1 prosent i kommuneforvaltningen. I 2015 økte sysselsettingen med 1,2 prosent i statsforvaltningen. Dette forklares av sterk sysselsettingsvekst i både statlig offentlig administrasjon og helsesektoren.

Vi finner flest sysselsatte innenfor helse- og omsorgssektoren, med 52 prosent av de sysselsatte i offentlig forvaltning. Undervisningssektoren og offentlig administrasjon, som blant annet omfatter kommunal og statlig administrasjon, politi og rettsvesen, følger etter med

andeler på om lag 42 prosent. Sysselsatte i forsvar og kultursektoren utgjør små andeler av totalen.

Av offentlige ansatte er størsteparten, 63 prosent, ansatt i kommuneforvaltningen. Lønnskostnadene er derimot ikke fordelt med samme forhold. Statlige lønnskostnader utgjør 44 prosent, og de kommunale 56 prosent av totale lønnskostnader i offentlig forvaltning. Denne asymmetrien henger sammen med forskjeller i lønn/stillingsstruktur og deltidsandel mellom de to sektorene.

Realinvesteringer

Samlet sett økte investeringene i offentlig forvaltning i 2015 med 6,4 prosent målt i løpende priser, til 153 milliarder kroner. Målt i volum økte investeringene med 3,2 prosent sammenlignet med året før. I perioden 2009 – 2015 økte realinvesteringene med 17 prosent i offentlig forvaltning. Det er kommuneforvaltningen som trekker opp veksten med volumvekst på over 21 prosent for denne perioden. Samme periode kan statsforvaltningen skilte med volumoppgang på 14 prosent.

I statsforvaltningen økte realinvesteringene i volum svakt i 2015. Økningen i offentlig administrasjon, forsvar og undervisning ble langt på vei motsatt av en kraftig reduksjon i investeringsaktiviteten i sykehussektoren. Investeringene i helsesektoren i staten ble redusert med 3 milliarder kroner til snau 11 milliarder kroner i 2015. Dette skyldes nedtrapping av en omfattende sykehusutbygging, som kulminerte med ferdigstillelsen av det nye sykehuset i Østfold. Byggingen av dette sykehuset startet i 2011 og hadde en budsjetttramme på i overkant av 5 milliarder. Offentlig administrasjon hadde en vekst på 5,5 prosent. Denne næringen omfatter blant annet vei og jernbane. Mye av økningen skjer i forbindelse med bygging av nytt dobbeltspor Oslo-Ski. Blant mindre prosjekter kan nevnes Stortingets investeringer i forbindelse med sikringstiltak, rehabilitering og ombygging, samt nytt havforskningsfartøy til Havforskningsinstituttet. Forsvaret kan også skilte med vekst som skyldes at de første nye kampflyene ble overtatt på slutten av 2015. Realinvesteringene i forsvar økte med 4,7 prosent inkludert F-35 flyene.

Tabell 5.7. Lønnskostnader, timeverk og sysselsatte personer i offentlig forvaltning

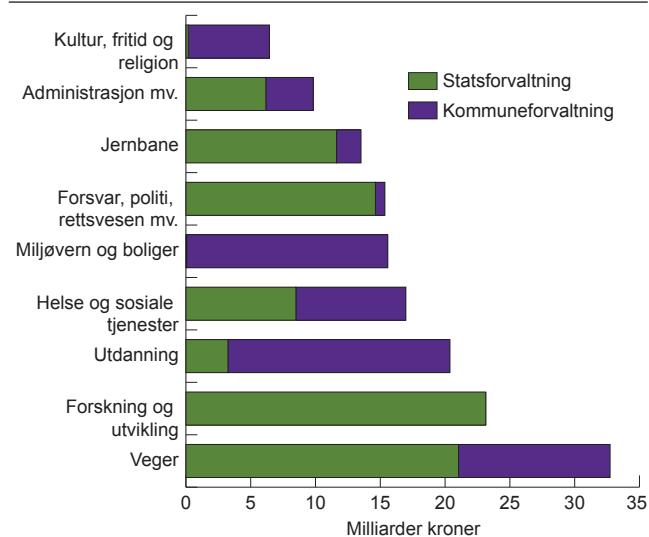
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Offentlig forvaltning						
Lønnskostnader (mill. kroner)	349 978	372 396	395 518	418 092	441 160	463 940
Utførte timeverk (mill. timeverk)	998	1021	1031	1038	1055	1068
Sysselsatte personer (1000 personer)	771	786	799	809	821	828
Statsforvaltningen						
Lønnskostnader (mill. kroner)	152 942	161 842	171 751	180 495	192 383	204 603
Utførte timeverk (mill. timeverk)	416	423	427	428	439	448
Sysselsatte personer (1000 personer)	284	289	293	297	303	306
Kommuneforvaltningen						
Lønnskostnader (mill. kroner)	197 036	210 554	223 767	237 597	248 777	259 337
Utførte timeverk (mill. timeverk)	582	598	604	609	615	620
Sysselsatte personer (1000 personer)	487	498	506	513	518	522

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I kommuneforvaltningen økte realinvesteringene i volum med 6,7 prosent i 2015. Sterkest var veksten i undervisningssektoren som skyldes særlig høy aktivitet i skoleutbygging i de store byene. Sosial pleie og om- sorg har siden 2012 hatt en sterk vekst i investerings- aktiviteten. I 2015 økte disse med 7,3 prosent. Dette har sammenheng med samhandlingsreformen som gir kommunene økonomiske incentiver til å forbedre tjenestetilbudet innad i kommunen.

De største investeringene finner vi innenfor formåls- gruppen vei og jernbane. I 2015 er fordelingen 32,7 milliarder kroner på vei og 13,5 milliarder kroner på jernbane, målt i løpende priser. Den nest-største formålsgruppen er forskning og utvikling som består av egne investeringarbeider i statsforvaltningen. En stor del av disse investeringene blir utført i undervisnings- næringen. I kommuneforvaltningen investeres det mest på undervisningsbygg og institusjonslokaler til eldre.

Figur 5.14 Bruttoinvesteringer i fast realkapital i stat og kommune, etter formål. 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6. Husholdningene

De fleste husholdninger har opplevd en betydelig økning i disponibel realinntekt de senere årene. Denne veksten har vært størst i eldre aldersgrupper og lavest for unge barnefamilier. Ulikheten i husholdningenes inntekter har også økt, noe som i hovedsak skyldes økte kapitalinntekter. Økningen i husholdningenes inntekt har ført til økt vekst i både konsum og sparing det siste året. Den økte sparingen har bl.a. medført en vekst i nettoformuen. I tillegg til økt sparing, ser vi også en fortsatt vekst i nettoformuen som følge av en betydelig økning i realformue på grunn av økte boligpriser. Veksten i realformuen er ulikt fordelt, og spredningen i formuesfordelingen har økt de sene årene. De høye boligprisene har i tillegg medført en økning i andelen husholdninger med høy gjeldsandelse, spesielt blant de yngre aldersgruppene. Etter 2012 har imidlertid gjeldsveksten avtatt noe samtidig som rentene på boliglån har falt. Bankene har også strammet noe inn på sin kredittpakten de siste årene.

6.1 Inntekt

Til tross for lavere lønnsvekst og høyere arbeidsledighet hadde norske husholdninger en vekst i disponibel realinntekt på 2,3 prosent i 2015. Dette er likevel noe under gjennomsnittet over siste 10 år på 2,6 prosent. Fra 2013 har veksten i disponibel realinntekt vært avtakende.

Disponibel realinntekt

Husholdningenes disponibele inntekt for 2015 er beregnet til 1312 milliarder kroner i følge foreløpige tall. Regnet per innbygger var den disponibele inntekten om lag 253 000 kroner, som er rundt 8500 kroner høyere enn året før. Disponibel realinntekt, som er disponibel

Tabell 6.1. **Husholdninger¹. Inntekter og utgifter².** Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst. Prosent ³			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	2012	2013	2014*	2015*	2013	2014*	2015*	2013	2014*	2015*
Inntekter	1769,5	1864,4	1952,6	2027,0	3,2	2,6	1,6	5,8	4,0	2,3
Lønn ⁴	1041,5	1097,5	1143,6	1178,4	3,2	2,1	0,9	3,0	1,9	0,8
Blandet inntekt	104,8	106,0	114,8	123,0	-0,9	6,1	4,8	-0,1	0,5	0,4
Formuesinntekter	106,4	109,3	114,2	113,2	0,7	2,4	-3,0	0,1	0,2	-0,3
herav: mottatt aksjeutbytte	34,5	38,1	41,2	42,8	8,2	6,1	1,6	0,3	0,2	0,0
Offentlige stønader	380,7	397,6	422,0	451,9	2,3	4,0	4,8	0,8	1,3	1,6
Andre inntekter (netto)	136,1	154,0	157,9	160,5	10,8	0,5	-0,5	1,3	0,1	-0,1
Korreksjon for indirekte målte banktjenester	53,7	63,1	63,4	61,7	15,1	-1,4	-4,8	0,7	-0,1	-0,2
Utgifter	696,0	733,0	760,3	776,3	3,2	1,7	-0,1	-2,0	-1,0	0,0
Skatt av inntekt og formue	586,7	619,2	644,8	674,6	3,4	2,1	2,4	-1,8	-1,1	-1,2
Formuesutgifter	109,3	113,8	115,5	101,8	2,1	-0,5	-13,8	-0,2	0,0	1,3
Disponibel inntekt	1127,2	1194,4	1255,7	1312,4	3,8	3,0	2,3			
Korr. sparing i pensj.fond	82	79	85	94						
Konsum	1121	1174	1219	1270						
Sparing	88	100	122	137						
Kapitaloverføringer, netto	1,9	17,2	1,9	0,3						
Nettorealinvesteringer	74,1	85,6	80,7	83,7						
Nettofinansinvestering	12,0	-3,0	39,1	52,7						
Memo:										
Sparerate	7,3	7,8	9,1	9,7						
Nettofinansinvesteringsrate	1,0	-0,2	2,9	3,7						
Inntekter per innbygger	352 600	367 000	380 100	390 500	2,0	1,5	0,6			
Utgifter per innbygger	138 700	144 300	148 000	149 600	1,9	0,5	-1,1			
Disponibel inntekt per innbygger	224 600	235 100	244 400	252 900	2,6	1,9	1,3			

¹I tabellen vises tall for sektoren husholdninger. Tidligere omfattet tallene også sektoren ideelle organisasjoner.

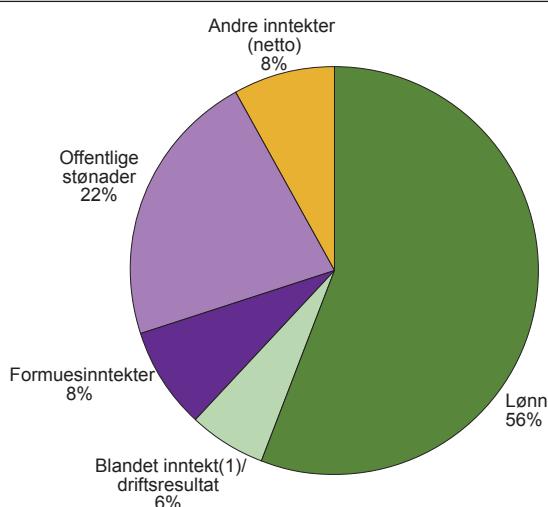
²På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

³Nasjonalegnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator (2005=1).

⁴Lønn er eksklusiv avgift til folketrygden og pensjonspremier.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.1 Sammensetning av husholdningenes samlede inntekter. Prosentandel. 2015

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

inntekt justert for prisvekst i husholdningenes konsum, økte med 2,3 prosent.

Lønnsinntekter er husholdningenes viktigste inntektskilde, og har over en lengre periode hatt de største bidragene til veksten i disponibel realinntekt. Bidraget i 2015 var derimot bare 0,8 prosentpoeng, godt under gjennomsnittet for de siste 10 år på 3,6 prosentpoeng. I 2014 var bidraget på 1,9 prosentpoeng.

Pensjoner og stønader økte med vel 30 milliarder kroner i 2015 til 452 milliarder kroner. Dette tilsvarer en realvekst på 4,8 prosent og bidro til å trekke disponibel realinntekt opp med 1,6 prosentpoeng. Mye av økningen skyldes at det i 2015 ble innført høyere beskatning av uførepensjoner, som motsvarer en tilsvarende økning i uføreutbetalingene. Høyere alderspensjoner og stønader tilknyttet arbeidsledighet bidro også til utviklingen.

På tross av skatteletter økte skatt på inntekt og formue med rundt 30 milliarder kroner i 2015. Isolert sett var dermed effekten av beskatning av uførepensjon større enn skattelettene som ble gitt. Økte skatter bidro til å trekke ned disponibel realinntekt med 1,2 prosentpoeng.

Husholdningenes formuesinntekter består i hovedsak av renter på bankinnskudd og mottatt aksjeutbytte samt beregnet avkastning på forsikringskrav, mens formuesutgiftene i stor grad består av gjeldsrenter. Formuesinntektene var rundt 1 milliard kroner lavere i 2015 sammenliknet med året før. Lavere gjeldsrenter gjennom 2015 førte til reduserte formuesutgifter på rundt 14 milliarder kroner. Dette bidro til å trekke opp disponibel realinntekt med 1,3 prosentpoeng.

Inntektsfordelingen

For å beskrive inntektsutviklingen i ulike husholdningsgrupper benyttes informasjon fra Statistisk sentralbyrås

inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Inntektsstatistikken dekker de fleste kontante inntekter som mottas av norske privathusholdninger. De siste tallene i denne statistikken er fra 2014.

Husholdningenes inntekter økte klart svakere i 2014 enn i de to foregående årene. Median inntekt etter skatt for alle privathusholdninger var på 478 700 kroner i 2014 – en økning på 1 prosent fra 2013 målt i faste priser. Fra 2011 til 2012 økte medianinntekten med 2,7 prosent, mens inntektsveksten fra 2012 til 2013 var på 1,9 prosent.

Alle typer husholdninger hadde en realvekst i sine inntekter i 2014. Sterkest inntektsvekst hadde de eldste husholdningene. Par uten barn der eldste person er 65 år og eldre økte sin medianinntekt med 2,2 prosent fra 2013 til 2014. Tilsvarende vekst blant aleneboende 65 år og eldre var 2,1 prosent. Svakest inntektsvekst hadde unge aleneboende (under 45 år) og enslige forsørgere. Begge disse gruppene økte sin medianinntekt med 0,7 prosent fra 2013 til 2014.

Ser vi på inntektsveksten over de siste fem årene, fra 2009 til 2014, har medianinntekten økt med 10,8 prosent målt i faste priser. Det er klare forskjeller mellom ulike husholdningstypers inntektsutvikling de fem siste årene. De eldste husholdningene har økt inntektene mest. Par uten barn, der eldste person er 65 år eller eldre, hadde en medianinntekt som var 21,1 prosent høyere i 2014, sammenlignet med hva tilsvarende husholdningstype hadde i 2009. Dette var en nesten dobbelt så sterk inntektsvekst som den generelle veksten i denne perioden, som var 10,8 prosent. Også enslige pensjonister og par uten barn, der eldste person er i alderen 45-64 år, har økt inntektene klart mer enn alle husholdningene sett under ett. Pensjonsreformen i 2011 innførte nye regler om fleksibelt uttak av alderspensjon i alderen 62 til 75 år. Dette gjør det mulig å ta ut gradert pensjon, og kombinere arbeid og pensjon fritt uten avkortning av pensjonen. I tillegg har gode trygdeoppgjør og nye pensjonistkull med høyere tilleggspensjoner bidratt til den gode realveksten i husholdningsinntekten for pensjonistene.

Gruppene med svakest realvekst i husholdningsinntektene de siste fem årene var unge aleneboende og unge par uten barn, samt småbarnsfamilier og enslige forsørgere. Alle disse gruppene hadde en økning i inntektene mellom 2009 og 2014 som var lavere enn den generelle inntektsveksten i samfunnet.

Rangeres fylkene etter størrelsen på husholdningenes inntekt etter skatt per forbruksenhet, det vil si at en justerer husholdningsinntekten for ulik husholdningsstørrelse og -sammensetning, er det husholdningene i Akershus som har de høyeste inntektene. Medianinntekten til husholdningene i dette fylket lå i 2014 drøyt 8 prosent høyere enn medianinntekten for hele landet. Også husholdningene i Rogaland, Hordaland, Oslo og Finnmark hadde inntekter som

lå over medianen for landet. Det er husholdningene i Hedmark, Oppland og Østfold som har de laveste inntektsnivåene. Medianinntektene til husholdningene i disse fylkene lå på om lag 93-94 prosent av nivået for hele landet, eller 16-17 prosent lavere enn inntektsnivået til husholdningene i Akershus. De fylkesvise forskjellene i inntektsnivå i 2014 følger stort sett det samme mønsteret som tidligere år.

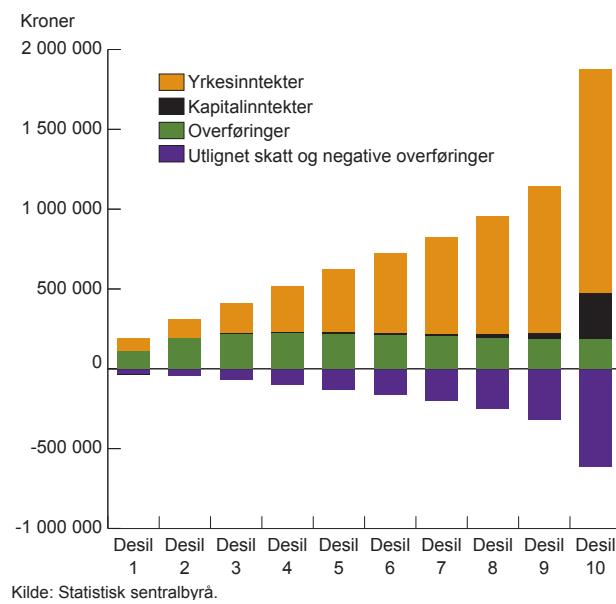
En metode for å studere hvordan inntektene er fordelt i samfunnet er å sortere hele befolkningen etter størrelsen på inntekt etter skatt per forbruksenhets. Det vil si at husholdningsinntekten korrigeres for størrelse og sammensetning, og deretter deles inn i for eksempel ti like store grupper, kalt desiler. I 2014 disponerte tidelen med lavest inntekt 3,8 prosent av all inntekt, en nedgang fra 3,9 prosent i 2013. Tidelen med høyest inntekt har på sin side økt sin andel av totalinntekten fra 20,7 prosent i 2013 til 21,2 prosent i 2014. Også summariske ulikhetsmål som beskriver hele inntektsfordelingen, f.eks. Gini-koeffisienten viser at ulikheten ble større i 2014. Denne koeffisienten økte fra 0,241 i 2013 til 0,247 i 2014. Siden 2009 har den observerte ulikheten økt for hvert eneste år ved at tidelen av befolkningen med høyest inntekt disponerer en økende andel av totalinntektene, mens tidelen med laveste inntekt har fått redusert sin andel.

Økningen i inntektsulikhet fra 2013 til 2014 skyldes blant annet økte kapitalinntekter, og da først og fremst mottatt aksjeutbytte. Dette er inntekter som i stor grad tilfaller husholdningene i toppen av inntektsfordelingen. Inntektsveksten til husholdningene nederst i fordelingen har på sin side vært klart svakere enn resten av befolkningen de siste årene. Mange her har innvanderbakgrunn. I de siste ti årene har andelen personer med innvanderbakgrunn i laveste inntektsklasse fordoblet seg fra 23 til 46 prosent. Dette gir seg også utslag i alderssammensetningen. I laveste inntektsdesil finner man nå flere unge aleneboende og barnefamilier sammenlignet med noen få år tilbake. Husholdninger nederst i inntektsfordelingen er ellers kjennetegnet av å ha en svak tilknytning til arbeidsmarkedet, og stønadsandelen er stor.

Figur 6.2 viser det gjennomsnittlige nivået på ulike typer inntekter til husholdningene i de ulike inntektsdesilene i 2014 (studenthusholdninger utelatt). I nederste inntektsdesil utgjorde gjennomsnittlig husholdningsinntekt før fratrekk for utlignet skatt 184 000 kroner. Om lag 60 prosent av husholdningsinntekten består av ulike overføringer. Viktigst er alderspensjon, uføreytelser og andre overføringer fra folketrygden, men også en del skattefrie overføringer som sosialhjelp, barneforsikring og bostøtte har en viktig inntektsmessig betydning for husholdningene nederst i inntektsfordelingen. Økonomisk sosialhjelp utgjør alene i gjennomsnitt 6 prosent av disse husholdningenes samlede inntekt.

Også blant husholdningene i inntektsdesilene to og tre bidrar ulike typer overføringer mer enn inntekt

Figur 6.2 Gjennomsnittlige inntekter og utlignet skatt for husholdninger etter desilfordelt inntekt etter skatt per forbruksenhets (EU-skala). Krone. 2014

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra arbeid (lønnsinntekt og netto næringsinntekt) til husholdningens samlede inntekter. Men her har ulike ytelsjer fra folketrygden en enda større inntektsmessig betydning enn i laveste inntektsdesil, mens skattefrie overføringer i form av barnetrygd, bostøtte og sosialhjelp mv. har en mer beskjeden andel av husholdningsinntekten.

Lenger opp i inntektsfordelingen, fra og med inntektsdesil fire, øker tilknytningen til arbeidslivet. I desil fire utgjør yrkesinntekter i gjennomsnitt 55 prosent av husholdningenes samlede inntekt. Andelen øker for hvert inntektsdesil til nest øverste inntektsklasse der lønnsinntekter og netto næringsinntekter utgjør drøyt 80 prosent av husholdningsinntekten. Yrkesinntektenes andel i øverste inntektsdesil er om lag 75 prosent, men den lavere andelen skyldes at kapitalinntektene har en stor inntektsmessig betydning for husholdningene med høyest inntekt. Drøyt 15 prosent av husholdningsinntekten i øverste desil består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, realisasjonsgevinster mv. I de andre inntektsdesilene utgjør kapitalinntekter langt mindre – i gjennomsnitt 2-3 prosent av samlet husholdningsinntekt. I nederste desil er gjennomsnittlige kapitalinntekter negative. Dette skyldes at negative kapitalinntekter i form av tap ved salg av verdipapirer eller fast eiendom er høyere enn positive kapitalinntekter.

Husholdningene i øverste inntektsdesil har i 2014 en gjennomsnittlig samlet inntekt (før skatt) på 1 875 000 kroner – om lag ti ganger så høyt som tilsvarende inntekt i laveste inntektsdesil. Utlignet skatt utjenvner en del av denne inntektsforskjellen. I laveste inntektsdesil utgjør utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag underlagt offentlig avtale, føderådsytelser, premie til privat og offentlig pensjonsordning i arbeidsforhold mv.) om lag 32 000 kroner. I øverste inntektsdesil er tilsvarende beløp i gjennomsnitt 611 000

Boks 6.1. Offentlige tjenester påvirker omfanget av fattigdom i europeiske land

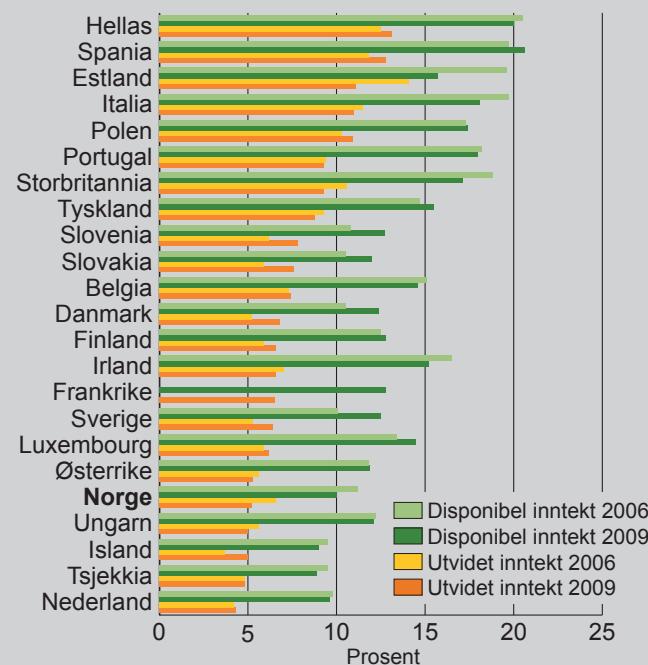
De fleste studier av økonomisk ulikhet og fattigdom er basert på data for husholdenes disponibele inntekter (se avsnitt om inntektsfordeling og figur 6.2). Disponibel inntekt er lik summen av markedsinntekter og offentlige kontantoverføringer (barnetrygd og andre offentlige trygder), fratrukket inntektskasser. Men siden husholdene betaler skatt av inntekten er det viktig å ta hensyn til at skattene blir brukt til å finansiere offentlige tjenester som er gratis eller sterkt subsidierte. Ved å ta hensyn til at yngre personer har behov for barnehager og skoler, mens eldre personer i større grad har behov for pleie og omsorg, har flere studier utført i SSB vist at den offentlige tjenesteproduksjonen har en betydelig omfordelingseffekt både i Norge og i EU-landene.

Begrepet utvidet inntekt er definert ved summen av disponibel inntekt og verdien av mottatte offentlige tjenester. Aaberge, Langørgen og Lindgren (2013) studerer omfanget av fattigdom og ulikhet i 23 europeiske land i 2006 og 2009 når inntektene er målt henholdsvis som disponibel inntekt eller utvidet inntekt. De offentlige tjenestene som er inkludert i analysen er barnehager, utdanning, helsetjenester og pleie- og omsorgstjenester. Studien er basert på inntektsopplysninger i en europeisk utvalgsundersøkelse (EU-SILC) kombinert med data for offentlige tjenester fra OECD. De offentlige tjenestene er fordelt på ulike aldersgrupper basert på gjennomsnittlige offentlige brukersubsidier mottatt i hver aldersgruppe innenfor hvert land. I verdsettingen av tjenestene er det tatt hensyn til at behovet for ulike offentlige tjenester varierer med alderen til individet.

Figuren viser anslag for andelen fattige i de 23 europeiske land i 2006 og 2009. Personer i hushold som har mindre enn 60 prosent av medianinntekten i hvert enkelt land blir definert som fattige. Det betyr at fattigdomsgrensen forutsettes å være avhengig av den generelle levestandarden i samfunnet. Denne metoden for måling av fattigdom benyttes både av EU og OECD. Sammenligningen mellom EU-landene (inkludert Norge og de andre EØS-landene) er vanligvis basert på data for husholdenes disponible inntekter (inntekt etter skatt). Men siden omfanget av offentlige tjenester varierer mye mellom EU-landene, er det grunn til å stille spørsmål ved sammenlignbarheten mellom land når fattigdomsstallene er basert på observerte disponible inntekter.

Resultatene viser at andelen fattige i de fleste land blir omtrent halvert når vi baserer målingen på utvidet inntekt i stedet for disponibel inntekt. For begge inntektsbegrep er det spesielt Spania, Hellas og Italia som har en høy andel fattige, mens Norge kommer i gruppen av land med lav fattigdom sammen med Østerrike, Danmark, Finland, Ungarn, Island, Luxembourg, Nederland og Sverige. Finanskrisen i 2007/2008 bidro til at fattigdommen økte i de fleste av de 23 europeiske landene som inngår i denne studien. Ett av unntakene er Norge hvor andelen fattige gikk betydelig ned fra 2006 til 2009. To andre unntak er Estland og Storbritannia.

Figur 1. Andelen fattige i europeiske land etter inntektsdefinisjon

Kilde: Aaberge, R., A. Langørgen and P. Lindgren (2013).

Referanser

Aaberge, R., A. Langørgen and P. Lindgren (2013): "The Distributional Impact of Public Services in European Countries", Eurostat Methodologies and Working Paper Series. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

kroner. Husholdningene i inntektsdesilene 6-10 har til sammen drøyt 80 prosent av total utlignet skatt og negative overføringer. Totale overføringer, skattepliktige og skattefrie, fordeler seg med omtrent hver sin halvpart på desilgruppene 1-5 og 6-10.

6.2 Konsum og sparing i husholdninger

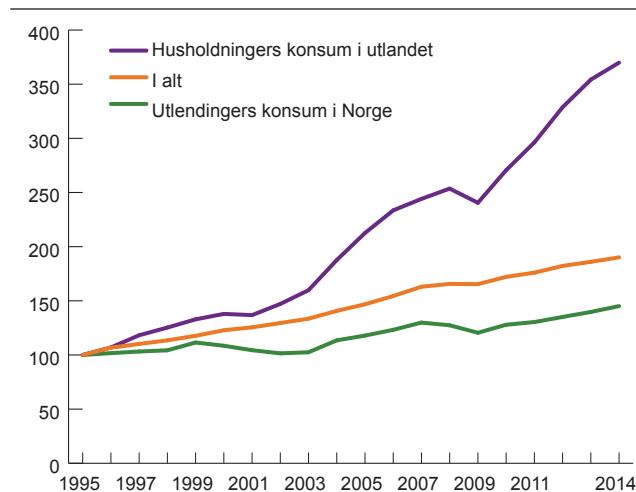
Foreløpige anslag viser at husholdningenes konsum var på 1 270 milliarder kroner i 2015. Det er 51 milliarder, eller 4,2 prosent, mer enn i 2014. Prisveksten for konsumet var i følge nasjonalregnskapet på 2,2 prosent i samme periode. Dette medførte en volumvekst på 2,0 prosent i 2015, mot 1,7 i 2014. Med unntak av svak vekst i 3. kvartal, økte konsumet jevnt gjennom hele året.

Moderat vekst i husholdningenes konsum

Husholdningenes varekonsum hadde en volumøkning på 1,1 prosent i 2015. Dette er en noe sterkere vekst enn i 2014 da veksten var på 0,6 prosent. Kjøp av transportmidler og klær og sko hadde en sterk vekst i 2015 og bidro til å trekke opp varekonsumet med henholdsvis 0,5 og 0,4 prosentpoeng. Konsumet av møbler og hvitevarer viste derimot en nedgang i 2015.

Tjenestekonsumet økte med 3,4 prosent, målt i faste priser. Det var en generell oppgang, men særlig hotell- og restauranttjenester og fritidstjenester trakk opp veksten.

Figur 6.3. Konsum i husholdninger. Sesongjustert. Volumindeks. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.2. Utviklingen i husholdningers og ideelle organisasjoner konsum fordelt på hovedgrupper. Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner	Volum- endring	Pris- endring		
	2015 ¹	2014	2015	2014	2015
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1335,6	1,7	2,0	2,1	2,2
Konsum i husholdninger	1269,6	1,7	2,0	2,0	2,2
- Varekonsum	590,6	0,6	1,1	1,5	2,0
- Tjenestekonsum	614,2	2,9	3,4	2,1	1,4
- Hushold. konsum i utlandet	104,7	3,0	1,2	5,6	7,7
- Utlendingers konsum i Norge ²	-39,9	5,1	10,4	2,0	1,8
Konsum i ideelle organisasjoner	66,0	1,4	3,1	3,2	3,8

¹ Nivåtall i løpende priser.

² Negativt fortegn markerer at denne størrelsen skal trekkes fra de øvrige komponentene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

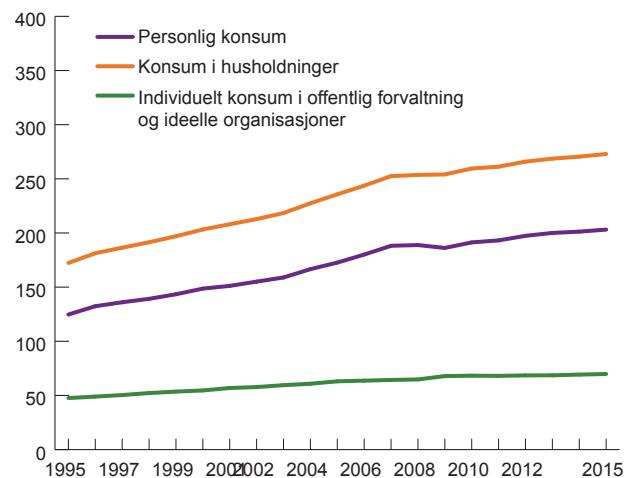
Norske husholdningers konsum i utlandet økte med 1,2 prosent i 2015, etter en vekst på 3 prosent i 2014. Den lave veksten de to siste årene står i sterkt kontrast med veksten i 2010-2013 da veksten i gjennomsnitt var 10,8 prosent. Avdempingen i veksten må ses i sammenheng med svekkelsen av kronen gjennom de to siste årene, som førte til en relativt høy prisvekst på kjøp fra utlandet. I 2015 var prisveksten på husholdningenes konsum i utlandet på hele 7,7 prosent.

Utviklingen i personlig konsum

Det individuelle konsumet i offentlig forvaltning kan summeres sammen med (individuelt) konsum i ideelle organisasjoner og husholdningenes eget finansierede konsum (konsum i husholdninger) for å få fram husholdningenes faktiske eller personlige konsum. Figur 6.4 viser utviklingen i husholdningenes personlige konsum målt per innbygger i perioden 1995 til 2015.

Over hele perioden økte husholdningenes personlige konsum med 58 prosent. Husholdningenes eget finansierede konsum bidro med om lag 45 prosentpoeng

Figur 6.4. Husholdningene personlige konsum. 1000 2005-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

til denne veksten, mens det individuelle konsumet i offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner bidro med 13 prosentpoeng.

Fremdeles høy sparing

Sparing defineres som husholdningenes disponibele inntekt fratrukket konsumutgiftene og korrigert for husholdningenes sparing i pensjonsfond.

Husholdningenes sparing (uten ideelle organisasjoner) er for 2015 beregnet til 137 milliarder kroner, som er om lag 15 milliarder kroner høyere enn året før. Sparing per innbygger var dermed rundt 26 000 kroner, mot i underkant av 24 000 i 2014. Spareraten for husholdningene er foreløpig anslått til 9,7 prosent.

6.3 Formue og gjeld

Hovedbildet i husholdningenes finansielle sektorregnskap for 2015 var preget av avtakende finansielle investeringer og om lag samme gjeldsoptakt som året før. De foreløpige tallene i tabell 6.3 viser at husholdningenes nettofinansinvesteringer falt fra 10 milliarder kroner i 2014 til -26 milliarder kroner i 2015. Nettofinansinvesteringene beregnes som differansen mellom investeringene i finansielle eiendeler og gjeldsoptaket. I 2015 utgjorde husholdningenes finansielle investeringer om lag 145 milliarder kroner, mens de samlede lånetransaksjonene økte gjelda med om lag 171 milliarder kroner. Lånetransaksjonene omfatter ny gjeld fratrukket avdrag på gammel gjeld pluss påløpte men ikke betalte gjeldsrenter.

Nettoformuen øker selv om nettofinansinvesteringene er negative

Nettofordringene er beregnet som differansen mellom de finansielle eiendelene og gjelden i tabell 6.3. Selv om husholdningenes nettofinansinvesteringer var negative økte likevel finansielle netto formue med om lag 31 milliarder kroner fra utgangen av 2014 til utgangen av 2015. Økningen forklarer av netto gevinst fra finansielle eiendeler, som trakk opp netto formuen med

Tabell 6.3. Finansregnskap for husholdningene. Milliarder kroner

	Beholdninger ved utgangen av året		Transaksjoner		Andre endringer		Vekst ¹ , endring ² og rater ³ i prosent	
	2014	2015*	2014	2015*	2014	2015*	2014	2015*
Finansielle eiendeler / fordringer	3 752	3 958	179	145	71	61	5,1	3,9
Sedler, mynt og bankinnskudd	1 074	1 138	77	64	0	0	7,7	6,0
Omsettelige gjeldspapirer	10	12	2	3	0	-1	18,5	26,4
Aksjer	777	810	-9	-6	38	38	-1,2	-0,8
Verdipapirfondsandeler	132	145	5	9	9	4	3,8	6,7
Forsikringstekniske reserver	1254	13 21	85	68	15	-1	7,4	5,5
Utlån, annen egenkapital og andre fordringer	506	532	20	7	10	20	4,2	1,3
Gjeld	2 935	3 110	169	171	5	4	6,1	5,8
Utlån fra banker og kreditforetak	2 322	2 478	130	155	1	2	5,9	6,7
Utlån fra andre sektorer	455	467	34	12	0	0	8,0	2,6
Annен gjeld	158	166	5	4	4	3	3,6	2,7
Nettofordringer / nettofinansinvestering / netto gevinst mv	817	848	10	-26	66	57		
Memo								
Fordringer per innbygger, kroner	726 363	759 114					6,0	4,5
Gjeld per innbygger, kroner	568 245	596 535					5,1	5,0
Nettofordringer per innbygger, kroner	158 118	162 579					9,1	2,8
Fordringsrate, sesongjustert							292,3	295,9
Gjeldsrate, sesongjustert							227,2	231,1
Nettofordringsrate, sesongjustert							65,1	64,9

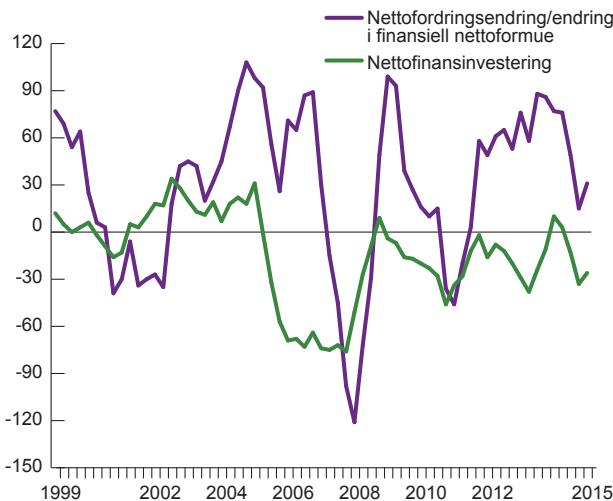
¹ Vekstratene er beregnet som transaksjoner i prosent av beholdninger ved utgangen av året før.

² Prosentendring i fordringer, gjeld og nettofordringer per innbygger fra året før.

³ Rater / andeler i prosent av disponibel inntekt for fordringer, gjeld og nettofordringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.5. Husholdningene. Nettofinansinvesteringer og nettofordringsendring, sum fire siste kvartaler

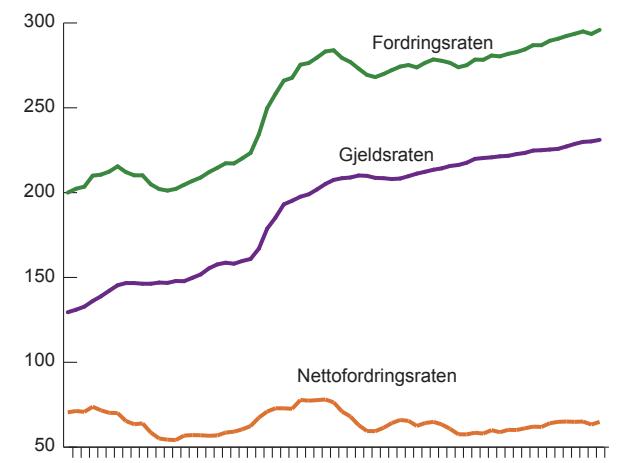
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

57 milliarder kroner. Den finansielle nettoformuen til husholdningene er beregnet til om lag 848 milliarder kroner ved utgangen av det siste året og dette utgjør 162 579 kroner per innbygger i Norge.

Gjeldsrate øker fortsatt

Endringene i husholdningenes fordrings- og gjeldsposisjoner illustreres også av utviklingen i fordrings- og gjeldsrate i figur 6.6 (sesongjusterte rater). Fordringsraten er foreløpig beregnet til 295,9 prosent

Figur 6.6. Husholdningene. Fordringer, gjeld og nettofordringer i prosent av disponibel inntekt, sesongjusterte tall

av disponibel inntekt ved utgangen av 2015 som er 3,6 prosentpoeng høyere enn ved utgangen av 2014. Det siste året økte gjeldsrate med 3,9 prosentpoeng, til 231,1 prosent. Dette førte til at nettofordringsraten falt med -0,2 prosentpoeng i løpet av 2015 til 64,9 prosent av disponibel inntekt ved utgangen året.

Utviklingen i gjeldsrate reflekterer at gjelda fortsetter øker raskere enn husholdningenes inntekter.

Anslaget ved utgangen 2015 er imidlertid behøftet med usikkerhet.

Innskuddsveksten avtar

Sammensetningen av husholdningenes fordringer ved utgangen av 2015 er illustrert i figur 6.7. I figuren er de finansielle instrumentene fordelt mellom seks objektsgrupper.

Objektsandelene er beregnet som prosentandeler av samlede fordringer som var 3 958 milliarder kroner ved utgangen av fjoråret.

Sedler, mynt og bankinnskudd har den nest høyeste andelen med 29 prosent. Bankinnskudd mv hadde

tidligere den høyeste andelen, men andelen har falt noe de siste 20 årene som følge av en lang periode med lavt rentenivå og et stadig bredere finansielt produktspesker som har gitt husholdningene nye muligheter for alternativ plassering av ledige midler. Utviklingen i Norge i årene etter finanskrisen tyder imidlertid på at husholdningene har vært forsiktige og har plassert ledige midler i trygge bankinnskudd fremfor å investere midlene i mer risikoutsatte finansielle instrumenter. Blant annet har bankinnskuddenes andel av de samlede fordringene vist en liten økning i den siste 7 årsperioden frem til utgangen av 2015.

Av tabell 6.3 framgår det at bankinnskuddene vokste med 6,0 prosent i 2015 (transaksjoner som prosent av

Boks 6.2. Om betydningen av arv og miljø for formue og investeringsadferd

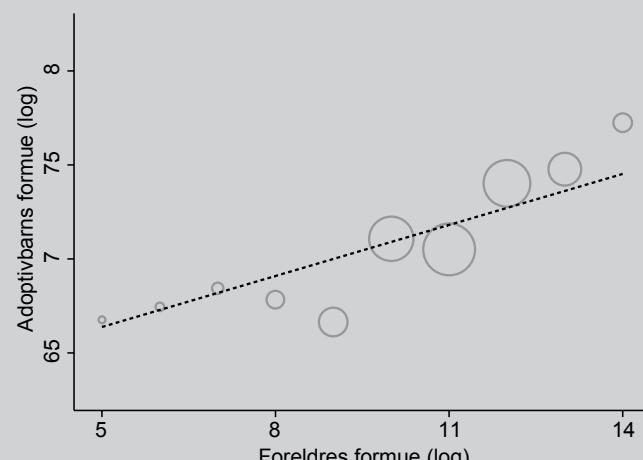
I litteraturen om intergenerasjonelle overføringer settes effektene av arv og miljø ofte opp mot hverandre. Den første forklarer at sammenhengen mellom generasjoner skyldes genetisk arv. Selv om et barn vokser opp adskilt fra sine biologiske foreldre, vil barnet påvirkes direkte gjennom den genetiske relasjonen til foreldrene. Den andre mekanismen handler om oppvekstmiljø. Foreldres handlinger og familiemiljøet påvirker i seg selv barns utfall, også når barna og foreldrene ikke er genetisk relatert (for eksempel ved adopsjon). Familiemiljøet kan virke gjennom at foreldre investerer i barns utdanning og dermed mulighet for å få en godt betalt jobb, som igjen gir økt forme, at barn lærer av foreldres holdninger til sparing og risiko, eller gjennom direkte overføring av formue, både i form av gaver og arv.

Frem til nå har intergenerasjonelle studier om formue og investeringsadferd i liten grad vært i stand til å separere effektene fra arv og miljø. Det gjør imidlertid ikke kunnskap om disse mekanismene mindre viktige. Artikkelen "Why do Wealthy Parents have Wealthy Children" studerer nærmere hvilken rolle familiebakgrunn spiller for barns tilegnelse av finansiell formue og investeringsadferd som voksne. Artikkelen studerer viktigheten av familiemiljø for barns formue og investeringsadferd. I studien brukes informasjon om adoptivbarn fra Korea, adoptert som spebarn til deres norske adoptivforeldre. Siden barna tilfeldig havner hos en på forhånd godkjent adoptivfamilie, er enhver relasjon mellom adoptivbarna og adoptivforeldrene drevet av forskjeller i oppvekstmiljø.

Figuren viser sammenhengen mellom foreldres formue på x-aksen og adoptivbarns formue på y-aksen (skalert med logaritmen). Samvariasjonen er positiv og viser at familiebakgrunn har stor innflytelse for barnas tilegnelse av formue som voksne, selv når man har tatt vekk genetiske linken mellom foreldre og barn. Adopterte barn som vokser opp i familier med foreldre med formue på 10 prosent over gjennomsnittet vil forventes å oppnå formue som ligger 1 prosent over gjennomsnittet innen deres generasjon.

For å tolke effekten av familiebakgrunn estimeres effekten for adoptivbarn og deres ikke-adopterte søsken separat. Resultatene viser at formue overføres i noe mindre grad fra foreldre til adoptivbarn sammenlignet med barn som ikke er adoptert, mens finansiell risikoatferd avhenger i liten grad av genetisk forbindelse. Studien viser at effekten av foreldres formue på adoptivbarns formue ikke virker gjennom foreldres utdanningsnivå, husholdningens inntekt, størrelse på søskenflokkene, eller hvor familien bor i oppveksten. Heller ikke direkte overføring av formue gjennom gaver eller arv, adoptivbarnas utdanning eller arbeidsinntekt påvirker effekten av foreldres formue på barnas formue. En tolkning av dette er at miljøet barnet vokser opp i skaper ulikheter i formue og risikotaking, selv blant individer med samme økonomiske ressurser. Studien finner også at høyere finansiell risiko blant foreldrene reduserer adopterte barns sannsynlighet for å jobbe i offentlig og øker sannsynligheten for risikabel atferd på andre arenaer, for eksempel målt som antallet fartsbøter en person mottar.

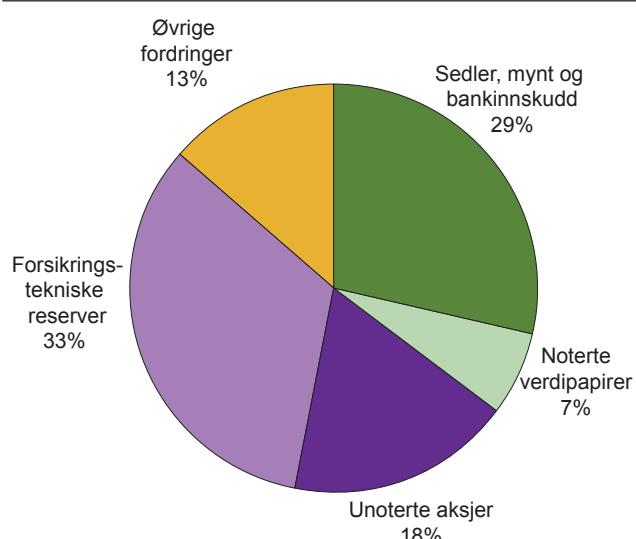
Genetisk arv har blitt sett på som en avgjørende faktor for både formuesoppbygging og finansiell risikotaking. Denne studien viser at også familiemiljøet i seg selv kan ha stor betydning for disse utfallene, selv når den genetiske relasjonen mellom foreldre og barn ikke er til stede.

Referanse

Fagereng, Andreas, Magne Mogstad og Marte Rønning (2015), "Why Do Wealthy Parents Have Wealthy Children?", Statistics Norway Discussion Paper.

Figur 6.7. Husholdningene. Fordringenes sammensetning ved utgangen av 2015. Prosentandeler av samlede fordringer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

avslutningsbalansen i 2014). Dette er 1,7 prosentpoeng lavere enn i 2014, men høyere enn veksten i de samlede fordringene.

Reserver i livs- og pensjonsforsikring er størst

Den høyeste fordringsandelen har forsikringstekniske reserver med om lag 33 prosent av balanseverdien. De tekniske reservene omfatter både reserver i skadeforsikring og avsatte midler i livs- og pensjonsforsikringer utenom statens pensjonskasse og folketrygden. Statens pensjonskasse og folketrygden er ikke-fonderte ordninger, som administreres av statsforvaltning, og hvor inntektene og utgiftene inngår i statsregnskapet.

Husholdningenes forsikringstekniske reserver er sammensatt av tre komponenter. Reservene i skadeforsikring består av forhåndsbetalt premie og ikke-avsluttede skadeoppbjør hvor kundene har fordringer på selskapene i form av erstatninger som ennå ikke er utbetalt.

Typiske skadeforsikringskontrakter er bolig- og innboforsikringer samt forsikringer tilknyttet varige konsumgoder som privatbiler og småbåter. Disse reservene utgjør en liten andel av de totale reservene på husholdningenes konto (3 prosent) og er fordringer mot skadeforsikringsselskapene.

De forsikringstekniske reservene i livs- og pensjonsforsikring består av individuelle og kollektive reserver og utgjør henholdsvis 10 og 87 prosent av de totale forsikringstekniske reservene. I finansregnskapet registreres reservene som husholdningenes fordringer mot livsforsikringsselskapene og pensjonskasser. De individuelle reservene dekker opptjente rettigheter i individuell livrente-, livs- og pensjonsforsikring, mens de kollektive reservene dekker opptjente rettigheter i de fonderte tjenestepensjonsordningene. De fonderte tjenestepensjonene omfatter ytelsesbaserte og innskuddsbaserte ordninger for ansatte i kommuneforvaltningen og

i næringslivet. Kollektive reserver har økt sin andel de siste 20 årene og utviklingen kan i vesentlig grad forklares av den demografiske utviklingen. En voksende gruppe «påtroppende pensjonister» har bidratt til en betydelig økning av reservene gjennom opptjening av rettigheter i tjenestepensjonsordningene.

Veksten i reservene er beregnet til 5,5 prosent i 2015 som er ned fra 7,4 prosent i 2014. De forsikringstekniske reservene viser imidlertid høyere vekst enn de samlede fordringene.

Unoterte aksjer utgjorde 18 prosent av fordringene ved utgangen av 2015. De unoterte aksjene representerer husholdningenes eierandeler i «den store underskogen» av små og mellom store selskaper i næringslivet. Blant selskapene i denne gruppen finner vi også familieide holdingselskaper som forvalter betydelige eierinteresser og aksjeposter i store konsern og lignende eierstrukturer. Eierne av unoterte aksjer er i stor grad koncentrert i et mindre antall husholdninger med høye inntekter og høy formue.

Investeringer i noterte verdipapirer uteblir

Noterte verdipapirer omfatter sertifikater, obligasjoner, noterte aksjer og verdipapirfondsandeler. En verdipapirandel på 7 prosent av samlede fordringer er en beskjeden andel, også når vi sammenligner med andre land. For eksempel var tilsvarende andeler for husholdningene i Sverige og Danmark henholdsvis 15 og 12 prosent (2014). Forholdet reflekterer at norske husholdningers investeringer i verdipapirer har vært svært beskjedne de siste årene. Selv om vekstratene for omsettelige gjeldspapirer og verdipapirfondsandeler i 2015 er høye (jfr. tabell 6.3) er de investerte beløpene (netto kjøpene) beskjedne. For aksjer har utvikling vært negativ både i 2014 og 2015. Men nettokjøp av noterte aksjer er anslått til knapt 0,4 milliarder kroner i 2015 som er en økning fra året før da husholdningene netto solgte noterte aksjer for 3,5 milliarder kroner.

Øvrige fordringer har en andel på 13 prosent av fordringene totalt. Øvrige fordringer omfatter utlån fra husholdningene, eierandeler i andre selskaper enn aksjeskaper, finansiell verdi av fast eiendom i utlandet, skattefordringer og andre kortsiktige fordringer. Det er særlig skattefordringene og verdien av fast eiendom i utlandet som trekker andelen opp (50 prosent av øvrige fordringer).

Gjeldsveksten har avtatt

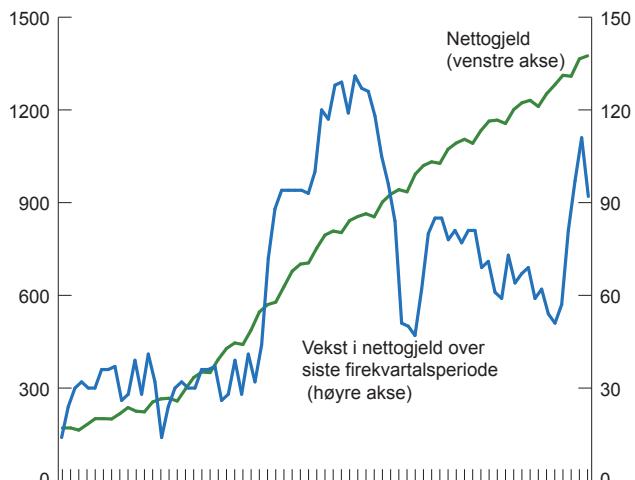
Husholdningenes samlede gjeld utgjorde 3110 milliarder kroner ved utgangen av 2015. Gjeldsopptaket det siste året var på linje med gjeldsopptaket i 2014, men gjeldsveksten ble beregnet til 5,8 prosent ved utgangen av året. Dette er 0,3 prosentpoeng lavere enn den beregnede gjeldsveksten i 2014. Figur 6.8 viser at gjeldsveksten, etter finanskrisen, nådde et foreløpig toppunkt i 4. kvartal 2012 og at den har avtatt etter dette. I 2015 har gjeldsveksten ligget i overkant 6 prosent i de tre første kvartalene, men falt mot slutten av året.

Figur 6.8. Husholdningene. Vekst siste fire kvartaler i samlet gjeld. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.9. Husholdningene. Nettojeld til banker og kreditforetak og vekst i nettojelden. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen reflekteres i vekstraten for lån med pant i bolig som er beregnet til 6,4 prosent både i 2014 og 2015. Veksten i boliglånen lå i underkant av 7 prosent i 2015 i de tre første kvartalene, men falt mot slutten av året på sammen måte som den samlede gjeldsveksten.

Gjeldsveksten påvirkes blant annet av renteutviklingen og av utviklingen i boligmarkedet. I gjennomsnitt falt rentene på nye boliglån til husholdningene med 0,95 prosentpoeng til 2,53 prosent i løpet av 2015, samtidig som boligprisene steg med 4,6 prosent. Begge faktorene taler isolert sett for høy gjeldsvekst i 2015. I tillegg vil gjeldsveksten avhenge av tilgangen på kreditt. I følge Norges Banks utlånsundersøkelser endret bankene i liten grad sin kreditpraksis overfor husholdningene i første halv år 2015 og bankene rapporterte om høyere låneetterspørsel. I andre halvår strammet bankene inn sin kreditpraksis og låneetterspørselen fra husholdningene falt.

Veksten i nettojelden til banker og kreditforetak tiltar

Banker og kreditforetak er de to enkeltsektorene med de største fordringsforholdene overfor husholdningene. Banksektoren (banker og kreditforetak) har alltid vært den viktigste kredittkilden for husholdningene og forholdet illustreres av banksektorens andel av husholdningenes total gjeld som er beregnet til nesten 80 prosent ved utgangen av 2015. Tradisjonelt har norske husholdninger også hatt en stor andel av sin finansielle formue i bankinnskudd og gjennom dette har husholdningene i makro finansiert en betydelig andel av sin egen låneetterspørsel hos finansinstitusjonene i sektoren.

Husholdningenes nettojeld til banksektoren kan beregnes som lån pluss annen gjeld fratrukket bankinnskudd pluss andre fordringer. Nettojelda til banksektoren er beregnet til 1375 milliarder kroner ved utgangen av 2015. Nettojelda økte med 94 milliarder kroner

det siste året. Til sammenligning økte nettojelda med 58 milliarder kroner i 2014. Utviklingen er illustrert i figur 6.9 og forklares av at økningen i bankinnskuddene avtok fra 2014 til 2015, mens økningen i utlånen til husholdningene tiltok sammenlignet med året før.

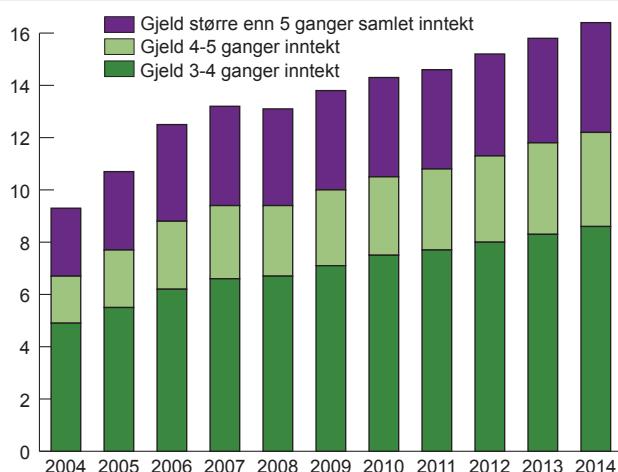
Utvikling i gjeldens fordeling på ulike husholdningsgrupper

Gjeldsbelastningens fordeling er viktig for å kartlegge husholdningenes sårbarhet i forhold til renteøkninger. Informasjon om hvordan gjelden fordeler seg hentes fra inntektsstatistikken, og bygger på opplysninger fra ligningen. De siste tallene er fra 2014.

Stadig flere husholdninger har en relativt høy gjeldsgrad. I tiårsperioden 2004-2014 økte gjennomsnittlig samlet inntekt for husholdningene med 58 prosent i nominell verdi, mens gjelden i samme periode økte med 96 prosent. I 2004 hadde 22 prosent av husholdningene en gjeld som var minst dobbelt så stor som samlet husholdningsinntekt før skatt. Denne andelen økte til 31,7 prosent i 2014. Andel husholdninger hvor gjelden utgjorde mer enn tre ganger samlet inntekt har økt fra 9,3 prosent til 16,4 prosent i tiårsperioden. I 2004 var 18,9 prosent av husholdningene gjeldfrie. Denne andelen har sunket gradvis til 16 prosent i tiårsperioden.

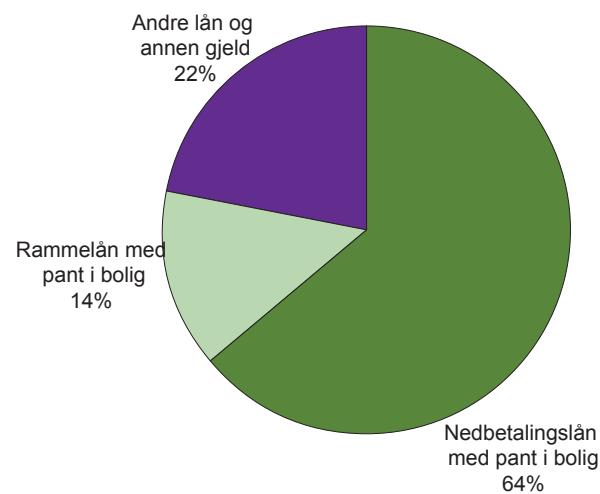
Den yngre delen av befolkningen har høyest gjeld i forhold til inntekt. Dette skyldes både låneatferd og inntektsnivå. De yngre tar opp stor gjeld til førstegangs boligkjøp, samtidig som yrkesinntekten er lavest i begynnelsen av yrkeslivet. Studenter er holdt utenfor i denne statistikken. Andelen husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten har økt mest for yngre par, par med små barn og aleneforeldre. Blant husholdningstypene med høyest gjeldsbelastning finner vi par med barn under 6 år, par uten barn der hovedinntektstakeren er under 30 år, samt aleneforeldre med barn 6-17 år. Innenfor disse husholdningstypene hadde

Figur 6.10. Andel husholdninger med samlet gjeld større enn 3 ganger samlet inntekt. 2004 – 2014. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.11. Husholdningene. Gjeldens sammensetning ved utgangen av 2015. Prosentandeler av total gjeld

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

omtrent 30 prosent en gjeld som utgjorde mer enn tre ganger inntekten.

Blant husholdninger hvor hovedinntektstakeren er under 45 år, hadde 24,6 prosent av husholdningene en gjeld som utgjorde mer enn tre ganger inntekten i 2014. Tilsvarende andel var 13,9 prosent ti år tidligere. Blant husholdninger hvor hovedinntektstaker er over 55 år, hadde 4,4 prosent gjeld som var mer enn tre ganger inntekten i 2004. Denne andelen har økt til 8,3 prosent i tiårsperioden.

Rammelån med pant i bolig stagnerer

Lån med pant i bolig utgjorde 2436 milliarder kroner ved utgangen av 2015. Dette representerer en andel på vel 78 prosent av husholdningenes samlede gjeld, en andel som har økt fra om lag 63 prosent i 1995. Lån med pant i bolig er enten nedbetalingslån eller rammelån.

De siste årene har nedbetalingslån med pant i bolig økt sin andel av boliglånenes, mens lån med fleksible betjningsbetingelser har redusert sin andel. Figur 6.11 viser at nedbetalingslånenes andel utgjorde 64 prosent av husholdningenes samlede gjeld ved utgangen av 2015.

Rammelånen skiller seg fra nedbetalingslånen ved at de er fleksible med hensyn til betaling av renter og avdrag. Dette har blant annet gjort rammelånen til en attraktiv finansieringskilde for kjøp av varige konsumgoder som for eksempel biler og fritidsbåter. Rammelånen utgjorde bare 2 prosent av samlet gjeld i 2005, mens andelen var nesten 19 prosent ved utgangen av 2011. De siste årene har imidlertid veksten i utestående rammelån stoppet opp og ved utgangen av 2015 summerte rammelånenes seg til 448 milliarder kroner som er 6 milliarder kroner lavere ved utgangen av 2011. Dette førte til at rammelånenes andel av samlet gjeld falt til om lag 14 prosent ved utgangen 2015.

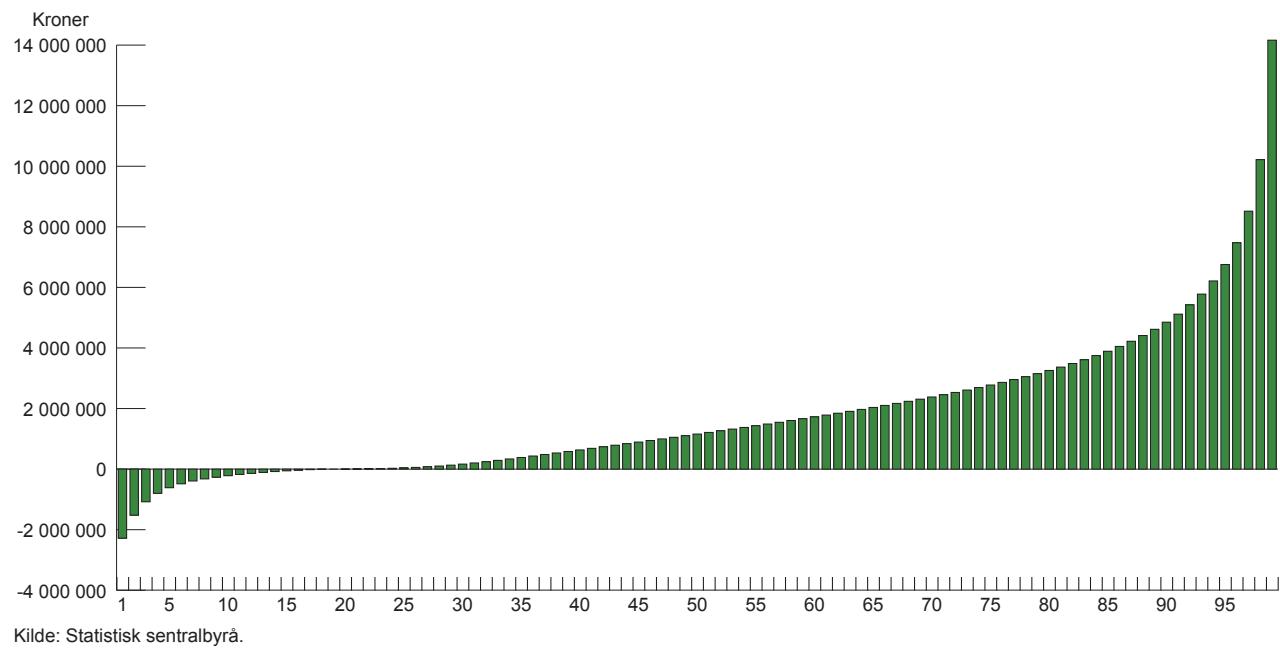
Husholdningenes realformue

Norske privathusholdningers realkapital hadde ved utgangen av 2014 en beregnet markedsverdi på 5 590 milliarder kroner i følge SSB sin inntekts- og formuessstatistikk for husholdninger. Denne kapitalen består først og fremst av boliger. I 2014 hadde boligene til norske privathusholdninger en antatt markedsverdi på 5 179 milliarder kroner. Dette var en økning på 3,9 prosent fra 2013, da samlet beregnet markedsverdi utgjorde 4 985 milliarder kroner. 67,6 prosent av privathusholdningene hadde i 2014 en primærbolig (boligen der boligeier er folkeregistrert bosatt) med en antatt markedsverdi på til sammen 4 640 milliarder kroner. Andelen husholdninger som eier en sekundærbolig, det vil si en ekstra bolig i tillegg til den man bor i, gikk ned fra 10,8 prosent i 2013 til 10,4 prosent i 2014. Beregnet markedsverdi for disse sekundærboligene (fritidseiendommer holdt utenfor) utgjorde nesten 539 milliarder kroner i 2014. 67 prosent av husholdningenes bruttoformue, summen av all formue før fratrekking av gjeld, var boligformue i 2014. Dette er en noe lavere andel sammenlignet med året før.

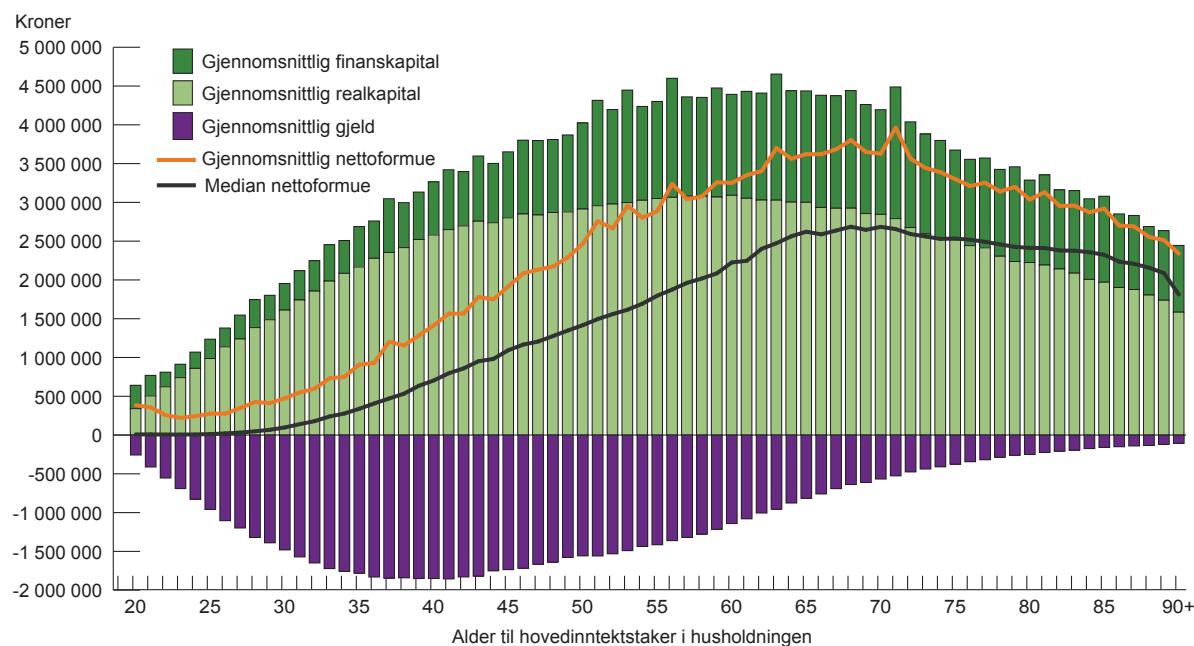
Basert på beregnet markedsverdi av landets boliger, hadde husholdningene en gjennomsnittlig nettoformue på 2 136 000 kroner i 2014. Norske husholdninger har hatt en betydelig økning i nettoformuen de siste årene, framfor alt som følge av sterk vekst i boligprisene. Fra 2010 til 2014 økte gjennomsnittlig nettoformue for alle husholdninger med 16,5 prosent målt i faste priser.

Figur 6.12 viser fordelingen av nettoformue når beregnede markedsverdier på boliger benyttes istedenfor liggingsverdier. Mer enn halvparten av norske privathusholdninger, 52 prosent, hadde i 2014 en nettoformue på mer enn 1 million kroner. 36 prosent av husholdningene hadde mer enn to millioner kroner i nettoformue, mens 15 prosent hadde en nettoformue som oversteg 4 millioner kroner. Drøyt to prosent av norske privathusholdninger hadde i 2014 en nettoformue på mer enn 10 millioner kroner.

Figur 6.12. Fordeling av nettoformue når beregnet markedsverdi på egen bolig inkluderes. Persentiler. 2014

Figur 6.13. Husholdningenes formue og gjeld etter alder til hovedinntektstaker. 2014

Nettoformuen er svært skjevt fordelt blant husholdningene. I 2014 eide tidelen av husholdningene med høyest beregnet nettoformue over halvparten (50,2 prosent) av all nettoformue. De 1 prosent rikeste husholdningene eide 19 prosent, mens de rikeste 0,1 prosent – til sammen 2 300 husholdninger – eide 8,8 prosent av all formue. Formuesfordelingen har blitt noe skjevere de siste årene. I 2012 eide tidelen med høyest beregnet nettoformue 48,8 prosent av all formue, og denne andelen økte til 49,5 prosent i 2013. De 1 prosent mest formuende husholdningene eide i 2012 og 2013 henholdsvis 18,1 og 18,3 prosent av totalformuen. Den økte formueskonsentrasjonen i toppen av

fordelingen henger blant annet sammen med en økning i verdiene på aksjer, andeler i fond og andre verdipapirer. Husholdningene med de høyeste formueiene har gjennomgående plassert en høyere andel av sin formue i finanskapital.

Husholdningenes nettoformue stiger jevnt med alderen til hovedinntektstakeren i husholdningen. For de unge under 30 år er median nettoformue under 100 000 kroner (se figur 6.13). Deretter stiger nivået betydelig fram til hovedinntektstakeren er rundt 70 år. Blant disse var median nettoformue på om lag 2,7 millioner kroner i 2014, og medianen fortsetter å ligge godt over

Tabell 6.4. Husholdningenes formue etter inntekt. 2014. Prosent

	Milliarder kroner	Desiler - inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU)										Øverste 0,1 prosent		
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	105 prosent			
Beregnet realkapital	5 590,1	2,9	4,3	6,1	7,7	9,0	10,2	11,4	12,8	14,8	20,9	12,1	3,2	0,5
<i>Herav:</i>														
Beregnet markedsverdi primærbolig	4 640,0	2,8	4,6	6,5	8,2	9,5	10,7	11,7	12,9	14,5	18,5	10,2	2,4	0,3
Beregnet markedsverdi sekundærbolig	538,7	3,7	3,2	4,1	5,1	6,2	7,5	9,2	11,8	16,4	33,0	21,4	6,7	1,1
Bruttofinanskapital i alt	2 139,7	10,7	3,4	4,1	5,0	5,5	6,3	7,3	8,8	11,6	37,3	28,9	16,4	6,4
<i>Herav:</i>														
Bankinnskudd i innenlandske banker	988,1	3,5	5,2	6,7	7,8	8,6	9,3	10,2	11,6	13,8	23,5	14,8	5,3	1,4
Andeler i aksje-, obligasjons- og pengemarkedsfond	133,9	3,8	2,6	3,7	5,0	6,1	7,3	8,9	11,1	15,0	36,5	25,7	10,8	2,9
Aksjer og andre verdipapirer	813,0	20,9	1,5	1,4	2,0	2,1	2,7	3,7	5,1	8,3	52,4	44,8	29,7	12,5
Beregnet bruttoformue	7 729,8	5,1	4,1	5,5	7,0	8,0	9,1	10,2	11,7	13,9	25,4	16,7	6,9	2,1
Sum gjeld	2 819,0	2,7	3,2	4,9	6,8	8,6	10,3	11,9	13,6	15,9	22,2	12,8	3,6	0,6
Beregnet nettoformue	4 910,8	6,5	4,5	5,9	7,1	7,7	8,4	9,3	10,6	12,8	27,3	19,0	8,8	3,0
Antall husholdninger	2 298 922	229 894	229 894	229 890	229 891	229 894	229 894	229 890	229 891	229 892	229 892	114 947	22 989	2 298

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2 millioner kroner blant personer i 70- og 80-årene. Først blant de aller eldste husholdningene (hovedinntektstaker 90 år og eldre) ligger medianverdien for nettoformue under 2 millioner kroner.

For yngre husholdninger utgjør verdien av egen bolig det meste av bruttoformuen, mens blant de eldre er også finansformuen viktig. Blant husholdninger hvor hovedinntektstakeren er i begynnelsen av 20-årene til i midten av 40-årene utgjør boligens verdi om lag 80 prosent av bruttoformuen, mens for de i 60-årene og eldre er denne andelen under 70 prosent.

Som det går fram av tabell 6.4 er det en nært sammenheng mellom inntekt og formue. I denne tabellen er inntekten korrigert for ulik husholdningsstørrelse og ulik sammensetning, og deretter delt inn i ti like store grupper (desiler). Statistikken viser at husholdninger med høyt inntektsnivå ofte har en høy nettoformue. Tidelen husholdninger med høyest inntekt eide 27,3 prosent av all nettoformue i 2014, mens de ti prosent av husholdningene med lavest inntekt disponerte 6,5 prosent av all nettoformue det året.

Nesten halvparten (46 prosent) av primærboligenes antatte markedsverdi disponeres av de tre øverste inntektsdesilene blant husholdningene. Tidelen med høyest inntekt disponerer alene nesten 19 prosent. Dette er samme andeler som i de to foregående årene. Sekundærboliger er enda mer skjevfordelt. En tredel av den beregnede markedsverdien til disse boligene tilhører husholdningene i øverste inntektsdesil. Husholdningenes gjeld viser en tilsvarende fordeling. Husholdningene i de tre øverste inntektsdesilene har,

som i de to foregående årene, nesten 52 prosent av all gjeld. Øverste inntektsdesil har alene drøyt 22 prosent av all gjelden til privathusholdningene i 2014.

Finanskapitalen til norske husholdninger er mer ulikt fordelt enn realformuen. Spesielt gjelder dette aksjer og andre verdipapirer hvor 52,4 prosent av formuesverdien i 2014 eies av tidelen med høyest inntekt. Dette tilsvarer 426 milliarder kroner. De 0,1 prosent med aller høyest inntekt, om lag 2 300 husholdninger, eide alene 12,5 prosent av denne finanskapitalen i 2014 – til sammen nærmere 102 milliarder kroner. Men denne type formue tilfaller også i stor grad husholdninger med lave inntekter. Tidelen med aller lavest inntekt eide i 2014 drøyt en femdel av den totale formuesverdien til aksjer og andre verdipapirer blant privathusholdningene (om lag 170 milliarder kroner). Til tross for lavt rentenivå er bankinnskudd i innenlandske banker fortsatt største formuespost blant privathusholdningenes finanskapital med til sammen 988 milliarder kroner i 2014. Nesten halvparten (48,9 prosent) eies av husholdningene i de tre øverste inntektsdesilene.

Begrepsdefinisjoner

Nedenfor gis en forklaring av noen begreper og uttrykk som benyttes i Økonomisk utsyn. Hensikten er ikke å gi en uttømmende oversikt, men å gi en nærmere utdyping av begreper som ikke forklares i den løpende teksten.

Nasjonalregnskapets avgrensning av den norske økonomien

Nasjonalregnskapet gir en oversikt over norsk økonomi, noe som fordrer en prinsipiell avgrensning mot andre lands økonomier. Dette gjøres ved å definere begrepet institusjonell enhet eller økonomisk aktør. Økonomiske aktører tar økonomiske beslutninger på selvstendig grunnlag, kan påberope seg eierskap til økonomiske verdier, og kan legge fram resultat- og balanseregnskap for sin virksomhet. Den institusjonelle enheten er normalt sammenfallende med juridisk enhet, f.eks. aksjeselskap, eller fysisk person. Nasjonalregnskapets oppgave er å gi oversikt over økonomien til de institusjonelle enhetene som kan sies å være hjemmehørende i et land. De hjemmehørende enhetene kalles innlendinger og ikke-hjemmehørende enheter omtales som utlendinger. Generelt er en institusjonell enhet hjemmehørende i det landet den har sitt økonomiske interessecentrum. Det fordrer at enheten deltar i det økonomiske liv innenfor et lands økonomiske territorium på varig basis, konvensjonelt satt til minst et år. Denne grensen må tolkes mer som en understrekning av varighet, enn som en absolutt grense. Det er viktig å merke seg at hjemmehørende enhet eller innlending som begrep i nasjonalregnskapet ikke har noe med statsborgerskap eller nasjonalitet å gjøre. Gjennom nasjonalregnskapets kildemateriale blir hjemmehørende enheter eller innlendinger i praksis bestemt av regelverket for registrering i de statistiske registrene. Viktigst er reglene for bosatte i befolkningsregisteret og for registrering som enhet i virksomhets- og foretaksregisteret.

Kapittel 2

Årlønn for heltidsansatte: Begrep som benyttes i den årlige lønnsstatistikken til Statistisk sentralbyrå. Det omfatter samlet lønn eksklusive overtidsgodtgjørelse og naturallønn som en heltidsansatt lønnstaker oppnår hvis vedkommende har utført et avtalefestet normalårsverk, og det er et normalt antall arbeidsdager i året.

Årlønn: Begrep som benyttes i Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU). Begrepet kan både dekke heltidsansatte lønnstakere og beregnede årsverk for alle lønnstakere, det vil si både heltidsansatte og deltidsansatte. I de tilfeller begrepet omhandler heltidsansatte er begrepet synonymt med begrepet Årlønn for heltidsansatte i SSBs lønnsstasjon (definert over). I tilfeller der begrepet omhandler beregnede årsverk, er deltidsansatte regnet om til heltidsekivalenter, ved å ta utgangspunkt i avtalt arbeids-

tid for deltidsansatte i forhold til avtalt arbeidstid for heltidsansatte.

Lønn per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom total lønn (definert over) og antall utførte timeverk for lønnstakere. Antall utførte timeverk inkluderer overtid, mens fravær på grunn av sykdom, permisjon og ferie ikke regnes med.

Lønnskostnader per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som viser forholdet mellom totale lønnskostnader og antall utførte timeverk (se ovenfor). Lønnskostnader er definert som summen av total lønn (se ovenfor) og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier.

Reallønn: Et uttrykk for forholdet mellom et lønnsbeløp og en relevant pris. Når formålet er å måle lønnsatsens kjøpekraft, er det konsumprisindeksen som er relevant, og man beregner konsumreallønn. Når formålet er å måle lønnsevnen i en bedrift eller næring, beregnes produsentreallønn ved å måle lønn i forhold til prisen på bedriftens/næringens produksjon.

Justerte konsumprisindeksar: Statistisk sentralbyrå publiserer månedlig tre indikatorer som har til hensikt å belyse utviklingen i den underliggende konsumprisveksten; konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE), konsumprisindeksen justert for avgiftsandringer (KPI-JA) og konsumprisindeksen justert for avgiftsandringer og uten energivarer (KPI-JAE). Alle indikatorene er avledet fra KPI. Etableringen av KPI-JA og KPI-JAE hadde sin bakgrunn i Norges Banks nye mandat for pengepolitikken gitt mars 2001.

Kapittel 3

Viktige begreper i nasjonalregnskapet

Disponibel inntekt for Norge

= Bruttonasjonalinntekt - Kapitalslit - Stønader og løpende overføringer til utlandet, netto

= Bruttonasjonalprodukt - Kapitalslit - Formuesinntekt og lønn til utlandet, netto - Stønader og løpende overføringer til utlandet, netto

= Sparing for Norge + Konsum i alt

Disponibel realinntekt for Norge. Disponibel inntekt for Norge korrigert for prisstigningen på varer og tjenester som anvendes innenlands.

Formuesinntekter. Inntekt mottatt av eiere av finanskapital, eller faste ikke-produserte eiendeler som stilles til rådighet for en annen institusjonell enhet.

Formuesinntekt og lønn til utlandet, netto. Netto overføringer til utlandet i form av inntekter som lønn, renter, aksjeutbytte mv. (og eventuelle produksjonsskatter, netto), etter fradrag for tilsvarende overføringer fra utlandet. Tidligere betegnet som «renter og aksjeutbytte mv. til utlandet, netto». Denne posten representerer forskjellen mellom BNP og BNI.

Formuesutgifter. Beløp som de som disponerer finanskapital eller faste ikke-produserte eiendeler er forpliktet til å betale til eierne av finanskapitalen eller de faste ikke-produserte eiendelene.

Kjøpekraftspariteter. Indeks som måler forskjeller i prisnivået mellom land i et gitt år. Indeksene kan beregnes for flere aggregerte størrelser, for eksempel BNP og privat konsum. Kjøpekraftspariteter brukes først og fremst i internasjonale sammenligninger av makroøkonomiske størrelser per innbygger, for eksempel BNP, konsum og nasjonalinntekt. Prisnivåjustering av slike størrelser får frem realverdien av forskjellene mellom land. Beregninger av kjøpekraftspariteter gjøres av flere institusjoner: OECD/Eurostat for OECD-landene og øvrige europeiske land, mens Verdensbankens «International Comparison Program» beregner dem for land utenfor OECD.

Markedsrettet virksomhet. Dette er en næringsgruppe som omfatter den produksjonen som omsettes i markeder. Den utelater produksjon i offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner. Man kan også begrunne utelatelse av boligtjenester, fordi disse tjenestene i liten grad omsettes i Norge og andre land der de fleste boliger er selveide. Markedsrettede fastlandsnæringer utelater i tillegg til de ovennevnte næringene også utenriks sjøfart, rørtransport og olje- og gassutvinning.

Markedsverdi. Bruttonasjonalproduktet (BNP) er målt i markedsverdi, og definert som summen av bruttoproduktet over alle nærlinger målt i basisverdi, tillagt summen av alle produktkatter og fratrukket summen av alle produktsubsider.

Nasjonalinntekt = Bruttonasjonalinntekt – Kapitalslit.

Bruttonasjonalinntekt = BNP i markedsverdi pluss netto inntekter fra utlandet til Norge. Disse inntektene omfatter først og fremst lønn, renter, aksjeutbytte og andre formuesinntekter.

Næringsskatter. Overføringer til offentlig forvaltning fra innenlandske produsenter i form av skatter og avgifter som er knyttet til produksjonsvirksomheten, men som ikke varierer i takt med produksjonen av produkter. De viktigste næringsskattene er knyttet til utvinning av råolje og naturgass (produksjonsavgift, arealavgift mv.).

Næringssubsidier. Overføringer fra offentlig forvaltning til innenlandske produsenter i form av støtteutbetalinger som er knyttet til produksjonsvirksomheten,

men som ikke varierer i takt med produksjonen av produkter. De viktigste næringssubsidiene er knyttet til jordbruk.

Produktkatter. Overføringer fra innenlandske produsenter til offentlig forvaltning i form av skatter og avgifter som varierer i takt med produksjonen av produkter, eller er knyttet til produkter på annen måte. De viktigste produktkatter er merverdiavgift, avgift på motorkjøretøy, bensinavgift, og avgift på alkoholholdige drikkevarer.

Produktsubsider. Overføringer fra offentlig forvaltning til innenlandske produsenter og som varierer i takt med produksjonen av produkter, eller er knyttet til produkter på annen måte. De viktigste produktsubsidiene er subsidier til forskning, subsidier på jordbruksprodukter, og subsidier til privat undervisning.

Reinvestert fortjeneste. Reinvestert fortjeneste er den del av et selskaps (investeringsobjekts) resultat etter skattekostnad, og som ikke deles ut som utbytte til aksjonærene, men pløyes tilbake i selskapet (investeringsobjektet). Reinvestert fortjeneste er altså differansen mellom det totale resultatet og faktisk utbetalt utbytte. Motposten til inntektposten reinvestert fortjeneste finnes i finansregnskapet under samme betegnelse. Et tilbakeholdt overskudd i et direkte investeringsselskap, representert ved et positivt tall for posten direkte investering, blir i utenriksregnskapet vist som en investeringstransaksjon som øker investors fordringer på investeringsselskapet. Dersom utbetalt utbytte overstiger resultatet, blir reinvestert fortjeneste negativ, noe som kan tolkes som en desinvestering (tapping).

Rente- og stønadsbalansen

= Inntekter fra utlandet - Utgifter til utlandet

= Lønn fra utlandet + Renteinntekter fra utlandet + Aksjeutbytte mv. fra utlandet + Reinvestert fortjeneste fra utlandet + Andre løpende overføringer fra utlandet - Lønn til utlandet - Renteutgifter til utlandet - Aksjeutbytte mv. til utlandet - Reinvestert fortjeneste til utlandet - Andre løpende overføringer til utlandet

Stønader og løpende overføringer til utlandet, netto.

Netto løpende overføringer til utlandet utenom formuesinntekt og lønn til utlandet, netto. Denne posten representerer forskjellen mellom BNI og brutto disponibel inntekt for Norge.

Verdisett. Tilgang av produkter verdsettes i basisverdi, anvendelse av produkter verdsettes i kjøperverdi. Kjøperverdien er den verdien som kjøperen faktisk betaler for produktene, inklusive eventuelle produktkatter minus produktsubsider, og inklusive eventuelle transportkostnader. Refunderbar inngående merverdiavgift er ikke inkludert i kjøperverdien. Eksport verdsettes til fob, import verdsettes til cif (for internasjonal rapportering beregnes også total import til fob).

Kapittel 4

Statistikk om befolkning

Folkemengde. Alle tall gjelder hjemmehørende (de jure) folkemengde per 1. januar. Hvem som skal regnes som bosatt i Norge og hvor i Norge en person skal regnes som bosatt, er fastlagt i lov om folkeregistrering av 16. januar 1970.

Befolkningsvekst. Det er to måter å beregne årlig befolkningsvekst; 1) summen av fødselsoverskudd (fødte minus døde) og nettoinnflytting, eller 2) folkemengde 1. januar aktuelt år minus folkemengde 1. januar året før. Ideelt sett skulle de to måtene gi samme resultat. Lang erfaring har vist at det ikke alltid er slik, noe som skyldes korrekjoner, annulleringer, forsinkede meldinger til folkeregisteret, osv.

Innflytting, utflytting. Som flytting regnes registrert flytting for en person mellom to norske kommuner eller mellom en norsk kommune og utlandet.

Nettoinnflytting. Innflyttinger minus utflyttinger.

Samlet fruktbarhetstall (SFT) er summen av de aldersspesifikke fruktbarhets–ratene for kvinner i alderen 15-49 år i en gitt tidsperiode (vanligvis et kalenderår). SFT kan tolkes som antall barn hver kvinne i gjennomsnitt vil føde dersom fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer før alder 50.

Forventet levealder ved fødselen referer til det antall år en nyfødt vil leve dersom de gjeldende aldersspesifikke dødssannsynligheter i en periode (som regel et kalenderår) varer ved.

Statistikk om arbeidsmarkedet

De viktigste statistikkildene om arbeidsmarkedet er Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU) og registerstatistikken fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV). Sammen med annen økonomisk statistikk danner disse grunnlag for et helhetsbilde av arbeidsmarkedet i nasjonalregnskapet (NR/KNR).

Arbeidskraftundersøkelsene (AKU)

Tallene i AKU er beregnet på grunnlag av kvartalsvise intervjuer med et utvalg på 24 000 personer. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, er det utvalgsusikkerhet knyttet til tallene.

Omfang: AKU dekker alle personer i alderen 15-74 år registrert bosatt i Norge. Før 2006 var aldersgruppa 16-74 år.

Sysselsatte: Personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuken. Vernepliktige og personer som var fraværende fra arbeid på grunn av sykdom, permisjon, ferie o.l. er også inkludert som sysselsatte.

Arbeidsledige: Personer uten inntektsgivende arbeid som har søkt arbeid siste fire uker, og som kan påta seg arbeid innen to uker etter referanseuka.

Langtidsledige: Arbeidsledige med en sammenhengende ledighetsperiode på 27 uker eller mer forut for intervjuetidspunktet.

Undersysselsatte: Deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre arbeidstid, og som kan starte med økt arbeidstid innen en måned.

Arbeidsstyrken: Summen av sysselsatte og arbeidsledige (omtales ofte som de yrkesaktive).

Yrkesdeltakelsen eller yrkesfrekvensen: Andelen av befolkningen i den aktuelle aldersgruppa som er i arbeidsstyrken.

Arbeidsledighetsraten: Andelen av arbeidsstyrken som er arbeidsledig.

Nasjonalregnskapet (NR/KNR)

Omfang: Nasjonalregnskapet har tall for sysselsetting og utførte timeverk i alle enheter som deltar i økonomisk aktivitet på eller ut fra Norges økonomiske territorium på varig basis (ett år eller mer).

Sysselsatte personer: Gjennomsnittlig antall sysselsatte over året. Dette begrepet ligger nært opp til tilsvarende definisjon i AKU.

Utførte timeverk: Antall utførte timeverk over hele året (inklusive overtid).

Normalårsverk: Summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber (med andel av fulltidsjobb som vekt).

To mål på arbeidsledighet

Normalt har arbeidsledigheten ifølge AKU vært større enn antall registrerte helt ledige i statistikken fra NAV, fordi alle som har søkt arbeid ikke har registrert seg hos NAV og fordi en del av de som deltar på opplæringsstiltak klassifiseres som arbeidsledige i AKU. I motsatt retning trekker at en del av de registrerte helt ledige hos NAV ikke klassifiseres som arbeidsledige i AKU, enten fordi de ikke aktivt har forsøkt å skaffe seg arbeid de siste 4 uker, eller fordi de ikke er umiddelbart tilgjengelig for arbeid.

Arbeidsinnvandring i SSBs statistikker

Arbeidsinnvandringen fanges opp på ulike måter i SSBs sysselsettingsstatistikker:

Sysselsetting i NR: NR dekker all sysselsetting i innenlandske bedrifter, det vil si bedrifter som forventes å drive produksjon i Norge i minst 12 måneder, uavhengig av om den sysselsatte er registrert bosatt i Norge. Personer som kommer sammen med sin utenlandske

bedrift på oppdrag som varer under 12 måneder, omtales som tjenesteytere, og inngår ikke i sysselsettingstallene i nasjonalregnskapet (produksjonen regnes som import).

Ordinær registerbasert sysselsettingsstatistikk og AKU: Disse statistikkene er basert på personer som er registrert bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret. Kriteriet er at man forventes å oppholde seg minst seks måneder i landet. De som er registrert bosatt i Norge og arbeider i utlandet kommer med i AKU, men ikke i den ordinære registerbaserte sysselsettingsstatistikken.

Sysselsatte på korttidsopphold: Denne registerbaserte spesialstatistikken omfatter kun personer som arbeider i Norge uten å være registrert bosatt ifølge Det sentrale folkeregisteret. Med dette menes at man forventes å oppholde seg mindre enn seks måneder i landet. Foreløpig omfatter ikke tallene selvstendig næringsdrivende og sjøfolk fra land utenfor EØS-området. Det antas at det er en betydelig underrapportering av særlig tjenesteytere til de aktuelle registrene.

Kapittel 5

Produksjon og konsum i offentlig forvaltning

Med noen få unntak, omsettes ikke produksjon i offentlig forvaltning i ordinære markeder. Dermed mangler man priser til å verdsette produksjonen på samme måte som i privat sektor. I nasjonalregnskapet beregnes derfor produksjon i offentlig forvaltning som summen av produksjonskostnadene. Det betyr at produksjonen i offentlig forvaltning settes lik summen av lønnskostnader (bruken av egen arbeidskraft), kapitalslit (bruken av egen produksjonskapital), produktinnsats (varer og tjenester som offentlig forvaltning anvender til sine produksjonsformål) og netto næringsskatter på egen virksomhet. Den offentlige forvaltningens bruttoprodukt framkommer som summen av lønnskostnader, kapitalslit og netto næringsskatter. Netto næringsskatter representerer små beløp siden det bare er enkelte typer avgifter som det offentlige betaler, for eksempel motorvognavgift.

Konsum i offentlig forvaltning er definert som utgifter til varer og tjenester disponert av forvaltningen. Disse utgiftene verdsettes som produksjonen, med fratrekk av gebyrinntekter og tillagt overføringer i naturalier til husholdningene (produktkjøp).

Gebyrinntektene består av egenbetalinger for bruk av offentlige tjenester. Gebyrinntektene i kommuneforvaltningen utgjør den største delen, og eksempler på dette er brukerbetalinger for hjemmetjenesten, oppholdsbeltering i barnehager og skolefritidsordninger, samt årsgebyrer knyttet til vann, avløp og renovasjon.

Overføringer i form av naturalier til husholdningene er definert som offentlig forvaltnings finansiering av varer og tjenester fra ak-tører utenfor offentlig forvaltning

som videreformidles til husholdningene. Størstedelen av dette er betaling for ulike helse- og omsorgstjenester, legemidler og annet medisinsk utstyr levert fra private ak-tører. Det offentliges finansiering av private barnehageplasser er et annet eksempel.

Definisjonsforskjeller mellom stats- og kommuneregnskapet og offentlige finanser i nasjonalregnskapet

Regnskapsprinsipper. Formålet med nasjonalregnskapsstatistikken er å gi et avstemt og helhetlig bilde av norsk økonomi i tråd med internasjonale retningslinjer, noe som sikrer sammenlignbarhet med andre land. Her bearbeides og sammenstilles blant annet offentlig forvaltnings finanser sammen med inntekter og utgifter for andre sektorer i økonomien. Ifølge internasjonale standarder skal nasjonalregnskapet settes opp etter det såkalte påløptprinsippet. Dette prinsippet innebærer at utgiftene skal registreres når aktiviteten finner sted, og inntektene skal henføres til den periode de er opptjent, ikke når de bokføres eller betales.

Sektoromfang. I nasjonalregnskapet defineres offentlig forvaltning som institusjonelle sektorer som i tillegg til å ivareta et politisk ansvar, har som oppgave å iverksette og håndheve reguleringer, produsere tjenester (hovedsakelig ikke-markedsrettede) for individuelt og kollektivt konsum, samt omfordеле inntekt og formue. Statlig og kommunalt eide foretak regnes som markedsprodusenter og faller derfor utenfor nasjonalregnskapets definisjon av offentlig forvaltning.

Kildene

Statsregnskapet. Statsregnskapet (St.meld. nr. 3) gir informasjon om de økonomiske transaksjonene i statskassen medregnet folketrygden, samt driftsresultatet i den statlige forretningsdriften. Den statlige forretningsdriften omfatter næringsvirksomhet der staten har et ubegrenset økonomisk ansvar. Eksempler på slike enheter er Statsbygg og Statens direkte økonomiske engasjement i petroleumsvirksomheten (SDØE). I statsregnskapet benyttes kontantprinsippet for registrering av økonomiske transaksjoner. Dette er et regnskapsprinsipp som gir oversikt over kontante inn- og utbetalinger og endring i likviditet. Dette medfører at regnskapstransaksjonene i en periode ikke nødvendigvis gjenspeiler aktiviteten som har funnet sted i den samme perioden, da det er betalingstidspunktet som er avgjørende for hvilken periode transaksjonen skal føres. Av praktiske årsaker har imidlertid SSB valgt å legge til grunn de fleste utgiftskomponentene i statsregnskapet uten videre bearbeiding. Per i dag er det kun statsforvaltningens skatter og avgifter på inntektssiden, samt produksjonssubsidier på utgiftssiden som føres etter påløptprinsippet i nasjonalregnskapet. I tillegg beregner nasjonalregnskapet kostnader ved bruk av realkapital (bygninger, maskiner, utstyr mv.).

Andre stats- og trygderegnskap. I løpet av de siste 10-15 årene har det pågått en betydelig omorganisering av statlig virksomhet. Særlig gjelder dette den økende tendensen til fristilling av virksomheter i statsforvaltningen (nettobudsjettering). Nettobudsjettering innebærer at Stortingets økonomiske kontroll er begrenset til å bevilge en økonomisk ramme for virksomheten. Mens aktiviteten i den sentrale statsforvaltningen er gitt av de økonomiske rammene Stortinget fastsetter, kan de nettobudsjetterende virksomhetene ha inntekter utover bevilgningene i statsregnskapet. Denne fristillingen innebærer at statsregnskapet er utilstrekkelig i beregning av sentrale nasjonalregnskapsstørrelser. For å få informasjon om aktiviteten i nettobudsjetterte enheter må egne regnskaper hentes inn. Totalt dreier dette seg om rundt 100 enheter (blant annet samtlige helseforetak, universiteter og høgskoler og kapitalforvaltningsenheter som Statens pensjonsfond – Norge og Petroleumsforsikringsfondet). Enhetene i denne delsektoren av statsforvaltningen er underlagt regnskapsloven, noe som betyr at institusjonenes regnskap må settes opp etter påløptprinsippet.

Kommuneregnskapet. Kommuneforvaltningen omfatter kommunene, fylkeskommunene, kirkelige fellesråd og kommunale foretak som driver ikke-markedsrettet virksomhet. Regnskapsprinsippet som brukes i kommuneforvaltningen kalles anordningsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at alle kjente utgifter, utbetalinger, inntekter og innbetalinger skal tas med i regnskapet for vedkommende periode, uavhengig av om de er betalt eller ikke når perioden avsluttes. Anskaffelse og anvendelse av varer og tjenester bokføres ved henholdsvis mottak og levering. Bokførte verdier i kommuneregnskapet sammenfaller i flere tilfeller med påløpte verdier enn i statsregnskapet, og krever slik sett mindre bearbeiding for å inngå som en del av nasjonalregnskapet.

Ulike overskuddsbegreper

For å illustrere forskjellen mellom statsregnskapet og statlige finanser i nasjonalregnskapet, kan man ta utgangspunkt i de ulike overskuddsbegrepene som benyttes. Som mål for overskudd bruker statsregnskapet overskudd før lånetransaksjoner, mens det i nasjonalregnskapet benyttes nettofinansinvestering. Det er særlig tre forhold som forklarer avvik mellom overskuddsberegningene i statsregnskapet og nasjonalregnskapet:

Kapitalinnskudd. Kapitalinnskudd i statsforvaltningen omfatter tilskudd til investeringer i og salg av eiendeler knyttet til statens forretningsdrift, deriblant SDØE. I statsregnskapet føres disse transaksjonene som løpende inntekter og utgifter. I nasjonalregnskapet blir de behandlet som finanstransaksjoner, siden statens forretningsdrift i hovedsak driver med markedsrettet aktivitet, og kapitalinnskudd i disse enhetene kan medføre avkastning. Finansdepartementets føringsmåte av investeringene i forretningsdriften innebærer dermed

et driftsresultat som avviker fra nettofinansinvesteringene i nasjonalregnskapet.

Påløpte skatter. Ifølge nasjonalregnskapet skal tall for skatter, medregnet trygde og pensjonspremier, og produksjonssubsidier regnskaps–føres med påløpte beløp for det enkelte år, mens skatteinntektene i statsregnskapet er bokført etter kontantprinsippet. For enkelte skattearter er differansen mellom bokførte og påløpte skatter betydelige, noe som må tas hensyn til i nasjonalregnskapet. Spesielt gjelder dette for petroleumsvirksomheten, der svingninger i dollarkurs og oljepris betyr mye for sektorens skattepliktige inntekter. I finansstatistikken for offentlig forvaltning fanges differansen mellom påløpte og bokførte skatter opp av en korreksjonssektor for å sikre konsistens i regnskapsføringen av skatter i offentlig forvaltning i alt og i de enkelte forvaltningssektorene.

I tillegg til differansen mellom påløpte og bokførte skatteinntekter fanger denne korreksjonssektoren også opp avvik i overføringer mellom stats- og kommuneregnskapene. Dette skyldes hovedsakelig at kommuneforvaltningen benytter anordningsprinsippet i sine regnskaper, mens statsforvaltningen benytter kontantprinsippet.

Kapittel 6

Viktige begreper i nasjonalregnskapet knyttet til husholdningene

Husholdningene i nasjonalregnskapet omfatter «persons-husholdningene» samt boretslag og boligsameier. Med personhusholdninger menes alle personer som bor i individuelle private husholdninger og alle personer som bor i felleshusholdninger i ulike institusjoner. Eksempler på felleshusholdninger kan være institusjonsboere på aldershjem eller innsatte i norske fengsler. Husholdningene omfatter innenlandske personer, dvs personer hjemmehørende i Norge.

Boretslag og boligsameier er tatt med i husholdningene fordi disse boligene behandles på samme måte som husholdningenes selveide boliger i nasjonalregnskapet. Bygningene i boretslag og boligsameier inngår sammen med selveide boligbygg og hytter mv i husholdningenes realkapital.

Sektorklassifikasjonen i nasjonalregnskap ble endret i den nylige avsluttede hovedrevisjonen av statistikkssystemet. Den institusjonelle definisjonen av husholdningene ble også gjennomgått og justeringen har blant annet gitt en tydeligere avgrensning av husholdningenes funksjon som økonomiens / samfunnets konsumenter. Husholdningene i nasjonalregnskapet omfatter privat-husholdninger, samt boretslag og boligsameier.

Blandet inntekt omfatter driftsresultatet i bolignæringen samt næringsinntekten til de personlig næringsdrivende. Næringsinntekten til de personlig næringsdri-

vende inneholder avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i tillegg til avkastning på kapital.

Andre inntekter omfatter stønader fra utlandet, overføringer til ideelle organisasjoner fra innenlandske sektorer og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom det offentlige.

Andre utgifter omfatter stønader til utlandet, og overføringer fra husholdninger til innenlandske sektorer utenom det offentlige.

Avkastning på forsikringstekniske reserver er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikring). Posten er inkludert i formuesinntekter.

Disponibel inntekt er lik differansen mellom lønn, blant inntekt, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden, og skatter, formuesutgifter og andre utgifter på den andre.

Disponibel realinntekt er samlede inntekter fratrukket skatter og renteutgifter og er justert for prisstigning.

Sparing er definert som disponibel inntekt pluss korreksjon for sparing i pensjonsfond minus konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.

Sparerate er definert som sparingens andel av disponibel inntekt.

Spareraten korrigert for varige konsumgoder

I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder, noe som ivaretas ved beregning av en korrigert sparerate.

Indirekte målte bank- og finanstjenester er tjenester produsert av finansielle foretak og som de ikke direkte tar betalt for gjennom gebyrer. De finansielle foretakene skaffer seg i stedet inntekter ved rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd/innlån enn utlån. Siden det er knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte betalte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester.

Husholdningenes finansielle balanse

Fordringer og gjeld. Den finansielle balansen viser en sektors finansielle stilling ved utgangen av en periode. På balansens fordringsside finner vi de finansielle eiendelene som er fordringer på de andre sektorene i økonomien. Husholdningenes fordringer omfatter sed-

ler og mynt, bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater, aksjer og andeler, forsikringstekniske reserver, utlån og andre fordringer. Balansens gjeldsside domineres av lån fra finansielle foretak (banker, kreditforetak mv, statlige låneinstitutt). I tillegg til lånegjeld har husholdningene annen gjeld.

Nettofordringer. Nettofordringene beskriver husholdningenes netto finansielle formue ved utgangen av perioden. Nettofordringene beregnes som differansen mellom fordringer og gjeld.

Aksjer. Hovedobjektet aksjer omfatter børsnoterte og unoterte aksjer. Kilden for børsnoterte aksjer er VPS-statistikk som gir markedsverdier både for beholdninger og transaksjoner. For unoterte aksjer registrert i VPS foreligger omsetningspriser som kan benyttes til å anslå markedsverdier. Unoterte aksjer utenfor VPS er i hovedsak vurdert til bokført verdi i finansregnskapet.

Forsikringstekniske reserver. Det norske trygde- og pensjonssystemet kan deles i to hoveddeler; den ene delen omfatter den offentlige obligatoriske folketrygden og den andre delen omfatter tjenestepensjoner for ansatte i offentlig forvaltning og næringslivet samt annen individuell livs- og pensjonsforsikring.

Opptjente midler i fonderte livs- og pensjonsforsikringer utenom folketrygden inngår på husholdningenes balanse. Midlene, som er avsatt i disse ordningene, forvaltes av livsforsikringsselskapene og pensjonskassene og benevnes forsikringstekniske reserver. Dette er reserver som er avsatt for å dekke fremtidige utbetalinger av pensjoner og andre ytelsjer. Hoveddelen av reservene er knyttet til de kollektive ordningene som omfatter både ytelsesbaserte og innskuddsbaserte pensjonsordninger i privat og kommunal tjenestepensjon.

Folketrygdens trygde- og pensjonsordninger og tjenestepensjonene for statsansatte er ikke-fonderte ordninger og administreres av statsforvaltningen. Inntektene og utgiftene knyttet til ordningene i folketrygden og Statens pensjonskasse inngår i statsforvaltningens regnskap.

I de forsikringstekniske reservene omfatter også premie- og erstatningsreserver i skadeforsikring. Premiereservene omfatter forskuddsbetalte premier, mens erstatningsreservene omfatter midler knyttet til inntrufne hendelser, hvor erstatningene enda ikke er kommet til utbetaling.

I nasjonalregnskapet betraktes de forsikringstekniske reservene i livs-, pensjons- og skadeforsikring som husholdningenes eiendeler / formue.

Utlån, annen egenkapital, andre fordringer og annen gjeld. Her inngår husholdningenes utlån til andre sektorer og annen egenkapital i form av egenkapitalbevis og kapitalinnskudd.

Andre fordringer og annen gjeld omfatter kort siktige fordrings- og gjeldsforhold. Finansobjektet omfatter skattefordringer og skattegjeld, finansiell verdi av fast eiendom i utlandet eid av innlendinger og finansiell verdi av innenlandsk fast eiendom eid av utlendinger, påløpte ikke-mottatt renter og påløpte ikke-betalte renter, feriepengekrav og leieboerinnskudd mv.

Inntektsstatistikk for husholdninger

Inntekt etter skatt. Det inntektsbegrepet som er benyttet i beskrivelsen av privathusholdningenes inntektsutvikling og -fordeling i avsnitt 6.1 er inntekt etter skatt. Dette inntektsbegrepet fremkommer slik:

Inntekt etter skatt

- = Lønnsinntekt
- + netto næringsinntekt fratrukket eventuelt underskudd
- + brutto kapitalinntekt
- + sum overføringer (pensjoner og stønader)
- utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag og pensjonspremier i arbeidsforhold)

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste konstante inntektene husholdningene mottar, må en være oppmerksom på at dette begrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Dette gjelder for eksempel verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmeproduksjon og såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i dette begrepet. Siden en stor del av husholdningenes renteutgifter er knyttet til gjeld på egen bolig, er heller ikke renteutgifter trukket fra inntektsbegrepet.

Husholdningsdefinisjon. Inntektsstatistikken er en totaltelling som omfatter alle personer i privathusholdninger som bor i landet ved utgangen av året. En husholdning består av alle personer som bor sammen i felles bolig (bohusholdning). For å komme nærmere den faktiske husholdningen er borteboende studenter skilt ut fra foreldrehusholdningen. I tillegg benyttes en del annen informasjon for å få flere samboere registrert i felles husholdning, og data fra NAV for å identifisere – og deretter fjerne – institusjonsbeboere.

Ekvivalentinntekt og forbruksvekter. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor mye inntekt en husholdning med gitte karakteristika, for eksempel to voksne og to barn, må ha for at deres levestandard skal være like høy som levestanden til en enslig med en gitt inntekt. Det er utledet en hel rekke typer av ekvivalensskalaer, basert på forskjellige tilnærmingar. I beskrivelsen av utviklingen i inntektsulikhet i avsnitt 6.1 er den såkalte EU-skalaen benyttet. Ved bruk av denne skalaen gis første voksne husholdningsmedlem vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,5, mens barn får hver vekt lik 0,3. En husholdning bestående av to voksne og to barn (dvs. sum forbruksvekter lik 2,1) må ved bruk av EU-skalaen ha en husholdningsinntekt på 420 000 kroner for å ha samme inntekt per forbruksenhet som en enslig med 200 000 kroner i inntekt.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 6/2014:

Dennis Fredriksen og Nils Martin Stølen: Pensjonsreformen – stort omfang av tidliguttag øker pensjonsutgiftene på kort sikt, 34-39

Tore Halvorsen og Knut Sørensen: Revidert BNP 1995-2013: Relativ liten oppjustering for Norge, 40-46

Jon Ivar Røstadsand og Jan Tore Larsen: Revidert finansregnskap 1995-2013: Husholdningenes finansielle eiendeler opp 360 milliarder kroner, 47-52

ØA 1/2015:

Økonomisk utsyn over året 2014
3-104.

ØA 2/2015:

Konjunkturtendensene, 3-32.

Terje Skjerpen, Lasse Sigbjørn Stambøl og Marianne Tønnesen: Innvandrere som utvandrer igjen, 34-39.

Dennis Fredriksen: Utfordringer i offentlig tjenestepensjon, 35-46.

ØA 3/2015:

Konjunkturtendensene, 3-34.

Tor Petter Bø og Helge Næsheim: Hvorfor ulike arbeidsledighetsstall? 35-37.

Geir H. M. Bjertnæs: Velferds-effekter av redusert selskaps-beskattning i Norge 38-42.

ØA 4/2015:

Trude Lappégård og Lars Dommermuth: Hvorfor faller fruktbarheten i Norge? 36-47

Rannveig Hart, Marit Rønsen og Astri Syse: Hvem velger å få (flere) barn? 48-59.

Jon Scheistrøen: Hvor stammer prisimpulsene fra? 60-68.

Finn Roar Aune, Ann Christin Bøeng, Snorre Kverndokk, Lars Lindholt og Knut Einar Rosendahl: Drivstoffeffektivisering – fører det til mindre bruk av olje? 69-73.

Economic Survey

Economic trends for the Norwegian economy is published electronically.

http://www.ssb.no/kt_en/

Contact:

Andreas Benedictow,
andreas.benedictow@ssb.no,
tel. +47 21 09 47 98

Konjunkturindikatorer for Norge

Oppdaterte Konjunkturindikatorer for Norge finnes på: www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nokkeltall/konjunkturindikatorer

Tabell

Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*
--	----

Ordre

2.1. Ordretilgang. Verdiindeks 2.2. Ordrereserve. Verdiindeks	2*
--	----

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*
---	----

Produksjon

4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeks. 2005=100..... 4.2. Produksjon og omsetning. Indeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	4* 6*
--	----------

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner	6*
5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.....	6*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*

Forbruk

6.1. Forbruksindikatorer.....	8*
-------------------------------	----

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*
7.3. Prisindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*
7.4. Månedsfortjeneste og avtalt lønn. Indeks	12*

Finansmarked

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent	12*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent ..	13*
8.3. Valutakurser, penge- og kreditindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*

Utenrikshandel

9.1. Eksport og import av varer. Mill. kroner. Sesongjustert..... 9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*
--	-----

Figur

Side

Konjunkturbarometeret

1.1. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
1.2. Konjunkturbarometer i industri og bergverk. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*

Ordre

2.1. Ordretilgang og ordrereserve i industri ialt	3*
2.2. Ordretilgang og ordrereserve i bygg og anlegg i alt.....	3*

Arbeidskraft

3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk fra AKU	5*
3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger	5*

Produksjon

4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer	5*
4.4. Produksjon. Investerings- og konsumvarer	5*
4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg.....	7*
4.6. Hotellovernattinger.....	7*

Investeringer

5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Årsanslag for investeringer i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Årsanslag for investeringer i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter.....	7*
5.4. Årsanslag for investeringer i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter.....	7*
5.5. Bygg satt i gang. Boliger	9*
5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg.....	9*

Forbruk

6.1. Detaljomsetning	9*
6.2. Varekonsumindeks.....	9*
6.3. Førstegangsregistrerte nye personbiler	9*

Priser

7.1. Pris- og kostnadsindeks. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og endring.....	11*
7.3. Boligpriser	11*
7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
7.5. Spotpris råolje, Brent Blend.....	11*
7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter.....	11*

Finansmarked

8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakursindeks.....	15*
8.4. Norges Banks penge- og kreditindikator	15*

Utenrikshandel

9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Driftsbalansen.....	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnytting Prosent	Generell be- dømmelse av utsiktene i kommende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene					
	Produksjon		Sysselsetting				Etter- spørsel	Kapasitet	Arbeids- kraft	Råstoff		
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet								
2013												
3. kvartal	52,5	56,2	51,5	49,7	79,5	54,8	64	6	6	3		
4. kvartal	53,8	57,3	50,3	49,4	80,0	54,7	63	7	6	4		
2014												
1. kvartal	54,7	56,9	49,9	48,8	80,3	54,5	64	7	6	4		
2. kvartal	53,4	55,7	49,8	47,9	80,3	53,7	64	6	5	3		
3. kvartal	51,1	53,6	49,5	45,8	79,9	51,8	65	6	4	3		
4. kvartal	50,1	51,0	48,7	42,6	79,3	48,5	66	5	4	3		
2015												
1. kvartal	48,4	48,9	45,3	39,4	78,6	45,3	68	4	3	3		
2. kvartal	47,0	47,0	41,4	37,1	77,7	43,5	71	4	3	3		
3. kvartal	46,9	45,3	39,2	36,4	76,9	43,4	73	4	2	3		
4. kvartal	46,3	44,7	38,1	37,3	76,4	44,4	74	4	2	3		

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindeks

	Ordrebasert industri. 2005=100					Bygg og anlegg. 2010=10			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2013									
2. kvartal	131,7	121,1	245,3	92,2	113,5	142	199	122	119
3. kvartal	132,9	124,9	251,3	90,1	119,3	115	147	113	97
4. kvartal	133,7	127,9	246,4	89,8	124,4	124	159	109	111
2014									
1. kvartal	133,4	129,6	231,6	90,2	128,7	133	209	108	102
2. kvartal	131,8	128,8	207,7	90,9	133,0	137	157	106	140
3. kvartal	128,5	126,4	178,1	90,4	138,2	120	127	108	118
4. kvartal	123,9	122,9	149,8	87,6	144,1	129	178	125	100
2015									
1. kvartal	119,1	119,2	125,4	84,2	149,7	128	161	148	93
2. kvartal	114,3	116,2	108,0	80,5	153,3	157	233	139	119
3. kvartal	110,1	114,0	97,7	76,5	154,0	138	174	126	120
4. kvartal	107,2	112,6	94,4	73,6	153,0	129	143	121	119

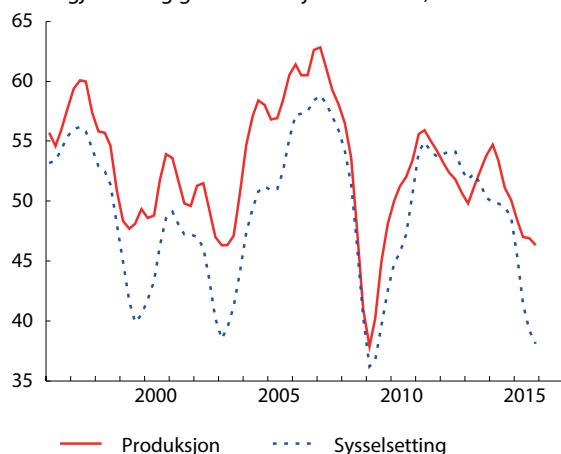
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordrereserve. Verdiindeks

	Ordrebasert industri. Sesongjusterte og glattet. 2005=100					Bygg og anlegg. 2010=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskin-industri	Bygging av skip og olje-plattformer	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig-bygg	Andre bygg
2013									
2. kvartal	203,4	117,9	493,4	175,9	39,8	152	170	175	132
3. kvartal	207,8	122,7	523,5	173,2	41,3	150	166	179	130
4. kvartal	212,4	129,5	547,7	172,3	41,3	147	166	168	126
2014									
1. kvartal	217,0	136,8	564,6	173,3	40,8	156	192	172	127
2. kvartal	220,4	143,1	570,8	174,7	40,7	161	188	163	141
3. kvartal	221,5	147,0	563,5	175,1	41,7	153	165	160	144
4. kvartal	218,8	148,0	542,3	173,4	44,3	148	163	163	132
2015									
1. kvartal	213,2	146,7	510,0	170,5	47,9	153	173	182	128
2. kvartal	206,5	144,6	473,0	167,0	52,1	162	194	198	127
3. kvartal	200,2	143,1	439,3	163,8	55,8	165	192	202	132
4. kvartal	195,8	143,3	415,7	161,5	58,5	161	180	198	132

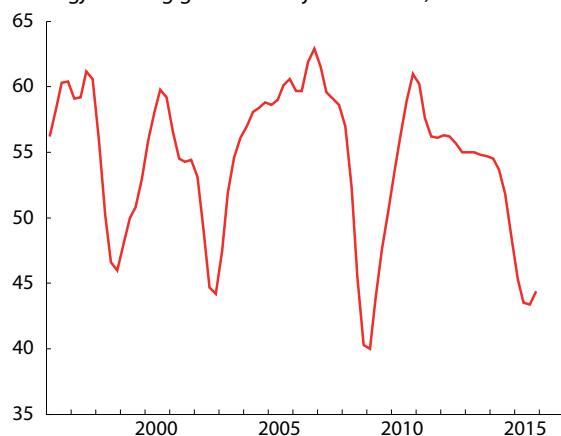
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

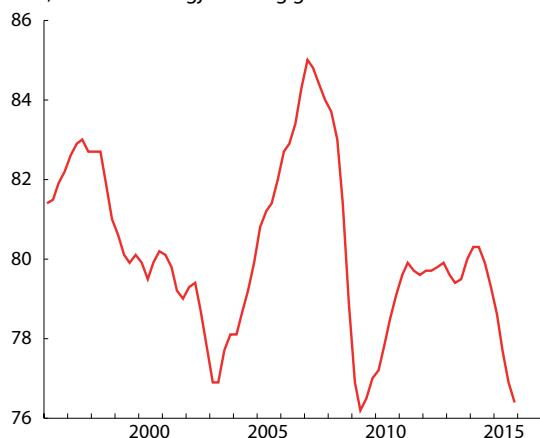
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

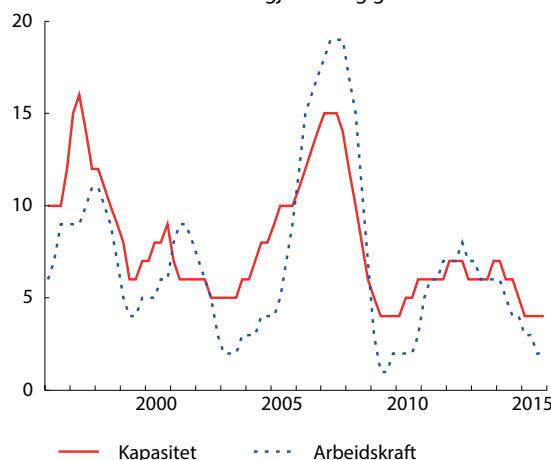
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

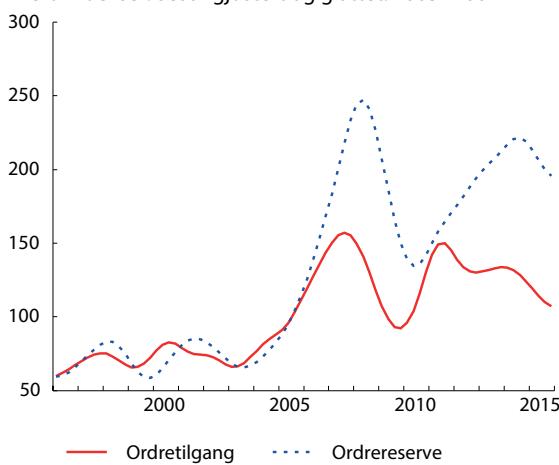
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser produksjonen, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

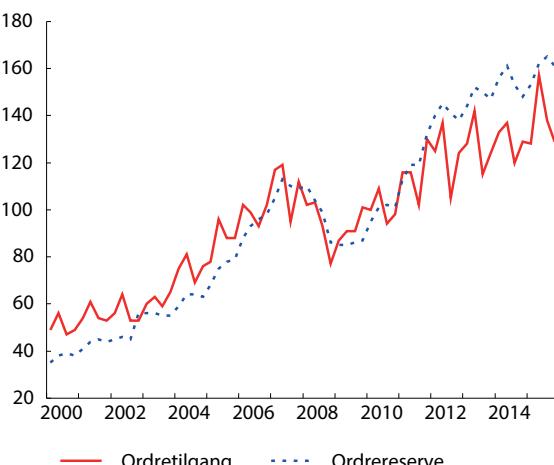
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal). Ordrebasert industri ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. Sesongjustert og glattet. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal). Bygg og anlegg ialt
Ordretilgang og ordrereserve.
Verdiindeks. 2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer/ukeverk og prosent. Sesongjustert

	Sysselsatte	Arbeidskraftundersøkelsen ¹			Arbeidsledighet. Prosent av arbeidsstyrken	NAV		Sykefraværstatistikk	
		Utførte ukeverk (37,5 timer) per uke	Arbeids- styrken	Arbeids- ledige		Registrerte ledige	Registrerte ledige og personer på tiltak	Tilgang på ledige stillinger	Syke- fraværs- prosent ²
2011	2 543	1 942	2 629	86	3,3	69,4	84,4	20,6	6,7
2012	2 591	1 980	2 677	86	3,2	65,7	82,5	19,6	6,5
2013	2 610	1 968	2 704	95	3,5	69,7	85,9	17,7	6,4
2014	2 637	2 019	2 733	96	3,5	75,3	88,0	16,4	6,3
2015	2 651	2 003	2 773	121	4,4	80,7	93,6	16,8	..
2014									
Juni	2 632	2 003	2 721	89	3,3	75,9	88,2	15,5	6,0
Juli	2 639	2 034	2 732	93	3,4	74,9	87,1	17,7	6,3
August	2 634	2 020	2 735	101	3,7	75,8	88,1	16,4	6,3
September	2 637	2 039	2 739	102	3,7	76,4	86,8	18,2	6,3
Oktober	2 632	2 017	2 736	104	3,8	76,3	86,6	14,9	6,4
November	2 652	2 025	2 756	103	3,7	76,1	86,8	15,9	6,4
Desember	2 658	2 009	2 764	105	3,8	75,7	87,4	17,0	6,4
2015									
Januar	2 657	1 997	2 767	110	4,0	76,3	88,0	15,9	6,3
Februar	2 648	1 993	2 761	114	4,1	77,5	88,7	16,9	6,3
Mars	2 644	2 001	2 759	115	4,2	78,1	89,3	16,8	6,3
April	2 648	1 995	2 765	117	4,2	78,5	91,3	16,7	5,8
Mai	2 653	2 003	2 771	118	4,3	79,2	89,9	15,9	5,8
Juni	2 649	2 006	2 772	123	4,4	79,8	92,1	21,0	5,8
Juli	2 652	2 028	2 772	120	4,3	80,5	94,7	12,8	5,4
August	2 653	2 024	2 780	127	4,6	81,4	95,5	16,0	5,4
September	2 649	2 008	2 777	128	4,6	82,1	96,7	18,2	5,4
Oktober	2 651	1 997	2 779	129	4,6	84,4	98,8	15,8	..
November	2 649	1 991	2 776	127	4,6	84,7	99,4	18,0	..
Desember	2 660	2 002	2 787	126	4,5	85,4	100,7	17,5	..
2016									
Januar	86,2	101,5	18,3	..
Februar	86,5	101,3	17,1	..

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.² Egen- og legemeldte sykefraværsdagsverk som prosent av avtalte dagsverk, kvartalstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og NAV.

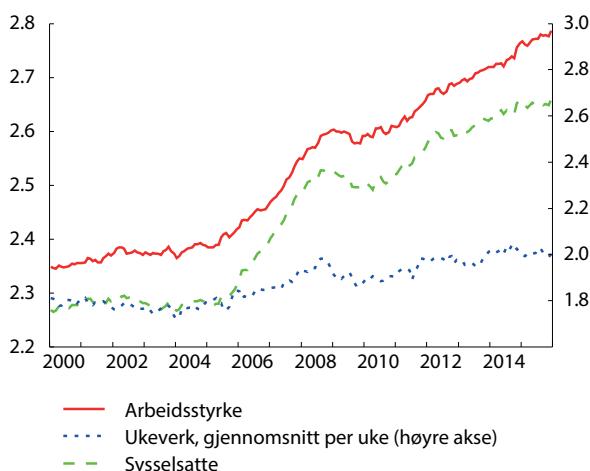
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindeksør. 2005=100

	Etter næring			Etter sluttanvendelse				
	Total indeks ¹	Utvinning og utvinnings- tjenester	Industri	Kraft- forsyning	Innsts- varer	Investerings- varer	Konsum- varer	Energi- varer
2011	83,7	73,6	112,0	93,7	111,4	149,7	93,6	73,1
2012	85,2	73,5	114,5	108,6	112,8	162,7	95,4	73,8
2013	83,0	70,7	118,2	99,1	118,1	179,0	92,3	70,0
2014	84,7	71,8	122,3	104,9	118,8	192,1	93,1	71,2
2015	86,0	73,9	118,4	106,8	110,7	181,1	93,0	74,0
2014								
August	84,8	70,4	126,3	97,5	119,5	204,0	95,2	69,6
September	86,7	73,8	122,4	103,9	118,9	194,7	92,6	72,4
Oktober	88,4	75,1	125,8	105,3	120,9	199,8	93,9	73,5
November	86,6	72,9	124,4	107,5	117,0	199,5	93,5	72,4
Desember	86,8	72,7	125,6	108,1	117,1	204,8	93,2	71,6
2015								
Januar	84,5	71,2	121,9	102,5	114,0	194,9	93,4	70,4
Februar	86,4	73,4	122,7	106,5	114,8	190,9	93,5	73,0
Mars	87,6	73,6	126,4	109,2	114,5	199,6	94,8	73,0
April	82,5	68,1	122,2	106,2	117,5	190,5	94,5	68,5
Mai	84,9	72,2	119,6	107,0	107,7	186,2	94,1	74,3
Juni	87,7	75,7	119,6	111,8	112,5	181,7	93,4	75,9
Juli	87,2	76,1	117,6	105,9	112,6	178,8	93,6	75,5
August	87,9	77,1	117,0	107,0	108,0	176,7	93,0	77,6
September	88,9	78,1	117,9	110,0	109,5	177,1	93,7	78,2
Oktober	85,9	75,0	115,3	107,2	105,2	173,7	90,8	74,5
November	85,3	73,8	116,3	107,5	105,5	173,2	92,6	74,3
Desember	84,5	73,0	115,7	104,6	105,2	170,8	95,3	72,8
2014								
Januar	84,5	72,6	114,5	114,2	100,1	170,0	95,5	74,2

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

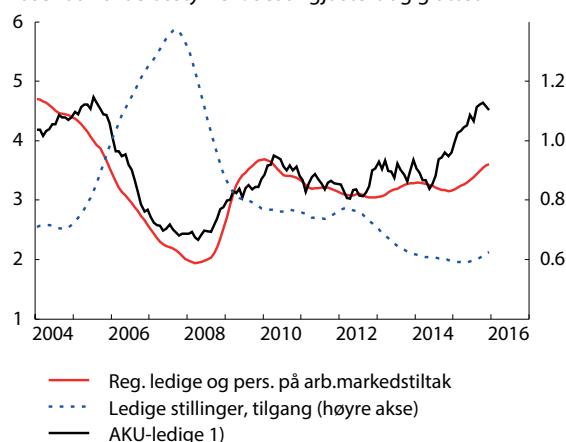
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Arbeidkraftundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå.

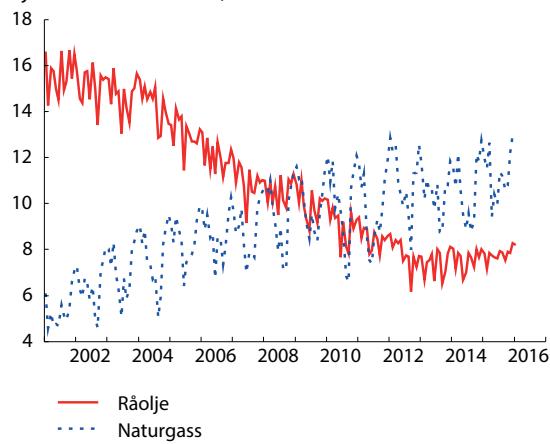
Fig. 3.2 Arbeidsledige og tilgang av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

1) Brutt i serien form. 2006.

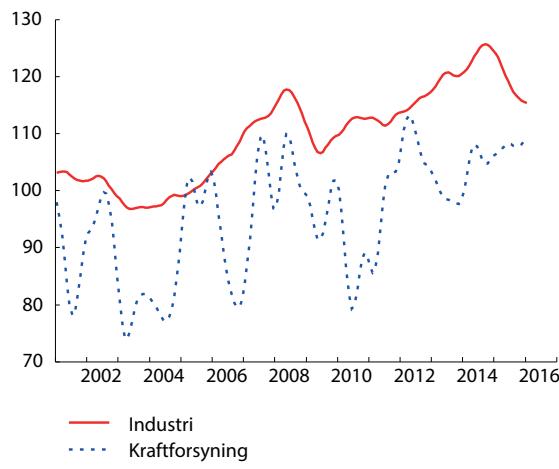
Kilde: NAV og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill. Sm³) og naturgass (mrd. Sm³)
Ujusterte månedstall 1).

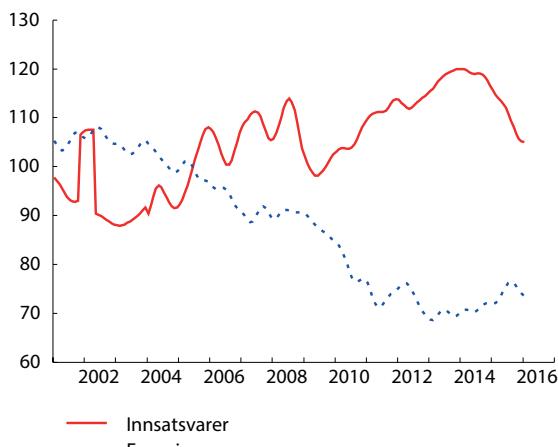
1) Brutt i seriene fra og med 2004.
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

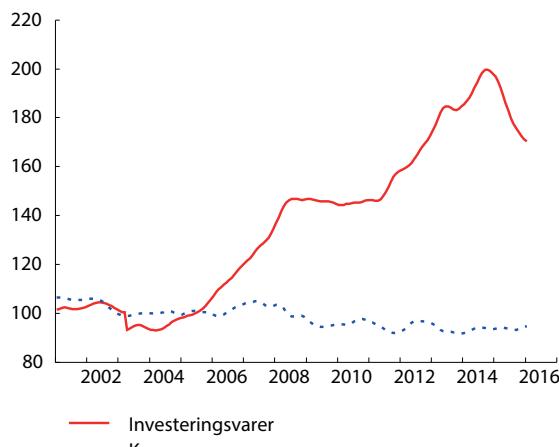
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 2005=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Næringslivstjenester og omsetning og drift av fast eiendom. Verdi			Hotellomsetning. Verdi
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Omsetning og drift av fast eiendom. Nivå	Faglig, viten-skaplig og teknisk tjenesteyting. Nivå	Forretningsmessig tjenesteyting. Nivå	Nivå
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent				
	2005=100						2005=100		1992=100	
2013	117,8	6,4	111,4	5,7	141,1	8,5	212,4	192,6	199,3	261,5
2014	123,2	4,7	115,4	3,7	153,1	8,7	214,8	200,3	204,4	262,8
2015	125,0	1,5	115,9	0,4	161,3	5,4	208,8	194,9	204,4	262,9
2013										
2. kvartal	116,3	5,0	109,2	2,8	141,3	11,4	213,8	201,8	199,8	282,8
3. kvartal	118,8	7,7	113,3	8,7	138,8	6,1	210,2	170,8	206,0	295,4
4. kvartal	120,9	8,7	114,8	9,0	144,0	7,2	218,4	223,8	210,1	239,8
2014										
1. kvartal	120,7	5,1	113,2	4,8	147,3	5,5	211,5	189,2	187,5	240,7
2. kvartal	123,6	6,3	115,9	6,1	152,0	7,6	216,7	207,2	203,0	253,2
3. kvartal	124,7	5,0	115,9	2,3	161,9	16,6	213,8	173,8	210,6	315,2
4. kvartal	123,7	2,3	116,4	1,4	151,3	5,1	217,2	230,8	216,1	241,3
2015										
1. kvartal	123,5	2,3	114,5	1,1	155,6	5,6	210,0	187,6	194,4	245,0
2. kvartal	124,4	0,6	114,9	-0,9	161,9	6,5	210,8	200,4	205,4	221,2
3. kvartal	125,6	0,7	117,1	1,0	163,3	0,9	204,2	169,7	207,6	336,1
4. kvartal	126,4	2,2	116,9	0,4	163,7	8,2	210,3	221,7	210,1	248,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk.¹ Mrd. kroner

	Industri			Kraftforsyning			Oljevirksomhet (ujustert)				
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.	Utførte	Antatte i alt	I alt	Leting	Utførte	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
2013	.	4,9	4,8	5,1	.	51,5	8,5	15,8	26,3	0,8	
2014	.	5,2	5,2	5,4	.	50,4	8,6	18,2	22,5	1,1	
2015	.	4,9	4,9	5,8	.	43,5	7,2	14,9	20,2	1,1	
2013											
4. kvartal	5,3	6,2	4,8	6,6	58,7	55,1	9,2	18,2	26,8	0,8	
2014											
1. kvartal	5,5	4,1	5,3	4,2	55,3	50,1	9,0	16,9	23,3	1,0	
2. kvartal	5,7	5,1	5,0	5,8	58,5	52,6	8,9	18,6	23,7	1,5	
3. kvartal	5,3	4,6	5,0	5,3	57,2	50,9	8,1	17,9	23,6	1,3	
4. kvartal	5,6	7,1	5,4	6,4	52,8	48,0	8,3	19,3	19,5	0,8	
2015											
1. kvartal	5,6	3,7	4,7	4,2	48,2	44,1	6,8	14,3	21,8	1,1	
2. kvartal	5,3	4,7	4,7	5,8	49,3	47,1	8,4	14,6	22,6	1,2	
3. kvartal	5,6	4,8	5,2	5,8	44,7	41,8	7,2	14,0	19,3	1,1	
4. kvartal	6,1	6,6	5,0	7,3	44,5	41,1	6,3	16,6	17,4	0,9	
2016											
1. kvartal	6,1	.	.	39,7	

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra henholdsvis investeringsundersøkelsen forrige og samme kvartal.

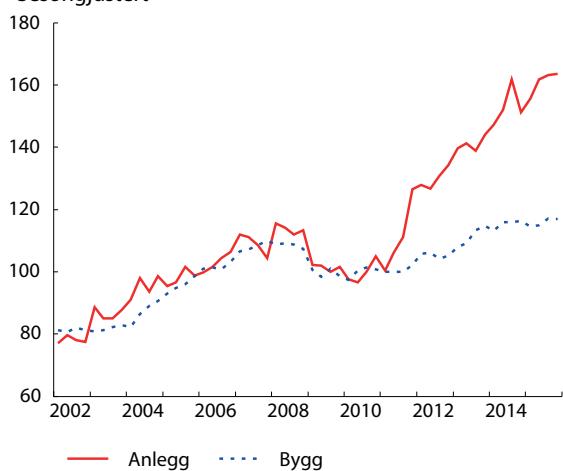
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Investeringer. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1), i investeringsåret (t) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirksomhet			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
År t-1												
2. kvartal	15,3	16,3	13,4	18,8	21,1	23,2	24,7	27,5	194,3	207,8	174,6	172,7
3. kvartal	16,3	16,2	15,1	20,0	21,4	23,2	24,2	26,3	204,0	215,1	175,2	169,4
4. kvartal	17,0	18,2	18,7	21,8	20,3	22,2	24,6	26,6	207,8	223,3	176,9	158,6
År t												
1. kvartal	18,7	20,3	21,3	22,4	22,2	22,9	25,3	28,1	198,7	223,7	176,6	152,8
2. kvartal	20,5	21,5	20,7	..	20,7	22,5	24,8	..	211,3	224,3	176,2	..
3. kvartal	21,2	21,6	21,3	..	20,9	22,2	24,1	..	212,8	219,2	180,1	..
4. kvartal	20,9	21,5	21,0	..	20,7	21,9	23,6	..	211,9	210,1	181,0	..
År t+1												
1. kvartal	21,2	22,4	20,6	..	20,4	21,7	23,1	..	209,1	206,2	178,6	..

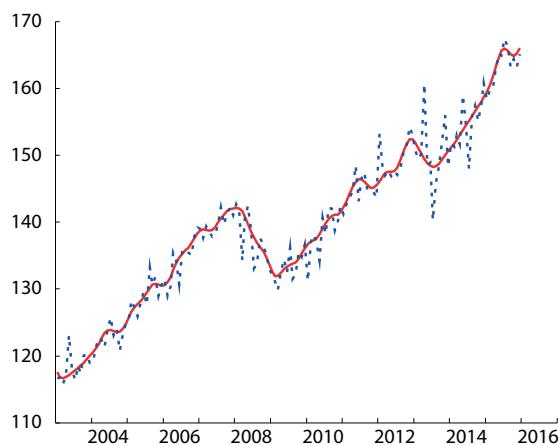
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 2005=100.
Sesongjustert

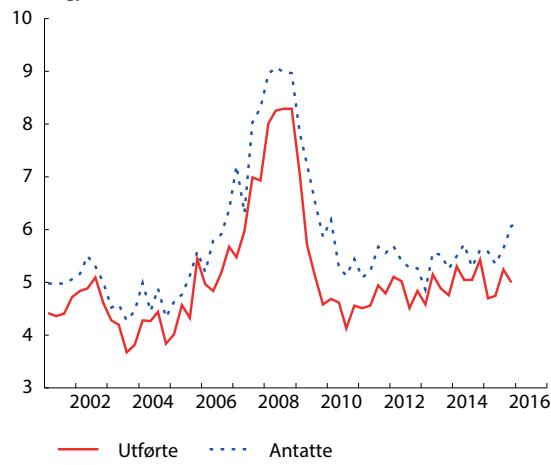
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

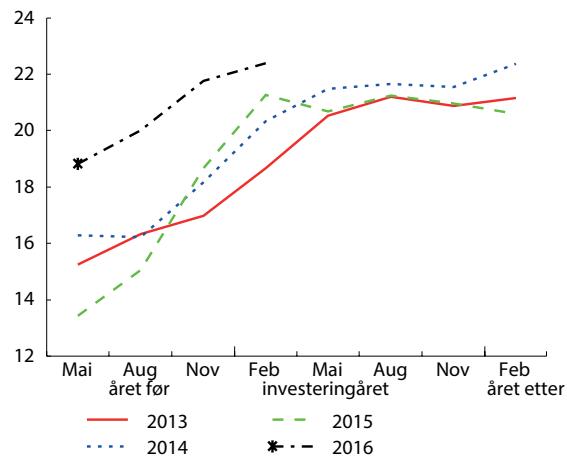
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

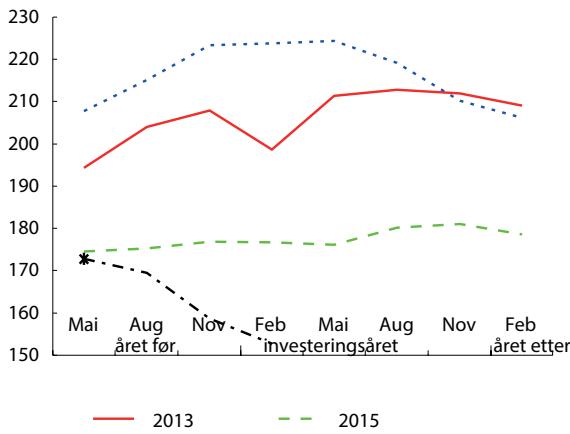
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter.
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirksomhet
Årsanslag gitt på ulike tidspunkter.
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang				
	Antall boliger		Bolig bruksareal. 1000 kvm.		
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹
2012	30 189	9,0	4 039	6,0	5 505
2013	30 450	1,0	4 130	2,0	5 274
2014	27 250	-11,0	3 641	-12,0	5 282
2015	30 807	5,0	4 068	11,7	5 047
2013					
September	1 596	-7,0	239	-8,3	454
Oktober	2 220	-0,5	307	-2,0	441
November	2 261	5,9	304	4,5	429
Desember	2 134	12,0	274	11,2	419
2015					
Januar	2 316	18,3	310	17,8	412
Februar	2 236	25,3	313	23,5	407
Mars	2 867	27,2	329	26,7	405
April	2 716	27,2	378	26,6	405
Mai	2 556	23,1	345	23,4	408
Juni	2 489	17,2	319	18,2	413
Juli	2 577	9,2	360	11,5	420
August	2 511	2,8	336	4,7	427
September	2 460	-3,2	333	-1,4	433
Oktober	2 958	-7,1	361	-6,1	438
November	2 520	-10,5	334	-9,1	440
Desember	2 601	-11,9	350	-10,8	439
2015					
Januar	2 369	-12,4	312	-10,9	437

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

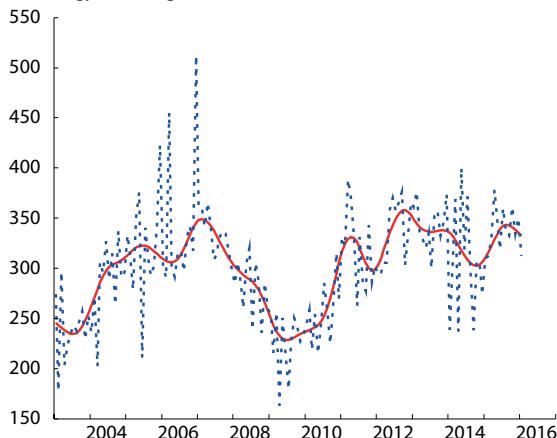
6.1. Forbruksindikatorer

	Detaljomsetningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 biler	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000 overnattinger	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate
	2005=100		2005=100					
2011	102,3	2,2	119,3	1,3	14,1	6,2	9 382,0	4,9
2012	105,3	3,2	122,9	3,1	14,3	2,0	9 568,0	3,8
2013	106,8	1,5	124,6	1,4	14,7	3,1	9 454,0	0,0
2014	108,7	1,8	125,3	0,5	14,4	-1,7	9 804,0	3,4
2015	109,4	0,7	126,7	1,2	14,7	2,2	11 175,0	13,2
2014								
August	108,3	0,3	125,8	1,9	14,0	1,3	821,0	19,1
September	108,9	0,1	125,2	1,9	13,9	4,8	835,0	23,9
Oktober	108,8	-0,1	125,4	1,7	14,3	4,4	845,0	25,2
November	109,0	0,2	126,2	1,5	14,3	3,6	888,0	23,0
Desember	109,3	0,9	127,2	1,3	14,8	4,1	912,0	22,6
2015								
Januar	108,6	1,3	125,4	1,3	13,9	5,4	926,0	20,5
Februar	109,3	1,0	126,1	1,5	14,1	4,8	916,0	18,6
Mars	109,8	0,6	126,5	1,9	14,8	7,1	825,0	13,9
April	112,0	-0,5	128,8	1,7	14,7	9,1	925,0	9,4
Mai	108,1	-1,5	126,0	1,2	14,6	7,8	1 008,0	3,9
Juni	108,9	-1,9	127,4	0,2	15,8	2,7	937,0	0,0
Juli	109,4	-1,3	127,5	-1,1	14,4	-1,6	943,0	-3,8
August	109,5	-0,2	126,6	-2,0	15,2	-4,0	945,0	-5,0
September	108,5	1,0	125,7	-1,9	14,2	-2,2	959,0	-7,5
Oktober	109,4	1,7	126,4	-1,4	14,4	-0,3	936,0	-6,3
November	109,9	1,6	127,7	-0,1	14,7	-0,2	890,0	-5,1
Desember	108,4	1,3	125,8	0,6	14,9	-0,7	888,0	-2,6
2016								
Januar	109,4	1,0	126,9	0,9	14,4	-1,0	873,0	1,3
Februar	14,6	-0,7

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsetningsvolum, førstegangsregistrerte personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvisse nasjonalregnskapet (KNR).

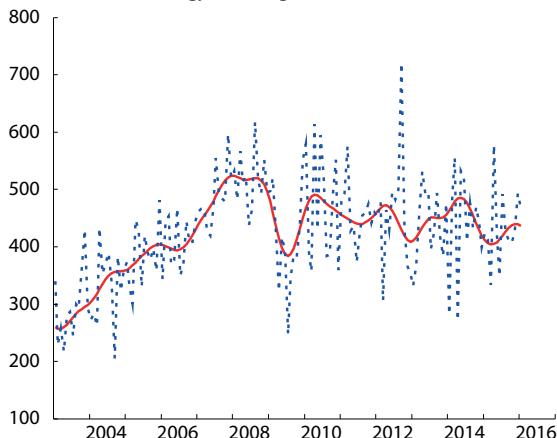
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang. Boliger
Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

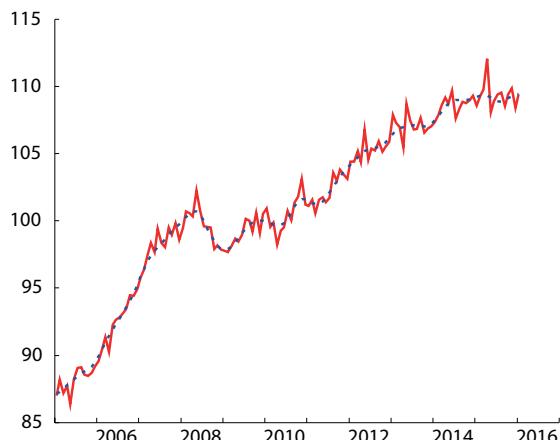
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang. Driftsbygg
Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Sesongjustert og trend.

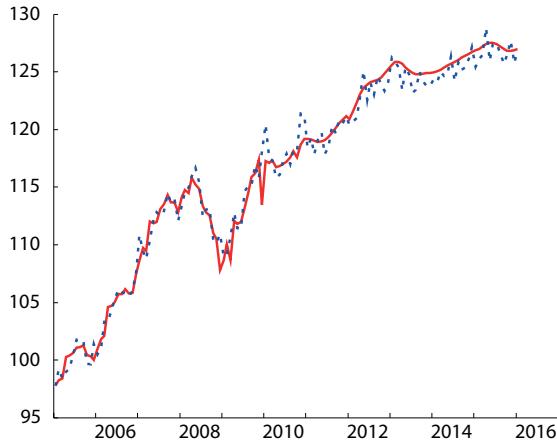
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

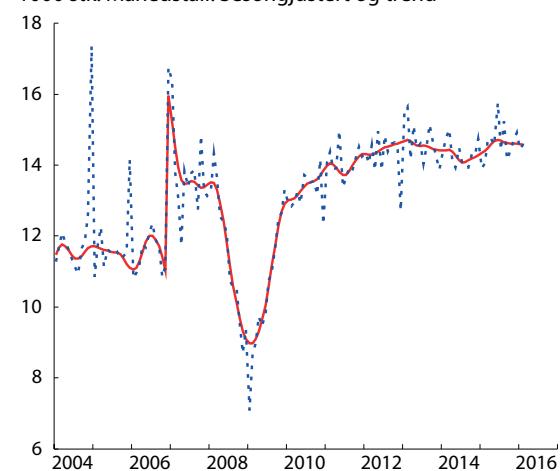
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks
Volum. Månedstall. Sesongjustert og trend
2005=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler
1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindeks. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks (KPI)		KPI ekskl. energiproprodukter		KPI-JAE ¹		Harmonisert konsumprisindeks		Førstegangsomsetning innenlands		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Endring	Norge Endring	Euroomr. Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	
	1998=100		1998=100					2000=100		2000=100		
2011	130,4	1,2	124,4	1,1	0,9	1,3	2,7	144,8	5,1	153,1	3,6	
2012	131,4	0,8	126,2	1,4	1,2	0,3	2,5	144,3	-0,4	157,9	3,1	
2013	134,2	2,1	128,2	1,6	1,6	2,0	1,4	146,3	1,4	162,4	2,9	
2014	136,9	2,0	131,2	2,3	2,4	1,9	0,4	147,8	1,0	167,8	3,3	
2015	139,8	2,1	134,8	2,7	2,7	2,0	0,1	145,5	-1,6	172,1	2,6	
2014												
August	137,0	2,1	131,2	2,2	2,2	1,9	0,4	148,6	1,1	168,7	3,3	
September	137,7	2,1	131,9	2,3	2,4	2,0	0,3	148,3	0,6	168,8	3,4	
Okttober	137,8	2,0	132,2	2,5	2,5	2,0	0,4	147,4	0,0	169,0	3,4	
November	137,9	1,9	132,3	2,3	2,4	1,9	0,3	147,0	-0,3	169,6	3,3	
Desember	137,9	2,1	132,3	2,4	2,4	2,0	-0,2	145,8	-1,8	169,7	3,3	
2015												
Januar	137,8	2,0	132,2	2,4	2,4	1,9	-0,6	144,0	-3,3	170,2	3,3	
Februar	138,4	1,9	132,9	2,3	2,4	1,7	-0,3	146,2	-1,8	170,9	3,1	
Mars	138,8	2,0	133,4	2,2	2,3	1,7	-0,1	145,9	-1,1	171,0	3,2	
April	139,3	2,0	134,0	2,1	2,1	1,7	0,0	147,2	0,0	171,7	2,5	
Mai	139,6	2,1	134,5	2,4	2,4	1,9	0,3	146,9	-0,3	172,2	2,5	
Juni	140,0	2,6	135,2	3,1	3,2	2,6	0,2	147,0	-0,9	172,2	2,4	
Juli	139,9	1,8	135,3	2,7	2,6	1,5	0,2	145,8	-2,1	172,4	2,4	
August	139,7	2,0	135,0	2,9	2,9	1,7	0,1	143,8	-3,2	172,6	2,3	
September	140,6	2,1	136,0	3,1	3,1	1,9	-0,1	143,9	-3,0	172,6	2,3	
Okttober	141,2	2,5	136,2	3,0	3,0	2,4	0,1	145,1	-1,6	173,0	2,4	
November	141,7	2,8	136,4	3,1	3,1	2,7	0,2	145,8	-0,8	173,3	2,2	
Desember	141,1	2,3	136,1	2,9	3,0	2,4	0,2	143,8	-1,4	173,3	2,1	
2016												
Januar	142,0	3,0	136,2	3,0	3,0	3,1	0,3	143,8	-0,1	173,8	2,1	

¹ Justert for avgiftsendringer og uten energivarier.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

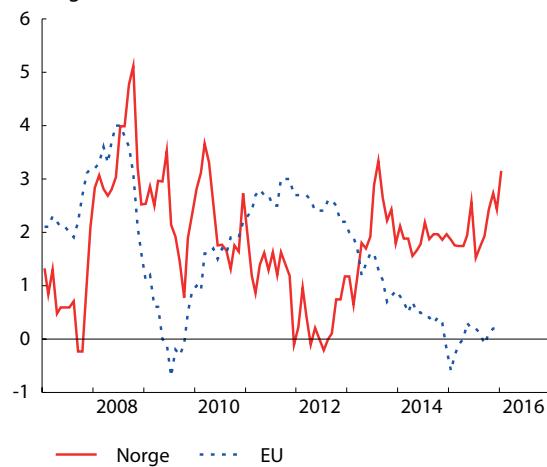
7.2. Produktpriiser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før der det framgår

	Produsentprisindeks ¹ . Industri		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 2000=100		Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg		
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft, systempris. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn					
2010	145,0	6,6	42,5	484,3	80,3	12 510,6	174,4				
2011	155,7	7,5	36,7	620,5	110,9	12 662,5	221,3				
2012	157,8	1,3	23,4	648,7	111,7	11 726,8	208,7				
2013	157,7	0,0	29,7	639,3	108,7	10 822,3	198,3				
2014	161,6	2,5	24,8	621,4	99,4	11 790,4	199,9				
2015	159,3	-1,4	18,7	429,8	53,6	13 877,3	199,2				
2014											
August	163,5	2,9	26,5	640,6	103,4	12 592,1	193,6				
September	162,5	2,1	28,6	625,5	98,6	12 646,6	201,8				
Okttober	162,1	1,7	25,4	577,4	88,0	12 756,2	216,3				
November	161,5	1,3	25,4	542,3	79,6	13 995,4	197,3				
Desember	160,0	-0,4	28,5	460,1	63,1	13 765,9	217,1				
2015											
Januar	157,6	-2,4	26,9	384,3	50,1	14 000,8	211,9				
Februar	159,0	-1,5	25,1	445,9	58,8	13 970,3	208,7				
Mars	160,2	-0,2	21,9	455,0	56,9	14 246,1	206,2				
April	160,6	-0,1	21,6	479,0	60,9	14 247,6	207,5				
Mai	160,8	-0,1	18,8	495,4	65,6	13 938,1	204,9				
Juni	161,1	-0,4	12,6	498,3	63,8	13 514,0	206,2				
Juli	161,2	-1,0	8,5	460,9	56,8	13 647,5	192,9				
August	159,4	-2,5	12,0	398,1	48,2	13 909,7	194,2				
September	157,5	-3,1	16,2	402,8	48,5	13 936,4	191,0				
Okttober	158,1	-2,5	20,5	407,1	49,3	13 743,8	195,4				
November	159,1	-1,5	23,1	396,8	45,9	13 539,1	195,5				
Desember	157,4	-1,6	17,8	337,9	38,9	13 834,2	177,5				
2016											
Januar	155,3	-1,5	28,7	284,4	32,2	13 799,4	..				
Februar	289,0	33,5				

¹ Motsetning til den ordinære produsentprisindeksen, kan denne revideres i etterkant. Den helt korrekte betegnelsen på denne statistikken er vareprisindeksen.

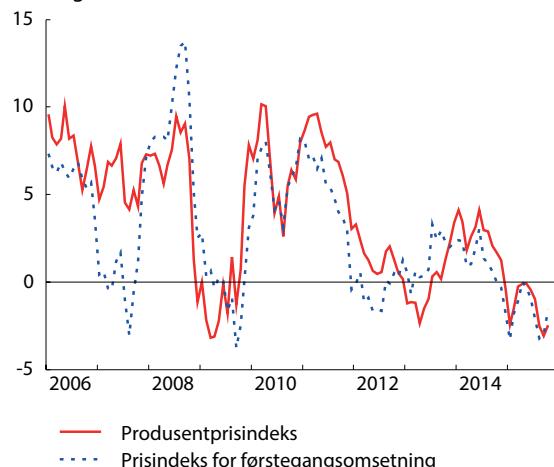
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Reuters EcoWin.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks
Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

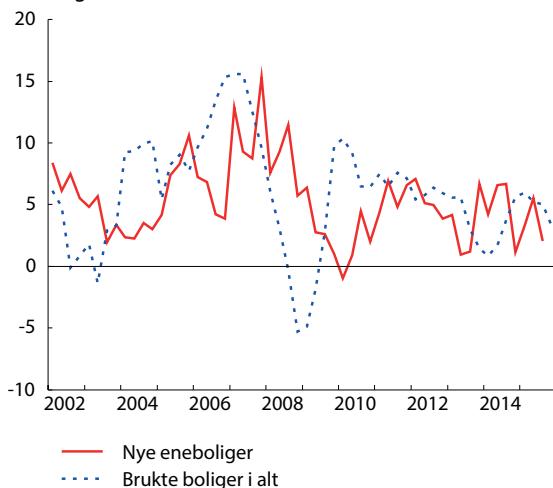
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og
prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

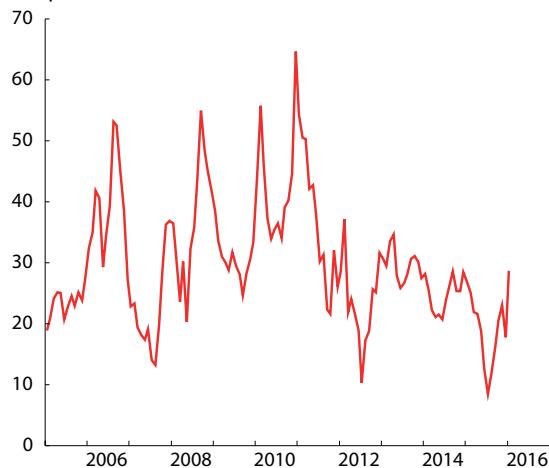
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

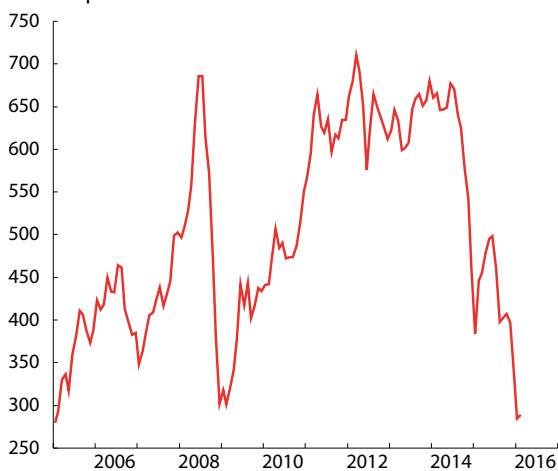
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft, systempris
Øre pr. kWh. Månedstall

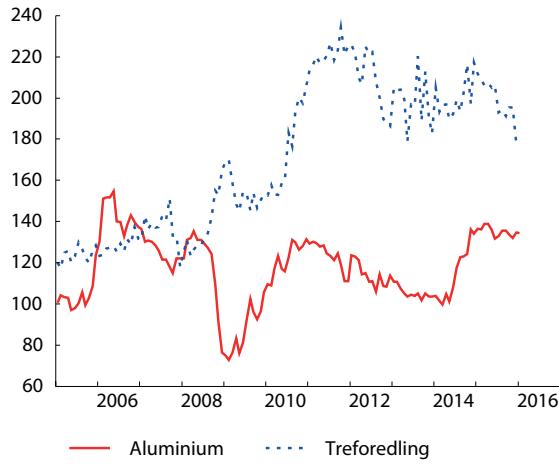
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Reuters EcoWin.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportpris for
treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindeksjer. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Boligpriser (brukte boliger)							
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Alle boligtyper		Enebolig		Småhus		Blokkleilighet	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	2005=100		2000=100		2005=100		2005=100		2005=100		2005=100	
2012	128,9	1,9	197,1	5,3	161,0	6,7	159,5	5,9	163,1	6,7	162,8	9,0
2013	130,5	1,2	203,5	3,2	167,5	4,1	165,7	3,9	170,0	4,3	169,6	4,2
2014	135,5	3,8	212,8	4,7	172,1	2,8	170,6	3,0	173,4	2,0	174,5	2,9
2015	138,9	2,5	.	.	182,6	6,1	178,9	4,9	183,9	6,0	190,6	9,3
2013												
4. kvartal	131,5	2,3	211,0	6,7	163,6	1,1	161,7	1,4	167,4	1,8	164,3	-0,8
2014												
1. kvartal	135,6	4,5	208,8	4,2	167,5	0,4	165,6	0,9	171,3	0,5	168,3	-1,3
2. kvartal	134,3	3,8	212,5	6,6	173,8	1,4	173,5	1,7	173,9	1,0	174,3	1,0
3. kvartal	135,4	3,2	216,6	6,7	174,0	3,4	172,5	3,7	174,8	2,8	177,0	3,4
4. kvartal	136,5	3,8	213,4	1,1	173,1	5,8	170,8	5,6	173,6	3,7	178,2	8,5
2015												
1. kvartal	137,0	1,0	215,7	3,3	179,5	7,2	175,5	6,0	181,6	6,0	187,3	11,3
2. kvartal	138,8	3,4	224,2	5,5	185,3	6,6	182,6	5,2	186,2	7,1	191,1	9,6
3. kvartal	139,1	2,7	221,0	2,0	184,6	6,1	181,2	5,0	184,8	5,7	192,8	8,9
4. kvartal	140,5	2,9	.	.	181,0	4,6	176,3	3,2	182,9	5,4	191,1	7,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.4. Månedsfortjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2005=100

	Månedsfortjeneste ialt ¹						Avtalt lønn ²					
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel	Forretningsmessig tj.yting og eindomsdrift		
2013												
2. kvartal	145,1	141,6	138,6	140,8	135,0	140,7	144,0	136,2	140,3	135,2		
3. kvartal	139,6	139,6	131,9	139,1	133,6	142,0	144,9	136,5	140,8	135,6		
4. kvartal	143,4	141,6	133,8	137,6	133,6	143,9	146,2	137,3	141,7	135,9		
2014												
1. kvartal	148,3	157,6	136,4	143,4	137,9	143,8	146,5	138,1	141,6	136,5		
2. kvartal	147,3	143,7	142,1	142,0	139,5	143,9	147,1	139,6	142,5	138,0		
3. kvartal	144,2	143,4	136,1	142,3	136,5	146,4	148,4	140,2	144,8	140,0		
4. kvartal	146,8	141,1	138,5	142,7	138,6	147,7	151,3	141,6	145,9	140,2		
2015												
1. kvartal	151,6	155,3	141,4	147,7	142,6	148,0	151,5	142,1	146,1	140,5		
2. kvartal	150,3	150,8	145,0	147,4	142,8	148,0	151,5	142,6	146,2	140,3		
3. kvartal	151,2	150,0	140,7	146,3	139,5	150,0	152,3	143,5	147,3	141,5		
4. kvartal	149,8	146,9	140,8	148,2	139,0	150,2	152,9	143,6	148,9	141,3		

¹ Månedslønn omfatter avtalt månedslønn, uregelmessige tillegg og bonus.² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente ¹				Innskuddsrente ²	NOK 3mnd eurorente ³	Effektiv rente på statsobligasjoner ³					
	Bankutlån i alt	Statlige låneinstitutter	Kreditforetak	Bankinnskudd i alt			3 år	5 år	10 år			
2011	4,70	2,80	3,70	2,40	2,80	2,20	2,60	3,10				
2012	4,80	2,70	3,70	2,40	2,10	1,40	1,60	2,10				
2013	4,80	2,50	3,70	2,30	1,60	1,60	1,90	2,60				
2014	4,60	2,40	3,60	2,10	1,60	1,50	1,80	2,50				
2013												
2. kvartal	4,79	2,47	3,76	2,18	1,67	1,35	1,57	2,19				
3. kvartal	4,78	2,59	3,74	2,23	1,59	1,81	2,18	2,85				
4. kvartal	4,74	2,49	3,73	2,23	1,55	1,80	2,21	2,92				
2014												
1. kvartal	4,72	2,52	3,70	2,26	1,59	1,69	2,13	2,91				
2. kvartal	4,63	2,51	3,60	2,10	1,70	1,64	1,98	2,74				
3. kvartal	4,55	2,29	3,56	2,09	1,62	1,48	1,74	2,40				
4. kvartal	4,36	2,24	3,38	1,86	1,52	1,27	1,46	2,03				
2015												
1. kvartal	4,07	2,26	3,07	1,59	1,29	0,77	0,92	1,46				
2. kvartal	3,97	2,15	3,02	.	1,35	0,87	1,12	1,63				
3. kvartal	3,73	2,08	2,78	.	1,12	0,71	0,98	1,60				

¹ Gjennomsnittlige (veide) rentesatser inkl. provisjoner på utlån til publikum fra banker og andre finansforetak. Kvartalstall er ved utgangen av perioden, årstall er beregnet som gjennomsnitt over året via tall for gjennomsnittet over kvartalet.² Gjennomsnittlige (veide) rentesatser på innskudd i banker fra publikum i NOK ved utgangen av kvartalet.³ Gjennomsnitt over perioden.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	Euro	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
2011	2,75	1,38	0,42	0,35	0,92	3,13	2,65	2,77	1,12
2012	2,13	0,51	0,41	0,21	0,84	2,10	1,57	1,80	0,86
2013	1,65	0,17	0,33	0,13	0,57	2,58	1,62	2,35	0,70
2014	1,61	0,18	0,27	0,07	0,57	2,51	1,23	2,54	0,54
2015	1,20	-0,04	0,46	0,00	0,71	1,57	0,53	2,14	0,35
2013									
Juli	1,62	0,17	0,28	0,09	0,60	2,43	1,19	2,55	0,54
August	1,63	0,17	0,33	0,11	0,62	2,36	1,02	2,42	0,51
September	1,62	0,07	0,30	0,07	0,63	2,40	0,97	2,52	0,52
Oktober	1,55	0,05	0,26	0,00	0,59	2,21	0,87	2,30	0,49
November	1,57	0,06	0,25	0,00	0,59	2,05	0,79	2,32	0,46
Desember	1,45	0,10	0,36	0,02	0,59	1,77	0,64	2,21	0,35
2015									
Januar	1,30	0,05	0,38	0,04	0,62	1,45	0,42	1,89	0,27
Februar	1,27	0,04	0,36	0,02	0,64	1,39	0,35	1,98	0,37
Mars	1,29	0,02	0,38	0,05	0,72	1,54	0,26	2,04	0,35
April	1,39	-0,01	0,41	0,05	0,69	1,44	0,16	1,93	0,33
Mai	1,40	-0,03	0,30	0,05	0,71	1,65	0,58	2,20	0,40
Juni	1,26	-0,05	0,36	0,03	0,71	1,77	0,83	2,36	0,45
Juli	1,19	0,01	0,38	0,00	0,72	1,70	0,73	2,33	0,43
August	1,11	-0,05	0,45	0,00	0,66	1,49	0,66	2,17	0,38
September	1,06	-0,08	0,49	-0,06	0,68	1,60	0,68	2,17	0,33
Oktober	1,02	-0,08	0,54	-0,05	0,71	1,57	0,55	2,07	0,31
November	1,06	-0,10	0,75	-0,03	0,84	1,63	0,55	2,26	0,31
Desember	1,05	-0,15	0,78	-0,07	0,84	1,55	0,60	2,24	0,27
2016									
Januar	1,08	-0,18	0,76	-0,06	0,77	1,45	0,47	2,09	0,22
Februar	1,01	-0,22	0,76	-0,30	0,80	1,39	0,23	1,78	0,01

¹ Midtrente (bortsett fra for Euro).

Kilde: Norges Bank og Reuters EcoWin.

8.3. Valutakurser, penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land) 1995=100	Industriens effektive valutakurs ² 1990=100	Pengemengden M3		Kredittindikator (K2)		Aksjekursindeks totalt. Oslo Børs. ² 1995=100
	NOK/Euro	NOK/USD			Tolv måneder-svekst, prosent	Sesongjustert beholdning (Mrd.kr)	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
2011	7,79	5,61	88,07	93,88	8,3	1 575,19	3 739,2	6,13	406,25
2012	7,47	5,82	87,06	92,39	5,2	1 659,83	3 990,6	6,72	422,94
2013	7,81	5,88	88,99	95,17	4,8	1 741,12	4 245,9	6,40	494,24
2014	8,35	6,30	93,70	100,99	5,8	1 855,64	4 503,3	6,06	582,44
2015	8,95	8,07	103,50	111,81	4,9	1 914,97	4 793,0	6,43	618,69
2014									
Juli	8,39	6,20	93,90	101,39	5,3	1 857,44	4 510,2	5,95	620,15
August	8,25	6,20	92,69	100,01	5,9	1 879,28	4 526,7	6,27	604,18
September	8,18	6,34	92,64	99,81	6,4	1 878,01	4 555,4	6,55	613,20
Oktober	8,31	6,56	94,36	101,63	5,4	1 879,42	4 583,7	6,84	569,82
November	8,49	6,81	96,19	103,40	5,7	1 895,28	4 604,3	7,10	592,51
Desember	8,97	7,27	100,96	108,37	5,5	1 913,25	4 630,6	7,16	564,00
2015									
Januar	8,93	7,69	102,22	109,76	5,6	1 914,23	4 662,8	6,97	586,16
Februar	8,62	7,59	99,27	106,86	4,9	1 912,33	4 678,8	6,93	614,08
Mars	8,64	7,98	101,37	109,26	6,0	1 950,52	4 722,4	6,77	614,91
April	8,50	7,89	100,32	108,30	4,9	1 874,96	4 729,6	6,40	648,43
Mai	8,41	7,55	98,24	106,20	5,7	1 889,06	4 765,1	6,26	649,47
Juni	8,75	7,81	101,68	109,95	4,6	1 901,20	4 779,4	6,34	640,78
Juli	8,94	8,13	104,04	112,62	5,6	1 915,71	4 805,2	6,38	636,52
August	9,18	8,24	105,20	113,84	3,6	1 904,92	4 838,8	6,14	609,22
September	9,31	8,30	106,01	114,70	4,7	1 926,06	4 857,5	5,65	582,10
Oktober	9,29	8,27	106,13	114,81	5,5	1 939,62	4 875,6	5,03	612,39
November	9,26	8,62	107,45	116,26	4,2	1 927,78	4 888,1	4,45	623,82
Desember	9,46	8,70	108,74	117,62	3,1	1 922,02	4 911,4	4,36	606,39
2016									
Januar	9,59	8,83	109,10	117,88	2,90	1 915,37	4 927,40	4,58	553,88
Februar	9,56	8,62	107,95	116,45	546,98

¹ Representativ markeds kurs (midtkurs). ² Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

9.1. Eksport og import av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Eksport					Import Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
				Metaller	Verksteds- produkter	Treforedlings- produkter	Kjemiske produkter	Fisk og fiske- produkter	
2010	65 110	37 250	27 771	310	159	828	3 745	4 362	36 919
2011	74 444	44 320	30 112	361	139	830	3 821	4 354	40 552
2012	77 218	47 338	29 965	311	143	672	3 395	4 232	41 073
2013	75 853	45 378	30 358	386	154	614	3 452	5 006	42 246
2014	75 027	42 706	32 244	300	187	563	3 790	5 586	45 369
2015	70 016	36 105	33 850	344	155	601	4 319	5 983	48 612
2014									
Juli	72 611	40 039	31 627	206	191	534	3 607	5 469	46 096
August	72 593	39 707	32 626	396	169	525	3 775	5 513	46 416
September	73 746	41 840	31 871	217	192	523	3 706	5 780	45 437
Okttober	80 572	45 635	34 083	646	191	549	4 084	5 554	45 898
November	69 491	37 985	32 436	160	221	554	3 806	5 603	46 540
Desember	72 016	38 717	34 166	392	269	561	3 805	5 681	45 973
2015									
Januar	70 081	37 137	33 795	518	222	562	3 910	5 418	47 711
Februar	68 763	36 921	32 580	164	201	575	4 017	5 465	47 599
Mars	74 235	39 354	34 069	378	196	595	4 172	5 948	48 974
April	69 241	35 172	33 852	444	193	619	4 041	5 781	48 357
Mai	70 749	38 118	32 889	470	126	581	4 527	5 808	48 121
Juni	76 050	40 431	34 099	590	228	570	4 199	6 221	49 294
Juli	71 009	35 569	34 844	256	128	605	4 594	6 083	45 075
August	69 516	37 135	32 797	222	109	605	4 319	6 277	49 679
September	70 590	35 304	34 131	228	149	614	4 410	6 169	48 845
Okttober	69 469	35 390	33 670	321	125	572	4 663	6 118	49 056
November	64 908	32 021	33 457	187	108	628	4 275	6 223	50 045
Desember	65 489	30 740	35 896	333	79	686	4 661	6 254	50 556
2016									
Januar	57 532	28 593	30 663	421	103	627	4 301	6 806	49 056

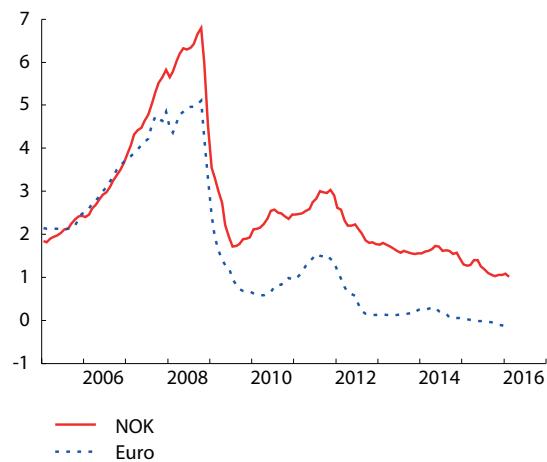
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tjeneste- balanse	Rente- og stønads- balanse	Drifts- balanse	Netto kapital- overføringer	Netto finans- investeringer	Utenlandske investering i Norge
2012	1 204 350	821 048	383 302	-14 716	368 586	-1 279	531 437	228 610
2013	1 203 742	875 541	328 201	-13 976	314 225	-1 377	578 397	317 194
2014	1 219 222	929 633	289 589	87 117	376 706	-1 123
2015	1 162 770	981 979	180 791	101 760	282 551	-870
2011								
3. kvartal	281 004	198 005	82 999	4 332	87 331	-154	370 560	217 228
4. kvartal	304 670	207 060	97 610	5 073	102 683	-969	-98 206	-117 913
2012								
1. kvartal	324 739	194 339	130 400	-8 692	121 708	-710	317 740	163 720
2. kvartal	299 157	206 893	92 264	-26 492	65 772	-199	115 813	-27 504
3. kvartal	278 724	210 399	68 325	15 492	83 817	-160	111 928	112 952
4. kvartal	301 730	209 416	92 314	4 976	97 290	-210	-14 044	-20 558
2013								
1. kvartal	293 753	198 007	95 745	-15 107	80 638	-661	27 709	-17 595
2. kvartal	291 169	218 131	73 038	-6 572	66 466	-272	223 474	136 341
3. kvartal	294 693	229 811	64 882	6 898	71 780	-144	89 908	47 592
4. kvartal	324 127	229 591	94 536	805	95 341	-300	237 306	150 856
2014								
1. kvartal	319 938	216 705	103 233	23 367	126 600	-457	187 762	51 647
2. kvartal	291 071	226 091	64 980	11 245	76 225	-401	84 549	-30 220
3. kvartal	287 749	246 732	41 017	25 691	66 708	-78	0	0
4. kvartal	320 464	240 105	80 359	26 814	107 173	-187
2015								
1. kvartal	296 509	238 106	58 403	29 069	87 472	-719
2. kvartal	285 711	242 217	43 494	34 529	78 023	-122
3. kvartal	284 651	248 989	35 662	26 417	62 079	-24
4. kvartal	295 899	252 667	43 232	11 745	54 977	-5

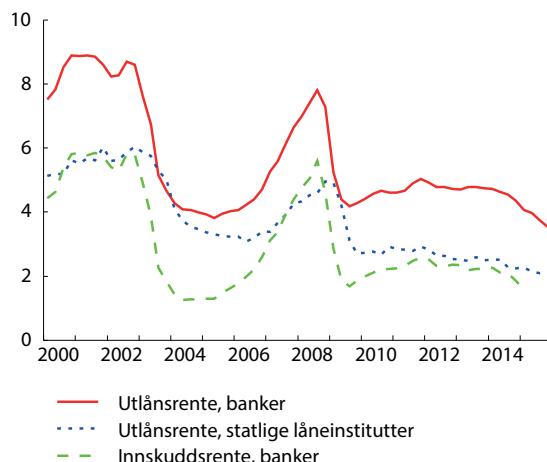
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

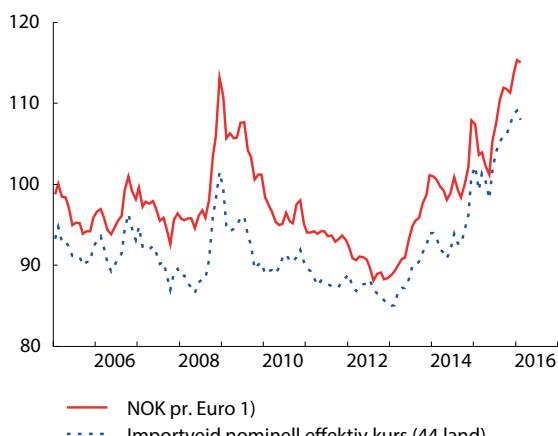
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Prosent

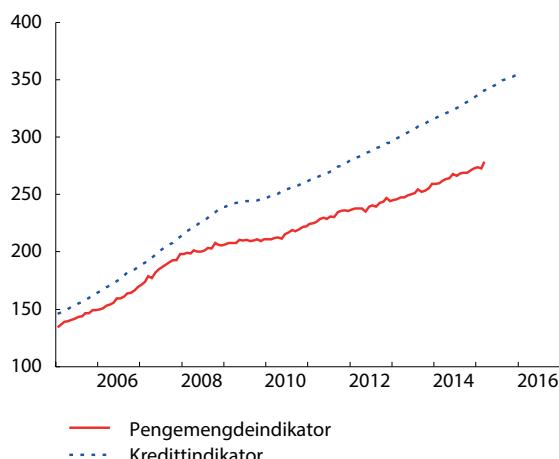
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1999=100. Månedstall

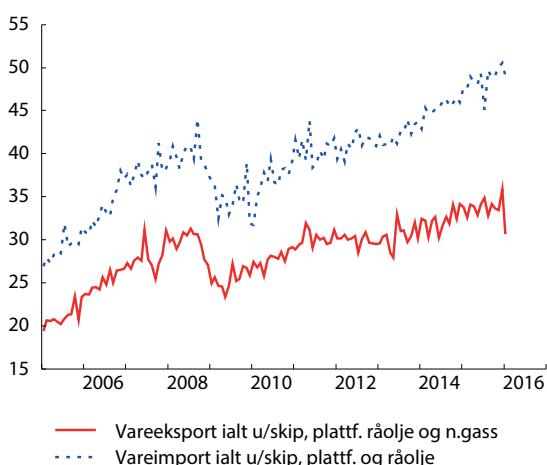
1) Representative markedskurser (midtkurser).
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Penge- og kreditindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 2000=100

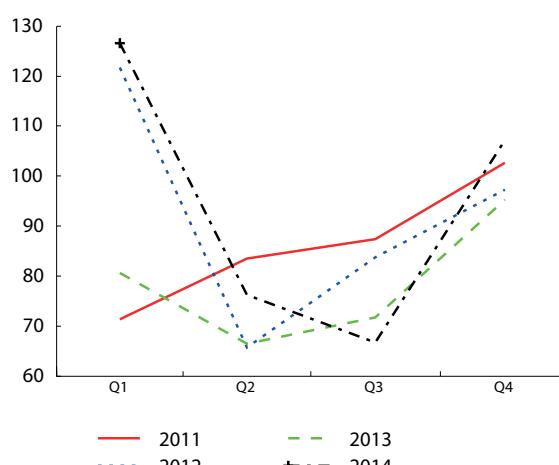
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Milliarder kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Kvartalstall. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell

	Side
1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2013-priser. Millioner kroner.....	19*
3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	22*
6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2013-priser. Millioner kroner	23*
7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner.....	26*
10. Hovedtall for konsum. Faste 2013-priser. Millioner kroner	26*
11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	27*
12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	27*
13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner.....	28*
14. Konsum i husholdninger. Faste 2013-priser. Millioner kroner	28*
15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	29*
16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner.....	30*
18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2013-priser. Millioner kroner.....	31*
19. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	32*
20. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	33*
21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	34*
22. Eksport. Faste 2013-priser. Millioner kroner.....	35*
23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	36*
24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	37*
25. Import. Løpende priser. Millioner kroner.....	38*
26. Import. Faste 2013-priser. Millioner kroner.....	39*
27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før.....	40*
28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før.....	41*
29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	42*
30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	43*
31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	44*
32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner	45*

Tabell 1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 280 475	1 335 592	320 217	322 097	331 973	320 008	331 885	336 584	347 114
Konsum i husholdninger	1 218 798	1 269 590	305 053	307 157	316 008	303 178	315 728	320 658	330 026
Varekonsum	572 602	590 572	142 208	141 989	156 717	136 966	146 462	145 994	161 150
Tjenestekonsum	585 656	614 206	148 242	146 192	147 583	150 173	155 045	153 517	155 471
Husholdningenes kjøp i utlandet	96 075	104 744	24 561	29 076	20 785	22 948	25 602	32 834	23 360
Utlendingers kjøp i Norge	-35 534	-39 932	-9 957	-10 100	-9 076	-6 909	-11 381	-11 687	-9 955
Konsum i ideelle organisasjoner	61 677	66 002	15 164	14 940	15 965	16 831	16 157	15 926	17 088
Konsum i offentlig forvaltning	691 505	727 256	171 326	174 052	176 774	179 721	181 013	182 276	184 246
Konsum i statsforvaltningen	347 702	369 243	86 087	87 845	89 226	91 057	91 819	92 785	93 582
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	305 500	326 016	75 599	77 240	78 567	80 242	81 148	82 020	82 606
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	42 201	43 227	10 489	10 605	10 659	10 815	10 670	10 766	10 976
Konsum i kommuneforvaltningen	343 804	358 013	85 238	86 207	87 548	88 664	89 194	89 491	90 664
Bruttoinvestering i fast realkapital	733 988	728 753	186 355	185 416	187 783	173 543	183 669	181 680	189 861
Utvinning av råolje og naturgass, rørtransport	214 556	190 383	55 664	54 984	51 796	47 897	50 446	46 792	45 248
Utenriks sjøfart	695	1 568	164	510	462	339	487	270	471
Fastlands-Norge	518 738	536 802	130 527	129 922	135 525	125 307	132 736	134 618	144 142
Næringer	223 611	225 746	55 902	56 587	61 382	52 038	57 228	55 436	61 045
Tjenester tilknyttet utvinning	2 492	2 214	724	637	612	712	750	408	344
Andre tjenester	138 792	140 566	33 971	35 925	37 383	33 537	34 821	34 489	37 719
Industri og bergverk	34 524	32 581	8 432	7 765	10 746	7 104	8 400	7 576	9 501
Annен vareproduksjon	47 803	50 386	12 775	12 259	12 640	10 684	13 257	12 964	13 481
Boliger (husholdninger)	151 400	158 061	37 704	37 299	37 444	38 584	38 915	39 044	41 519
Offentlig forvaltning	143 727	152 994	36 922	36 036	36 700	34 685	36 593	40 138	41 578
Lagerrendring og statistiske avvik	158 546	168 453	31 520	39 323	39 024	58 877	42 274	30 574	36 728
Bruttoinvestering i alt	892 535	897 206	217 874	224 739	226 807	232 420	225 943	212 255	226 589
Innenlandske sluttanvendelse	2 864 515	2 960 054	709 417	720 888	735 554	732 149	738 840	731 115	757 949
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerandr.) .	2 490 718	2 599 649	622 070	626 071	644 273	625 036	645 633	653 478	675 502
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	835 233	880 250	208 247	210 088	213 474	214 406	217 606	222 414	225 825
Eksport i alt	1 219 222	1 162 770	291 071	287 749	320 464	296 509	285 711	284 651	295 899
Tradisjonelle varer	342 949	374 356	83 269	83 440	92 246	94 597	91 513	90 597	97 649
Råolje og naturgass	550 985	449 960	127 132	123 357	138 659	121 321	109 380	108 701	110 558
Skip, plattformer og fly	9 944	7 826	1 943	1 291	2 488	2 133	1 570	2 300	1 823
Tjenester	315 344	330 628	78 727	79 661	87 071	78 458	83 248	83 053	85 869
Samlet sluttanvendelse	4 083 737	4 122 824	1 000 488	1 008 637	1 056 018	1 028 658	1 024 551	1 015 766	1 053 848
Import i alt	929 633	981 979	226 091	246 732	240 105	238 106	242 217	248 989	252 667
Tradisjonelle varer	544 002	583 891	133 883	135 601	143 156	144 185	145 091	140 773	153 842
Råolje og naturgass	13 664	10 784	3 053	4 078	3 130	2 991	3 024	2 618	2 151
Skip, plattformer og fly	31 528	31 719	6 184	14 826	5 593	7 189	6 706	8 523	9 301
Tjenester	340 439	355 585	82 971	92 227	88 226	83 741	87 396	97 075	87 373
Bruttonasjonalprodukt ¹	3 154 104	3 140 845	774 397	761 905	815 913	790 552	782 334	766 777	801 181
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 524 867	2 610 689	623 644	619 295	659 717	646 316	651 243	639 279	673 852
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	629 237	530 155	150 753	142 610	156 196	144 236	131 092	127 498	127 329
Fastlands-Norge(basisverdi)	2 192 843	2 267 626	539 369	535 977	573 182	564 986	565 695	552 986	583 959
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 657 579	1 704 557	406 387	401 254	436 640	426 892	425 561	411 240	440 864
Industri og bergverk	224 802	235 495	54 893	54 835	59 759	60 825	59 593	56 885	58 192
Annен vareproduksjon	263 023	274 101	59 265	64 774	70 845	70 755	62 791	66 845	73 710
Tjenester inkl. boligtjenester	1 169 755	1 194 960	292 229	281 645	306 036	295 311	303 177	287 510	308 962
Offentlig forvaltning	535 263	563 070	132 981	134 724	136 542	138 094	140 134	141 746	143 095
Produktavgifter og -subsider	332 025	343 063	84 275	83 317	86 535	81 330	85 547	86 293	89 893

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 254 154	1 279 410	313 162	319 129	323 847	306 271	318 329	325 406	329 405
Konsum i husholdninger	1 194 398	1 217 780	298 369	304 713	308 609	290 439	303 188	310 546	313 608
Varekonsum	564 394	570 806	140 505	139 463	153 729	134 391	141 886	140 759	153 771
Tjenestekonsum	573 833	593 320	144 063	147 299	144 614	141 965	148 884	152 704	149 768
Husholdningenes kjøp i utlandet	91 011	92 129	23 580	27 808	19 119	20 851	23 408	28 281	19 590
Utlendingers kjøp i Norge	-34 840	-38 475	-9 778	-9 857	-8 853	-6 768	-10 990	-11 197	-9 520
Konsum i ideelle organisasjoner	59 755	61 630	14 793	14 417	15 239	15 832	15 141	14 860	15 797
Konsum i offentlig forvaltning	671 433	683 615	166 993	168 901	169 753	170 049	170 395	171 341	171 830
Konsum i statsforvaltningen	336 519	343 927	83 695	84 762	85 265	85 516	85 724	86 229	86 457
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	296 074	303 889	73 585	74 625	75 216	75 411	75 773	76 275	76 430
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	40 445	40 038	10 111	10 137	10 049	10 105	9 952	9 954	10 027
Konsum i kommuneforvaltningen	334 914	339 687	83 298	84 138	84 488	84 533	84 670	85 111	85 372
Bruttoinvestering i fast realkapital	717 466	688 521	183 110	181 018	181 953	164 697	173 839	171 108	178 877
Utvinning av råolje og naturgass, rørtransport	207 257	176 870	54 289	53 319	49 461	44 359	46 911	43 307	42 294
Utenriks sjøfart	795	1 434	213	497	445	339	441	274	380
Fastlands-Norge	509 415	510 216	128 608	127 202	132 047	119 999	126 487	127 527	136 203
Næringer	218 221	212 197	54 904	55 097	59 269	49 298	54 212	52 009	56 679
Tjenester tilknyttet utvinning	2 402	2 029	703	616	579	657	684	371	317
Andre tjenester	135 803	132 403	33 449	34 946	36 269	31 875	33 077	32 349	35 102
Industri og bergverk	33 438	30 478	8 225	7 554	10 260	6 692	7 913	7 097	8 776
Annен vareproduksjon	46 578	47 287	12 528	11 981	12 161	10 074	12 537	12 192	12 484
Boliger (husholdninger)	149 953	152 326	37 349	36 775	36 942	37 395	37 362	37 489	40 080
Offentlig forvaltning	141 241	145 693	36 355	35 330	35 835	33 306	34 914	38 029	39 444
Lagerrendring og statistiske avvik	154 242	171 167	30 276	38 881	39 156	57 697	42 476	32 005	38 989
Bruttoinvestering i alt	871 709	859 688	213 386	219 899	221 109	222 394	216 315	203 113	217 866
Innenlandske sluttanvendelse	2 797 296	2 822 713	693 541	707 929	714 709	698 715	705 038	699 860	719 100
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.) .	2 435 002	2 473 241	608 763	615 232	625 646	596 320	615 211	624 274	637 437
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	812 674	829 307	203 348	204 230	205 588	203 356	205 308	209 370	211 274
Eksport i alt	1 230 629	1 259 347	293 537	296 538	333 078	310 655	302 477	313 729	332 486
Tradisjonelle varer	329 773	347 995	81 174	80 950	87 407	86 708	84 731	84 738	91 818
Råolje og naturgass	592 123	597 210	135 042	138 332	162 970	150 696	138 212	147 675	160 627
Skip, plattformer og fly	7 783	5 414	1 486	847	1 859	1 434	1 074	1 507	1 399
Tjenester	300 950	308 728	75 836	76 408	80 842	71 818	78 460	79 809	78 641
Samlet sluttanvendelse	4 027 925	4 082 060	987 079	1 004 467	1 047 787	1 009 370	1 007 516	1 013 588	1 051 586
Import i alt	888 773	893 773	221 204	236 906	222 801	217 397	223 867	226 427	226 083
Tradisjonelle varer	515 768	524 572	128 828	129 427	132 248	129 165	132 347	126 605	136 454
Råolje og naturgass	13 944	13 610	3 078	4 143	3 475	3 833	3 454	3 340	2 983
Skip, plattformer og fly	29 776	26 020	6 090	13 989	4 944	6 135	5 563	6 696	7 626
Tjenester	329 286	329 571	83 207	89 347	82 134	78 265	82 503	89 785	79 019
Bruttonasjonalprodukt ¹	3 139 152	3 188 287	765 875	767 561	824 986	791 972	783 649	787 162	825 504
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 473 523	2 498 136	610 638	611 354	644 020	615 601	621 230	616 169	645 136
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	665 628	690 151	155 236	156 207	180 966	176 371	162 419	170 993	180 367
Fastlands-Norge(basisverdi)	2 146 475	2 166 074	529 003	529 555	558 730	535 970	538 475	533 053	558 575
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 628 383	1 639 226	399 610	399 976	428 421	405 180	407 113	401 041	425 891
Industri og bergverk	215 819	208 687	52 926	52 096	56 371	54 456	52 907	49 154	52 170
Annen vareproduksjon	267 797	274 724	61 671	66 467	71 686	69 317	63 915	67 988	73 504
Tjenester inkl. boligtjenester	1 144 768	1 155 815	285 013	281 413	300 364	281 407	290 291	283 899	300 218
Offentlig forvaltning	518 092	526 847	129 393	129 579	130 309	130 789	131 362	132 012	132 684
Produktavgifter og -subsider	327 048	332 062	81 635	81 799	85 289	79 632	82 755	83 115	86 561

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,7	2,0	1,7	1,6	2,0	2,8	1,6	2,0	1,7
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	1,8	1,6	2,0	2,7	1,6	1,9	1,6
Varekonsum	0,6	1,1	0,4	0,9	1,9	2,8	1,0	0,9	0,0
Tjenestekonsum	2,9	3,4	2,7	2,6	2,6	3,0	3,3	3,7	3,6
Husholdningenes kjøp i utlandet	3,0	1,2	6,4	1,5	-0,5	1,7	-0,7	1,7	2,5
Utlendingers kjøp i Norge	5,1	10,4	4,9	5,7	5,3	6,5	12,4	13,6	7,5
Konsum i ideelle organisasjoner	1,4	3,1	0,2	1,8	1,7	3,4	2,4	3,1	3,7
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,8	3,0	3,2	3,2	2,6	2,0	1,4	1,2
Konsum i statsforvaltningen	3,6	2,2	3,9	4,0	4,1	3,3	2,4	1,7	1,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,2	2,6	4,5	4,7	4,6	3,8	3,0	2,2	1,6
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,3	-1,0	-0,5	-0,7	0,9	-0,4	-1,6	-1,8	-0,2
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,4	2,1	2,4	2,3	1,9	1,6	1,2	1,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-4,0	0,5	-0,0	-4,8	-3,9	-5,1	-5,5	-1,7
Utvinning av råolje og naturgass, rørtransport	-2,9	-14,7	1,0	-6,8	-12,5	-11,6	-13,6	-18,8	-14,5
Utenriks sjøfart	-24,3	80,5	-58,8	51,7	106,6	-44,9	-14,6
Fastlands-Norge	1,3	0,2	0,5	3,0	-1,9	-1,3	-1,6	0,3	3,1
Næringer	-0,4	-2,8	-7,0	3,6	-1,3	0,7	-1,3	-5,6	-4,4
Tjenester tilknyttet utvinning	-56,4	-15,6	-71,9	-40,7	-82,1	30,2	-2,7	-39,8	-45,2
Andre tjenester	0,5	-2,5	-5,5	6,0	4,8	2,4	-1,1	-7,4	-3,2
Industri og bergverk	5,5	-8,9	-1,1	4,7	8,7	-9,6	-3,8	-6,1	-14,5
Annen vareproduksjon	-0,4	1,5	-2,3	-0,1	-4,9	1,7	0,1	1,8	2,7
Boliger (husholdninger)	-1,5	1,6	-1,0	-0,3	-5,6	-3,8	0,0	1,9	8,5
Offentlig forvaltning	7,3	3,2	16,3	5,7	1,3	-1,2	-4,0	7,6	10,1
Lagerrendring og statistiske avvik	10,0	11,0	-13,8	28,9	-0,7	25,6	40,3	-17,7	-0,4
Bruttoinvestering i alt	1,6	-1,4	-1,8	4,1	-4,1	2,3	1,4	-7,6	-1,5
Innenlandske sluttanvendelse	2,0	0,9	0,9	2,8	0,3	2,6	1,7	-1,1	0,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerrendr.)	2,0	1,6	1,8	2,3	1,5	1,9	1,1	1,5	1,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,7	2,0	5,1	3,7	2,9	1,9	1,0	2,5	2,8
Eksport i alt	2,2	2,3	-2,2	0,8	6,9	1,0	3,0	5,8	-0,2
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	-0,8	3,4	5,3	8,1	4,4	4,7	5,0
Råolje og naturgass	1,9	0,9	-4,9	-0,6	9,9	-3,3	2,3	6,8	-1,4
Skip, plattformer og fly	-14,0	-30,4	-17,0	-66,6	-30,8	-60,1	-27,7	77,9	-24,7
Tjenester	3,2	2,6	1,7	3,2	4,1	5,8	3,5	4,5	-2,7
Samlet sluttanvendelse	2,1	1,3	-0,1	2,2	2,3	2,1	2,1	0,9	0,4
Import i alt	1,5	0,6	-0,2	3,8	-0,2	4,6	1,2	-4,4	1,5
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	-0,9	1,3	-0,3	3,1	2,7	-2,2	3,2
Råolje og naturgass	-11,9	-2,4	-18,0	-30,1	24,7	18,0	12,2	-19,4	-14,2
Skip, plattformer og fly	7,4	-12,6	-15,0	77,0	-18,7	29,1	-8,7	-52,1	54,3
Tjenester	2,5	0,1	3,2	3,2	0,5	4,9	-0,8	0,5	-3,8
Bruttonasjonalprodukt ¹	2,2	1,6	-0,0	1,7	3,0	1,4	2,3	2,6	0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,3	1,0	1,0	2,1	2,1	1,3	1,7	0,8	0,2
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	2,0	3,7	-3,7	0,1	6,4	1,8	4,6	9,5	-0,3
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,4	0,9	0,9	2,3	2,2	1,3	1,8	0,7	-0,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,5	0,7	0,5	2,4	2,3	1,2	1,9	0,3	-0,6
Industri og bergverk	3,4	-3,3	-1,2	3,3	4,3	0,1	-0,0	-5,6	-7,5
Annen vareproduksjon	4,8	2,6	5,1	6,3	2,4	2,0	3,6	2,3	2,5
Tjenester inkl. boligjenester	1,8	1,0	-0,2	1,3	1,9	1,2	1,9	0,9	-0,0
Offentlig forvaltning	2,0	1,7	2,2	1,9	1,9	1,5	1,5	1,9	1,8
Produktavgifter og -subsider	1,5	1,5	1,4	1,1	1,2	1,7	1,4	1,6	1,5

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	2,2	2,3	1,4	2,0	1,7	2,0	2,5	2,8
Konsum i husholdninger	2,0	2,2	2,3	1,3	1,9	1,6	1,9	2,4	2,8
Varekonsum	1,5	2,0	1,2	1,7	1,3	1,1	2,0	1,9	2,8
Tjenestekonsum	2,1	1,4	2,8	0,7	2,4	1,5	1,2	1,3	1,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	5,6	7,7	6,3	3,0	3,7	4,2	5,0	11,0	9,7
Utlendingers kjøp i Norge	2,0	1,8	2,0	1,9	2,0	1,3	1,7	1,9	2,0
Konsum i ideelle organisasjoner	3,2	3,8	2,9	3,3	3,6	4,3	4,1	3,4	3,3
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,3	2,7	2,6	3,0	3,5	3,5	3,2	3,0
Konsum i statsforvaltningen	3,3	3,9	2,8	3,3	3,8	4,3	4,1	3,8	3,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	3,2	4,0	2,7	3,1	3,6	4,3	4,2	3,9	3,5
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	4,3	3,5	4,0	4,3	4,8	3,9	3,4	3,4	3,2
Konsum i kommuneforvaltningen	2,7	2,7	2,6	1,9	2,2	2,6	2,9	2,6	2,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	2,3	3,5	2,1	2,5	2,3	3,5	3,8	3,7	2,8
Utvinning av råolje og naturgass, rørtransport	3,5	4,0	3,0	3,5	3,7	4,0	4,9	4,8	2,2
Utenriks sjøfart	-12,6	25,1	-22,2	3,0	74,0	-18,0	44,1	-3,8	19,5
Fastlands-Norge	1,8	3,3	1,8	2,0	1,7	3,4	3,4	3,4	3,1
Næringer	2,5	3,8	2,4	2,6	2,3	3,9	3,7	3,8	4,0
Tjenester tilknyttet utvinning	3,7	5,2	3,7	4,8	4,6	5,3	6,5	6,3	2,7
Andre tjenester	2,2	3,9	2,1	2,5	2,0	4,0	3,7	3,7	4,3
Industri og bergverk	3,2	3,5	3,1	2,7	3,1	3,6	3,5	3,8	3,4
Annen vareproduksjon	2,6	3,8	2,7	2,7	2,2	3,8	3,7	3,9	3,9
Boliger (husholdninger)	1,0	2,8	1,0	1,2	0,9	3,0	3,2	2,7	2,2
Offentlig forvaltning	1,8	3,2	1,7	1,8	1,7	3,1	3,2	3,5	2,9
Lagerrendring og statistiske avvik	2,8	-4,3	4,9	4,0	1,0	-3,7	-4,4	-5,5	-5,5
Bruttoinvestering i alt	2,4	1,9	2,5	2,6	2,0	1,8	2,3	2,3	1,4
Innenlandske sluttanvendelse	2,4	2,4	2,5	2,1	2,2	2,2	2,4	2,6	2,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerrendr.)	2,3	2,8	2,3	1,9	2,2	2,5	2,7	2,9	2,9
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	2,8	3,3	2,5	2,4	2,8	3,4	3,5	3,3	2,9
Eksport i alt	-0,9	-6,8	2,2	-3,2	-7,5	-8,3	-4,7	-6,5	-7,5
Tradisjonelle varer	4,0	3,4	3,3	2,8	3,3	4,2	5,3	3,7	0,8
Råolje og naturgass	-6,9	-19,0	-0,1	-10,9	-20,4	-22,5	-15,9	-17,5	-19,1
Skip, plattformer og fly	27,8	13,1	33,7	50,6	27,3	26,6	11,8	0,1	-2,7
Tjenester	4,8	2,2	4,2	3,8	7,3	6,1	2,2	-0,2	1,4
Samlet sluttanvendelse	1,4	-0,4	2,4	0,5	-0,9	-1,1	0,3	-0,2	-0,6
Import i alt	4,6	5,0	3,8	3,4	4,8	5,1	5,9	5,6	3,7
Tradisjonelle varer	5,5	5,5	5,3	4,7	5,1	6,4	5,5	6,1	4,2
Råolje og naturgass	-2,0	-19,1	4,3	-4,2	-11,8	-25,5	-11,7	-20,4	-19,9
Skip, plattformer og fly	5,9	15,1	1,6	3,4	10,6	13,1	18,7	20,1	7,8
Tjenester	3,4	4,4	1,8	1,8	4,7	3,6	6,2	4,7	2,9
Bruttonasjonalprodukt ¹	0,5	-2,0	2,0	-0,4	-2,4	-2,8	-1,3	-1,9	-1,9
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,1	2,4	1,8	1,8	2,4	2,5	2,6	2,4	2,0
Petroleumsvirksomhet og utenriks sjøfart	-5,5	-18,7	2,7	-8,9	-18,9	-21,2	-16,9	-18,3	-18,2
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,2	2,5	1,6	1,9	2,5	2,5	3,0	2,5	1,9
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,8	2,2	1,1	1,4	2,1	2,1	2,8	2,2	1,6
Industri og bergverk	4,2	8,3	2,3	5,2	6,1	9,9	8,6	9,9	5,2
Annen vareproduksjon	-1,8	1,6	-4,2	-1,4	-2,0	1,8	2,2	0,9	1,5
Tjenester inkl. boligjenester	2,2	1,2	2,1	1,4	2,4	0,6	1,9	1,2	1,0
Offentlig forvaltning	3,3	3,4	2,9	3,2	3,5	3,8	3,8	3,3	2,9
Produktavgifter og -subsider	1,5	1,8	3,7	1,5	2,1	2,7	0,1	1,9	2,4

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi.

Tabell 5. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Løpende priser. Millioner kroner**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Bruttonasjonalprodukt¹	3 154 104	3 140 845	774 397	761 905	815 913	790 552	782 334	766 777	801 181
Jordbruk og skogbruk	20 102	20 204	1 163	8 752	5 613	4 817	1 119	8 503	5 765
Fiske, fangst og akvakultur	25 564	29 032	5 697	5 211	7 102	7 476	6 189	6 963	8 404
Bergverksdrift	5 587	5 427	1 488	1 380	1 395	1 258	1 438	1 417	1 314
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	620 990	510 953	146 634	140 016	152 810	140 688	127 346	123 229	119 691
Utvinning av råolje og naturgass	568 459	464 021	133 950	127 328	140 389	127 601	115 281	111 778	109 362
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	52 531	46 932	12 684	12 688	12 421	13 086	12 065	11 452	10 329
Industri	219 214	230 068	53 405	53 455	58 364	59 567	58 155	55 468	56 878
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	40 916	43 487	10 266	10 486	10 600	10 127	10 360	11 053	11 947
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 762	2 818	690	646	709	739	696	625	759
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 323	7 491	1 929	1 754	1 852	1 725	1 996	1 862	1 908
Produksjon av papir og papirvarer	2 310	2 690	541	591	607	661	568	691	771
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 134	3 778	1 114	973	1 044	974	925	956	922
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	22 312	31 626	5 309	5 474	6 099	7 464	7 847	8 540	7 774
Prod av kjemiske råvarer	7 619	9 527	1 844	1 953	1 749	2 276	2 488	2 433	2 329
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	12 526	12 255	3 390	3 065	2 974	2 810	3 355	3 045	3 044
Produksjon av metaller	10 471	11 838	2 270	2 755	3 350	3 547	3 315	2 606	2 369
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	66 614	67 994	15 688	15 744	18 013	18 693	17 305	15 351	16 646
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	25 102	21 885	6 261	6 007	6 521	6 429	5 548	4 928	4 980
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 599	5 674	1 342	1 276	1 484	1 493	1 449	1 286	1 446
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	19 145	18 531	4 604	4 683	5 111	4 905	4 790	4 526	4 311
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	55 416	54 071	12 003	11 768	15 834	16 601	12 003	10 339	15 128
Vannforsyning, avløp og renovasjon	16 580	17 361	4 158	4 173	4 322	4 169	4 392	4 393	4 408
Bygge- og anleggsvirksomhet	161 941	170 794	40 402	39 042	42 296	41 862	43 480	41 040	44 412
Varehandel og reparasjon av motorvogner	198 216	202 320	49 510	48 776	52 770	47 981	51 853	49 389	53 098
Rørtransport	17 773	18 205	4 417	4 533	4 429	4 688	4 238	3 935	5 344
Utenriks sjøfart	43 004	47 929	12 386	10 750	11 379	11 947	11 573	11 786	12 624
Transport utenom utenriks sjøfart	99 728	106 118	24 773	25 427	28 041	23 189	27 462	27 964	27 503
Post og distribusjonsvirksomhet	10 135	10 168	2 508	2 362	2 653	2 623	2 500	2 412	2 633
Overnatting- og serveringsvirksomhet	37 156	40 252	9 599	10 430	9 308	8 262	10 191	11 304	10 495
Informasjon og kommunikasjon	109 552	112 114	26 471	25 352	29 958	28 361	27 859	25 475	30 419
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	136 069	131 353	35 651	27 418	31 484	40 058	34 151	25 868	31 275
Omsetning og drift av fast eiendom	79 713	82 171	20 154	19 641	20 254	20 377	20 917	20 284	20 592
Boligtjenester	113 286	120 933	28 248	28 705	28 920	29 447	30 303	30 603	30 580
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	130 290	132 142	32 631	29 073	37 335	31 333	33 566	29 671	37 571
Forretningsmessig tjenesteyting	73 116	72 570	17 889	19 174	19 338	16 847	18 078	18 632	19 012
Offentlig administrasjon og forsvar	168 054	175 069	41 708	42 402	43 014	43 127	43 565	43 977	44 400
Undervisning	137 669	144 395	34 102	34 276	35 270	35 498	35 880	36 096	36 922
Helse- og omsorgstjenester	289 405	307 629	71 911	73 041	73 632	75 243	76 473	77 576	78 336
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	53 520	56 502	13 214	13 431	13 858	13 804	14 056	14 159	14 484
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2 822 080	2 797 782	690 122	678 588	729 378	709 223	696 787	680 484	711 288
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 524 867	2 610 689	623 644	619 295	659 717	646 316	651 243	639 279	673 852
Produktavgifter og -subsider	332 025	343 063	84 275	83 317	86 535	81 330	85 547	86 293	89 893

Offentlig forvaltning	535 263	563 070	132 981	134 724	136 542	138 094	140 134	141 746	143 095
Statsforvaltningen	248 026	263 656	61 524	62 585	63 622	64 713	65 564	66 363	67 016
Sivil forvaltning	218 685	233 984	54 262	55 192	56 095	57 301	58 185	58 971	59 528
Forsvar	29 341	29 672	7 262	7 393	7 527	7 412	7 379	7 393	7 488
Kommuneforvaltningen	287 238	299 414	71 457	72 139	72 919	73 381	74 570	75 383	76 080

Fastlands-Norge (basisverdi)	2 192 843	2 267 626	539 369	535 977	573 182	564 986	565 695	552 986	583 959
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi) . .	1 526 611	1 565 150	373 779	368 045	403 163	392 888	390 649	376 009	405 605
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	2 148 642	2 087 830	523 551	508 112	557 384	535 337	520 679	500 943	530 871
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	673 437	709 952	166 571	170 476	171 994	173 886	176 108	179 541	180 417

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

**Tabell 6. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Faste 2013-priser. Millioner kroner**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Bruttonasjonalprodukt¹	3 139 152	3 188 287	765 875	767 561	824 986	791 972	783 649	787 162	825 504
Jordbruk og skogbruk	19 418	19 653	1 016	8 622	5 344	4 551	1 082	8 361	5 660
Fiske, fangst og akvakultur	24 285	24 727	5 831	5 969	6 423	6 174	6 056	6 006	6 491
Bergverksdrift	5 485	5 175	1 456	1 361	1 431	1 221	1 426	1 320	1 208
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	665 760	684 285	154 821	156 561	180 715	175 613	161 268	169 584	177 820
Utvinning av råolje og naturgass	615 789	640 564	142 405	144 210	168 357	163 907	149 937	158 879	167 841
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	49 971	43 720	12 417	12 351	12 358	11 706	11 331	10 705	9 978
Industri	210 333	203 511	51 470	50 735	54 940	53 235	51 481	47 834	50 962
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	37 954	37 815	9 180	9 700	10 182	9 050	8 987	9 595	10 183
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	2 756	2 689	672	639	732	721	678	595	695
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	7 308	7 395	1 884	1 718	1 874	1 785	1 963	1 749	1 898
Produksjon av papir og papirvarer	2 266	2 190	574	556	558	574	502	532	582
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	4 068	3 737	1 008	977	1 027	976	946	906	908
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	20 079	21 467	5 162	4 739	4 859	5 513	5 501	5 148	5 306
Prod av kjemiske råvarer	6 986	7 080	1 678	1 808	1 687	1 863	1 881	1 712	1 624
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	12 105	11 900	3 237	2 928	2 952	2 778	3 256	2 914	2 952
Produksjon av metaller	8 263	7 740	2 096	2 045	2 051	1 901	1 952	1 937	1 950
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	67 051	64 486	15 923	15 802	17 877	17 687	16 484	14 360	15 956
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	24 486	20 927	5 982	5 935	6 397	6 043	5 272	4 615	4 997
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	5 724	5 557	1 363	1 306	1 527	1 522	1 406	1 237	1 393
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	18 275	17 608	4 388	4 390	4 906	4 686	4 534	4 247	4 141
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	58 418	59 509	13 623	12 386	16 180	16 864	13 619	13 016	16 009
Vannforsyning, avløp og renovasjon	16 181	16 613	4 050	4 038	4 214	3 978	4 189	4 171	4 275
Bygge- og anleggsvirksomhet	165 676	170 834	41 202	39 491	43 739	41 728	43 158	40 604	45 344
Varehandel og reparasjon av motorvogner	195 561	198 867	49 002	47 658	52 204	47 800	49 972	48 255	52 840
Rørtransport	17 185	18 135	3 941	3 699	4 931	4 759	3 873	4 440	5 063
Utenriks sjøfart	32 655	31 452	8 891	8 298	7 678	7 705	8 610	7 673	7 463
Transport utenom utenriks sjøfart	97 034	97 594	23 996	24 871	26 008	22 763	25 121	25 085	24 625
Post og distribusjonsvirksomhet	9 711	9 359	2 342	2 204	2 592	2 454	2 296	2 138	2 471
Overnattings- og serveringsvirksomhet	36 484	39 174	9 406	10 232	9 113	8 098	9 941	11 018	10 116
Informasjon og kommunikasjon	108 287	111 124	26 273	24 926	29 664	28 028	27 417	25 444	30 234
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	133 671	138 566	32 938	33 782	34 026	34 027	33 716	34 854	35 969
Omsetning og drift av fast eiendom	77 869	78 381	19 755	19 040	19 601	19 802	20 026	19 166	19 385
Boligtjenester	108 705	110 453	27 248	27 000	27 122	27 777	27 758	27 395	27 523
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	127 046	124 911	32 312	28 246	36 003	29 762	31 678	28 297	35 174
Forretningsmessig tjenesteyting	74 452	74 043	17 999	19 778	19 460	17 193	18 710	19 455	18 686
Offentlig administrasjon og forsvar	162 776	165 312	40 520	40 861	41 135	41 033	41 249	41 354	41 676
Undervisning	134 073	136 636	33 418	33 431	33 694	33 942	34 036	34 037	34 622
Helse- og omsorgstjenester	279 078	284 685	69 829	69 650	70 141	70 656	70 889	71 397	71 742
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	51 961	53 226	12 902	12 922	13 339	13 177	13 325	13 139	13 585
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2 812 104	2 856 224	684 240	685 762	739 697	712 341	700 895	704 046	738 943
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2 473 523	2 498 136	610 638	611 354	644 020	615 601	621 230	616 169	645 136
Produktavgifter og -subsider	327 048	332 062	81 635	81 799	85 289	79 632	82 755	83 115	86 561

Offentlig forvaltning	518 092	526 847	129 393	129 579	130 309	130 789	131 362	132 012	132 684
Statsforvaltningen	239 432	244 474	59 638	59 993	60 531	60 707	60 879	61 261	61 627
Sivil forvaltning	211 529	217 159	52 675	52 990	53 501	53 831	54 044	54 460	54 823
Forsvar	27 903	27 316	6 963	7 003	7 031	6 876	6 835	6 800	6 805
Kommuneforvaltningen	278 660	282 373	69 755	69 586	69 778	70 082	70 483	70 751	71 057

Fastlands-Norge (basisverdi)	2 146 475	2 166 074	529 003	529 555	558 730	535 970	538 475	533 053	558 575
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi)	1 445 209	1 460 542	354 635	353 765	382 635	359 698	362 686	356 140	382 019
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	2 160 809	2 194 413	522 288	522 323	575 959	547 775	536 436	537 838	572 365
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	651 295	661 811	161 952	163 439	163 737	164 566	164 459	166 208	166 578

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 7. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Prosentvis volumendring fra samme periode året før**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Bruttonasjonalprodukt¹	2,2	1,6	-0,0	1,7	3,0	1,4	2,3	2,6	0,1
Jordbruk og skogbruk	12,0	1,2	36,8	14,8	8,3	2,6	6,5	-3,0	5,9
Fiske, fangst og akvakultur	5,3	1,8	15,0	15,3	-6,5	1,9	3,9	0,6	1,0
Bergverksdrift	1,9	-5,7	-6,1	4,7	12,3	-1,3	-2,1	-3,0	-15,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	1,6	2,8	-4,2	-0,3	5,6	1,1	4,2	8,3	-1,6
Utvinning av råolje og naturgass	1,8	4,0	-4,4	-0,3	6,3	1,9	5,3	10,2	-0,3
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	0,0	-12,5	-2,3	-0,3	-2,8	-8,9	-8,7	-13,3	-19,3
Industri	3,5	-3,2	-1,0	3,3	4,1	0,1	0,0	-5,7	-7,2
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	3,7	-0,4	6,5	2,3	2,0	1,8	-2,1	-1,1	0,0
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	0,5	-2,4	-6,9	0,9	3,5	1,2	0,9	-7,0	-5,1
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	0,3	1,2	-5,7	2,7	-1,5	-2,5	4,2	1,8	1,3
Produksjon av papir og papirvarer	-3,9	-3,4	-4,9	-1,9	6,9	-0,7	-12,5	-4,4	4,3
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-2,4	-8,1	-4,3	-2,5	-4,3	-7,5	-6,1	-7,3	-11,5
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	-0,8	6,9	-3,7	0,2	0,6	3,6	6,6	8,6	9,2
Prod av kjemiske råvarer	2,4	1,3	4,8	2,2	-0,7	2,8	12,1	-5,3	-3,7
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-3,9	-1,7	-5,2	-6,7	-9,1	-7,0	0,6	-0,5	-0,0
Produksjon av metaller	2,8	-6,3	4,5	3,2	0,3	-8,2	-6,9	-5,3	-4,9
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	6,6	-3,8	-1,4	5,3	8,4	1,4	3,5	-9,1	-10,7
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	6,4	-14,5	-0,5	8,3	5,6	-2,1	-11,9	-22,2	-21,9
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-3,0	-2,9	-9,1	0,4	0,1	-0,4	3,1	-5,3	-8,8
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	5,0	-3,6	-3,5	6,8	11,6	2,1	3,3	-3,2	-15,6
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	3,5	1,9	8,9	0,4	5,0	3,9	-0,0	5,1	-1,1
Vannforsyning, avløp og renovasjon	2,6	2,7	4,2	-0,2	3,2	2,5	3,4	3,3	1,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,5	3,1	2,2	5,2	2,3	1,2	4,7	2,8	3,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	1,0	1,7	-0,7	-0,6	2,7	2,4	2,0	1,3	1,2
Rørtransport	-0,2	5,5	-6,5	-4,2	9,3	3,1	-1,7	20,0	2,7
Utenriks sjøfart	8,9	-3,7	8,7	8,7	7,8	-1,1	-3,2	-7,5	-2,8
Transport utenom utenriks sjøfart	2,8	0,6	1,4	1,6	3,5	2,7	4,7	0,9	-5,3
Post og distribusjonsvirksomhet	-5,1	-3,6	-8,5	-6,6	-3,4	-4,6	-2,0	-3,0	-4,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,4	7,4	2,4	5,1	3,5	4,7	5,7	7,7	11,0
Informasjon og kommunikasjon	4,3	2,6	0,7	4,9	3,8	2,2	4,4	2,1	1,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	1,6	3,7	0,2	1,9	1,0	3,3	2,4	3,2	5,7
Omsetning og drift av fast eiendom	-0,7	0,7	-0,6	-2,6	1,1	1,7	1,4	0,7	-1,1
Boligtjenester	2,1	1,6	2,1	1,9	2,2	1,6	1,9	1,5	1,5
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	2,1	-1,7	-2,0	2,4	0,5	-2,4	-2,0	0,2	-2,3
Forretningsmessig tjenesteyting	1,0	-0,5	-5,0	-0,5	2,0	-0,1	4,0	-1,6	-4,0
Offentlig administrasjon og forsvar	2,5	1,6	2,2	2,5	3,0	1,9	1,8	1,2	1,3
Undervisning	1,3	1,9	1,3	1,1	1,1	1,2	1,8	1,8	2,8
Helse- og omsorgstjenester	2,1	2,0	2,5	2,1	1,6	1,7	1,5	2,5	2,3
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	3,5	2,4	2,7	4,5	3,0	3,0	3,3	1,7	1,8
Totalt for nærlinger (basisverdi)	2,3	1,6	-0,2	1,8	3,2	1,4	2,4	2,7	-0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,3	1,0	1,0	2,1	2,1	1,3	1,7	0,8	0,2
Produktavgifter og -subsider	1,5	1,5	1,4	1,1	1,2	1,7	1,4	1,6	1,5

Offentlig forvaltning	2,0	1,7	2,2	1,9	1,9	1,5	1,5	1,9	1,8
Statsforvaltningen	2,8	2,1	2,8	2,8	3,0	2,4	2,1	2,1	1,8
Sivil forvaltning	3,2	2,7	3,3	3,1	3,2	2,8	2,6	2,8	2,5
Forsvar	-0,0	-2,1	-0,5	0,5	2,0	-0,4	-1,8	-2,9	-3,2
Kommuneforvaltningen	1,3	1,3	1,6	1,2	0,9	0,8	1,0	1,7	1,8

Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	0,9	0,9	2,3	2,2	1,3	1,8	0,7	-0,0
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi) .	-1,5	1,1	-3,5	-1,6	-1,5	1,6	2,3	0,7	-0,2
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	2,0	1,6	-1,3	1,3	3,2	1,4	2,7	3,0	-0,6
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	3,4	1,6	3,5	3,4	3,2	1,5	1,5	1,7	1,7

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 8. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.**Prosentvis prisendring fra samme periode året før**

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Bruttonasjonalprodukt¹	0,5	-2,0	2,0	-0,4	-2,4	-2,8	-1,3	-1,9	-1,9
Jordbruk og skogbruk	3,5	-0,7	11,8	2,2	2,5	2,7	-9,6	0,2	-3,0
Fiske, fangst og akvakultur	5,3	11,5	-6,4	-10,8	-0,3	-2,8	4,6	32,8	17,1
Bergverksdrift	1,9	3,0	-2,3	-0,8	1,2	-3,7	-1,3	5,9	11,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-6,7	-19,9	0,7	-10,7	-20,5	-23,4	-16,6	-18,7	-20,4
Utvinning av råolje og naturgass	-7,7	-21,5	0,3	-12,0	-22,0	-24,9	-18,3	-20,3	-21,9
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	5,1	2,1	4,6	5,5	1,4	-2,6	4,2	4,1	3,0
Industri	4,2	8,5	2,4	5,4	6,2	10,2	8,9	10,1	5,1
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	7,8	6,7	9,6	8,6	4,8	4,0	3,1	6,6	12,7
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	0,2	4,6	3,2	-0,4	-0,1	1,7	0,1	4,0	12,7
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	0,2	1,1	4,2	-0,5	-3,5	-1,0	-0,7	4,2	1,8
Produksjon av papir og papirvarer	2,0	20,5	1,3	-3,5	5,3	16,9	19,9	22,2	21,6
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	1,6	-0,5	6,2	-1,2	0,7	5,1	-11,5	6,1	-0,2
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	11,1	32,6	-2,4	14,6	25,4	32,7	38,7	43,6	16,7
Prod av kjemiske råvarer	9,0	23,4	11,6	4,3	1,6	6,9	20,4	31,6	38,3
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	3,5	-0,5	4,5	3,4	2,8	-2,3	-1,6	-0,2	2,4
Produksjon av metaller	26,7	20,7	6,9	34,8	79,5	84,3	56,8	-0,1	-25,6
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-0,7	6,1	-1,6	0,4	-0,7	7,4	6,6	7,3	3,5
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	2,5	2,0	2,4	3,8	2,0	4,0	0,5	5,5	-2,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-2,2	4,4	-4,6	-2,8	-1,9	0,1	4,7	6,5	6,8
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	4,8	0,5	4,4	4,3	3,5	1,3	0,7	-0,1	-0,1
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	-5,1	-4,2	-11,2	0,5	-1,6	1,0	0,0	-16,4	-3,4
Vannforsyning, avløp og renovasjon	2,5	2,0	2,8	1,6	1,9	3,5	2,1	1,9	0,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	-2,3	2,3	-2,0	-1,4	-2,8	2,9	2,7	2,2	1,3
Varehandel og reparasjon av motorvogner	1,4	0,4	-0,1	2,2	-0,1	-0,6	2,7	0,0	-0,6
Rørtransport	3,4	-2,9	12,2	21,8	-8,9	3,4	-2,4	-27,7	17,5
Utenriks sjøfart	31,7	15,7	31,2	33,9	47,9	42,2	-3,5	18,6	14,1
Transport utenom utenriks sjøfart	2,8	5,8	-0,3	1,6	10,1	5,1	5,9	9,0	3,6
Post og distribusjonsvirksomhet	4,4	4,1	6,5	5,7	5,3	5,3	1,7	5,3	4,1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1,8	0,9	1,8	2,4	1,0	0,9	0,5	0,6	1,6
Informasjon og kommunikasjon	1,2	-0,3	1,0	1,6	1,6	-0,1	0,9	-1,6	-0,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	1,8	-6,9	6,3	-7,9	-1,9	-6,6	-6,4	-8,6	-6,0
Omsetning og drift av fast eiendom	2,4	2,4	2,2	2,6	2,2	1,9	2,4	2,6	2,8
Boligtjenester	4,2	5,1	4,7	5,4	5,4	5,7	5,3	5,1	4,2
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	2,6	3,2	1,4	3,4	3,8	2,7	4,9	1,9	3,0
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,8	-0,2	-1,3	-3,3	0,2	0,9	-2,8	-1,2	2,4
Offentlig administrasjon og forsvar	3,2	2,6	2,8	3,6	3,6	3,4	2,6	2,5	1,9
Undervisning	2,7	2,9	2,1	2,3	3,3	3,1	3,3	3,4	1,9
Helse- og omsorgstjenester	3,7	4,2	3,3	3,6	3,7	4,4	4,8	3,6	4,0
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	3,0	3,1	2,6	3,7	2,8	3,0	3,0	3,7	2,6
Totalt for nærlinger (basisverdi)	0,4	-2,4	1,9	-0,6	-2,9	-3,4	-1,4	-2,3	-2,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge ¹	2,1	2,4	1,8	1,8	2,4	2,5	2,6	2,4	2,0
Produktavgifter og -subsider	1,5	1,8	3,7	1,5	2,1	2,7	0,1	1,9	2,4

Offentlig forvaltning	3,3	3,4	2,9	3,2	3,5	3,8	3,8	3,3	2,9
Statsforvaltningen	3,6	4,1	3,0	4,0	4,4	4,8	4,4	3,8	3,5
Sivil forvaltning	3,4	4,2	2,8	3,9	4,3	4,9	4,5	4,0	3,6
Forsvar	5,2	3,3	4,5	5,3	5,6	4,0	3,5	3,0	2,8
Kommuneforvaltningen	3,1	2,9	2,7	2,6	2,8	3,0	3,3	2,8	2,5

Fastlands-Norge (basisverdi)	2,2	2,5	1,6	1,9	2,5	2,5	3,0	2,5	1,9
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge (basisverdi) .	5,6	1,4	4,9	5,1	5,8	1,4	2,2	1,5	0,8
Markedsrettet virksomhet (basisverdi)	-0,2	-4,3	1,9	-1,5	-4,5	-5,7	-3,2	-4,3	-4,2
Ikke markedsrettet virksomhet (basisverdi)	2,1	3,7	1,8	2,2	2,5	4,2	4,1	3,6	3,1

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i nærlinger er målt i basisverdi

Tabell 9. Hovedtall for konsum. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i alt.	1 971 980	2 062 847	491 543	496 149	508 747	499 729	512 898	518 860	531 360
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 280 475	1 335 592	320 217	322 097	331 973	320 008	331 885	336 584	347 114
Konsum i husholdninger	1 218 798	1 269 590	305 053	307 157	316 008	303 178	315 728	320 658	330 026
Konsum i ideelle organisasjoner.	61 677	66 002	15 164	14 940	15 965	16 831	16 157	15 926	17 088
Konsum i offentlig forvaltning.	691 505	727 256	171 326	174 052	176 774	179 721	181 013	182 276	184 246
Konsum i statsforvaltningen	347 702	369 243	86 087	87 845	89 226	91 057	91 819	92 785	93 582
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	195 749	210 622	48 437	49 513	50 292	51 933	52 489	52 973	53 228
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	151 953	158 621	37 650	38 332	38 935	39 124	39 330	39 812	40 354
Konsum i kommuneforvaltningen	343 804	358 013	85 238	86 207	87 548	88 664	89 194	89 491	90 664
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	273 756	285 318	67 852	68 607	69 753	70 196	71 046	71 718	72 358
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	70 047	72 695	17 387	17 600	17 795	18 468	18 148	17 773	18 307
Personlig konsum	1 749 980	1 831 531	436 506	440 217	452 017	442 137	455 420	461 275	472 699
Kollektivt konsum	222 000	231 316	55 037	55 932	56 730	57 592	57 478	57 585	58 661

Tabell 10. Hovedtall for konsum. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i alt.	1 925 587	1 963 025	480 155	488 030	493 600	476 320	488 723	496 747	501 235
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . . .	1 254 154	1 279 410	313 162	319 129	323 847	306 271	318 329	325 406	329 405
Konsum i husholdninger	1 194 398	1 217 780	298 369	304 713	308 609	290 439	303 188	310 546	313 608
Konsum i ideelle organisasjoner.	59 755	61 630	14 793	14 417	15 239	15 832	15 141	14 860	15 797
Konsum i offentlig forvaltning.	671 433	683 615	166 993	168 901	169 753	170 049	170 395	171 341	171 830
Konsum i statsforvaltningen	336 519	343 927	83 695	84 762	85 265	85 516	85 724	86 229	86 457
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	188 408	192 675	46 949	47 419	47 647	48 120	48 109	48 256	48 190
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	148 111	151 252	36 747	37 344	37 618	37 396	37 615	37 973	38 268
Konsum i kommuneforvaltningen	334 914	339 687	83 298	84 138	84 488	84 533	84 670	85 111	85 372
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	265 701	268 975	66 205	66 466	66 875	66 808	67 098	67 535	67 535
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	69 214	70 713	17 093	17 672	17 613	17 726	17 573	17 577	17 838
Personlig konsum	1 708 263	1 741 060	426 316	433 014	438 369	421 198	433 536	441 196	445 130
Kollektivt konsum	217 324	221 965	53 839	55 016	55 231	55 122	55 187	55 550	56 105

Tabell 11. Hovedtall for konsum. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i alt.	2,1	1,9	2,1	2,2	2,4	2,7	1,8	1,8	1,5
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	1,7	2,0	1,7	1,6	2,0	2,8	1,6	2,0	1,7
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	1,8	1,6	2,0	2,7	1,6	1,9	1,6
Konsum i ideelle organisasjoner	1,4	3,1	0,2	1,8	1,7	3,4	2,4	3,1	3,7
Konsum i offentlig forvaltning.	2,9	1,8	3,0	3,2	3,2	2,6	2,0	1,4	1,2
Konsum i statsforvaltningen	3,6	2,2	3,9	4,0	4,1	3,3	2,4	1,7	1,4
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	3,2	2,3	3,1	4,0	3,9	3,7	2,5	1,8	1,1
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	4,2	2,1	4,9	4,1	4,4	2,7	2,4	1,7	1,7
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,4	2,1	2,4	2,3	1,9	1,6	1,2	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	1,4	1,2	1,2	1,6	1,4	1,0	1,3	1,6	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	5,5	2,2	5,5	5,9	6,0	5,3	2,8	-0,5	1,3
Personlig konsum	1,8	1,9	1,8	1,9	2,1	2,6	1,7	1,9	1,5
Kollektivt konsum	4,6	2,1	5,1	4,7	4,9	3,5	2,5	1,0	1,6

Tabell 12. Hovedtall for konsum. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i alt.	2,4	2,6	2,5	1,8	2,3	2,3	2,5	2,7	2,9
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner . .	2,1	2,2	2,3	1,4	2,0	1,7	2,0	2,5	2,8
Konsum i husholdninger	2,0	2,2	2,3	1,3	1,9	1,6	1,9	2,4	2,8
Konsum i ideelle organisasjoner	3,2	3,8	2,9	3,3	3,6	4,3	4,1	3,4	3,3
Konsum i offentlig forvaltning.	3,0	3,3	2,7	2,6	3,0	3,5	3,5	3,2	3,0
Konsum i statsforvaltningen	3,3	3,9	2,8	3,3	3,8	4,3	4,1	3,8	3,4
Konsum i statsforvaltningen, individuelt.	3,9	5,2	3,1	3,8	4,7	5,4	5,7	5,1	4,6
Konsum i statsforvaltningen, kollektivt	2,6	2,2	2,4	2,6	2,6	2,8	2,1	2,1	1,9
Konsum i kommuneforvaltningen	2,7	2,7	2,6	1,9	2,2	2,6	2,9	2,6	2,5
Konsum i kommuneforvaltningen, individuelt.	3,0	3,0	2,9	2,2	2,5	2,9	3,3	2,9	2,7
Konsum i kommuneforvaltningen, kollektivt	1,2	1,6	1,6	0,6	0,9	1,6	1,5	1,5	1,6
Personlig konsum	2,4	2,7	2,5	1,8	2,4	2,3	2,6	2,8	3,0
Kollektivt konsum	2,2	2,0	2,2	1,9	2,1	2,4	1,9	2,0	1,8

Tabell 13. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger									
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	144 392	149 058	36 612	36 450	38 018	35 089	36 799	37 613	39 558
Alkoholdrikker og tobakk mv..	48 139	49 990	12 543	12 089	13 047	11 460	12 347	12 567	13 615
Klær og skoøy.	58 188	61 100	14 581	14 460	17 156	12 728	15 468	15 153	17 752
Bolig, lys og brensel.	251 974	262 612	60 510	60 201	65 840	68 170	63 972	62 437	68 032
Møbler og husholdningsartikler mv.	73 211	76 012	17 549	18 746	21 114	16 454	18 098	19 481	21 978
Helse	35 051	37 229	8 683	8 777	9 342	8 836	9 174	9 281	9 937
Transport	179 951	186 632	46 590	46 765	44 211	43 300	49 291	48 820	45 221
Post- og teletjenester	27 323	28 088	6 490	6 837	7 438	6 758	6 768	6 941	7 621
Kultur og fritid	126 669	130 705	31 995	33 687	33 612	28 483	32 224	34 492	35 505
Utdanning	6 036	6 362	1 490	1 426	1 568	1 634	1 576	1 474	1 678
Overnattings- og serveringstjenester	74 771	80 962	19 189	20 273	19 394	17 130	20 599	22 038	21 195
Andre varer og tjenester	132 553	136 027	34 218	28 471	33 559	37 095	35 192	29 214	34 527
Husholdningenes kjøp i utlandet.	96 075	104 744	24 561	29 076	20 785	22 948	25 602	32 834	23 360
Utlendingers kjøp i Norge.	-35 534	-39 932	-9 957	-10 100	-9 076	-6 909	-11 381	-11 687	-9 955
Varekonsum ¹	572 602	590 572	142 208	141 989	156 717	136 966	146 462	145 994	161 150
Tjenestekonsum ¹	585 656	614 206	148 242	146 192	147 583	150 173	155 045	153 517	155 471
Boligtjenester	213 057	223 718	52 963	53 499	54 117	55 086	55 738	56 234	56 660
Andre tjenester.	372 599	390 488	95 279	92 693	93 465	95 087	99 307	97 284	98 811

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 14. Konsum i husholdninger. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger									
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	140 063	140 525	35 707	34 816	36 845	33 749	34 871	34 750	37 156
Alkoholdrikker og tobakk mv..	46 588	46 995	12 159	11 645	12 613	10 816	11 618	11 786	12 775
Klær og skoøy.	58 667	61 216	14 439	15 093	16 935	13 303	15 458	15 394	17 062
Bolig, lys og brensel.	248 036	254 094	60 129	58 839	64 261	66 003	62 094	60 550	65 447
Møbler og husholdningsartikler mv.	71 069	70 401	17 023	18 206	20 321	15 712	16 796	17 989	19 904
Helse	34 168	35 571	8 512	8 511	9 027	8 478	8 755	8 845	9 493
Transport	176 904	180 987	45 774	45 553	43 368	42 514	47 610	46 992	43 871
Post- og teletjenester	27 575	27 985	6 568	6 853	7 479	6 884	6 803	6 911	7 387
Kultur og fritid	127 816	130 414	32 302	34 156	33 221	28 930	32 768	34 791	33 926
Utdanning	5 850	6 023	1 453	1 383	1 499	1 561	1 503	1 394	1 565
Overnattings- og serveringstjenester	72 933	77 026	18 737	19 782	18 766	16 454	19 660	20 957	19 955
Andre varer og tjenester	128 559	132 889	31 763	31 926	34 009	31 954	32 834	33 104	34 997
Husholdningenes kjøp i utlandet.	91 011	92 129	23 580	27 808	19 119	20 851	23 408	28 281	19 590
Utlendingers kjøp i Norge.	-34 840	-38 475	-9 778	-9 857	-8 853	-6 768	-10 990	-11 197	-9 520
Varekonsum ¹	564 394	570 806	140 505	139 463	153 729	134 391	141 886	140 759	153 771
Tjenestekonsum ¹	573 833	593 320	144 063	147 299	144 614	141 965	148 884	152 704	149 768
Boligtjenester	207 196	212 175	51 664	51 813	52 199	52 628	52 943	53 163	53 442
Andre tjenester.	366 638	381 145	92 399	95 485	92 415	89 337	95 941	99 541	96 326

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 15. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	1,8	1,6	2,0	2,7	1,6	1,9	1,6
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	0,9	0,3	3,3	1,1	0,7	3,2	-2,3	-0,2	0,8
Alkoholdrikker og tobakk mv..	1,5	0,9	4,7	1,8	2,0	6,3	-4,5	1,2	1,3
Klær og skoøy.	3,2	4,3	-0,4	5,4	5,2	9,0	7,1	2,0	0,7
Bolig, lys og brensel.	1,0	2,4	1,0	1,4	1,7	1,8	3,3	2,9	1,8
Møbler og husholdningsartikler mv.	0,9	-0,9	0,6	-1,1	2,6	1,2	-1,3	-1,2	-2,1
Helse	3,4	4,1	3,3	3,6	4,0	4,4	2,9	3,9	5,2
Transport	-0,3	2,3	-1,8	-0,9	1,1	0,7	4,0	3,2	1,2
Post- og teletjenester	6,0	1,5	4,1	6,2	6,2	3,1	3,6	0,8	-1,2
Kultur og fritid	3,1	2,0	3,5	2,6	3,0	2,8	1,4	1,9	2,1
Utdanning	0,6	2,9	-3,1	3,2	1,4	3,0	3,4	0,8	4,4
Overnattings- og serveringstjenester	3,4	5,6	2,8	4,6	3,9	5,2	4,9	5,9	6,3
Andre varer og tjenester	3,3	3,4	2,4	3,1	1,8	3,5	3,4	3,7	2,9
Husholdningenes kjøp i utlandet.	3,0	1,2	6,4	1,5	-0,5	1,7	-0,7	1,7	2,5
Utlendingers kjøp i Norge.	5,1	10,4	4,9	5,7	5,3	6,5	12,4	13,6	7,5
Varekonsum ¹	0,6	1,1	0,4	0,9	1,9	2,8	1,0	0,9	0,0
Tjenestekonsum ¹	2,9	3,4	2,7	2,6	2,6	3,0	3,3	3,7	3,6
Boligtjenester	2,3	2,4	2,2	2,1	2,3	2,2	2,5	2,6	2,4
Andre tjenester.	3,3	4,0	2,9	2,9	2,8	3,5	3,8	4,2	4,2

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 16. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
Konsum i husholdninger	2,0	2,2	2,3	1,3	1,9	1,6	1,9	2,4	2,8
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	3,1	2,9	3,0	2,9	2,5	2,0	2,9	3,4	3,2
Alkoholdrikker og tobakk mv..	3,3	2,9	3,4	3,3	2,8	3,0	3,0	2,7	3,0
Klær og skoøy.	-0,8	0,6	-1,0	-1,9	-0,6	-2,7	-0,9	2,7	2,7
Bolig, lys og brensel.	1,6	1,7	0,9	2,3	1,6	2,3	2,4	0,8	1,5
Møbler og husholdningsartikler mv.	3,0	4,8	3,3	3,7	2,1	2,8	4,5	5,2	6,3
Helse	2,6	2,0	2,3	2,9	2,8	2,6	2,7	1,8	1,1
Transport	1,7	1,4	1,9	1,8	1,9	1,4	1,7	1,2	1,1
Post- og teletjenester	-0,9	1,3	-1,5	-0,1	0,5	-0,1	0,7	0,7	3,7
Kultur og fritid	-0,9	1,1	-0,9	-1,8	0,6	1,2	-0,7	0,5	3,4
Utdanning	3,2	2,4	3,7	2,9	2,0	2,2	2,3	2,5	2,5
Overnattings- og serveringstjenester	2,5	2,5	2,6	2,5	2,5	2,4	2,3	2,6	2,8
Andre varer og tjenester	3,1	-0,7	6,3	-2,1	2,9	-1,3	-0,5	-1,0	-0,0
Husholdningenes kjøp i utlandet.	5,6	7,7	6,3	3,0	3,7	4,2	5,0	11,0	9,7
Utlendingers kjøp i Norge.	2,0	1,8	2,0	1,9	2,0	1,3	1,7	1,9	2,0
Varekonsum ¹	1,5	2,0	1,2	1,7	1,3	1,1	2,0	1,9	2,8
Tjenestekonsum ¹	2,1	1,4	2,8	0,7	2,4	1,5	1,2	1,3	1,7
Boligtjenester	2,8	2,5	2,9	2,8	2,5	2,8	2,7	2,4	2,3
Andre tjenester.	1,6	0,8	2,7	-0,4	2,3	0,8	0,4	0,7	1,4

1 Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell 17. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	733 988	728 753	186 355	185 416	187 783	173 543	183 669	181 680	189 861
Bygg og anlegg	322 926	337 165	81 387	81 394	81 907	79 278	83 337	86 420	88 129
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	103 361	95 457	27 651	26 458	23 559	24 214	26 515	24 052	20 675
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	105 590	88 066	26 659	27 010	26 848	22 245	22 449	20 991	22 380
Skip og båter	6 851	9 109	1 930	2 574	2 084	2 350	2 684	1 959	2 117
Andre transportmidler	23 904	23 177	5 953	7 243	6 038	4 390	4 706	6 680	7 402
Maskiner og utstyr	92 947	94 293	23 551	21 852	26 310	20 879	23 791	21 951	27 672
Endring i livdyr- og frukttrebestand	-110	-113	-23	-40	-26	-22	-23	-40	-27
FOU og annen immatriell realkapital	78 200	81 272	19 168	18 846	20 980	20 127	20 130	19 587	21 428
Verdiginstander	320	327	78	78	83	82	79	81	85
Jordbruk og skogbruk	7 905	8 244	2 457	2 432	1 708	1 370	2 560	2 523	1 790
Fiske, fangst og akvakultur	2 563	2 996	736	736	541	911	929	690	465
Bergverksdrift	1 183	646	229	228	433	151	173	128	193
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	212 457	188 157	54 895	54 313	51 623	47 487	49 956	46 039	44 675
Utvinning av råolje og naturgass	209 965	185 943	54 171	53 676	51 012	46 775	49 207	45 631	44 330
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	2 492	2 214	724	637	612	712	750	408	344
Industri	33 341	31 935	8 203	7 538	10 313	6 952	8 227	7 448	9 308
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	7 691	6 447	2 037	1 803	2 354	1 276	1 667	1 545	1 960
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	356	362	73	88	74	81	118	65	100
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	830	870	174	188	281	141	222	212	296
Produksjon av papir og papirvarer	553	488	118	117	182	89	128	81	191
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	428	274	146	70	115	56	75	77	66
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	5 179	6 044	1 297	981	1 920	1 177	1 557	1 502	1 808
Prod av kjemiske råvarer	2 797	2 950	703	618	903	537	568	838	1 007
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 689	1 635	350	325	670	290	468	340	537
Produksjon av metaller	2 273	3 368	515	472	810	578	849	756	1 185
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	8 520	8 003	2 018	2 038	2 397	2 060	2 021	1 791	2 132
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	1 972	1 533	555	435	475	341	314	436	441
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	711	662	160	148	249	172	157	162	170
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	3 139	2 248	760	873	786	693	651	481	423
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	20 883	22 138	5 361	5 124	6 167	4 308	5 357	5 606	6 867
Vannforsyning, avløp og renovasjon	10 706	11 231	2 794	2 022	3 128	2 757	3 195	2 169	3 110
Bygge- og anleggsvirksomhet	15 813	16 327	4 061	3 805	4 039	3 945	4 234	3 975	4 172
Varehandel og reparasjon av motorvogner	14 397	13 755	3 045	3 072	5 146	3 109	3 411	3 221	4 014
Rørtransport	4 591	4 440	1 493	1 308	784	1 122	1 239	1 161	918
Utenriks sjøfart	695	1 568	164	510	462	339	487	270	471
Transport utenom utenriks sjøfart	20 184	19 563	5 206	7 416	4 705	4 145	4 482	5 109	5 827
Post og distribusjonsvirksomhet	500	509	139	117	119	120	144	125	121
Overnattingss- og serveringsvirksomhet	1 959	1 850	497	506	490	416	466	492	476
Informasjon og kommunikasjon	22 147	23 278	5 384	5 204	5 982	5 901	5 716	5 468	6 193
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	7 977	8 569	1 940	1 944	2 163	2 078	2 089	2 092	2 311
Omsetning og drift av fast eiendom	35 876	36 052	8 923	9 112	9 104	8 946	9 291	9 045	8 770
Boligjenester	151 400	158 061	37 704	37 299	37 444	38 584	38 915	39 044	41 519
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	15 959	15 947	3 982	3 466	4 485	3 785	3 950	3 657	4 555
Forretningsmessig tjenesteyting	6 978	7 867	1 673	1 916	1 885	1 773	1 956	2 046	2 092
Offentlig administrasjon og forsvar	79 897	86 195	21 397	20 565	19 344	18 817	21 013	23 705	22 660
Undervisning	32 740	37 076	7 056	9 145	8 856	8 334	7 643	10 091	11 008
Helse- og omsorgstjenester	26 306	24 557	7 080	5 800	6 958	6 236	6 239	5 726	6 356
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 531	7 792	1 936	1 837	1 904	1 955	1 998	1 851	1 989
Fastlands-Norge	518 738	536 802	130 527	129 922	135 525	125 307	132 736	134 618	144 142

Offentlig forvaltning	143 727	152 994	36 922	36 036	36 700	34 685	36 593	40 138	41 578
Statsforvaltningen	84 805	88 325	23 065	21 684	20 018	20 083	22 514	24 229	21 500
Sivil forvaltning	74 526	76 676	19 639	18 774	19 045	18 049	20 212	20 579	17 836
Forsvar	10 279	11 650	3 426	2 910	973	2 034	2 302	3 650	3 664
Kommuneforvaltningen	58 922	64 669	13 857	14 352	16 682	14 602	14 080	15 909	20 079

Tabell 18. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	717 466	688 521	183 110	181 018	181 953	164 697	173 839	171 108	178 877
Bygg og anlegg	320 138	325 246	80 689	80 310	80 940	76 918	80 047	83 065	85 216
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	99 906	90 014	26 995	25 702	22 733	22 644	25 023	22 801	19 546
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	101 851	80 286	25 959	26 133	25 378	20 316	20 451	18 836	20 684
Skip og båter	6 911	7 972	2 057	2 451	1 978	2 155	2 359	1 771	1 687
Andre transportmidler	23 181	20 945	5 840	6 892	5 906	4 056	4 563	5 723	6 603
Maskiner og utstyr	89 185	86 666	22 797	21 200	24 779	19 304	22 192	20 314	24 855
Endring i livdyr- og frukttrebestand	-104	-104	-21	-38	-25	-21	-22	-37	-25
FOU og annen immatriell realkapital	76 089	77 185	18 718	18 293	20 184	19 245	19 148	18 561	20 230
Verdiginstander	310	311	76	75	80	79	76	75	81
Jordbruk og skogbruk	7 740	7 800	2 417	2 389	1 649	1 300	2 436	2 398	1 666
Fiske, fangst og akvakultur	2 527	2 776	737	712	527	844	852	641	439
Bergverksdrift	1 141	603	223	222	411	143	163	120	176
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	205 239	174 699	53 538	52 663	49 275	43 980	46 421	42 572	41 726
Utvinning av råolje og naturgass	202 837	172 670	52 835	52 047	48 696	43 323	45 737	42 201	41 409
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	2 402	2 029	703	616	579	657	684	371	317
Industri	32 297	29 875	8 002	7 331	9 849	6 549	7 750	6 977	8 600
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	7 472	6 047	1 992	1 760	2 256	1 202	1 575	1 455	1 814
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	344	337	71	85	70	75	111	60	91
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	806	816	171	183	269	133	210	199	274
Produksjon av papir og papirvarer	535	460	115	115	174	84	121	76	178
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	412	256	141	68	109	52	70	72	61
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	5 032	5 700	1 271	957	1 839	1 122	1 477	1 419	1 681
Prod av kjemiske råvarer	2 728	2 765	689	604	872	509	538	789	928
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	1 630	1 528	341	316	638	273	442	320	493
Produksjon av metaller	2 195	3 128	501	459	771	541	799	709	1 080
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	8 253	7 530	1 966	1 980	2 289	1 950	1 912	1 685	1 984
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	1 916	1 433	542	423	454	322	296	409	406
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	689	622	156	144	238	162	149	152	158
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	3 013	2 018	735	841	740	631	588	420	380
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	20 315	20 761	5 242	5 009	5 929	4 070	5 054	5 271	6 366
Vannforsyning, avløp og renovasjon	10 600	10 802	2 767	1 994	3 085	2 668	3 065	2 082	2 987
Bygge- og anleggsvirksomhet	15 362	15 298	3 973	3 711	3 873	3 714	4 025	3 721	3 838
Varehandel og reparasjon av motorvogner	14 054	12 900	2 989	3 003	5 000	2 926	3 243	3 023	3 708
Rørtransport	4 420	4 200	1 454	1 271	765	1 036	1 174	1 106	885
Utenriks sjøfart	795	1 434	213	497	445	339	441	274	380
Transport utenom utenriks sjøfart	19 665	17 786	5 178	7 045	4 529	3 870	4 186	4 564	5 166
Post og distribusjonsvirksomhet	490	480	138	115	116	113	139	117	111
Overnattingss- og serveringsvirksomhet	1 908	1 723	486	494	471	391	438	459	435
Informasjon og kommunikasjon	21 453	21 805	5 246	5 058	5 713	5 565	5 397	5 127	5 717
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	7 806	8 152	1 904	1 897	2 096	1 990	1 994	1 985	2 182
Omsetning og drift av fast eiendom	35 656	34 838	8 863	9 003	9 034	8 693	8 926	8 703	8 516
Boligjenester	149 953	152 326	37 349	36 775	36 942	37 395	37 362	37 489	40 080
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	15 435	14 933	3 871	3 361	4 295	3 558	3 731	3 414	4 230
Forretningsmessig tjenesteyting	6 823	7 344	1 653	1 869	1 821	1 669	1 873	1 903	1 899
Offentlig administrasjon og forsvar	78 659	81 966	21 105	20 185	18 941	18 089	20 061	22 368	21 448
Undervisning	32 057	35 361	6 919	8 946	8 605	7 988	7 280	9 615	10 478
Helse- og omsorgstjenester	25 708	23 284	6 944	5 668	6 736	5 946	5 928	5 428	5 982
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	7 364	7 374	1 900	1 798	1 845	1 860	1 900	1 750	1 864
Fastlands-Norge	509 415	510 216	128 608	127 202	132 047	119 999	126 487	127 527	136 203

Offentlig forvaltning	141 241	145 693	36 355	35 330	35 835	33 306	34 914	38 029	39 444
Statsforvaltningen	83 085	83 633	22 665	21 200	19 450	19 220	21 428	22 789	20 197
Sivil forvaltning	73 111	73 190	19 318	18 382	18 523	17 343	19 294	19 622	16 931
Forsvar	9 975	10 443	3 347	2 818	927	1 876	2 134	3 167	3 266
Kommuneforvaltningen	58 156	62 060	13 689	14 130	16 385	14 087	13 486	15 241	19 247

Tabell 19. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	0,0	-4,0	0,5	-0,0	-4,8	-3,9	-5,1	-5,5	-1,7
Bygg og anlegg	2,5	1,6	4,7	3,8	-2,0	-1,6	-0,8	3,4	5,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	-4,2	-9,9	-1,2	-10,2	-12,8	-7,5	-7,3	-11,3	-14,0
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	-1,7	-21,2	1,3	-5,0	-13,7	-16,7	-21,2	-27,9	-18,5
Skip og båter	-21,6	15,4	-33,0	10,4	36,1	407,7	14,7	-27,8	-14,7
Andre transportmidler	3,0	-9,6	-6,5	28,6	8,7	-10,7	-21,9	-17,0	11,8
Maskiner og utstyr	-2,8	-2,8	-6,1	-3,7	-7,1	-5,4	-2,7	-4,2	0,3
Endring i livdyr- og frukttrebestand
FOU og annen immatriell realkapital	3,0	1,4	1,0	2,7	3,6	1,9	2,3	1,5	0,2
Verdigjenstander	1,0	0,4	-0,4	1,5	1,1	0,3	0,4	0,2	0,9
Jordbruk og skogbruk	-7,9	0,8	-8,0	-7,1	-8,8	1,3	0,8	0,4	1,0
Fiske, fangst og akvakultur	-26,1	9,9	-33,7	-7,3	-40,9	53,2	15,6	-10,0	-16,6
Bergverksdrift	-17,8	-47,2	-41,3	-0,2	20,1	-49,7	-26,7	-46,0	-57,2
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-4,8	-14,9	-3,5	-7,2	-16,4	-11,6	-13,3	-19,2	-15,3
Utvinning av råolje og naturgass	-3,4	-14,9	-0,3	-6,6	-12,6	-12,0	-13,4	-18,9	-15,0
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	-56,4	-15,6	-71,9	-40,7	-82,1	30,2	-2,7	-39,8	-45,2
Industri	6,6	-7,5	0,8	4,9	8,3	-8,0	-3,1	-4,8	-12,7
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	17,0	-19,1	28,8	26,0	6,8	-17,8	-21,0	-17,3	-19,6
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-13,8	-2,1	-22,7	5,8	-48,5	-36,2	56,7	-29,1	28,9
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-13,0	1,2	-45,8	-17,7	12,1	-27,1	23,1	8,2	1,8
Produksjon av papir og papirvarer	-8,0	-14,1	-36,2	59,6	-9,2	-36,2	5,5	-33,3	2,4
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-5,3	-37,8	77,9	-16,3	-26,7	-44,1	-50,3	7,0	-44,3
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	5,8	13,3	-9,0	-5,5	34,6	16,3	16,3	48,3	-8,6
Prod av kjemiske råvarer	2,0	1,3	-16,6	-4,3	17,4	-9,6	-21,9	30,7	6,4
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-1,4	-6,2	-29,2	-32,6	39,3	-18,5	29,8	1,3	-22,8
Produksjon av metaller	3,2	42,5	-5,8	-1,5	17,1	16,7	59,3	54,3	40,1
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	-0,0	-8,8	-7,9	0,7	-5,6	-3,4	-2,8	-14,9	-13,3
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	-14,7	-25,2	-9,4	-24,9	-30,9	-35,0	-45,3	-3,4	-10,7
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-4,9	-9,7	-6,8	-18,4	18,2	8,3	-4,7	5,8	-33,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	67,3	-33,0	78,0	74,5	48,0	-9,5	-20,0	-50,1	-48,7
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	2,7	2,2	3,2	0,0	-4,0	-1,6	-3,6	5,2	7,4
Vannforsyning, avløp og renovasjon	19,8	1,9	19,8	44,2	24,2	-3,1	10,8	4,4	-3,2
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,3	-0,4	2,7	6,2	2,9	-2,4	1,3	0,3	-0,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	-5,4	-8,2	-24,1	-8,0	18,8	-4,5	8,5	0,7	-25,8
Rørtransport	34,1	-5,0	92,6	-15,0	-2,9	11,4	-19,3	-13,0	15,7
Utenriks sjøfart	-24,3	80,5	-58,8	51,7	106,6	-44,9	-14,6
Transport utenom utenriks sjøfart	-2,6	-9,6	-10,3	34,6	9,3	32,8	-19,1	-35,2	14,0
Post og distribusjonsvirksomhet	-6,8	-2,2	-13,6	-2,2	-10,7	-7,3	1,0	1,7	-4,4
Overnattings- og serveringsvirksomhet	-14,1	-9,7	-13,7	-12,1	-16,1	-14,5	-9,9	-7,1	-7,5
Informasjon og kommunikasjon	3,6	1,6	0,1	3,9	1,6	2,3	2,9	1,4	0,1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2,8	4,4	0,2	-0,6	4,9	4,3	4,7	4,6	4,1
Omsetning og drift av fast eiendom	1,8	-2,3	-2,6	1,1	2,4	-0,7	0,7	-3,3	-5,7
Boligtjenester	-1,5	1,6	-1,0	-0,3	-5,6	-3,8	0,0	1,9	8,5
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	4,4	-3,2	3,8	3,4	-1,0	-9,0	-3,6	1,6	-1,5
Forretningsmessig tjenesteyting	2,3	7,6	-7,1	6,0	13,2	12,9	13,3	1,8	4,3
Offentlig administrasjon og forsvar	6,1	4,2	19,0	5,4	-2,9	-1,8	-4,9	10,8	13,2
Undervisning	5,0	10,3	2,1	4,7	3,0	5,3	5,2	7,5	21,8
Helse- og omsorgstjenester	8,1	-9,4	19,4	-1,6	2,5	-6,5	-14,6	-4,2	-11,2
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	-2,1	0,1	-3,2	-1,0	4,2	2,1	-0,0	-2,7	1,0
Fastlands-Norge	1,3	0,2	0,5	3,0	-1,9	-1,3	-1,6	0,3	3,1

Offentlig forvaltning	7,3	3,2	16,3	5,7	1,3	-1,2	-4,0	7,6	10,1
Statsforvaltningen	9,7	0,7	23,3	11,4	-1,7	-2,8	-5,5	7,5	3,8
Sivil forvaltning	11,0	0,1	21,3	11,5	2,1	2,7	-0,1	6,7	-8,6
Forsvar	1,1	4,7	36,5	11,2	-43,9	-34,9	-36,2	12,4	252,2
Kommuneforvaltningen	3,9	6,7	6,2	-1,8	5,1	1,0	-1,5	7,9	17,5

Tabell 20. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	2,3	3,5	2,1	2,5	2,3	3,5	3,8	3,7	2,8
Bygg og anlegg	0,9	2,8	0,9	1,1	0,8	3,0	3,2	2,7	2,2
Oljeboring, oljeleting, olje- og gassrørledning	3,5	2,5	3,2	3,7	3,3	1,9	3,4	2,5	2,1
Oljeutvinningsplattformer, borerigger og moduler	3,7	5,8	2,9	3,4	4,2	6,5	6,9	7,8	2,3
Skip og båter	-0,9	15,3	-7,1	2,5	7,1	76,0	21,2	5,4	19,1
Andre transportmidler	3,1	7,3	4,9	3,8	0,5	5,3	1,2	11,1	9,6
Maskiner og utstyr	4,2	4,4	3,7	3,4	4,4	4,0	3,8	4,8	4,9
Endring i livdyr- og fruktbestand	5,1	2,7	5,9	5,4	3,1	3,0	3,0	3,3	1,5
FOU og annen immatriell realkapital	2,8	2,5	2,7	3,0	2,9	2,9	2,7	2,4	1,9
Verdigjenstander	3,1	2,0	2,5	3,6	2,4	0,5	1,5	3,6	2,2
Jordbruk og skogbruk	2,1	3,5	2,5	2,3	2,0	3,5	3,4	3,4	3,7
Fiske, fangst og akvakultur	1,4	6,4	2,4	4,9	-2,3	8,4	9,1	4,2	3,0
Bergverksdrift	3,7	3,3	2,8	3,2	3,8	2,4	3,2	4,3	3,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	3,5	4,0	3,0	3,5	3,8	4,1	5,0	4,9	2,2
Utvinning av råolje og naturgass	3,5	4,0	3,0	3,5	3,8	4,1	4,9	4,8	2,2
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	3,7	5,2	3,7	4,8	4,6	5,3	6,5	6,3	2,7
Industri	3,2	3,5	3,1	2,7	3,0	3,7	3,5	3,8	3,4
Nærings-, drikkevare- og tobaksindustri	2,9	3,6	2,7	2,5	3,0	3,7	3,5	3,6	3,5
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	3,5	4,0	3,4	3,3	3,7	3,7	3,4	4,1	4,4
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	3,0	3,6	2,6	2,4	3,2	3,5	3,5	4,0	3,5
Produksjon av papir og papirvarer	3,3	2,8	3,2	2,5	3,4	2,6	2,9	3,3	2,4
Trykking og reproduksjon av innspilte optak	3,9	2,9	3,6	3,2	4,0	2,7	3,2	3,3	2,8
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	2,9	3,0	2,3	2,5	3,3	3,3	3,2	3,2	3,0
Prod av kjemiske råvarer	2,5	4,1	2,3	2,4	2,4	3,6	3,4	3,8	4,8
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	3,6	3,2	3,2	3,0	3,6	3,2	3,0	3,5	3,8
Produksjon av metaller	3,5	4,0	3,1	3,0	3,7	4,1	3,5	3,8	4,4
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	3,2	3,0	3,1	3,0	3,4	3,1	3,0	3,2	2,6
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	2,9	3,9	2,5	2,9	2,5	3,6	3,5	4,0	4,0
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	3,3	3,0	3,0	3,0	3,2	3,5	3,1	3,5	2,9
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	4,2	6,9	8,4	0,5	-0,9	6,4	7,2	10,4	4,7
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	2,8	3,7	2,5	2,6	2,8	3,4	3,6	4,0	3,7
Vannforsyning, avløp og renovasjon	1,0	2,9	1,1	1,0	0,7	3,1	3,2	2,7	2,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	2,9	3,7	2,8	2,9	2,4	3,4	2,9	4,2	4,3
Varehandel og reparasjon av motorvogner	2,4	4,1	2,8	2,6	1,1	3,8	3,2	4,2	5,2
Rørtransport	3,9	1,8	3,5	3,5	1,4	0,1	2,8	2,1	1,1
Utenriks sjøfart	-12,6	25,1	-22,2	3,0	74,0	-18,0	44,1	-3,8	19,5
Transport utenom utenriks sjøfart	2,6	7,2	1,8	4,3	2,9	9,2	6,5	6,3	8,6
Post og distribusjonsvirksomhet	1,9	4,2	7,4	-1,2	0,6	3,5	2,1	5,1	6,7
Overnattings- og serveringsvirksomhet	2,7	4,5	2,5	2,3	3,0	4,3	4,0	4,7	5,1
Informasjon og kommunikasjon	3,2	3,4	3,0	2,9	3,4	3,4	3,2	3,6	3,5
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	2,2	2,9	2,2	2,3	2,4	3,2	2,8	2,8	2,6
Omsetning og drift av fast eiendom	0,6	2,9	0,7	0,9	0,5	3,1	3,4	2,7	2,2
Boligtjenester	1,0	2,8	1,0	1,2	0,9	3,0	3,2	2,7	2,2
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	3,4	3,3	3,4	3,4	2,7	3,3	2,9	3,8	3,1
Forretningsmessig tjenesteyting	2,3	4,7	2,2	1,4	2,5	4,4	3,2	4,9	6,5
Offentlig administrasjon og forsvar	1,6	3,5	1,5	1,7	1,4	3,1	3,3	4,0	3,5
Undervisning	2,1	2,7	2,2	2,1	2,2	3,0	3,0	2,7	2,1
Helse- og omsorgstjenester	2,3	3,1	2,2	2,2	2,4	3,2	3,2	3,1	2,9
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	2,3	3,3	2,2	2,1	2,2	3,3	3,2	3,5	3,4
Fastlands-Norge	1,8	3,3	1,8	2,0	1,7	3,4	3,4	3,4	3,1

Offentlig forvaltning	1,8	3,2	1,7	1,8	1,7	3,1	3,2	3,5	2,9
Statsforvaltningen	2,1	3,5	1,9	2,1	2,1	3,1	3,2	3,9	3,4
Sivil forvaltning	1,9	2,8	1,8	2,0	2,0	3,0	3,0	2,7	2,5
Forsvar	3,1	8,3	2,1	2,5	3,6	5,2	5,4	11,6	6,9
Kommuneforvaltningen	1,3	2,8	1,4	1,4	1,2	3,1	3,1	2,8	2,5

Tabell 21. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	1 219 222	1 162 770	291 071	287 749	320 464	296 509	285 711	284 651	295 899
Varer	903 878	832 142	212 344	208 088	233 393	218 051	202 463	201 598	210 030
Råolje og naturgass	550 985	449 960	127 132	123 357	138 659	121 321	109 380	108 701	110 558
Skip, plattformer og fly	9 944	7 826	1 943	1 291	2 488	2 133	1 570	2 300	1 823
Tradisjonelle varer	342 949	374 356	83 269	83 440	92 246	94 597	91 513	90 597	97 649
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	40 397	44 640	9 979	9 017	10 637	11 007	10 180	10 674	12 779
Bergverksprodukter	6 594	6 358	1 599	1 723	1 944	1 560	1 479	1 913	1 406
Industriprodukter	290 547	319 249	70 431	71 055	78 182	80 684	78 944	77 248	82 373
Nærings- og nyttelsesmidler	36 612	38 885	7 599	8 570	12 200	8 710	8 595	9 114	12 466
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 383	2 500	572	601	657	626	614	600	660
Trevarer	2 402	2 720	630	536	581	686	701	658	675
Treforedlingsprodukter	6 376	6 769	1 632	1 514	1 594	1 610	1 655	1 716	1 788
Grafiske produkter	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Raffinerte oljeprodukter	32 525	29 243	9 165	8 552	6 159	7 290	6 895	7 979	7 079
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	50 228	56 764	12 077	12 080	13 045	13 792	13 605	14 104	15 263
Metaller	65 602	72 293	16 288	16 417	17 226	18 985	19 126	17 566	16 616
Verkstedprodukter	89 292	104 217	21 282	21 544	25 313	27 607	26 446	24 119	26 045
Andre industriprodukter	4 859	5 462	1 130	1 158	1 346	1 316	1 205	1 294	1 647
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	268	396	56	83	61	62	102	98	134
Elektrisk kraft	5 411	4 109	1 260	1 645	1 483	1 346	910	762	1 091
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	310 424	345 113	74 104	74 888	86 087	87 307	84 618	82 618	90 570
Tjenester	315 344	330 628	78 727	79 661	87 071	78 458	83 248	83 053	85 869
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	89 859	91 432	23 122	23 034	23 462	23 161	23 253	21 928	23 090
Oljevirksomhet, diverse tjenester	27 402	27 793	6 915	7 350	7 643	6 261	7 391	7 177	6 964
Rørtransport	11 222	12 174	2 787	2 859	2 806	3 177	2 880	2 744	3 373
Reisetrafikk	35 534	39 932	9 957	10 100	9 076	6 909	11 381	11 687	9 955
Andre tjenester	151 327	159 297	35 946	36 318	44 084	38 950	38 343	39 517	42 487
Samferdsel	44 179	44 401	10 825	10 848	12 616	10 841	10 870	11 305	11 385
Finans- og forretningstjenester	69 853	72 687	16 486	15 957	20 815	18 194	16 828	17 788	19 877
Tjenester ellers	37 295	42 209	8 635	9 513	10 653	9 915	10 645	10 424	11 225

Tabell 22. Eksport. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	1 230 629	1 259 347	293 537	296 538	333 078	310 655	302 477	313 729	332 486
Varer	929 679	950 619	217 701	220 130	252 236	238 837	224 017	233 920	253 845
Råolje og naturgass	592 123	597 210	135 042	138 332	162 970	150 696	138 212	147 675	160 627
Skip, plattformer og fly	7 783	5 414	1 486	847	1 859	1 434	1 074	1 507	1 399
Tradisjonelle varer	329 773	347 995	81 174	80 950	87 407	86 708	84 731	84 738	91 818
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	38 874	41 000	9 711	9 496	10 325	10 035	10 001	9 837	11 127
Bergverksprodukter	6 425	6 227	1 544	1 741	1 945	1 454	1 496	1 899	1 379
Industriprodukter	278 115	294 366	68 184	67 890	73 508	73 641	71 692	71 262	77 771
Nærings- og nyttelsesmidler	34 436	32 751	7 122	8 231	11 437	7 266	7 418	7 703	10 364
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 344	2 363	555	591	668	592	616	571	583
Trevarer	2 392	2 594	623	539	589	660	683	625	625
Treforedlingsprodukter	6 101	6 128	1 593	1 460	1 500	1 478	1 538	1 540	1 572
Grafiske produkter	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Raffinerte oljeprodukter	33 331	41 309	9 049	8 491	7 289	10 242	8 567	10 779	11 721
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	48 126	51 613	11 720	11 618	12 393	12 817	12 499	12 610	13 687
Metaller	60 921	62 460	15 671	14 956	14 798	15 528	16 252	15 600	15 080
Verkstedprodukter	85 488	90 151	20 699	20 781	23 486	23 820	22 982	20 675	22 674
Andre industriprodukter	4 724	4 682	1 101	1 145	1 290	1 186	1 053	1 079	1 364
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	252	315	51	78	58	51	85	79	101
Elektrisk kraft	6 359	6 402	1 734	1 824	1 629	1 578	1 543	1 739	1 542
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	296 442	306 687	72 125	72 459	80 118	76 466	76 165	73 958	80 097
Tjenester	300 950	308 728	75 836	76 408	80 842	71 818	78 460	79 809	78 641
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	80 838	78 041	21 958	20 548	19 052	19 107	21 302	19 069	18 563
Oljevirksomhet, diverse tjenester	26 432	26 375	6 739	7 154	7 464	5 786	7 009	6 850	6 731
Rørtransport	11 314	12 100	2 599	2 376	3 290	3 249	2 522	2 930	3 399
Reisetrafikk	34 840	38 475	9 778	9 857	8 853	6 768	10 990	11 197	9 520
Andre tjenester	147 525	153 737	34 761	36 474	42 183	36 908	36 638	39 763	40 428
Samferdsel	42 614	41 955	10 451	10 627	11 620	10 357	10 403	10 723	10 473
Finans- og forretningstjenester	68 624	70 897	15 900	16 646	20 216	17 005	15 971	18 895	19 025
Tjenester ellers	36 287	40 886	8 410	9 200	10 347	9 546	10 264	10 145	10 930

Tabell 23. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	2,2	2,3	-2,2	0,8	6,9	1,0	3,0	5,8	-0,2
Varer	1,9	2,3	-3,5	0,0	7,8	-0,3	2,9	6,3	0,6
Råolje og naturgass	1,9	0,9	-4,9	-0,6	9,9	-3,3	2,3	6,8	-1,4
Skip, plattformer og fly	-14,0	-30,4	-17,0	-66,6	-30,8	-60,1	-27,7	77,9	-24,7
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	-0,8	3,4	5,3	8,1	4,4	4,7	5,0
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	4,3	5,5	13,0	4,6	-4,1	7,4	3,0	3,6	7,8
Bergverksprodukter	6,9	-3,1	29,7	6,9	-6,5	21,7	-3,1	9,1	-29,1
Industriprodukter	1,4	5,8	-3,9	2,6	6,3	7,5	5,1	5,0	5,8
Nærings- og nyttelsesmidler	9,8	-4,9	8,1	17,4	10,9	-5,0	4,2	-6,4	-9,4
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2,6	0,8	-1,1	18,0	-0,9	11,7	10,9	-3,3	-12,7
Trevarer	14,0	8,5	11,7	15,1	10,2	3,0	9,7	16,0	6,2
Treforedlingsprodukter	-13,1	0,4	-9,4	-22,3	-8,4	-4,5	-3,5	5,5	4,8
Grafiske produkter
Raffinerte oljeprodukter	-6,6	23,9	-10,5	-3,0	4,5	20,5	-5,3	26,9	60,8
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	5,8	7,2	3,0	3,8	10,8	3,4	6,6	8,5	10,4
Metaller	-2,0	2,5	-12,9	2,1	-0,6	0,2	3,7	4,3	1,9
Verkstedprodukter	3,3	5,5	-0,3	1,3	9,8	16,1	11,0	-0,5	-3,5
Andre industripprodukter	-5,6	-0,9	-9,8	5,2	-11,0	-0,2	-4,4	-5,8	5,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	-22,7	25,0	-27,6	-17,0	-48,6	-21,9	65,9	1,3	73,5
Elektrisk kraft	44,9	0,7	65,5	23,8	68,7	34,7	-11,0	-4,6	-5,3
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	3,6	3,5	0,6	4,2	5,4	6,6	5,6	2,1	-0,0
Tjenester	3,2	2,6	1,7	3,2	4,1	5,8	3,5	4,5	-2,7
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	8,8	-3,5	8,5	8,9	8,1	-0,9	-3,0	-7,2	-2,6
Oljevirksomhet, diverse tjenester	18,5	-0,2	23,9	19,6	17,8	14,0	4,0	-4,3	-9,8
Rørtransport	-0,8	6,9	-6,8	-5,1	9,6	6,6	-3,0	23,3	3,3
Reisetrafikk	5,1	10,4	4,9	5,7	5,3	6,5	12,4	13,6	7,5
Andre tjenester	-1,9	4,2	-5,6	-2,3	-0,3	8,2	5,4	9,0	-4,2
Samferdsel	-6,1	-1,5	-7,1	-2,4	-9,5	4,4	-0,5	0,9	-9,9
Finans- og forretningsstjenester	1,3	3,3	-4,2	0,3	3,3	7,2	0,4	13,5	-5,9
Tjenester ellers	-2,7	12,7	-6,1	-6,6	4,5	14,6	22,0	10,3	5,6

Tabell 24. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	-0,9	-6,8	2,2	-3,2	-7,5	-8,3	-4,7	-6,5	-7,5
Varer	-2,8	-10,0	1,5	-5,6	-12,1	-12,5	-7,3	-8,8	-10,6
Råolje og naturgass	-6,9	-19,0	-0,1	-10,9	-20,4	-22,5	-15,9	-17,5	-19,1
Skip, plattformer og fly	27,8	13,1	33,7	50,6	27,3	26,6	11,8	0,1	-2,7
Tradisjonelle varer	4,0	3,4	3,3	2,8	3,3	4,2	5,3	3,7	0,8
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	3,9	4,8	-0,9	-4,2	-1,6	-4,8	-0,9	14,3	11,5
Bergverksprodukter	2,6	-0,5	-0,7	-2,3	2,7	-3,4	-4,5	1,8	2,0
Industriprodukter	4,5	3,8	4,6	4,2	4,3	5,9	6,6	3,6	-0,4
Nærings- og nyttelsesmidler	6,3	11,7	8,1	1,5	3,5	11,2	8,6	13,6	12,8
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	1,7	4,1	8,9	-3,7	-0,9	1,3	-3,2	3,2	15,0
Trevarer	0,4	4,4	2,4	-1,8	-4,8	1,7	1,5	5,8	9,4
Treforedlingsprodukter	4,5	5,7	5,4	1,9	3,5	3,0	5,1	7,5	7,0
Grafiske produkter
Raffinerte oljeprodukter	-2,4	-27,5	5,8	-3,1	-17,3	-30,0	-20,5	-26,5	-28,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	4,4	5,4	4,0	3,0	3,5	2,4	5,6	7,6	5,9
Metaller	7,7	7,5	4,2	11,5	16,5	20,9	13,2	2,6	-5,3
Verkstedprodukter	4,4	10,7	3,4	4,4	4,9	12,4	11,9	12,5	6,6
Andre industripprodukter	2,9	13,4	2,0	1,5	0,8	7,6	11,5	18,6	15,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	6,3	18,2	9,0	6,4	4,9	16,7	9,8	16,6	26,6
Elektrisk kraft	-14,9	-24,6	-24,6	-7,3	-10,1	-2,3	-18,8	-51,4	-22,3
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	4,7	7,5	2,9	3,5	5,2	8,7	8,1	8,1	5,2
Tjenester	4,8	2,2	4,2	3,8	7,3	6,1	2,2	-0,2	1,4
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	11,2	5,4	8,0	10,0	19,9	15,5	3,7	2,6	1,0
Oljevirksomhet, diverse tjenester	3,7	1,6	4,2	4,0	2,0	-0,0	2,8	2,0	1,0
Rørtransport	-0,8	1,4	5,9	8,9	-9,1	7,6	6,5	-22,2	16,3
Reisetrafikk	2,0	1,8	2,0	1,9	2,0	1,3	1,7	1,9	2,0
Andre tjenester	2,6	1,0	2,6	0,3	4,7	2,9	1,2	-0,2	0,6
Samferdsel	3,7	2,1	2,5	1,6	9,9	5,0	0,9	3,3	0,1
Finans- og forretningsstjenester	1,8	0,7	2,6	-1,7	2,6	2,3	1,6	-1,8	1,5
Tjenester ellers	2,8	0,4	2,8	2,7	2,6	1,8	1,0	-0,6	-0,2

Tabell 25. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	929 633	981 979	226 091	246 732	240 105	238 106	242 217	248 989	252 667
Varer	589 194	626 394	143 120	154 505	151 879	154 365	154 821	151 914	165 294
Råolje og naturgass	13 664	10 784	3 053	4 078	3 130	2 991	3 024	2 618	2 151
Skip, plattformer og fly	31 528	31 719	6 184	14 826	5 593	7 189	6 706	8 523	9 301
Tradisjonelle varer	544 002	583 891	133 883	135 601	143 156	144 185	145 091	140 773	153 842
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	16 153	17 291	4 043	3 309	4 450	4 464	4 309	3 751	4 767
Bergverksprodukter	6 168	7 231	1 586	1 470	1 691	1 942	1 736	1 700	1 853
Industriprodukter	520 087	557 863	128 064	130 645	136 511	137 128	138 664	135 201	146 870
Nærings- og nyttelsesmidler	43 228	48 520	10 495	11 921	11 394	10 756	11 275	12 932	13 557
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	32 973	36 798	6 770	9 756	7 815	9 888	7 406	11 038	8 466
Trevarer	12 414	13 153	3 352	2 944	3 119	3 099	3 439	3 314	3 301
Treforedlingsprodukter	8 465	8 709	2 062	2 049	2 230	2 247	2 032	2 159	2 271
Grafiske produkter	46	38	12	10	16	11	8	10	9
Raffinerte oljeprodukter	30 580	27 443	7 907	8 143	6 556	6 486	8 814	5 938	6 205
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	77 560	84 471	19 492	19 134	20 737	20 729	21 109	21 367	21 266
Metaller	71 017	71 320	18 281	17 720	17 751	18 777	20 198	15 316	17 029
Verkstedprodukter	180 797	197 459	44 775	44 265	49 006	48 426	47 418	46 589	55 026
Andre industriprodukter	28 415	30 791	6 532	6 862	8 256	7 780	7 010	7 386	8 615
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	34 592	39 161	8 386	7 841	9 631	8 929	9 955	9 152	11 125
Elektrisk kraft	1 594	1 506	190	177	504	651	382	121	352
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	513 422	556 448	125 976	127 458	136 600	137 699	136 277	134 835	147 637
Tjenester	340 439	355 585	82 971	92 227	88 226	83 741	87 396	97 075	87 373
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	1 020	1 020	255	255	255	255	255	255	255
Oljevirksomhet, diverse tjenester	35 870	32 773	9 073	9 334	10 347	7 509	8 426	7 970	8 868
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	42 768	41 734	9 083	11 421	11 901	10 316	10 619	10 018	10 781
Reisetrafikk	118 138	127 523	30 201	35 753	25 558	27 939	31 170	39 974	28 440
Andre tjenester	142 643	152 535	34 359	35 464	40 165	37 722	36 926	38 858	39 029
Samferdsel	19 456	21 825	5 228	4 515	5 555	5 109	5 373	5 640	5 703
Finans- og forretningstjenester	61 886	69 306	14 350	15 760	17 262	17 227	16 939	17 656	17 484
Tjenester ellers	61 301	61 404	14 781	15 189	17 348	15 386	14 614	15 562	15 842

Tabell 26. Import. Faste 2013-priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	888 773	893 773	221 204	236 906	222 801	217 397	223 867	226 427	226 083
Varer	559 487	564 202	137 997	147 559	140 667	139 133	141 364	136 642	147 064
Råolje og naturgass	13 944	13 610	3 078	4 143	3 475	3 833	3 454	3 340	2 983
Skip, plattformer og fly	29 776	26 020	6 090	13 989	4 944	6 135	5 563	6 696	7 626
Tradisjonelle varer	515 768	524 572	128 828	129 427	132 248	129 165	132 347	126 605	136 454
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	15 394	14 394	3 909	3 210	4 112	3 760	3 738	3 065	3 831
Bergverksprodukter	5 993	6 382	1 659	1 439	1 493	1 686	1 466	1 534	1 695
Industriprodukter	492 424	501 506	122 982	124 575	126 061	122 903	126 533	121 684	130 386
Nærings- og nyttelsesmidler	41 206	41 402	10 209	11 415	10 503	9 318	9 946	10 936	11 203
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	31 260	31 295	6 758	9 304	7 012	8 778	6 630	9 178	6 708
Trevarer	11 649	11 721	3 181	2 778	2 870	2 794	3 172	2 918	2 837
Treforedlingsprodukter	8 164	8 059	2 019	1 997	2 089	2 068	1 950	2 002	2 039
Grafiske produkter	54	40	13	13	20	12	8	11	9
Raffinerte oljeprodukter	31 146	34 473	7 811	8 006	7 591	6 600	9 813	8 145	9 915
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	73 069	73 746	18 846	18 230	18 656	18 398	18 861	18 499	17 988
Metaller	65 869	62 012	17 248	16 210	15 730	16 117	17 793	13 357	14 745
Verkstedprodukter	169 864	174 357	42 677	42 345	44 744	43 161	42 607	41 342	47 247
Andre industriprodukter	26 589	27 406	6 132	6 655	7 477	7 119	6 356	6 654	7 278
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	33 553	36 994	8 088	7 622	9 369	8 538	9 396	8 642	10 418
Elektrisk kraft	1 957	2 290	278	203	582	816	610	322	541
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	484 621	490 099	121 018	121 421	124 657	122 566	122 534	118 460	126 539
Tjenester	329 286	329 571	83 207	89 347	82 134	78 265	82 503	89 785	79 019
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	920	871	242	227	207	210	234	222	205
Oljevirksomhet, diverse tjenester	33 548	28 380	8 648	8 716	9 442	6 422	7 187	6 752	8 019
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	43 908	42 388	11 927	11 161	10 348	10 378	11 570	10 357	10 083
Reisetrafikk	111 912	112 165	28 995	34 194	23 509	25 385	28 498	34 431	23 850
Andre tjenester	138 999	145 767	33 395	35 049	38 628	35 869	35 013	38 023	36 862
Samferdsel	19 085	20 795	5 077	4 424	5 327	4 998	5 044	5 372	5 381
Finans- og forretningstjenester	60 652	67 110	13 928	15 971	16 796	16 260	16 139	18 018	16 692
Tjenester ellers	59 262	57 862	14 391	14 654	16 505	14 611	13 831	14 632	14 789

Tabell 27. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	1,5	0,6	-0,2	3,8	-0,2	4,6	1,2	-4,4	1,5
Varer	1,0	0,8	-2,1	4,2	-0,6	4,4	2,4	-7,4	4,5
Råolje og naturgass	-11,9	-2,4	-18,0	-30,1	24,7	18,0	12,2	-19,4	-14,2
Skip, plattformer og fly	7,4	-12,6	-15,0	77,0	-18,7	29,1	-8,7	-52,1	54,3
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	-0,9	1,3	-0,3	3,1	2,7	-2,2	3,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	0,4	-6,5	-1,5	-3,8	0,4	-9,7	-4,4	-4,5	-6,8
Bergverksprodukter	4,6	6,5	10,7	11,1	0,5	20,2	-11,6	6,6	13,6
Industriprodukter	1,2	1,8	-0,4	1,4	-0,3	3,4	2,9	-2,3	3,4
Nærings- og nyttelsesmidler	3,7	0,5	8,2	1,8	-2,8	2,6	-2,6	-4,2	6,7
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-0,8	0,1	-3,0	0,5	2,5	7,2	-1,9	-1,4	-4,3
Trevarer	1,1	0,6	0,3	-5,4	1,2	-0,9	-0,3	5,1	-1,2
Treforedlingsprodukter	1,3	-1,3	1,5	-0,2	-0,0	0,4	-3,4	0,3	-2,4
Grafiske produkter	74,2	-26,1	67,7	109,7	115,1	46,7	-36,8	-18,7	-53,0
Raffinerte oljeprodukter	-7,4	10,7	-11,7	-0,1	-14,3	-14,7	25,6	1,7	30,6
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	1,6	0,9	3,0	2,1	2,5	6,1	0,1	1,5	-3,6
Metaller	3,9	-5,9	-0,2	1,4	2,7	-3,4	3,2	-17,6	-6,3
Verkstedprodukter	1,1	2,6	-1,1	2,7	-1,6	7,6	-0,2	-2,4	5,6
Andre industriprodukter	4,0	3,1	-0,4	8,0	8,8	12,5	3,7	-0,0	-2,7
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	1,4	10,3	-0,5	-7,3	2,5	0,8	16,2	13,4	11,2
Elektrisk kraft	-37,4	17,0	-75,0	-3,5	-9,1	-8,7	119,5	58,5	-7,0
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	1,6	1,1	-0,1	1,4	0,7	4,3	1,3	-2,4	1,5
Tjenester	2,5	0,1	3,2	3,2	0,5	4,9	-0,8	0,5	-3,8
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-9,8	-5,3	-7,4	-9,1	-16,6	-13,4	-3,5	-2,5	-1,0
Oljevirksomhet, diverse tjenester	3,9	-15,4	10,2	3,2	3,7	-4,7	-16,9	-22,5	-15,1
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	8,8	-3,5	8,5	8,9	8,1	-0,9	-3,0	-7,2	-2,6
Reisetrafikk	3,0	0,2	6,4	1,5	-0,5	0,7	-1,7	0,7	1,5
Andre tjenester	-0,0	4,9	-2,7	3,3	-1,4	12,3	4,8	8,5	-4,6
Samferdsel	-12,8	9,0	-0,6	-25,7	-4,9	17,4	-0,6	21,4	1,0
Finans- og forretningsstjenester	2,6	10,6	-2,3	8,2	-5,5	16,5	15,9	12,8	-0,6
Tjenester ellers	2,2	-2,4	-3,7	10,9	4,4	6,6	-3,9	-0,2	-10,4

Tabell 28. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	4,6	5,0	3,8	3,4	4,8	5,1	5,9	5,6	3,7
Varer	5,3	5,4	5,1	4,4	4,9	5,8	5,6	6,2	4,1
Råolje og naturgass	-2,0	-19,1	4,3	-4,2	-11,8	-25,5	-11,7	-20,4	-19,9
Skip, plattformer og fly	5,9	15,1	1,6	3,4	10,6	13,1	18,7	20,1	7,8
Tradisjonelle varer	5,5	5,5	5,3	4,7	5,1	6,4	5,5	6,1	4,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	4,9	14,5	2,8	4,5	5,9	13,6	11,5	18,7	15,0
Bergverksprodukter	2,9	10,1	-5,4	0,1	10,9	13,7	23,9	8,5	-3,5
Industriprodukter	5,6	5,3	5,6	4,7	5,1	6,2	5,2	5,9	4,0
Nærings- og nyttelsesmidler	4,9	11,7	3,6	3,3	6,9	11,3	10,3	13,2	11,6
Tekstiler, beklædningsvarer og skotøy	5,5	11,5	5,6	1,8	5,6	6,8	11,5	14,7	13,2
Trevarer	6,6	5,3	7,0	6,8	3,5	4,3	2,9	7,2	7,1
Treforedlingsprodukter	3,7	4,2	3,5	2,5	4,6	5,3	2,0	5,1	4,3
Grafiske produkter	-14,8	11,8	2,2	-31,9	-17,3	-6,3	5,5	23,0	19,8
Raffinerte oljeprodukter	-1,8	-18,9	6,8	-0,7	-16,6	-4,6	-11,3	-28,3	-27,5
Kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter	6,1	7,9	4,2	4,5	6,5	7,3	8,2	10,0	6,4
Metaller	7,8	6,7	6,7	11,2	10,7	12,6	7,1	4,9	2,3
Verkstedprodukter	6,4	6,4	5,9	4,8	6,5	5,2	6,1	7,8	6,3
Andre industriprodukter	6,9	5,1	8,4	4,7	4,1	2,2	3,5	7,7	7,2
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod	3,1	2,7	3,3	3,1	2,5	1,5	2,2	2,9	3,9
Elektrisk kraft	-18,5	-19,2	-32,6	-5,9	-9,4	-1,4	-8,4	-56,9	-24,9
Trad. varer utenom raffinerte oljeprodukter	5,9	7,2	5,1	5,0	6,4	7,0	6,8	8,4	6,5
Tjenester	3,4	4,4	1,8	1,8	4,7	3,6	6,2	4,7	2,9
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	10,9	5,6	8,0	10,0	19,9	15,5	3,7	2,6	1,0
Oljevirksomhet, diverse tjenester	6,9	8,0	6,1	6,7	6,8	10,8	11,8	10,2	0,9
Driftsutgifter utenom bunkers, skipsfart	-2,6	1,1	-16,5	-4,8	10,1	0,5	20,5	-5,5	-7,0
Reisetrafikk	5,6	7,7	6,3	3,0	3,7	4,2	5,0	11,0	9,7
Andre tjenester	2,6	2,0	3,0	1,5	3,2	2,8	2,5	1,0	1,8
Samferdsel	1,9	3,0	0,1	1,0	8,2	4,7	3,4	2,9	1,6
Finans- og forretningsjenester	2,0	1,2	2,3	0,3	2,4	1,9	1,9	-0,7	1,9
Tjenester ellers	3,4	2,6	4,7	3,0	2,3	3,3	2,9	2,6	1,9

Tabell 29. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	2 743,5	2 759,4	2 731,2	2 758,2	2 761,4	2 743,2	2 751,8	2 773,1	2 769,2
Jordbruk og skogbruk	52,4	53,3	51,8	56,4	52,9	49,4	53,0	57,6	53,1
Fiske, fangst og akvakultur	17,1	17,5	16,8	17,5	17,6	17,1	16,7	18,3	17,8
Bergverksdrift	5,1	5,1	5,0	5,2	5,1	4,9	5,1	5,4	5,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	64,4	60,0	64,9	64,4	63,1	62,1	61,1	59,1	57,8
Utvinning av råolje og naturgass	31,7	29,4	32,1	31,6	30,8	30,1	30,0	29,1	28,3
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	32,7	30,7	32,8	32,8	32,3	32,0	31,2	30,0	29,5
Industri	252,2	246,8	251,0	254,6	252,2	249,4	247,7	247,5	242,5
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	53,3	54,1	52,5	53,9	53,8	53,7	53,8	54,5	54,5
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	4,3	4,3	4,4	4,4	4,3	4,2	4,2	4,4	4,4
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	13,7	13,7	13,7	13,8	13,8	13,5	13,7	13,8	13,9
Produksjon av papir og papirvarer	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,2	2,9
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	6,0	5,9	6,0	6,0	6,0	5,9	5,9	5,9	5,9
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	13,6	13,6	13,6	13,7	13,7	13,7	13,6	13,7	13,4
Produksjon av kjemiske råvarer	5,8	6,0	5,8	6,0	5,9	6,0	6,0	6,2	6,0
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	15,2	15,2	15,2	15,6	15,3	14,7	15,4	15,6	15,1
Produksjon av metaller	9,6	9,8	9,5	10,0	9,6	9,5	9,5	10,1	10,1
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	70,8	67,7	70,4	71,3	70,5	69,3	67,9	67,5	66,4
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	31,5	28,8	31,6	31,7	31,3	31,0	29,8	28,2	26,2
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	8,9	8,9	8,9	8,8	8,9	8,9	8,9	9,0	8,9
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	21,9	21,5	22,0	22,2	22,0	21,8	21,9	21,6	20,9
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	12,9	13,0	12,8	13,0	12,9	12,8	12,9	13,4	13,0
Vannforsyning, avløp og renovasjon	14,9	15,3	14,8	15,1	15,1	15,1	15,1	15,6	15,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	215,3	220,8	212,9	216,9	220,7	216,2	219,2	222,1	225,7
Varehandel og reparasjon av motorvogner	370,2	371,8	366,8	371,9	374,9	373,6	370,0	371,9	371,5
Rørtransport	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Utenriks sjøfart	35,0	35,5	35,0	34,9	35,0	35,3	35,3	35,9	35,5
Transport utenom utenriks sjøfart	119,6	120,9	118,9	120,0	120,3	120,2	120,5	121,6	121,3
Post og distribusjonsvirksomhet	19,1	18,7	18,6	19,9	19,1	18,8	18,4	19,0	18,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	88,7	91,0	88,6	90,0	89,4	88,5	90,1	92,7	92,5
Informasjon og kommunikasjon	89,8	90,1	89,2	89,9	89,7	90,3	90,4	90,2	89,3
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	49,7	49,4	49,9	49,7	49,6	49,5	49,2	49,5	49,6
Omsetning og drift av fast eiendom	25,0	25,3	24,9	25,1	25,3	24,6	25,3	25,8	25,6
Boligjenester	0,0	..	0,0	0,0
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	126,0	127,3	125,1	126,2	127,7	126,2	127,3	127,3	128,4
Forretningsmessig tjenesteyting	127,6	128,0	126,9	129,0	129,3	127,5	127,4	128,6	128,5
Offentlig administrasjon og forsvar	196,9	198,6	196,6	197,2	198,4	197,3	198,4	198,6	199,9
Undervisning	202,1	204,1	201,6	202,1	202,5	203,0	203,8	203,7	205,9
Helse- og omsorgstjenester	561,7	568,9	562,0	559,3	563,0	564,6	566,4	569,6	574,8
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	97,4	97,3	96,6	99,3	97,1	96,1	97,6	99,0	96,5

Offentlig forvaltning	820,7	828,0	820,7	818,3	822,2	824,3	825,8	827,7	833,9
Statsforvaltningen	302,9	306,4	301,9	303,5	305,3	304,9	305,3	307,0	308,3
Sivil forvaltning	272,7	276,7	271,9	273,2	274,7	275,1	275,6	277,3	278,6
Forsvar	30,2	29,7	30,0	30,3	30,6	29,8	29,7	29,7	29,7
Kommuneforvaltningen	517,9	521,5	518,8	514,7	516,9	519,4	520,5	520,7	525,6

Fastlands-Norge	2 676,3	2 693,9	2 663,5	2 691,1	2 695,0	2 677,2	2 685,9	2 707,5	2 704,8
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	1 775,6	1 785,6	1 762,8	1 792,7	1 792,5	1 773,9	1 779,5	1 798,9	1 789,7
Markedsrettet virksomhet	1 842,8	1 851,1	1 830,5	1 859,8	1 858,9	1 839,9	1 845,4	1 864,5	1 854,2
Ikke markedsrettet virksomhet	900,7	908,4	900,7	898,5	902,4	903,3	906,4	908,6	915,0

Tabell 30. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	1,1	0,6	1,3	1,1	1,0	0,8	0,8	0,5	0,3
Jordbruk og skogbruk	-0,5	1,7	-0,1	-0,5	1,8	1,9	2,3	2,1	0,4
Fiske, fangst og akvakultur	3,8	2,5	4,8	4,4	3,1	3,9	-0,4	4,8	1,4
Bergverksdrift	-1,7	1,2	-2,7	-1,2	-0,6	-0,8	2,3	2,5	0,6
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	0,2	-6,8	1,7	0,2	-3,3	-4,9	-5,8	-8,3	-8,4
Utvinning av råolje og naturgass	-0,4	-7,4	1,4	-0,8	-4,4	-6,8	-6,7	-8,0	-8,1
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	0,9	-6,3	2,1	1,1	-2,2	-3,0	-4,9	-8,6	-8,7
Industri	0,6	-2,1	1,1	0,7	-0,3	-0,6	-1,3	-2,8	-3,8
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	0,4	1,5	1,0	0,7	0,1	1,1	2,4	1,2	1,3
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	-2,1	-0,5	-1,9	-1,1	-3,6	-2,4	-3,2	1,1	2,4
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	-1,8	0,1	-1,9	-1,4	-1,4	-1,0	0,0	0,3	0,8
Produksjon av papir og papirvarer	-11,9	-1,2	-10,4	-14,4	-10,1	-2,4	-0,0	1,2	-3,5
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	-3,8	-2,5	-4,6	-3,9	-3,9	-3,7	-2,8	-1,8	-1,8
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	1,8	-0,3	2,5	2,2	1,3	1,6	-0,4	-0,6	-1,9
Produksjon av kjemiske råvarer	3,8	3,6	4,1	4,7	4,2	4,7	4,0	3,8	1,9
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	-1,6	-0,3	-1,9	-1,7	-0,8	-1,2	1,5	0,0	-1,4
Produksjon av metaller	-2,0	1,9	-2,7	-1,9	0,2	0,9	0,1	1,4	5,2
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	1,6	-4,3	2,1	1,9	-0,2	-2,3	-3,6	-5,3	-5,9
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	2,8	-8,6	3,9	2,3	-0,0	-0,8	-5,9	-11,1	-16,3
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	-3,8	0,5	-4,0	-4,0	-2,9	-0,3	0,5	1,4	0,3
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	4,1	-1,8	5,5	4,1	2,1	1,2	-0,2	-2,9	-5,2
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	0,8	1,4	1,7	-0,1	-0,2	0,0	1,2	3,1	1,2
Vannforsyning, avløp og renosjon	3,2	2,9	3,0	2,8	3,0	3,6	2,1	3,2	2,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	1,9	2,6	1,2	2,3	2,9	2,6	3,0	2,4	2,2
Varehandel og reparasjon av motorvogner	0,0	0,4	-0,5	0,2	1,5	1,8	0,9	0,0	-0,9
Rørtransport	6,4	5,2	7,2	9,4	10,6	14,8	6,3	-3,7	5,2
Utenriks sjøfart	-0,7	1,6	1,1	-1,3	0,5	1,1	0,8	3,0	1,6
Transport utenom utenriks sjøfart	0,6	1,1	0,7	0,3	0,3	0,9	1,3	1,4	0,8
Post og distribusjonsvirksomhet	-2,6	-2,4	-2,5	-2,8	-2,1	-1,1	-1,5	-4,3	-2,6
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,5	2,6	4,9	2,9	2,4	2,2	1,7	3,0	3,5
Informasjon og kommunikasjon	0,7	0,3	0,3	0,9	-0,3	-0,0	1,4	0,4	-0,4
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	0,0	-0,5	0,1	-0,4	-0,0	-0,0	-1,3	-0,4	-0,1
Omsetning og drift av fast eiendom	2,8	1,4	3,1	2,2	2,2	-0,1	1,4	3,2	1,1
Boligtjenester
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	1,6	1,0	1,7	1,8	1,0	0,7	1,8	0,9	0,6
Forretningsmessig tjenesteyting	0,5	0,3	0,7	0,3	0,7	1,8	0,4	-0,3	-0,6
Offentlig administrasjon og forsvar	2,1	0,8	2,2	2,0	2,3	1,0	0,9	0,7	0,8
Undervisning	0,9	1,0	1,3	1,4	0,6	0,3	1,1	0,8	1,7
Helse- og omsorgstjenester	1,3	1,3	1,6	0,9	0,6	0,4	0,8	1,8	2,1
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	3,6	-0,1	3,7	5,2	1,8	-0,3	1,0	-0,3	-0,6

Offentlig forvaltning	1,4	0,9	1,7	1,0	0,6	0,3	0,6	1,2	1,4
Statsforvaltningen	2,1	1,2	2,2	2,1	2,3	1,4	1,1	1,1	1,0
Sivil forvaltning	2,1	1,5	2,2	1,9	2,0	1,6	1,4	1,5	1,4
Forsvar	2,6	-1,5	2,1	3,3	4,7	0,0	-1,0	-2,2	-2,8
Kommuneforvaltningen	1,0	0,7	1,5	0,5	-0,3	-0,3	0,3	1,2	1,7

Fastlands-Norge	1,2	0,7	1,3	1,2	1,0	0,8	0,8	0,6	0,4
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	1,1	0,6	1,0	1,2	1,2	1,2	0,9	0,3	-0,2
Markedsrettet virksomhet	1,0	0,4	1,1	1,1	1,1	1,0	0,8	0,3	-0,3
Ikke markedsrettet virksomhet	1,4	0,8	1,7	1,0	0,7	0,2	0,6	1,1	1,4

Tabell 31. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	3 905,0	3 929,2	950,3	910,4	1 023,9	1 024,8	958,4	912,3	1 033,7
Jordbruk og skogbruk	91,3	92,6	22,6	23,9	23,2	21,9	23,0	24,4	23,4
Fiske, fangst og akvakultur	29,7	30,5	7,1	7,0	8,0	7,9	7,0	7,3	8,3
Bergverksdrift	8,2	8,3	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	104,7	95,9	25,9	24,5	26,5	26,2	23,9	22,0	23,8
Utvinning av råolje og naturgass	51,5	46,8	12,9	12,2	12,8	12,6	11,8	10,9	11,5
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	53,2	49,1	13,0	12,2	13,7	13,6	12,2	11,1	12,3
Industri	390,7	380,3	94,8	91,3	101,6	101,8	92,9	87,7	97,9
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	78,5	80,2	18,8	18,3	20,7	21,0	19,3	18,6	21,4
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	6,3	6,3	1,5	1,5	1,6	1,6	1,5	1,5	1,7
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	21,1	21,2	5,1	4,9	5,6	5,5	5,1	4,9	5,7
Produksjon av papir og papirvarer	4,8	4,8	1,2	1,1	1,2	1,3	1,2	1,1	1,2
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	9,2	9,0	2,3	2,2	2,4	2,4	2,2	2,1	2,4
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	21,5	21,6	5,2	5,0	5,6	5,7	5,2	5,0	5,6
Produksjon av kjemiske råvarer	9,1	9,5	2,2	2,1	2,4	2,5	2,3	2,2	2,5
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	23,9	23,9	5,8	5,7	6,2	6,1	5,9	5,7	6,2
Produksjon av metaller	14,5	14,9	3,5	3,5	3,7	3,8	3,5	3,6	4,0
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	111,9	105,9	27,2	26,1	28,9	28,7	26,0	24,3	27,0
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	48,7	43,9	12,0	11,3	12,5	12,6	11,0	9,8	10,4
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	13,5	13,6	3,3	3,1	3,5	3,6	3,3	3,1	3,6
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	36,8	35,0	9,0	8,6	9,5	9,7	8,6	7,9	8,8
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	20,2	20,6	4,9	4,7	5,3	5,3	4,9	4,9	5,5
Vannforsyning, avløp og renovasjon	23,5	24,3	5,7	5,5	6,3	6,3	5,8	5,7	6,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	340,7	350,4	81,8	79,3	91,7	90,1	84,2	81,2	94,9
Varehandel og reparasjon av motorvogner	479,8	479,1	116,9	114,0	125,1	125,6	117,2	112,9	123,6
Rørtransport	1,0	1,0	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,3
Utenriks sjøfart	68,2	69,9	16,8	16,1	17,7	18,0	17,0	16,6	18,2
Transport utenom utenriks sjøfart	188,8	191,6	46,0	44,6	49,2	49,5	46,8	45,1	50,2
Post og distribusjonsvirksomhet	26,0	25,6	6,1	6,3	6,8	6,7	6,1	6,0	6,8
Overnattings- og serveringsvirksomhet	109,9	113,1	27,2	26,8	28,2	28,3	27,7	27,7	29,4
Informasjon og kommunikasjon	142,4	143,2	34,3	32,9	37,3	37,8	34,7	33,0	37,7
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	77,6	77,6	18,9	18,0	20,3	20,4	18,7	17,9	20,6
Omsetning og drift av fast eiendom	37,1	37,8	9,0	8,6	9,9	9,7	9,1	8,9	10,1
Boligjenester	0,0	..	0,0	0,0
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	200,7	203,3	48,3	46,4	53,2	53,1	49,1	46,7	54,4
Forretningsmessig tjenesteyting	191,4	192,0	46,3	44,8	50,8	50,3	46,3	44,4	51,1
Offentlig administrasjon og forsvar	288,3	292,2	70,0	66,9	76,1	76,3	70,6	67,4	77,9
Undervisning	279,5	282,9	67,6	55,0	77,0	78,0	71,2	55,8	77,9
Helse- og omsorgstjenester	667,9	679,9	164,4	158,3	171,8	174,1	166,3	161,7	177,7
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	137,3	137,1	33,3	33,2	35,4	35,2	33,6	32,9	35,4

Offentlig forvaltning	1 054,7	1 068,3	257,7	237,1	277,5	281,2	262,8	240,5	283,8
Statsforvaltningen	439,4	447,9	107,2	103,1	114,9	116,2	108,8	104,7	118,3
Sivil forvaltning	392,4	401,3	95,7	92,0	102,5	104,0	97,4	93,8	106,1
Forsvar	47,0	46,6	11,5	11,1	12,4	12,2	11,4	10,9	12,2
Kommuneforvaltningen	615,2	620,4	150,5	134,0	162,6	165,0	154,0	135,8	165,5

Fastlands-Norge	3 784,3	3 811,5	920,4	881,8	993,2	994,0	929,4	884,5	1 003,7
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	2 626,9	2 640,1	637,0	619,1	689,8	687,5	640,7	618,1	693,8
Markedsrettet virksomhet	2 747,6	2 757,7	666,9	647,6	720,5	718,3	669,8	645,9	723,7
Ikke markedsrettet virksomhet	1 157,4	1 171,5	283,4	262,7	303,4	306,5	288,6	266,4	310,0

Tabell 32. Lønnskostnader etter næring. Løpende priser. Millioner kroner

	2014	2015	14:2	14:3	14:4	15:1	15:2	15:3	15:4
I alt	1 447 693	1 497 834	360 757	362 482	364 727	372 571	374 747	374 965	375 551
Jordbruk og skogbruk	6 370	6 781	1 566	1 736	1 641	1 531	1 671	1 886	1 692
Fiske, fangst og akvakultur	5 090	5 516	1 232	1 329	1 331	1 302	1 326	1 482	1 406
Bergverksdrift	3 161	3 292	768	800	764	810	824	860	798
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	81 085	77 180	20 113	19 771	19 065	20 549	19 659	18 935	18 037
Utvinning av råolje og naturgass	41 933	39 786	10 423	10 217	9 810	10 489	10 152	9 825	9 320
Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass	39 152	37 393	9 689	9 554	9 254	10 060	9 507	9 110	8 717
Industri	149 200	148 888	37 390	37 298	37 142	38 249	37 624	36 897	36 119
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	26 288	27 483	6 595	6 547	6 554	6 877	6 786	6 967	6 853
Tekstil-, beklednings- og lærwareindustri	1 699	1 725	441	412	414	421	426	442	436
Trelast- og trevareindustri, unntatt møbler	6 176	6 465	1 535	1 545	1 565	1 585	1 621	1 609	1 650
Produksjon av papir og papirvarer	1 832	1 854	464	455	445	476	474	465	438
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	3 131	3 101	810	775	784	769	755	794	782
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytsk industri	10 876	11 249	2 844	2 699	2 677	2 808	2 885	2 824	2 732
Produksjon av kjemiske råvarer	4 614	4 920	1 227	1 165	1 147	1 200	1 255	1 263	1 201
Gummivare- og plastindustri, mineralproduktindustri	8 873	8 964	2 223	2 249	2 219	2 195	2 299	2 257	2 212
Produksjon av metaller	6 060	6 440	1 509	1 505	1 453	1 623	1 559	1 648	1 609
Produksjon av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner	45 706	44 788	11 238	11 531	11 429	11 604	11 377	10 943	10 865
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	20 210	18 653	5 187	5 037	5 016	5 102	4 869	4 491	4 191
Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	4 065	4 174	1 006	983	1 023	1 047	1 041	1 032	1 054
Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	14 284	13 991	3 539	3 559	3 562	3 741	3 532	3 423	3 296
Elektrisets-, gass- og varmtvannsforsyning	9 964	10 391	2 539	2 481	2 480	2 550	2 649	2 615	2 577
Vannforsyning, avløp og renovasjon	9 033	9 587	2 234	2 294	2 327	2 346	2 366	2 426	2 449
Bygge- og anleggsvirksomhet	110 192	116 096	28 011	27 308	28 328	28 205	29 394	28 766	29 731
Varehandel og reparasjon av motorvogner	156 211	160 327	38 932	39 063	38 760	40 363	39 615	40 444	39 906
Rørtransport	403	437	99	109	102	110	109	108	110
Utenriks sjøfart	12 109	12 747	3 021	3 015	3 037	3 174	3 174	3 204	3 195
Transport utenom utenriks sjøfart	66 388	68 955	16 425	16 622	16 687	17 237	17 246	17 230	17 242
Post og distribusjonsvirksomhet	8 313	8 394	2 013	2 160	2 074	2 111	2 064	2 130	2 089
Overnattings- og serveringsvirksomhet	28 323	29 724	7 179	7 132	7 110	7 195	7 387	7 607	7 536
Informasjon og kommunikasjon	69 873	72 266	17 327	17 323	17 322	18 240	18 480	17 739	17 806
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	46 350	48 030	11 770	11 467	11 629	12 093	12 055	11 825	12 057
Omsetning og drift av fast eiendom	14 776	15 653	3 704	3 728	3 754	3 792	3 893	4 003	3 965
Boligjenester	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	89 262	93 056	21 790	22 417	22 849	23 005	23 307	23 025	23 719
Forretningsmessig tjenesteyting	57 436	59 219	14 453	14 363	14 607	14 835	14 863	14 638	14 882
Offentlig administrasjon og forsvar	120 309	124 763	29 872	30 419	30 865	30 691	31 062	31 369	31 642
Undervisning	111 093	116 538	27 575	27 756	28 407	28 533	29 001	29 298	29 705
Helse- og omsorgstjenester	255 958	271 607	63 642	64 495	65 136	66 267	67 479	68 590	69 270
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	36 793	38 389	9 103	9 398	9 311	9 383	9 500	9 886	9 619

Offentlig forvaltning	441 160	463 940	109 615	111 084	112 618	113 610	115 456	116 873	118 001
Statsforvaltningen	192 383	204 603	47 753	48 607	49 384	50 152	50 911	51 553	51 987
Sivil forvaltning	175 247	187 414	43 503	44 254	44 963	45 872	46 623	47 255	47 664
Forsvar	17 136	17 189	4 250	4 353	4 421	4 280	4 289	4 297	4 323
Kommuneforvaltningen	248 777	259 337	61 862	62 477	63 234	63 458	64 545	65 320	66 014

Fastlands-Norge	1 393 247	1 444 863	347 213	349 142	351 779	358 798	361 311	361 828	362 926
Markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge	915 868	942 976	228 628	228 871	229 906	235 868	236 382	235 401	235 326
Markedsrettet virksomhet	970 313	995 947	242 171	242 211	242 855	249 641	249 817	248 538	247 950
Ikke markedsrettet virksomhet	477 379	501 887	118 585	120 271	121 873	122 930	124 930	126 427	127 600

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2004-2019

Regnskap og prognosenter. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016	2017	2018	2019
Realøkonomi																
Konsum i husholdninger mv.	5,4	4,4	5,0	5,3	1,7	0,0	3,8	2,3	3,5	2,7	1,7	2,0	1,2	2,8	2,9	2,7
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,9	1,9	2,0	2,4	4,1	2,2	1,0	1,6	1,0	2,9	1,8	2,7	2,1	2,1	2,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	10,0	12,0	9,1	11,7	0,9	-6,8	-6,6	7,4	7,6	6,3	0,0	-4,0	-1,0	2,5	2,6	3,5
Utvinning og rørtransport	10,5	19,7	3,2	6,9	4,7	3,3	-8,9	11,3	15,1	19,3	-2,9	-14,7	-13,5	-3,7	1,8	3,2
Fastlands-Norge	10,7	11,1	9,3	14,2	0,9	-10,4	-6,4	5,0	7,4	2,9	1,3	0,2	3,2	4,4	2,5	3,2
Næringer	12,5	18,1	12,7	22,7	3,1	-18,4	-9,5	1,1	10,5	-3,3	-0,4	-2,8	1,0	5,4	3,6	3,6
Bolig	16,3	9,7	4,0	2,7	-9,0	-8,1	-1,6	17,0	10,9	5,3	-1,5	1,6	5,5	1,0	1,2	3,7
Offentlig forvaltning	2,6	-0,6	8,4	8,7	7,2	7,7	-4,8	1,1	-1,8	11,8	7,3	3,2	3,9	6,7	2,2	2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	5,1	5,1	5,0	6,2	1,6	-1,4	1,2	2,5	3,7	2,3	2,0	1,6	2,0	3,0	2,6	2,7
Lagerendring ²	2,4	-0,1	1,4	0,2	-0,1	-2,5	2,9	-0,3	-0,3	0,4	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Eksport	1,0	0,5	-0,8	1,4	0,1	-4,1	0,7	-0,8	1,4	-1,7	2,2	2,3	1,8	1,4	1,8	1,8
Råolje og naturgass	-0,7	-5,0	-6,6	-2,4	-1,3	-1,6	-6,9	-5,6	0,5	-5,5	1,9	0,9	0,8	0,1	0,1	0,1
Tradisjonelle varer	3,6	5,3	6,1	9,2	3,5	-8,0	3,3	-0,1	-0,2	1,3	2,5	5,5	2,8	3,2	3,7	3,4
Import	9,0	7,9	9,1	10,0	3,2	-10,0	8,3	4,0	3,1	4,9	1,5	0,6	1,6	2,8	3,3	3,6
Tradisjonelle varer	11,7	8,4	11,6	7,2	1,2	-12,1	9,2	4,6	2,6	2,3	1,0	1,7	1,5	2,8	3,8	3,9
Bruttonasjonalprodukt	4,0	2,6	2,4	2,9	0,4	-1,6	0,6	1,0	2,7	1,0	2,2	1,6	1,1	1,9	1,9	2,0
Fastlands-Norge	5,0	4,7	5,0	5,7	1,7	-1,6	1,8	1,9	3,8	2,3	2,3	1,0	1,4	2,3	2,4	2,4
Industri og bergverk	4,6	3,6	2,6	3,8	2,7	-7,8	2,1	1,7	2,0	3,3	3,4	-3,3	0,5	3,3	2,0	2,0
Arbeidsmarked																
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	2,2	1,6	3,5	4,8	3,6	-2,0	0,2	1,7	1,8	0,3	1,6	0,7	0,5	0,9	1,3	1,4
Sysselsatte personer	0,6	1,3	3,4	4,1	3,2	-0,5	-0,5	1,5	2,1	1,1	1,1	0,6	0,2	1,4	1,5	1,3
Arbeidstilbud ³	0,3	0,8	1,6	2,5	3,4	0,0	0,5	1,0	1,8	1,0	1,1	1,4	0,7	1,2	1,2	1,2
Yrkesandel (nivå) ³	72,6	72,4	72,0	72,8	73,9	72,8	71,9	71,4	71,5	71,2	71,0	71,2	70,9	71,1	71,3	71,7
Arbeidsledighetsrate (nivå) ³	4,5	4,6	3,4	2,5	2,6	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,5	4,4	4,7	4,5	4,3	4,1
Priser og lønninger																
Årlønn	3,5	3,3	4,1	5,4	6,3	4,2	3,7	4,2	4,0	3,9	3,1	2,8	2,5	2,4	2,7	3,1
Konsumprisindeksen (KPI)	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	1,2	0,8	2,1	2,0	2,1	2,4	2,0	2,1	1,9
KPI-JAE ⁴	0,4	1,0	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,9	1,2	1,6	2,4	2,7	2,5	1,8	1,7	1,6
Eksportpris tradisjonelle varer	8,4	4,0	11,3	2,4	2,8	-6,0	4,5	5,8	-1,9	2,7	4,0	3,4	0,0	2,1	2,2	1,8
Importpris tradisjonelle varer	3,7	0,3	4,0	3,7	3,9	-1,5	0,0	4,0	0,3	1,5	5,5	5,5	2,0	2,4	2,1	1,5
Boligpris ⁵	10,1	8,2	13,7	12,6	-1,1	1,9	8,3	8,0	6,7	4,0	2,7	6,1	1,4	5,1	6,1	4,9
Inntekter, renter og valuta																
Husholdningenes disponible realinntekt	3,4	8,3	-6,6	6,0	3,4	3,2	2,3	4,1	4,4	3,8	2,9	2,3	1,3	2,4	2,4	2,2
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,0	9,6	-0,5	0,9	3,7	5,2	4,0	5,8	7,1	7,6	8,8	9,4	9,4	8,9	8,4	7,8
Pengemarkedsrente (nivå)	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5	2,9	2,2	1,8	1,7	1,3	0,7	0,5	0,7	1,1
Utlånsrente, rammelån (nivå) ⁶	4,2	3,9	4,3	5,0	6,8	4,0	3,4	3,6	3,9	4,0	3,9	3,2	2,4	2,2	2,3	2,7
Realrente etter skatt (nivå)	2,5	1,3	0,7	2,9	1,1	0,7	0,1	1,3	2,1	0,7	0,8	0,1	-0,6	-0,4	-0,3	0,2
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	3,0	-3,9	0,7	-1,8	0,0	3,3	-3,7	-2,4	-1,2	2,2	5,3	10,4	2,4	-1,5	-1,1	-1,1
NOK per euro (nivå)	8,4	8,0	8,1	8,0	8,2	8,7	8,0	7,8	7,5	7,8	8,4	9,0	9,3	9,2	9,1	9,0
Utenriksøkonomi																
Driftsbalansen, mrd. kroner	220,6	322,8	357,7	287,4	408,3	258,2	282,7	344,9	368,6	314,2	376,7	282,6	146,9	153,9	179,6	179,0
Driftsbalansen i prosent av BNP	12,4	16,2	16,1	12,2	15,6	10,7	10,9	12,7	12,4	10,2	11,9	9,0	4,7	4,7	5,2	5,0
Utlandet																
Eksportmarkedsindikator	7,9	7,1	9,8	6,5	1,7	-9,9	11,3	6,2	1,3	2,0	4,7	4,5	4,0	4,7	5,1	5,2
Konsumpris euro-området	2,1	2,2	2,2	2,2	3,3	0,3	1,7	2,7	2,5	1,3	0,4	0,1	0,2	1,1	1,3	1,6
Pengemarkedsrente, euro (nivå)	2,1	2,2	3,1	4,3	4,6	1,2	0,8	1,4	0,5	0,2	0,2	0,0	-0,3	-0,2	0,0	0,4
Råoljepris i kroner (nivå) ⁸	255	356	423	423	536	388	484	621	649	639	621	430	329	378	407	410

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP.

³ Ifølge AKU. Det skjedde en større omlegging av AKU fra januar 2006. Bl.a. ble aldersgrensen senket fra 16 til 15 år.

⁴ KPI justert for avgiftsrendinger og uten energivarer.

⁵ Brudd i serien i 2004.

⁶ Gjennomsnitt for året. Utlånsrente, banker tom 2006. Rammelån med pant i bolig fra 2007.

⁷ Positivt fortegn innebefatter depresiering.

⁸ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Informasjon t.o.m. 8. mars er benyttet.

Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISSN 1504-5625 (elektronisk)

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway